

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De evangelica praeparatione, lat

Eusebius <Caesariensis>

[Venedig], 31. Mai 1497

[urn:nbn:de:bsz:31-300435](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-300435)

Lictantius Tertianus, Galesburg.

x D J 151

℔ 19818
℔ 15443
℔ 16706

CIVLVI

¹²
CO
₆₈

℔. (1-6)
Lynceus, Fr. Veron
1863, S.
(= sic 54 (1-6))

WR 017
WR 018
WR 019

Eusebius de euangelica Præparatione a
Georgio Trapezuntio e græco in la-
tinum traductus: opus cuiq;
fidei non solum utile ue-
rū etiā iocundum &
p̄ necessariū no-
uissime im-
pres-
sum & exactissime emendatum.

L1019

③

Cum priuilegio ne quis audeat
hoc opus imprimere sub
pœna in eo contenta.

HIERONIMVS BONONIVS TARVISANVS.

Errores hominum uetustiorum

Sacris Eusebius libris refellit

Ignoti latebras: sinusq; ueri

Diuino docet ore: predicatq;

Possint quo fieri modo beati

Summo dehinc homines bono potiti

Ergo philosophum sequamur omnis

Communi studio scholæ probandum,

Iudex quid quoq; cuiusq; libri capite contineatur quæ cæteris uoluminibus omissum ad faciliorem quæsitorem inuentionem Hieronymus Bononius addi procurauit.

LIBRO PRIMO.

De euangelii diffinitione & intentione sua

De his quæ solent obiici Angelis & Iudæis

Refutatio eorum quæ obiiciebantur

De origine mundi secundum gentiles

Diuersæ de substantia mundi philosophorum opiniones

Diodori uerba: qui prisca homines Solem & Lunam colebāt: & quod nec Idola: nec dæ-

mones nouerant

De phoenicum theologia

LIBRO SECVNDO.

De ægyptiorum theologia

De græcorum theologia

De Atlantiorum theologia

De phrygum theologia

De arcanis mysteriis erroris gentiliū

Quod merito superstitionem gentium contemnimus

Breuis supradictorum repetitio

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt

Qualis de diis prisca fuerit opinio

Quod plato prisca fabulas & interpretationes fabularum contempsit

LIBRO TERTIO.

De honestiore & naturali theologia græcorum

De mystica & naturali theologia ægyptiorum

Quod Iuniores noua quadam per fabulas excogitarunt

Refutatio mysticæ theologiæ

LIBRO QVARTO.

Quod hominum artificia responsa reddi quispiam non temere diceret

Inutilem esse diuinationem

Diuersæ gentium theologiæ

Porphyrius de philosophia responsorum

Redargutio prædictorum ipsius porphyrii

Quod omnes dæmones mali sunt

Cap. i.

Cap. ii.

Cap. iii.

Cap. iiii.

Cap. v.

Cap. vi.

Cap. vii.

Cap. i.

Cap. ii.

Cap. iii.

Cap. iiii.

Cap. v.

Cap. vi.

Cap. vii.

Cap. viii.

Cap. ix.

Cap. x.

Cap. i.

Cap. ii.

Cap. iii.

Cap. iiii.

Cap. i.

Cap. ii.

Cap. iii.

Cap. iiii.

Cap. v.

Cap. vi.

Cap. vii.

Cap. viii.

Cap. ix.

Cap. x.

Quod hoies sacrificabantur dæmonibus usq; ad tpa Saluatoris	Cap.	vii.
Quod mali dæmones ad oia flagitia & facinora hoies impellebāt.	Cap.	viii.
Quod omnibus contemptis deo inharendum est	Cap.	ix.
Idem	Cap.	x.
De transmutatione prauorum dæmonum & operatione	Cap.	xi.
Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium	Cap.	xii.
LIBRO QVINTO.!		
Quod potentia dæmonū per aduentū Saluatoris est abiecta	Cap.	i.
Quibus rationibus homines a dæmonibus decapti sunt	Cap.	ii.
Quo modo multitudo deorum credita	Cap.	iii.
Quod dæmones quos inter hoium deorumq; naturam collo-		
cabant responsa dare credebantur	Cap.	iiii.
De operatione bonorum dæmonū secundum porphyrium	Cap.	v.
Quod dæmones coguntur ab hominibus.	Cap.	vi.
Quod dñi gentium magicas artes docuerunt.	Cap.	vii.
Quod oracula defecerunt.	Cap.	viii.
Quod gentilium dæmones mortales sunt.	Cap.	ix.
De uetustorum fallacitate oraculorum ex tenemeo.	Cap.	x.
Quod malefici uates partem quæstus petebant.	Cap.	xi.
Quod poeta responsis laudabantur quasi diuini.	Cap.	xii.
Quod athleta diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebāt.	Cap.	xiii.
Quod etiam tyrannis Apollo adulabatur.	Cap.	xiiii.
Quod ligna & lapides laborandos Apollo consulebat.	Cap.	xv.
LIBRO SEXTO.		
Quod quæcūq; dñi gentium p̄uidebant cælestiū motu p̄uidebam	Cap.	i.
Quod uoluntates hoium fati agi arbitrabantur: liberum ne-		
gantes arbitrium: idq; deorum consiliis persuasi.	Cap.	ii.
Quod facta magica ui solui posse Apollo respondit.	Cap.	iii.
Quod Apollo nonnunq̄ mentiri se fatebatur.	Cap.	iiii.
Quod falsa est opinio de fato.	Cap.	v.
Ipsosq; gentiliū philosophosq; uerba cōtra eos q̄ fatū esse opinant̄.	Cap.	vi.
Idem.	Cap.	vii.
Bardesanes de eodem.	Cap.	viii.
De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine.	Cap.	ix.
LIBRO SEPTIMO.		
Repetitio theologiæ gentilium.	Cap.	i.
Quod solum hebræosq; genus ueram sequebatur pietatem.	Cap.	ii.
Compendiose nonnullosq; hebræorum uitæ narrantur.	Cap.	iii.
De Iudæorum theologia.	Cap.	iiii.
De uerbo.	Cap.	v.
De contraria uirtute.	Cap.	vi.
De hominum natura.	Cap.	vii.
Quod natura non est genita.	Cap.	viii.
Quod materia non est causā malorum.	Cap.	ix.
LIBRO OCTAVO.		

De traductione

De traductione scripturæ. Repetitiõ gentiliũ theologiæ.	Cap.	i.
De uita & disciplina Mosaica.	Cap.	ii.
Eleazarus apud Aristeu de Allegorico sensu scripture.	Cap.	iii.
De Essæis qui priscis tpiibus sublimi uiuebant philosophia.	Cap.	iiii.
De deo & quod mundus creatus est.	Cap.	v.
LIBRO NONO.		
Quod etiã exteriores Iudæorum gentem admirati sunt.	Cap.	i.
Hecæatus de eodem.	Cap.	ii.
Plearchus de eodem.	Cap.	iii.
Quod multi conueniunt et̄ alieni de ueritate historiæ.	Cap.	iiii.
LIBRO DECIMO.		
Quod græci non solũ a Barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaq; furantes suo nomini attribuebant.	Cap.	i.
Quod disciplinas oēs & artes a Barbaris græci accaperunt.	Cap.	ii.
De antiquitate Moyfi ac prophetarum.	Cap.	iii.
LIBRO VNDECIMO.		
De tripartita philosophiæ diuisione secundum platonem.	Cap.	i.
De morali hebræorum philosophia.	Cap.	ii.
De rationali Iudæorum philosophia.	Cap.	iii.
De commodissima noĩum apud hebræos impositione.	Cap.	iiii.
De physica parte secundum hebræos.	Cap.	v.
De intellectuali hebræorum physiologia.	Cap.	vi.
De ei uerbo græco ex plutarcho.	Cap.	vii.
Quod deus ineffabilis est.	Cap.	viii.
Quod deus unus est.	Cap.	ix.
De uerbo.	Cap.	x.
De bono.	Cap.	xi.
De Iudæis secundum Moysem ex philone.	Cap.	xii.
Ab hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes.	Cap.	xiii.
Quod animi quoq; ab imortalitate ab hebræis plato didicerit.	Cap.	xiiii.
Quod productum esse mundum ab hebræis plato accapit.	Cap.	xv.
De luminaribus.	Cap.	xvi.
De mutatione mundi.	Cap.	xvii.
Quod resurrecturos mortuos et̄ concedit non aliunde quam ab hebræis plato discere potuit.	Cap.	xviii.
De cælesti terra secundum platonem.	Cap.	xix.
Quod etiã de iudicio futuro hebræos plato sequitur.	Cap.	xx.
LIBRO DVODECIMO.		
Quod querere leges non querere rationes iuuenes debent.	Cap.	i.
Quod comode p fabulas adolefcẽtib; maiora tradenda sunt.	Cap.	ii.
Quod sincera fide plato inhæsisse scripturæ uideatur.	Cap.	iii.
Quod non in omnes offerenda sunt ueritatis dogmata.	Cap.	iiii.
De uiro iusto secundum platonem.	Cap.	v.
Quod etiã de serpentis fraude Moysem plato sequitur.	Cap.	vi.
Quomodo plato quasi ioco ex uiro sumptã mulierẽ scripsit.	Cap.	vii.
	a	iii

De prima hominum uita.	Cap. viii.
Quod etiā collocutionem serpentis & auae secutus est.	Cap. ix.
Quod ordinem etiam scribendi secutus est.	Cap. x.
Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyfes.	Cap. xi.
Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt.	Cap. xii.
Quod diuinage rerum imagines hæc inferiora plato putabat.	Cap. xiii.
Quod adolescentes cantibus ad uirtutes præparandi sunt.	Cap. xiiii.
Quod poetæ recte dicere cogendi sunt.	Cap. xv.
Quod hymni cani non debent nisi prius examinentur.	Cap. xvi.
Quod non semper uino utendum est.	Cap. xvii.
Quod nobiscum nobis gerendum est bellum.	Cap. xviii.
Quod peccatorum anima est causa.	Cap. ix.
De uero philosopho.	Cap. xx.
Quod nonnunq̄ falso ad utilitatem audientiū utendum est.	Cap. xxi.
Quod omne genus hoium ad ueritatem uocandum est.	Cap. xxii.
Quod etiam de Salomonis parabolis plato multa accepit.	Cap. xxiii.
De Seruis.	Cap. xxiiii.
Quod aliqua in alienum sensum accepit.	Cap. xxv.
Quod i duodeci tribu ciuitatē suā Iudæorū imitatiōe plato diuidit.	Cap. xxvi.
Quod situm urbis Iudæorum secutus est.	Cap. xxvii.
De prouidentia.	Cap. xxviii.

LIBRO TERTIODECIMO.

Quod plato gentilium deos contemnebat.	Cap. i.
Quod mendosissime de deo poetæ scripserunt.	Cap. ii.
Quod deus immutabilis ac uerus est.	Cap. iii.
Quod Socrates quia gentiliū deos spernebat occisus est.	Cap. iiii.
Nulla pacto iniuriandum sit.	Cap. v.
Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt.	Cap. vi.
Ididem.	Cap. vii.
Quod inconstanter de deo plato locutus est.	Cap. viii.
Quod non recte plato de Dæmonibus sensit.	Cap. ix.
Quod non recte in omnibus plato sensit.	Cap. x.
Quod non recte de celo plato sensit.	Cap. xi.
Quæ de mulieribus sensit plato.	Cap. xii.
Leges aliquæ platonis.	Cap. xiii.

LIBRO QUARTODECIMO.

Quod omnes inter se philosophi repugnant. Contra quod nostri omnes concordant.	Cap. i.
De Successione platonica.	Cap. ii.
Quod unusquisq; philosophorū qd̄ ipse coniciebat de diis seq̄bat̄.	Cap. iii.
Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatē.	Cap. iiii.
Opiniones priscore periarchon. i. de principibus.	Cap. v.
Opiniones philosophorum de diis.	Cap. vi.
Aduersus eos q̄ sensū tollūt inuilit̄ esse dicētes ad cognitionē.	Cap. vii.

FINIS.

AD SAN.

LIBER PRIMVS

AD SANCTISSIMVM PAPAM NICOLAVM. Q. GEORGII TRAPEZVNTII IN TRADVCTIONE EVSEBII PRAEFATIO.

EVSEBIVM PAMPHILI DE EVANGELICA

praeparatione. Latinū ex graeco beatissime pater iussu tuo
effeci. Nā cum eum uirum tum eloquentia: tum multarū
reꝝ peritia: & ingenii mirabili flumine ex his q̄ iam tradu-
cta sunt p̄stantissimū sanctitas tua iudicet atq; ideo quae-
cunq; apud graecos ipsius opera extent. Latina facere insti-
tuerit. Euangelicā praeparationem q̄ in urbe forte reperta
est: primū aggressi traduximus. Quod quidē in libro q̄si
quodā in speculo uariā atq; multiplicem doctrinā illius
uiri licet admirari. Cuncta. n. quae ante ipsum facta inue-
taq; fuerunt: quae tñ graece scripta tunc inuenirent: multo certius atq; distinctius ipsis et
auctoribus qui scripserunt p̄cepisse mihi uidetur. Ita cū constet nihil fere p̄clarum unq̄
gestū fuisse quod illis t̄pibus graece scriptū non extaret: nihil in rebus magnis naturaꝝ
abditis quod a philosophis non esset explicatum: oīa ille tū memoria tenacitate: tū men-
tis p̄cepit acumine: ac ut apes solēt singulis insidere floribus: indeq; quod ad rem suam
conducit colligere: non aliter ille undiq; certiora: uerisimiliora ue diligens mirabilē sibi
atq; inauditū scientiaꝝ cumulum confecit: multiplices uariasq; philosophoꝝ sectas non
ignorauit: infinitos pene gentium oīum religionis errores tenuit: orbis terrarū historiam
serie sua dispositā solus cognouit & ceteris tradidit. Nā cum nō esset nescius gestarum
reꝝ historiam titubare sanctissime pater nisi distincta t̄pibus pateat (quippe cū natura
t̄pibus faciat ut quae in t̄pe fuerunt nisi qñ fuerunt scias: nec fuisse quidem p̄ confusionē
uideantur (eo ingenio: studio: industria: huic incubuit rei: ut oīum scriptorum peritiam:
in unū congestā facile superauerit: distinctiusq; cuncta ipsis suis (ut diximus) auctori-
bus cognouerit. Conferendo. n. inter se singulos: ueritatem q̄ ab oibus simul emergebat:
nec ab ullo exprimebat: consecutus est. Quae oīa ab aliis q̄ scripsit: & ab hoc opere per-
spicere licet. Quod ille ideo suscepit: qm̄ cum apud gentiū p̄claros philosophia uiros:
nobilissimus esset: ac p̄scā paternamq; deoꝝ religionē catholicā ueritatis amore contē-
pserit: partim accusantibus suū propositum respondere: partim nostra pro uiribus suis
uoluit cōfirmare. Itaq; in duas uniuersum p̄tis negociū partitus est. quae primam quae
nunc traducta a nobis est: qua illis respōdet qui eū quod christianis inhaerant accusabāt.
praeparationē euangelicā: alterā ueritatis catholicā doctrinā appellauit. Illud sane p̄-
termittendū non est: nequis qm̄ nonnulla in hoc libro nō absq; tuae sanctitatis auctorita-
te concedimus: quasi traductoris transgressos officium nos accuset: ante primi concilii
t̄pa librū hunc ab Eusebio editum fuisse. Constat. n. ipsum Ariana haeresi ante sententiā
concilii laborasse. Sanctoꝝ deinde patrū auctoritatem libenter secutū sanctissime atq;
pie in orthodoxia uixisse. Fertur. n. apud graecos ab eo iussu patrū sacrosanctā illius Sy-
nodi sybolum scriptū fuisse: quod ita cōposuit ut ad deiiciendam absq; controuersia per-
niciosam haereticoꝝ opinionem: filiū dei genitum non factū: consubstantialēq; patri:
conscripterit: ac patribus tradiderit: nec inuentioni suae quicq; addidisse: aut inde aliquid
detraxisse: aut mutasse patres dicunt nisi solum illud: deū uerum de deo uero. Nā & si
genitum esse a patre non factū: consubstantialēq; deo patri filiū: ad refutationem ha-
reticoꝝ sufficerent: quia tñ deum filium: patrem uero deū uerum inter haec distinguen-

res Ariani prædicabant: ne quoniam deum de deo ille dixit anſam captarent: deum uerum de deo uero patres interiecerunt. Hæc res quoniam nonnulla in hoc libro ſparſa inuenimus ab Ariana prauitate non aliena: firmo nobis fuit argumento ante coetum illū ſacratiffimum hæc illi conſcripta & edita fuiſſe. Quare ſentibus tuo iuſſu amputatis roſas ſolummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

EVSEBIVS PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE
A GEORGIO TRAPEZVNTIO TRADVCTVS.

De Euangelii diffinitione: & intentione ſua. Capitulum Primum.

VM QUID SIT CHRISTIANISMVS NEſcientibus aperire ſtatuimus: hunc librū quo Euangelicæ doctrinæ ueritatē approbamus: ut orationibus tuis aditus ad optatum finē perueniam: tuo nomini Episcoporum ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis quid nobis hoc euangelii noīe ſignificetur: & quā huius uerbi potestas ſit: declarandū eſſe arbitror. Euangelium igit dicimus quod æternorū atq; incorruptibiliū bonorum q̄ certe ſuprema & maxima ſunt: & ex antiquiſſimis p̄dicta t̄pi bus: nuper uero ſplēdore ſui orbē illuſtrantia: cunctis hominibus annunciat: quod non cæcas caducaſq; huius ſæculi diuitias: nec breuē hanc calamitoſamq; uitā: nec inſtabilia corporis cōmoda: ſed aiarum quæ intellectualis ſubſtantiæ ſunt a quibus eſt corpore bona quaſi umbra conſequentia dependet: ſummā propriamq; nobis affert felicitatē: cuius quaſi caput religio eſt: non illa gentiliſq; falſa & ficta errorisq; plena nomen ementita eſt: ſed hæc noſtra quæ ipſarū rerum ueritate appellatio nem adinuenit quā animi ad unum ſolū & uerum deū firmam ſtabilēq; conuerſionem: & uitā quæ mandatis eiꝯ pagatur eſſe aſſerimus: qua quidē ex uita amicitia eſt inter deum & hoīes conſtituit: amicitiam uero beatitudo illa ultima & feliciffimus finis conſequitur: qui a ſuperioribus dependet inde gubernat: ac rursus eo puenturus eſt. Quid igit hac inter deū & hoīes amicitia melius nobis atq; beatius excogitari poteſt? Nō ne uitæ lucis: ueritatis: bonorumq; oīum ipſe fons atq; largitor eſt? An nō ipſe ut cuncta & ſint & iuuant cām in ſe ipſo complectitur? Qua ergo re indigebit qui eius amicitia adeptus eſt? qui regē oīum creatorem charitate ſibi cōiunxit? qui patrē atq; tutorem illū ſibi aſcripſit? Non poſſumus proſecto dicere quin oīa quæ ad aīam: quæ ad corpus quæq; ad externa pertineāt optime beatiffimeq; iſ poſſideat: qui charitate proximus deo factus: beatiffimam eius amicitiam exacta exquilitaq; religione conſecutus eſt. Hanc ergo ſalutarem hoīum ad deum conuerſionē atq; amicitiam ab oīpotenti deo miſſus deus uerbum quaſi lucis infinitæ ſplendor cunctis annūciat. Non hinc aut aliunde: ſed undiq; cunctis ex gentibus ad deū uerum: græcos ſimul & Barbaros: oēm ſexum: oēm ætatem: diuites & pauperes: ſapientes: & contra: liberos ac ſeruos: magna uoce cōuocat: hortaturq; omni ſtudio ac cura hoc donum ſuſcipiamus. Nam ſicuti eiꝯdem naturæ atq; ſubſtantiæ qui gratiā eiꝯ ex toto aīo complectunt: & colunt. Hanc dei erga nos charitatē qui chriſtus ipſius dei patris uerbū eſt ipſe quoq; deus: non reſpiciens ad peccata hominum: ſed ſe ipſum

LIBER PRIMVS

se ipsum eis reconcilians uniuerso sicut diuina exclamat scriptura orbi annunciat. Venit
 nāq; ait & annunciauit pacē illis qui longe sunt & pacem illis qui prope sunt: q̄ olim hæ
 brei diuinitus docti p̄dicabant. Quidā. n. eorum clamant recordabuntur & reuertentur
 ad dñm oēs fines terræ: & adorabunt coram eo oēs patriæ gētium: quia dñi est regnum
 terræ & ipse dñabitur gentium: & rursus: Dicite in gentibus quia dñs regnauit: etenim
 firmavit orbem terræ qui non cōmouebitur. Alius conspicuus erit dñs in ipsis: & conte
 ret penitus deos oēs gentium terræ: adorabuntq; ipsum singuli: ex loco suo: Hæc ex pri
 scis tpibus dicta diuinis oraculis: nūc ad nos Saluatoris nostri Iesu christi p̄dicatione p
 uenerunt: sic p̄dictam olim & expectatā a sanctis uiris oīum gentium uocationē uerita
 tisq; cognitionē uerbum dei quod nup̄ de celo descēdit operaq; fecit multo ante p̄dicta
 nobis annunciat.

De His quæ solent obiici Angelis & Iudæis. Cap. ii.

Ed sentio me impetu quodā animi & desiderio nimum̄ prouectū. Antea. n. quā
 f nostra confirmemus q̄ solent obiici refutanda esse uident. Nam cū multi non
 rōne Christianam religionē sed inconsiderata fide: unde fideles appellantur: su
 scaptā esse putent: iure nos qui ueritatē euangelicam: argumentis: signis: atq; uestigiis
 approbare his libris aggressi sumus ad præparationē suscepti negotii respondēdum ad
 illa prius esse putamusq; uel a græcis uel a Iudæis: ac maxime a curiosis nobis solēt op
 poni. Non. n. aliter arbitror ordine certo ac serie orationē nostram progredi posse: quā si
 prius ea q̄ ad euangelicam ueritatē iter præparare: & his qui a gentibus ad nos conuer
 tuntur aptiora esse uideantur exponamus: deinde præparatis iā & p̄fectioribus idonea
 quæ ad uerā Saluatoris ac dñi nostri Iesu christi cognitionem adducunt diligentius ex
 planemus. Huius ergo negotii ab illis initiū sit quæ tam a gentibus quā a circūcis qui
 exquisitius rem nostrā quererent dici possent: q̄reret. n. quispiam profecto: quod nā ge
 nus hoīum simus qui hæc scribere aggrediamur: utrū græci an Barbari: uel siquid inter
 hæc inuenitur neutri: & quos ipsos nos esse profiteamur nō dico noīe. nam id quidē una
 uoce clarum fieri pōt: sed uiuendī mō ac secta. Nec. n. iniquent gentiliū comprobatis re
 ligionē: nec Iudæorū uos moribus uiuere uidemus: quid igitur hoc mōstri est: aut quæ
 nam hæc est noua uiuendī ratio? Præterea quō impii non erunt ac deorū oīum inimici: q
 patrios mores: patria iura patrias cærimonias quibus gentes oēs ac ciuitates continētur
 contēpserunt atq; adiecerunt: qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt: & quos
 deos: eos uidelicet qui ab initio sæculorū apud uniuersos hoīes tam græcos quā Barba
 ros p̄ regiones ciuitates: agros: hostiis: diebus festis: ludis: ac cærimoniis ab oibus regi
 bus: tyrannis populis: philosophis: legūlatoribus: honorant atq; coluntur: ac eorū loco
 impia q̄dam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igit̄ uenia digni: aut potius quem
 cruciatū quodq; suppliciū non merentur qui patria neglexerunt: & aliena figmēta spur
 cis fœdisq; Iudæorū fabulis nixa elegerunt: aut quō non extrema prauitate sunt qui tā fa
 cile propria reliquerunt: ac fatuam & oīs rationis inopem fidē uniuersis gentibus inimi
 cam ac impiā elegerunt: nec ipsum Iudæorū deum secundū eorum cærimonias nec gen
 tium religionē colentes inauditū ac inuium iter sibi ipsis turpiter confecerunt: Sed hæc
 quidē ex gentibus aliquis nec sua nec nostra recte intelligens de nobis dicere poterit. He
 brai uero ipsi quoq; de nobis forsam conquerentur: qm̄ cum alienigenæ simus: sic scri
 ptura sua nihil ad nos pertinente impudenter abutimur: ut nos in suā nobilitatem intru
 dere: ac ipsos a patriis ac propriis ritibus extrudere conemur. Nā si christum diuinis ora
 culis uenturū ante multa sæcula scriptum est. Si Iudæorū propheta aduentū ipsius præ
 dixerunt: qui & saluatore & regem iudæorum non gentiū ipsum futurum prædicarunt.

Si tandem aliqua quaedam meliora diuinaque scriptura prænuntiat: ea quoque Iudæis non gentibus scripta fuisse. Itaque non recte nos facere qui hæc ob audiamus: & quod turpius est quæ Iudæis propter errores suos incommoda uentura scribuntur: ea iam ipsis accidisse asseramus. Repromissiones autem bonorum in nos ipsos transferamus: quodque mente capti hominis est prædictam felicitatem conferuantibus legem nobis ipsis attribuimus & datas ab ipsa lege caerimonias improbamus.

Refutatio eorum quæ obiciebantur.

Cap. III.

Is cæterisque huiusmodi cum aduersus nos utantur: age iam deum omnium per hunc Saluatorem nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes: primum in nos argumentum suum refutando: calumnitatores ipsos esse ostendamus qui nihil nos comprobare posse: sed expertes rationis fide persuasos asserunt: idque tam ex his probationibus: quibus utimur cum ad religionem nostram gentiles concurrunt redarguemus: quam ex his quas uel scribendo uel uiua uoce proferendo: & aut priuatim aut publice disputando aduersariis opponimus: ac multo magis per hos quoque libros qui hoc totum euangelicæ ueritatis negotium continent: gratiam enim dei ac cælestia beneficia per dominum nostrum Iesum christum filium dei Saluatorem nostrum nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic Tractatus probaturum se pollicetur. Nam cum patrum nostrorum memoria nonnulli aduersus gentiles opponentes ac eis respondentes: alii diuinas scripturas exponentes: alii ueritatis dogmata subtilius comprobantes multa reliquerunt iure nobis hic modus cui libentes insudamus adinuentus est: quauis primus omnium facer ille Apostolus Paulus probabilitatem omnem cauillatoriæ longe abiiciens ac certas afferens probationes ait: Sermo ac prædicatio nostra non est in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis. sed in ostensione spiritus & uirtutis: & rursum. Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiã autem non huius sæculi neque principum qui destruant: sed loquimur sapientiã in mysterio absconditã: præterea sufficiëntia nostra inquit ex deo: qui nos & idoneos fecit ministros noui testamenti. Non iniuria ergo oibus nobis præceptum est: promptos esse ad respondendum cuique rationem a nobis de spe nostra querenti. Certum est igitur Saluatorem nostrum prædixisse doctrinã suam in testimonium omnium gentium per uniuersum terrarum orbem prædicatum iri: & ecclesiã quæ postea uirtute sua constituta est inuictã atque inexpugnabilem fore: nec unquam futuram ut a morte superaret: sed firmam fore spiritus atque immobilem tanquam in lapide stabilitã atque fundatã cuius diuinationis effectus omnem impudentissimã linguã uana contradicentem profecto arcere poterit. Quis enim non fatebitur cum sic aperte res euentus diuinationi congruat: dei uirtutem non naturam humanam illã fuisse: quæ & futura hæc præuiderat: & re ipsa profecit quæ uerbis prædixerat: Iam enim sui euangelii fama totum ab ortu ad occasum orbem impleuit: omnesque gentes adiit: crescitque indices prædicatio sua: Ecclesia est hoc nomine ab ipso donata radices agit: ac usque ad astra sanctorum uiuorum orationibus glorificata luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet: neque hostibus terga dat neque ipsis ianuis mortis cedit pro pauca uerba quæ ille protulit. Super lapidem ædificabo ecclesiã meam: & porte inferi non præualebunt aduersus ipsam. Sunt autem alia quoque multa a Salvatore nostro prædicta quæ in suo a nobis collecta loco & res euentibus accommodata: uerã de ipso nostram ostendunt opinionem ac fidem. Sed ad hæc omnia non sunt continenda ad catholicã ueritatem comprobandam hebraicæ scripturæ testimonia: quibus ante mille annos Iudæorum propheta indoctorum hominum piscationem uniuersæ uitæ hominum affuturã prædicantes appellationem christi nomine ipso expresserunt & aduentum eius in carne: modum est ipsum quo doctrina eius ad omnes gentes pueniret prædixerunt: nec tacuerunt

Aptus

runt

LIBER PRIMVS

runt futurā Iudæorū ifidelitatem: & quicquid aduersus ipſum facturi: & quas pœnas pau-
 lopost eēt daturi: quod urbs eorū extrema obſidione caderet regnūq; ſuum oīno ceſſa-
 ret: ac ipſi ad oēs gentes diſperſi ſuis inimicis ac hoſtibus ppetuo ſeruirent: q̄ oīa ſicuti
 ſcripta ſunt poſt aduentū Saluatoris nr̄i eueniſſe cōſpiciunt. Præterea q̄s prophetas au-
 diens: poſt Chriſti aduentū Iudæorū abiectiōnē gentium uocationē: aperte dicētes futu-
 ram nō admirabiē: cum uideat res ipſas p doctrinā Saluatoris noſtri oraculis ipſorū ad
 unguē quadrare: Per Saluatorē. n. noſtrum factū eſt ut ex omni genere hoīum pene in-
 numerabiles ſpretis idolis: unius ac ueri dei cognitionē religionemq; ſuſceperint: q̄ ita
 futurū dei. oracula & p alios pphetas cecinerunt: & p Hieremiā maxime ubi dicit. Dñe
 deus meus ad te gentes uenient ab extremis terræ ac dicent quā falſa noſtri patres idola
 poſſederūt: & non erat in ipſis utilitas: Si faciet hō ſi ipſi deos: nec erūt iſti dei. Hæc igit̄
 uniuerſa fidei nr̄æ ueritatē aſtruunt: nec humana uirtute ſed a deo p̄dicta & prophetarū
 oraculis ſcripta oſtēdunt & ad hæc a multis uariisq; gentium principatibus liberos qñq;
 futuros hoīes uaticinant. Itaq; cum oēs gentes antiquitus multi reges ac tyranni urbes
 fere ſingulas tenerēt: ac alii populis: alii paucis regerent qua ex re bella ubiq; fremebāt:
 captiuitates: depopulationeſq; urbū ac gentiū indies fiebāt: plenaq; oīa erant ſeruitutes:
 unde cogebant urbani ſimul & agreſtes ab ineunte ſtatim ætate rei militari operā dare:
 ac ſp̄ & ubiq; p urbem atq; agros armati p̄dire: Continuo chriſti p̄ſentia de quo ſcriptū
 eſt in diuinis oraculis: oriet̄ in diebus eius iuſtitia & multitudo pacis: & cōſtabunt gla-
 dios ſuos in uomeres: & lanceas ſuas in falces: nec eleuabit gens in gētem gladium: nec
 exercebunt ultra in plium. Rē euētus uerba pphetarū ſecutus eſt. ac oīs principatū
 multitudo ceſſauit: ab Auguſto in ipſo tpe incarnationis dñi noſtri Romanorū impio in
 monarchiā redacto. Ex illo at̄ tpe uſq; ad memoriā noſtram non inuenies ita populos
 populis oppoſitos fuiſſe: nec gentē ullam ita i aliā inſurexiſſe: nec humanā uitam oīum
 cōfuſione uexatā ut paſſim prius fieri ſolebat. At qui quō magna non eſt dignū admira-
 tione ſiq; ita ſecū attente cogitet: cur nā priſcis t̄pibus qñ dæmones oīum gentium dñā
 bant ac ſummoſe ab oībus colebant. tanto alteri ad alteros furore ab ipſis dñis ſuis cō-
 citati ferebant: ut nūc græcos: nunc ægyptios: nūc Syrios: nūc Romanos inter ſe bella
 re ac ſe ipſos deſtruere regiones ſuas in curſibus: ciuitates obſidionibus deſolare uideres
 ſicut hitoris ſuis p̄ſpicit. Simul uero atq; piſſima & pacificentiffima Saluatoris nr̄i do-
 ctrina apparuit: multorū cultus deorū labebat: bella ceſſabant: uniuerſū hoīum genus
 a magnis malis atq; piculis requieſcebat. Quod maximū ego diuinæ ac ineffabilis ſuæ
 uirtutis ſignū dicere non dubitauerim. At uero ex ſua p̄dicatione q̄tum hoīes p̄fecerint
 q̄tamq; utilitatem eēt huius uitæ cōſecuti ipſis oculis cernes ſi attēderis nunq̄ alias in me-
 moriā hoīum ab aliquo illuſtri uiro aut populo factū: niſi nūc ſuis dūtaxat uerbis atq;
 doctrina p uniuerſum orbē diuſa: ut oīum iura gentiū recte atq; humanitus ſe hēant:
 illa ipſa inquā iura q̄ ante aduentum ſuū tetra: fœda: immania erāt. Non. n. iā perſæ qui
 eū ſecuti ſunt matres ſuas nephādis nuptiis cognoscūt: non humanis ueſcunt carnibus
 Scythæ qñ ad eos uſq; p̄dicatio Chriſti puenit: nec chariſſimos falſa religione impulſi li-
 beros iugulāt. Hæc certe ac talia pene infinita hoīum quondā uitam uexabāt. Maſſage-
 tæ ac berbices p̄p̄inquos atq; affines ſuos q̄ ſenectute cōficiabantur miſerrimos putati ſe
 tradunt: ac ideo imolatis carens eorū quos plurimi fecerāt epulabant. Tibareni uiros ſe-
 niores ſuos p̄cipitare: Hyrcani rapaci generi auū. Caſpii cāibus p̄icere ſoliti q̄ quidē cū
 ceta religioſiſſime prius faciebant: nunc uero ſola euangelica uirtute undiq; truculentiffi-
 ma hæc peſtis exploſa ē. Quod uero minime dii putant aut inania & ſurda ſimulachra
 malefici dæmones i ipſis habitātes: aut ptes mundi q̄ cōſpiciunt: aut mortuorum ho-

*Ante alios monumenta de
 his uerbis dicitur*

H
 tr

LIBER PRIMVS

minum umbræ: aut quæcūq; animalium nocentissima: sed p̄ his omnibus una Saluato-
 ris sola doctrina cuncti simul græci ac Barbari: qui non ficto animo uerbum Christi au-
 diuerunt ad tantum philosophiæ peruenisse: ut solum uerū deum regem ac dominū cæ-
 li: & terræ: Solis: Stellarum: totiusq; mundi creatorem collant atq; sequantur: quodq; cū
 ceteris uiribus conātur sic uiuere: ut uel oculos coerceant: nequid cupiditate tracti turpi-
 ter uideant: sed ab ipsa mente omnem animi morbum depellant. Hæc omnia quonam
 modo audebit negare quispiam nō esse fœlicis uitæ? Aut uero quod nō recte parere om-
 nino laudant: tātū a periurio absunt: quoniam ab ipso nō esse iurandum audierunt: sed
 omni iureiurando abiecto sufficere hominibus ita & non: quodq; nec in cotidiano ser-
 mone inania uelis proferre: sed ita diligenter in omnibus te ipsum custodire: ut nec falsū
 nec iniuriosum: nec turpe in labiis uerbum habeas: qm̄ ille dixit. De omni ocioſo uerbo
 rōnem dabitis ī die iudicii: quā philosophorum uitā non excedit? Ad hæc ēt quod simul
 cūcti & innumerabiles uiri & mulieres: seniores: ac pueri: serui & liberi: nobiles atq; igno-
 biles: docti simul atq; indocti: in omni ab ortu solis ad occasum loco ubi hoies habitāt
 quotidie ferme ad percipiendā disciplinam christi qua non solum a turpi facinore: uerū
 etiam a cogitationibus inhonestis abstinere: quaq; uentrem ac ea quæ sub uētre sunt do-
 mare docentur confluant: quod uniuersi in diuina piæq; disciplina exercentur excelsio aīo
 contumelias ferre: nullā in uindictam appetere: iram & appetitum oēm temerariū supe-
 rare ac uincere: indigentibus de re sua offerre: oēm hoīem iure naturæ fratris ac proximi
 loco diligere: Hæc oīa si quis simul collecta consideret non ne fatebitur maxima & sola
 uere bona cūctis esse hoibus prædicatione Christi oblata: nec ab alio quam ab ipso po-
 tuisse unq; hoies huius uitæ fœlicitatē recipere? Illud uero quale tibi uidet quod uniuersum
 genus hoīum non eorū solum qui aliqua humanitate præditi sunt: uerum etiam cru-
 delissimorū & in extremis oris terræ habitantiū ab immanitate recessit: ac ad opiniones
 ueræ philosophiæ inductum est? Quis. n. iam immortalē esse aīam nō credit? Quis nō
 speret esse apud deū cum naturæ concesserimus uirtuti deposita præmia? quibus iudicti
 nostri hanc uitam oīno ita contēpserūt: ut priscos & illustres philosophos mulierculas
 putes: si ad hos conferas: ludūq; puerorū non iniuria existimes oīa quæ de contēpnēda
 morte: aut uerbis: aut exēplo prisca philosophi docuerunt: fœminæ apud nos atq; infan-
 tes: uiriq; Barbari & indocti: philosophi dicerent Saluatoris nostri uirtute adiuuare im-
 mortalitatis nostræ opinionē re longe magis q̄ uerbis uerum esse cōprobarunt: quā ma-
 gnum ēt illud: quod oēs gentes non aliunde quā a doctrina nostri Saluatoris prouiden-
 tiam dei esse q̄ cūcta perspiciat atq; gubernet didicerunt: Nec est iam aliquis qui nō ac-
 ceperit sic doctrinā de iustitia & iudicio dei ut non fateat caute iecirco uiuendū ac lon-
 ge a uitis esse fugiendū. Sed caput beneficiorū oīum quæ a Saluatoris p̄dicatione Chri-
 sti adepti sumus facile cognosces: si calamitosam prisca Idolatriæ fraudē qua oēs quon-
 dam hoies dæmonū artibus p̄mebantur diligenter aīo uolueris. Verum qm̄ ita natura
 fieri compertū est: ut hoīum genus rōnis non expers nullā unq; rem aggrediatur nisi sua
 sione inductum credat sibi profuturā: non temere ad nostra cōfugientes ac maxime ru-
 diiores: qm̄ ad ueram religionem introducimus: fidei remedium adhibemus: hortantes:
 suadentesq; ut de prouidentia dei: de immortalitate animi: de bona uiuendi norma quæ a
 spe atq; fide solum dependet: recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum & qui
 bus utendum consulenti nisi quis credat: parum sibi peritia ipsius conferre poterit: nec
 plus doctor discipulis qui non credunt utilitatem quandam a doctrina se cōsecuturos:
 nec philosophiæ sectam ullam quispiam unq; suscipiet nisi antea crediderit commodo
 sibi futuram:

LIBER PRIMVS

sibi futuram: ita diuersa suasionē ac fide ducti alius epicureorū attrahitur uoluptate alius cynicæ uitæ duriciem admiratur: alius platonem præponit: nonnulli Aristotelem. nonnulli Stoicos diligenter secuuntur. Sic artes quoque alii alias quamuis omnes mediæ sint meliores honestioresque sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaque uidebitis Rei militaris ab aliis: ab aliis mercaturæ: aut ædificandi studium esse propositum: Agriculturam alius exercet ac semen fulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperat. Cur igitur admirantur cum sit uniuersa uita hominū duobus his fide & spe gubernetur: si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis fide tantūmodo traduntur: quæ ratione altiora cōsequi non possunt? Nonnullis ad fidem ratio quoque ac doctrina subtilior communiter. Nūc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sūt: ad primā accusationē respondendum: & qui fuimus quique sumus dicendum. Nūquam igitur negaturos sciat qui hæc requirant græcos nos esse patrios: primoque græciæ demonū cultus tenuisse quos nunc respuimus atque abominamur Iudaicis attendentes scripturis: a quibus quamuis plurima nostræ religioni consentanea colligamus: fatemur tamen caerimonias Iudeorum uiuendi que morem non imitari. Sed non uidebuntur hæc aliter nobis recte confesta quam si tã ipsa quæ a maioribus nostris accipimus quam Iudeorum priscas uirtutes in medium ut omnibus pateant protrahamus: sic enim simul & euangelicæ doctrinæ uirtus extabit: si ante oculos omnium ponemus a quibus per ipsam erroribus sumus liberati & ad hæc qua ratione Iudeorum scripturas admirantes præsentē eorum uitā recufamus: Postremo quæ ratio euangelii sit: quis proprie atque sincere christianismus dicatur: quod nec gentilium nec Iudeorum sed noua quædam ac uera religio ab ipso Saluatoris nomine appellata. Age iam primū omnium priscas ac primas ipsorum theologias per singulas usque impræsentiarū uerbis diuulgatas ac probas sapientū philosophorū de diis de cōstitutione mundi opiniones perspiciamus: hinc. n. cognoscemus recte ne ipsa spreuimus an non. Scribam autem non mea sed eorum ipsorum que apud eos studiosissimi regū humanarum diuinarumque fuerunt uerba: ut nemo a nobis cōmentam fictamque narrari fabulam suspicari possit.

De Origine mundi secundum gentiles. Cap. III.

Iodorus igitur Siculus uir apud græcos clarissimus: quippe qui uniuersam huius historiā ad unum cōmodissime corpus collegit: statim incipiens: hæc de origine hominum conscripsit: De prima uero hominum origine: ut a naturalibus & historicis colligitur: binæ fuerunt opiniones: Nam alii cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent: genus quoque hominum sempiternum esse asseruerunt: ita nunquam initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alii congenerabilem atque corruptibilem putarunt: homines quoque apposite certis temporibus incepisse affirmarunt: Vnam enim ante initium omnium cæli & terræ cunctis simul cōfusis formam fuisse: postea dissepatis diuisisque molibus uniuersi ordinem mundi conspectum: aeramque motum habuisse continuum: cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes sursum sua propter leuitatem natura semper tendente: qua ex causa solem ac stellarum multitudinem uolutione totius circumferri: partem autem turbidam atque terrestrem una cum humidis ad infinia propter grauitatem loca descendisse: quam partem continue longo tempore in se ipsa conuolutam maria ex humiditate: ex durioribus terram lutosam ac teneram concreasse: quamprimum post ea quam solaris calor exæstuauiit constipatam fuisse: deinde superficie calefacta pluribus in locis corruptionem humidam esse secutam: ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad tractum frigus calor exarsit: animalia concreta fuisse: quæ noctu a circumfusa caligine alebant: & in die a calore solidiora

reddebant ac postremo sufficiens iam clementū consecuta erupisse ab illa colluue uarias has aialium formas. Quoꝝ calidiora leuioraq; ad altiora loca exiisse uolucru appellacione nuncupata: sicciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis connumerata: eodem quoq; mõ humidiora in consentaneū sibi ipsis locum confluisse aquatica nūcupata: & sic aialium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postq̃ magis sole ac uentis induruit nihil ex p̃fectioribus producere posse: ac ideo ex mutua sexuum coniunctio ne p̃fectiora generātur: Hanc rem ita se habuisse tragicus ē Euripides Anaxagore physici auditor i fabula quam Menalipen noīat his uerbis testatur: una celoꝝ olim ac terrae forma: sed separatio cuncta in lucē tulit: uolucres ac feras simul: arbores generaq; natiuum mortaliūq; genus: hęc de rerum origine prima a priscis accēpimus. Cum igit̃ diuersis uariisq; in partibus orbis terrarum ita producti sint hoīes: non iniuria una eadēq; uti lingua nequiuērūt: cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint: & primos quidem hoīes nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuēta fertur laboriose uitam agisse nudos absq; tegmine atq; tecto: qua de re multos frigore atq; aestu: nōnulli ē inedia perire passim. Sed paulatim experientia rerum docēte ad spedāa hyeme refugere: fruges deponere didicerunt: igne deinde adiuuato artes quoq; ad uiuendum necessaria: indigentia & usu hoībus duce ac principe sunt excogitatae. Hęc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima hoīum uita breuiter rettulit. In quibus nulla dei mētio facta casualis quaedā uniuersi productio enarratur: quibus congrua oēs ferme gentilium philosophi conscripserunt: quoꝝ opiniones si diligēter inspexeris a uanis quibusdam fatuisq; coniecturis p̃fectas inuenies: quod ut facilius facere possis a Plutarcho tractas tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuersitatem eorum tecum considera.

Diuerse de Substantia mundi philosophorum opiniones. Cap. V.

Thaletā ferunt primum oīum principium rerum aquam posuisse: ex ipsa cuncta esse ac in ipsam demū deuenire arbitratur. Post eum Anaximandru Thaletis sodalem ipsum infinitum rerum oīum generationis atq; corruptionis cām dixisse. Nam ex ipso ait celoꝝ segregatos ceterosq; mūdos numero infinitos: corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitrat̃ saeculis in se ipsis reuolutis. Hic cylindri formae esse terram asserit tantaq; profunditatis ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. ait praeterea sp̃maticas uires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse: ac aliqua ex flammea pila aere hoc circūuoluta ut testa nucleus diruta & in quosdam circulos explicata solem ac stellas cōstituisse: ad hęc hominem primo ab aliis animalibus natum: nam alia inquit uidemus cito post ea quā nata sunt ad propria pabula perse uenire: hominē uero diuturna egere lactatione. Quare nisi in primis initiis ab aliis natus aliorū nomine secutus fuisset: nunq̃ educari potuisset. Hęc Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur quem genere infinitum: qualitibus finitum ait: cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitratur: motum uero ab aeterno esse dicit: terrā ex aere cōstipato primū oīum factam latam magis: iccirco non absq; ratione super aera contineri: Solem uero ac lunā ceterasq; stellas a terra ortum habere. Itaq; solem terram esse ait uelocitate motus caliditatem assecutum Xenophanes colophonius nouum quoddam iter praeter praedictos sibi fabricatus nec generationem rerum nec corruptionem ullam esse cōtendit: esse nāq; simile quicquid est: Nam si aliquid inquit gigneretur id non fuisse antea necesse est: quod autem non est id gigni non posse. Nam neque non ens facere aliquid: neque a non ente fieri quicquam posse asserit autem sensus omnes falsos esse: rationem quoque una cum

Thaletā
Anaximander

Anaximenes

Xenophanes colophonius

LIBER PRIMVS

una cum sensibus uidetur abicere. Terrā uero continue aquis delatā paulatim in maria longo tpe abituram censet: Solem atq; alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atq; amicus primū Xenophanem: deinde oppositā quādam uiam secutus est. S:mpiternū. n. atq; immobile censet esse uniuersum quod est ens secundū ueritatem rez: solum. n. esse simplex & intrepidū atq; igenitum. Generationē uero eoz esse q̄ falsa aestimatione uident esse cū non sint. Nā sensus se mouendos a ueritate putat: affirmat. n. siquid est p̄ter ens id esse nō ens. Non ens aut non esse in rebus: & sic ens ingenitum sibi relinquatur. Terrā uero densioris aeris defluxu factā arbitrat. Democritus Abderita infinitū dixit esse uniuersum qm̄ a nullo creatū immutabile ēt esse. Eoz uero quæ nunc gignunt nullū habere principiū sed ex infinito tpe cuncta simpliciter q̄ sunt: quæ fuerunt: quæq; futura sunt necessitate p̄destinata fuisse. Solis ac Lunæ generationē propriā: separatamq; ab aliis esse dicit: naturāq; ipsoz nec ca' idam nec splendidā fuisse: sed cōtra generatiōis suæ naturæ similit. Sed postea cū maior orbis solaris factus esset ignē in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis Atheniēsis filius maiestati deoz detrahere conatur: nec aliquid ex nō ente fieri asserit: ac sp̄ uniuersum sic se habuisse neq; aliquid noui fieri p̄ter id quod tpe infinito iam factū est: corpusq; esse uniuersum non solū immutabile: uerum etiā infinitum: finē bonorum uoluptatē statuit. Aristippus Cyrenaicus uoluptatem bonoz: dolorem maloz finem constituit. Ceteras sciētias excludit illud solū esse utile putans: ut q̄ras siquid domi mali aut boni tibi cōtingit. Empedocles Agrigentinus elementa quattuor ponit. Ignem: Aquā: Aera: terram: quoz cām amiciciā & litem ac a prima elementoz cōplexione segregatum aera circūfusum fuisse cōtendit: post quē ignem erupisse: cūq; alium locū non reperiret sursum a frigore aeris repulsum: circa terram aut duos circūferri dimidiatos orbis: alterz ex igne totū alterz ex aere maxime ac ex igne admodū exiguo: & illū diem: hunc noctē esse putat: initiū uero noctis a die pp̄ impetū ignis: solem natura non esse ignē: sed ignis repercussione ei similem quā ab aquis fieri cernimus: lunā ex relicto ab igne aere congelato sicut grādo congelat per se factā lucem a sole recipe: mentē non in capite nec in pectore sed in sanguine disseminatā esse: ac illis partibus hoīes magis sentire quibus plus mētis inest. Metrodorus Chius sempiternum eē uniuersum ait: nā si factū esset a non ente. Infinitum ēt qm̄ sempiternum: cū non habeat principiū unde incipiat nec exitū quo terminet. Immobile quoq; asserit: qm̄ moueri non possit quod nō transeat: transire aut necesse est aut in plenu aut in uacūū quoz alterz nō est: in alterum transitus fieri non pōt. Ex aethere aut fieri nubes densatione: inde aquā quæ ad solē decurrens extinguit ipm̄: qui rarefactus rursus accendit: solē siccitate constipatū ex aqua splendida stellas efficere. Diem ēt ac noctē inde fieri quod sol extinguat atq; incendatur. Eclipsim quoq; extinctione fieri. Diogene Apolloniata elementum aera ponit: oīa moueri dicit: mundos infinitos asserit quod factos esse arbitrat uniuersi motu quod huc atq; illuc latum ac alibi rarefactum: alibi constipatū: ubi forte constipatum fuit ibi globum factū & mundum: in quo q̄ leuiores sunt superiora petierunt. Hæc Plutarchus: quæ oīa Socrates quoq; uir ille illustris furoris atq; insanix plena putat. siquidē fide dignus Xenophon testis est: qui sic de ipso in libro de Socratis memorabilibus dictis scripsit. Nemo aut unq; Socratem impiū quiddā & irreligiosum aut facere uiderit: aut dicere audiuit. Nō. n. de natura rerum neq; de altioribus sublimioribusq; rebus ut plurimi faciunt disputabat: nec considerare unq; uoluit quonam modo quaq; necessitatis serie hæc moles q̄ mundum Sophistæ appellant: aut singula caelestium corpora facta sunt: sed eos qui assidua cura atq; studio hæc tractant stolidos uanosq; homines esse

Parmenides

Democritus

Epicurus

Aristippus

Empedocles

Metrodorus

Diem
Nox

Diogenes

Socratis uir illustris

ostendebat. Et paulum post hæc. Valde autem mirabatur quod non potuerunt intelli- gere non posse hoies hæc adinuenire: cuius non paruū signum est quod qui maxime ha- rum rerū scientiam profitentur quique cæteris sapientiores uidentur non eadē sed pugnantiā dicunt adinuicē. Sed hæc quidē Socrates (ut Xenophon testatur) quibus consona in li- bro de aīa ipsi Socrati orationē attribuens Plato conscripsit. Nā ego inquit o Cebes cū iunior essem quā mirabili exarsi cupiditate eius sapiētia quā naturalem sapiētia appel- lant. Præclare. n. mihi uidebatur causas rerū scire: cur singula quoque modo gignantur atque corrūpantur: & cur sint atque permaneant: ac sæpenumero me ipsum hunc & illuc uersa- bam talia diligenter cōsiderans. Num postea quā frigidum & calidum ad putredinem quādam (ut quidā aiunt) peruenerint: tunc aīalia concreantur? Et utrū sanguis est quo audiendi: uidendi: olfaciendi: sensus nobis præstantur: quibus quidem sensibus memoria conflatur atque opinio: ex memoria porro atque opinione cū tranquillitatem in his accipe- rint originē scientia profilire: rursusque horū ipsorū corruptiones excogitando sic ad hanc considerationem nihil ipsi ineptior iussus sum ut nihil supra: cuius rei signum tibi suffi- ciens afferā: nam ex hac consideratione uel ipsa quæ prius plane sciebā ut tam mihi quā cæteris uidebar dididici: sic tardior uel cæcus oīno factus sum. Hæc societas dicit apud oēs Græcos clarissimus. Quare si huic tanto atque præstantissimo philosopho amētia ui- sa est dictorū de natura uitorum doctrina: iure nos quoque impietate illorum oīum recu- famus: præsertim cum errores de multitudine deorū sui ab his quæ de natura dixerit non sint alieni: quod loco suo ostendemus ubi docebimus. Anaxagorā primum Græcorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorum transeamus: ac ipsum de prima hominum theologia scribentem audiamus.

Diodori uerba qui prisca homines Solem & Lunam colebant: & quod nec Idola nec demones nouerant.

Cap. VI.

a
 Egyptios ferunt primos oīum oculos cum in cælum sustulissent motū: ordi- nem & quantitates cælestiū corporum admiratos Solē & Lunam deos putaf- se: ac Solē quidem Osirim Lunā Isim nuncupasse a proprietate quadā inditis sibi noibus: Nam si quis ad latinā linguam uerba transferat multioculus Osiris dici potest: neque id ab re radios. n. suos quasi multos rebus immittit oculos quibus oīa perspicit: ut et poeta dicit. Sol qui terrarū flammis opera oīa lustras: quis nonnulli Græcorum poetæ Dionysium esse Osirim cōfingant. Syrium quoque ipsum tanquā nomen de noie ductum sit appellatum existimant: hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus igni oculum radiis Dionysium nuncupat: & Orpheus splendoris auctore Dionysium. Isim uero latine prisca dicere possumus: Lunæ hoc noie indito: quoniam sempiterna priscaque sit: cui cornua de pingunt: uel quia cum Alinoides sit cornuta uideatur: uel quod bos ei apud ægyptios sit dedicata: quibus (ut Porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes cōscripsit) non sanguinem aut nidorem offerebant: sed fruges terræ: quas etiam ipsas quasi de os adorabant. Miserationem uero: lachrymas atque fletum germinibus terræ deflorescen- tibus offerebant: Similiter primæ animalium ex terra generationi: ei etiam quæ ex con- uentu sexum est: morti quoque animalium eodem modo: quod adorationis genus ex ani- mi profectū ignauia infirmitati eorū erat accommodatur. Sacra igitur regione assulo habi- tata ibi primum ab hoibus sacra cælestibus oblata sunt: non myrræ non casia: aut croci primitia: (ne hæc longe postea fuerūt inuenta) sed herbā uiridem quasi productiuarum terræ uirū primitias manibus offerentes diis offerebant: arbores. n. antea quā aīalia terra produxit herbas aut multo priusque arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumentes cum foliis:

LIBER PRIMVS

cum foliis: radicibus: ac fructu partes simul concremabant: & hac exhalatione ac fumo caelestibus litabant: ignē quoq; inextinctū in templis seruabant tanq̄ caelestibus simillimum. Ab hac aut̄ exhalatione quam graeci thymiasin dicunt: thysia quoq; quā sacrificiū latine appellamus apud graecos antiquitus dicta est: nunc uero non recte capimus thysia illam cultum appellantes qui sanguine celebrat: & post pauca multo aut̄ postea iniquitate hoīum foedissimus sanguis atq; hostiarū mos introductus est crudelitatis plenus occisis aialibus & eorū sanguine aris deorū imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autē in Cratillo sic scribit ad uerbū. Videntur mihi primi graecorū eos solūmodo deos putasse quos ēt nunc multi ex Barbaris colūt: solē uidelicet atq; lunam: Tellurē: Stellas: ac Cælum. Nā cum ipsa cernerent thein sp. hoc est currere atq; reuolui: ab hac ipsius thein natura. i. deos appellarunt. Hæc Plato. Verū quod Primi atq; antiquissimi hoīum nec tēplorum molibus: nec simulachrorū dedicationibus operā dabant: quippe qui neq; pingere: neq; fingere: aut cælare: sed nec ædificare: adhuc sciebant unusquisq; facile cogitatione p se ipsum assequi potest. Quod ēt nulla deorū atq; heroum Iouis Saturni: Neptuni: Apollinis Mineruæ: Iunonis: Dionysii: Herculis mētio apud illos erat: sed nec aliorum quoq; noīa modo Graecorum ac Barbarorū aures multitudine obrundunt. Præterea quod nec dæmon quispiā probus aut improbus admiratione habebatur: sed sola caelestia ut dii non uictimāz: cædibus: sed herbarum fumis colebant: non argumentis nostris sed suis testibus partim ex iam dictis: partim ex his quæ dicent̄ facile cōprobatur: quod & sacra scripturæ inuolabili patet auctoritate: q̄ a cæteris hoībus caelestia corpora dicit deorum noīe adorata fuisse: solis uero hebraeis unius ac ueri dei & creatoris omnium fidem: cultū: & pietatem attribuit: quibus oībus apertissime liquet nō fuisse apud priscos uel graecos uel Barbaros simulachrorū dedicationes aut deorum deorū ue genealogiam: aut dæmonū ac spirituum iuocationes: aut turpem heroum theologiā. Sed ad hæc oīa quoq; ipsa deorū tam marium quā fœminarum postea inuenta hæc oīa nihil istius nugatoriæ superstitionisq; gentes oēs occupauit antiquissimis tēpibus fuisse ostendunt. Quare nemo dubitare potest hoīum esse hos deos excogitationes & confictas mortaliū fabulas: immo uero improborū ac scelestorū artificia quibus cupiditates suas assequi possent: ut fœratissimus ēt sermo apud nos dicit. Initium fornicationis Idolorū inuentio: gentiliū igitur oīum error: quo deorū multitudinem esse falso crediderunt: a phœnicibus atq; ægyptiis icipiēs: & ab his cæteros hoīem ac ipsos quoq; graecos aggressus multis sæculis. Postea orbem inuadit: ut ipsorū phœnicum testatur historia quā Sachoniatho uir priscus quam uel ante Troiana tēpore floruisse dicunt: phœnicum lingua exquisitissime conscripsit: traduxit aut̄ in græcum philo nō hebreus: sed Biblius. quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eorum quos aduersus nos libros euomit: his uerbis decorauit. Narrat at̄ Iudæorum historiam uerissime: qm̄ & locorum & uirorum nomina ita ponit ut ipsi Sachoniatho Berutius: qui eorū rerum oīum monumenta ab hieromobalio dei leui asserit habuisse: quam quidem historiam Belbalo Berutiorum inscripsit regi: cui pp ueritatem historię quam gratissimus fertur fuisse. Is Sachoniatho phœnicum ēt historiam partim a singularium urbiū annalibus: partim a libris sacris qui dedicari solebant: solerti collegit ingenio: q̄ non multo post Moysem Semiramidos fuisse temporibus scriptum est hunc uirum philo Biblius in græcam linguam exactissima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatē ac antiquitatē Sachoniathonis historię testatur: in qua non creator omnium: nec caelestia corpora: sed mortales uiri nec pbi quos saltem propter uirtutem admirentur: sed caelesti nefandorumque morum phœnicum

Sachoniatho

LIBER PRIMVS

ægyptiorumq; dii fuisse narrantur. Isti uidelicet ipsi qui etiam nūc apud omnes gentes quasi dii immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tps est iam illos ipsos audire Philo biblius in exordio statim totius negocii Sachoniathonis quod in nouem libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbū dicit. Sachoniato uir peritissimus atq; curiosissimus fuit. Is cū nihil oīumq; ab initio facta sunt memoratu digna ignorasse uideat diligentius tñ quam cætera ea q̄ sciuit: quæ Taautus excogitauit: nō. n. latebat ipsum quod primus oīum mortaliū Taautus litteras adinuenit: & res memorabiles ausus est æternitati cōmendare: quem ægyptii Thoyth Alexandrenses Thoth: Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores: quod ea q̄ de diis fabulose dici uideant: uel allegorice ad naturā: uel tropologice ad mores student reducere non reducenda: his uerbis. Iuniores sacrarū rerum interpretes res gestas repellentes fabulas: fabularumq; allegorias excogitarūt: quas rebus naturalibus imponētes mysteria cū tanta obscuritate induxerunt: ut nemo facile ueritatem rerū possit p̄spicere. Veq; prisici ac p̄cipue phœnices atq; ægyptii quos cæteri sunt imitati: si qui uitā aliqua re inuenta excoluerunt eos benefactores cōscq; patronos putantes quasi deos adorabant: qbus statuas ac simulachra: templa quoq; statuētes naturalium et deorum noīa imponebant: Naturales ac deos Solem ac Lunā cæteras tam erraticas quā non erraticas stellas & elementa una cū istis putabant. Ita deos alios mortales alios imortales dicebāt. His sic expositis phœnicum deinceps theologiā secundum Sachoniathonē Biblius philo sic ad uerbū exponit.

De Phœnicum theologia.

Cap. VII.

Phœnicum theologia principium rerum oīum tenebrosū ac spiritalem aerē esse affirmat: aut aeris tenebrosi spiritum: & præterea chaos turbidū omni luce priuatum: hæc infinita esse atq; interminata. Verum qñ spiritus sua p̄cipia concupiuit facta est complexio atq; cōnexus qui Cupido appellatur: quiq; creationis rerum omnium principium est: spiritus autem suum non nouit creationē: sed ex eius conexu factum est moth: quod limū dicere latine possumus: alii aquosā mixturā putredinem ex qua semina creaturarum omniū & generatio prodit: ac in primis animalia sensu arcentia ex quibus facta sunt animalia intellectualia quæ nuncupantur thophasum id est cæli cōspectores in figuram oui confirmata. Moth autē effulsi Sol & Luna: stellæ ac astra magna huius mundi origo apud eos creditur: qua deorum aperte religio cōtemnitur: sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia cōstituit. Aere igitur inquit & mari igneum uenti emittentes splendorem simul cū terra ac nubes facti: & maxime de cælo effusiones: Segregatis itaq; cūctis atq; a suo loco solis calore depulsis rursus in aere cōruentia suo conflictu tonitrua & fulgura effecerunt: quo sonitu animalia ex limo quasi ex somno profiluerunt eruperuntq; tam ex terra quam ex mari mas & femina his addit. Hæc in libris Taauti de origine mundi cōscripta reperimus: quæ ille ingenio ac cura inuenit nosq; illuminauit: deinde uentorum nominibus ordineq; ante oculos posito post pauca infert. Hi primum terræ foetus quibus & ipsi & qui ante ipsos fuerunt & post eos uitam trahebant deos putantes adorabant & infusiones ac fumigationes eis faciebant: qui adorationis modus suæ infirmitati ac ignauitæ animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato & muliere Baau quod noctem significare interpretatur natos fuisse sæculum ac primogenitum uiros mortales: ita nominatus: & a sæculo primum ex arboribus alimenta hominibus esse reperta: ex his uero natos genus ac generationem dictos phœnicem habitasse: astu autem facto palmas ad solem sustulisse quem deum putabāt Beelsamen uocante: id est cæli dominum: quem græci Iouem uocant.

uocant. Inculcat deinde græcos quasi erroribus ductos his uerbis. Non. n. temere mul-
tis hæc noibus distincta sunt: sed secundum susceptas res noia indita fuerunt: q̄ genus
græcorū ignorans longe aliter intellexit ambiguitate interpretationis cōfufum: Addit
deinde a genere sæculi & Protogoni mortales filios procreatos quorū noia lux: flama
ignis: ex constrictione lignorū ignem reperisse ac usum eius docuisse: a quibus uasto
corpore natos filios asserit quorū noia montibus ubi habitauerunt iposita Cassio scilicet
libano atq; impudico: hi quibuscūq; obuiam fierent cōmiscabant: tabernacula excogi-
tata refert ab istis ex cānis: foliis: atq; papyro: factiose quoq; aduersus fratrem Vsonem
eos uixisse q̄ corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis confecit: magna uero im-
brium p̄cipitata flantibus uētis atq; coruscantibus undiq; fulguribus syluas apud Ty-
mare ingredi ausum fuisse: simulachra q; duo igni ac uento erexisse q̄ adorabat sangui-
ne ferarū perfundens: his oibus cū naturæ concessissent uirgas ac statuas a posteris cō-
secratas annualsq; celebritates statutas. Longe at̄ post genus alti cælorū ueneratorem
& piscatorem natos: piscationem & uenationē inuenisse: ex his natos duos alios qui fer-
rum ferriq; usum inuenerunt: quorū alterum Chusora uocatum cantibus magicis & hu-
iusmodi uerbis plurimū ualuisse: hi domibus porticus addiderunt & circuitus & ca-
meras: ex his piscatores & uenatores & q̄ Titanes appellant fuisse: ex his ēt Amynū
atq; Magum q̄ greges fecerunt & magalia construxerunt. Ex his ēt Misora & Selech
id est. uita tenuē atq; iustū: isti salem usumq; eius inuenerunt: a Misore Taautum fuis-
se natum qui primus elementa litterarū conscripsit: quē ægyptii Thoor: Alexandren-
ses Thooth: Græci Mercuriū uocant. Asedech Dioscuros natos: aut Gabiros: aut
Cibantes aut Samotrachas q̄ primi naues cōstruxerunt: quorū nati herbarū uires &
cantus ad medicinā inuenerūt. Ea tēpestate natum Elium q̄ altissimus fuit cognomi-
natus & mulierē Beruth uocitatā: hos in Biblio habitasse: hi genuerūt Terrenū aut in-
digenā: cui Cælus postea cognomen fuit. a cuius noie mira uarietate formosissimi su-
premū corpus cælū fuisse appellatū: huic ab eisdem t̄pibus nata soror terra appellata
cui ēt propter formā terra cognominis facta: hi patri altissimo a bestiis dilaniato sa-
cra & cerimonias ut deo instituerūt. Ita patris regnū Cælus possidens terrā sororem
in matrimoniū duxit q̄ sibi quattuor filios peperit illū quem & Saturnū dicunt: Bati-
lum: Dogana q̄ & frumētarius appellat: ac postremo Atlāta: habuit ēt alios liberos
Cælus ex multis sibi uxoribus natos: quam rem adeo ægre tulit ut Cæli diuortio uti
uoluerit. Cælus tñ ab ea abstinens quodcūq; uolebat ut ei appropinquabat: & idigna-
tione incēsus filios ab ea sibi p̄creatos neci tradere conabat: qua ex re coacta terra so-
cios sibi ac adiutores ad defendēdos natos conuiuuit. Interea Saturnus cū in uirgine eua-
sisset Mercurii termaximi. q̄ eius scriba fuit auxilio usus ad defensionē matris patrem
ulciscit: Saturni deinde liberi fuerūt Proserpina & Mierua: quorū prima uirgo obiit
Mineræ at̄ atq; Mercurii nouis artibus hastā & falcem ferreas Saturnus fabricatus
est. Demū Mercurius artibus magicis Saturnios milites instruxit: cōmissum aduer-
sus cælū pro terra plium: suis fugatisq; copiis regnū suscepit. Ea in pugna inter alios
q̄dam Cæli coniunx ei admodū dilecta capta fuisse fert: quā Euagoni Saturnus i ma-
trimoniū dedit: apud quē partu leuauit uentrem: & uocauit q̄ peperit Demarou: his
ita gestis ædes suas mœnibus Saturnus cinxit urbēq; condidit primā Biblum a phœ-
nicibus noiatam: Atlāti uero fratri suspecto Mercurii consilio in pfundo depulso. fo-
ueā aggeris supinicit: his corporibus Dioscuroꝝ posterū nauigia fabricati nauigabāt

tempestatibusq; ad Cassiū montem eieci templum ibi condiderunt. Deinde non longo transacto tpe Cælus exulans filiā suam Afcarten forma & uirginitate florentē cū duabus sororibus Rhæa & Dione quasi suspectas ad iterficiendū dolo Saturnū emisit: sed uariis modis allectas Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit. Ea re cognita Cælus fato pulchritudine aliisq; sotiis auctus in Saturnū insurgit: quas uidelicet fatū & pulchritudinem similiter allectas ad se Saturnus attraxit: recepit autē ab Afcarte Saturnus non paucos filios quorū iunior continuo simul atq; in lucē editus fuit in deos abiit: Clari uero fuerūt Amor atq; Cupido: Dago autē frumenta inuenit atq; aratrū: ac ideo Iupiter aratrius nūcupatus est: Selech at. i. iusto una titanidū nupta Aesculapiū enixa est p̄terea Saturno interea tres filii nati Saturnus patri cognominis: Iupiter Belus: & Apollo: tunc ēt nati sunt pontus. Typho: Nereus Ponti pater. a Ponto Neptunus p̄creatus & Sido: cuius ab ore sonora suauissimaq; uox profuebat: hæc prima hymnos carminibus cōposuit: a Demaroon Melchtratus qui & Hercules uocat natus: tunc Cælus Demaroon sibi sotiū atq; amico Ponto bellū infert: sed uictus a Ponto Demaroon uouit pro fuga uotūq; p̄soluit. Post triginta duos autē annos regni sui Saturnus insidiis Cælū patrem p̄p̄fontes fluentaq; in ualle q̄dā insidiis locatis capit & uirilia mēbra abrasit: unde sacer sanguis infontes fluentaq; stillauit: qui locus ad hæc usq; tpa monstrat: Hæc sunt Saturni gesta: hæc a gētib; p̄dicata tpa: hæc aurea illa Saturnia regna: hæc beatificata illa p̄scorū felicitas. Sed redeamus ad nobile istum theologū uideamusq; quid postea factū dicit. Afcarte autē inquit maxima summaq; ac Iupiter & Demaroon: & Adolus deorū princeps Saturni iussu regnū gubernabant: Imposuit at Afcarte capiti suo regali insigne tauri caput: cūq; orbem terrarū circūiret repperit forte atropetē quem in Tyriā sacratam insulā ad ductū consecrauit: Saturno aut quattuor oculos insigne regale cōposuit quorū duos in anterioribus duos i posterioribus partibus corporis collocauit: q̄ uicissim cōtracti quiescebant: Allas quoq; in humeris quattuor fixis duas pertensas quasi uolaret: duas remissas quasi staret: significabat aut ipsum dormientē uidere & uigilantē dormire. Similiter quoq; Pallas quiescentē uolare & uolantē quiescere: Cateris ēt deis duas fecit allas in humeris quasi Saturno cōuolarent. Ipsi p̄terea Saturno duas in capite allas locauit: unam p̄ principatū mētis: alteram p̄ sensum: Cū uero Saturnus austri regiōes petisset: uniuersam ægyptū deo Taauto largit: ipsum ibi regē constituit hæc oīa a septē dicit Sedech filiis cabiis appellatis & ab octauo ipsoꝝ fratre Aesculapio. uti eis Taautus deus p̄cepit conscripta fuisse quæ Thaionis filius oīum primus apud phœnices deorū interpres allegorice ad naturā accomodauit: tradiditq; posteris quasi orgia q̄dam atq; mysteria: Taautus at quem ægyptii Thoth appellant sapiētia phœnicū præstans primus religionē deorū ab ignorantia uulgari in dignitatē doctrinæ reduxit: quē post multa tpa deus Surmobolus ac Thurro q̄ dicta est Chysartis securi abditā Taauti theologiā & allegoriis obrusam in lucē protraxerunt: & post aliq̄ dicit morē p̄scis in magnis calamitatibus atq; piculis: fuisse ut ciuitatis aut gentis p̄iceps dilectissimū ex filiū ulciscētī damoni quali redēptionis premiū traderet: & sic traditū mystice iugularet. Cū itaq; Saturnus rex regionis quā phœnices Israëlē uocant: qui postea quam hōiem exiuit ad Saturni stellam adductus est: ab Anobreth nympha unicum haberet atq; charissimū filium Ieuda re ipsa dictum: sic. n. ēt nunc phœnices unicum filium appellant: quia maximo atq; piculosissimo bello ciuitas premebatur: regio indutū ornatu super constructā ad hæc preparatamq; aram immolauit

Hic iste

LIBER SECVNDVS

Hic iste philo Biblius uide quæ a Sachoniatonis traducta elementis de serpentibus ac feris uenenosis dicit: quæ usum ad uitã nullum: pestem uero & interitũ uenenofo morsu hoibus inferunt. Scribit igitur ad uerbum sic: Draconũ naturam atq; serpentum ipse Taautus diuinã putauit: & post ipsum etiã phœnices atq; ægyptii spiritualissimũ enim animal oĩum est & igneũ: Nam spiritu absq; manuum aut pedum & oĩno alicuius organo exterioris argumento ut cætera uidemus aialia ferri eximiam celeritatem assequit̃ uariasq; figuras & formas gradiens inuoluto reuolutoq; ad quam uult celeritatẽ gressu facillime præstat. Longeuum etiã est nec solum senectam cũ pelle deponens reuiuenscit: sed crescit etiã in adolescentia reductum: cũq; determinatos adimpleuerit terminos in se ipsum reuolutum rursus reuirefcit quĩs semper minus: ita nisi percussum intereat uix naturali nece conficitur: sed phœnices dæmonẽ foelicem ægyptii uero eneth appellarunt: cui accipitris caput apponũt propter actiuitatẽ accipitris singularem. Iccirco Epies quẽ summum deorũ interpretem ægyptii putarunt sacrarũ litterarum scriba: cuius libros Arius in græcã linguam traduxit alegorice hoc tradens ad uerbũ ait. Diuinissimũ animal serpens & accipitris habens caput ualde iocundũ est: id si palpebras erigebat luce primogenitam oẽm suam regionem replebat: cum uero clausos retinebat oculos tenebræ fundebantur: hinc significare uoluit Epies igneam esse naturam eius. A phœnici bus pherecides quoq; principia perdoctus diuinitus de deo quem ophonea græce uocauit latinæ serpẽtem dicere possumus & de offionidibus mirum in modum diseruit: de quibus alio loco dicemus: Verum ægyptii uniuersum depingẽtes mundum ac ipsa inducti sententia inter circulum areum igneumq; in superficie circũfufum serpentis accipitri formis figuram extendunt ut sit theta græcæ litteræ figura consimilis magnitudinem mundi ac formam per circulum significantes: per serpentem uero qui in circuli medio positus est bonum dæmona conseruatorem oĩum cuius uirtute mundus contineatur ostendentes. Sed Zoroastres quoq; magus in libro sacro in quo res perficas collegit hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet: is icorruptibilium primus est sempiternus: ingenitus expers partium: sibi ipsi simillimus. bonorũ oĩum auriga: munerera non expectans: optimus: prudentissimus: pater iuris sine doctrina iusticiam p̃doctus: natura perfectus: sapiens sacræ naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpẽtibus ut cæteris diis immolabant deos maximos ac principes totius arbitantes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

Ed phœnicũ theologiã iam p̃ auctores suos exposuimus quã oĩno ut pestiferam fugiendam: & sanitatem tantæ insanix quæ rendam salutare prædicat euangeliũ: quod aut̃ non fabulæ dictæ sunt aut poctarũ figmenta altius quiddã quasi nucleũ contegetia sed sapientũ priscorũ & theologorũ ut gentes diceret uera certa quæ testimonia cunctis antiquiora poctis inde patet quousq; ad nostram memoriam in phœnicia isti ipsi dii sic appellati: sic nati: sic educati: ut dicti theologi tradiderunt dicuntur. Quare nihil agunt cum ad naturalia quædam turpitudinẽ occultantes refugiunt cum res se ipsæ carimoniarq; deorum una claraq; uoce phœnicum omnium ipsos redarguunt: Sed de phœnicum theologia satis. Nunc ad ægyptiã transeamus ut etiam hinc uideamus recte ne an contra gentilium nugas contempserimus &

b

salutarem euangelii doctrinam secuti sumus: quā maxime nunc neglectis suis sanctissimi colit aegyptiis: Vnde etiam aegyptiorum historiā & theologiam ipsorum seorsum in libro quē sacrum inscripsit Manetus quidam aegyptius græca lingua exquisitissime in mediū edidit: Sed Diodorus etiam Siculus uir clarus omnem ut diximus historiā gentium diligenter breuiter ac ordinate congregatā conscribens ab aegyptiorum theologia totius negotii fecit initium a quo potius quasi ab illustriore notioreq; græcis quā ab aegyptio Maneto: hæc ad uerbum scribenda duximus.

De Aegyptiorum theologia. Cap. I.

Serunt igitur aegyptii in rebus oīum originem hoīes primū in aegypto primū hoīes productos partim propter calis temperantiā. partim etiam propter nilū & nasci & educari potuisse. Nam nec hibernis frigoribus nec æstiu solis ardo ribus regionē premi: & solum irrigatione nili sic esse fecundum ut alimētoꝝ in usu hominum nulla terra feratior sit. Deos uero mortales hoīes fuisse: sed uirtute ac beneficiis uitam cōmunem excoluerunt immortalitatem consecutos: quorum nonnulli reges fuere noīaq; habuere alii noua quædam alii a cælestibus trāsata esse quæ maximos deos Solem Saturnum Cybelem Iouē quem hoīem nonnulli nuncuparūt Iunonem Vulcanū Vestā ac postremo Mercurium: Solem aiunt primum oīum apud aegyp̄tū regnasse: soli cælesti cognominē quī nonnulli sacerdotū Vulcanum contendant primū igne inuento regnum obtinuisse: deīde Saturnū qui sorore Cybele in uxorem ducta Osirim & Isim genuit: aut ut plurimi dicunt Iouē & Iunonem: hos uniuersum orbē imperio subiugasse ac quinque deos procreasse aiunt Osirim Isim Typhona Apolinem ac Venerem Osirim Dionysium: Isim Cererē esse autumant quos matrimonio coniunctos quom regno successissent plurimū generi hoīum contulisse. Ita tractu thebaico centum portarum urbem condidisse: quam alii Iouis urbem alii thebas appellāt. Erexisse autem Osirim Iouis ac Cereris parētibus ceterisq; diis aurea templa quorum singulis certas carimonias statuit & sacerdotes qui earum curam haberent consecrauit. Ab hoc uitem inuentam & diuersis honoribus hoīes distinctos ut alii colerent alii colerentur: musicam adeo dilectam ut secum semper non paruum musicorū duceret: quibus noue uirgines quarum Apollo dux erat: & aliis doctrinis & canendi arte non mediocriter excellisset: Quomq; oēs gentes propter eius merita quasi deum suscipere ubiq; monumenta reliquisset. In india multas urbes construxisset: phrygiam domuisse: ac per hellepontum angustias in europam traiecit. Macedona filium macedoniæ regem cōstituisse: ab hoc Apyn & Mneuin consecratos & apud aegyptios loco deorū publice cultos: quoniā frumentorū inuentoribus ad cōmittenda territoriis semina profuissent. Isim iureiurando nullius se præter Osiridis complexum peturā decreuisse: quam etiam postq̄ hoīem exiuit, immortales honores consecutam uidemus. Osiride uero insidiis laniato alia quidē membra non mediocri labore ab Iside inuenta diuinis honoribus sepulta: pennis uero in flumen nilum a Typhone proiectis cōstituto dolo sacra ac carimonias maioris aliquāto cultus statutas fuisse hinc græcos accepisse & Dionysii orgia & dies festi cum honore huius membri fierent: cuius simulachrum in mysteriis ferentes phallū appellant: fingere aut aiunt ac cōmentiri oēs qui apud thebas boetias ex Semele ac Ioue hunc demū natum existimant quod Orphea primum ausum fuisse. Illum aegyp̄tum petuisse ac inde mysteria Osiridis doctum in græciam retulisse. Et quoniam cadmeis amicis eēt genus dei magnis affectus honoribus ad ipsos non inuitus transposuisse multitudinemq; alios ignorantia: nonnullos quia talem deum græcū potius quā aegyptiū dici uellent: cultum &

tū & mysteria eius libenter suscepisse: at uero poetā Orpheum facile totam rem ea de causa uerisimiliterq; finxisse: quoniā Cadmus ex thebis ægyptiis in bætiā profectus Semelē aliosq; liberos genuisset: quā ab ignoto pressam septimo mense sicut etiam de Osiride phibent ægyptii puerq; peperisse. hunc mortuū a Cadmo deauratū & quasi deum ingenti cultu & sacrificiis decoratū fuisse parentē quoq; eius Iouē prædicasse ut Semelē stuprū leniretur: hinc apud græcos celebratā esse fabulam q; Semelē Cadmi Osirim ex Ioue concepisset in lucemq; edidisset: quā poetæ adeo amplificarunt atq; auxerunt ut iam resonantibus theatris nemo græcorū sit qui hanc rem aliter gestā credat: nec in hoc solū: sed in aliis quoq; multis illustribus apud ægyptios uiris heroibus quoq; ac deis id esse a græcis factitatū. Herculem enim ægyptiū fuisse: cuius uirtute multas magnasq; orbis terrarū partes perdomitas hunc græcos ut suū diuinis honoribus colere q; suus nō sit: sed magnis t̄pibus postea ad natū ex Alcumena Hercule in iuria res gestas ægyptii herculis traductas. Persea quoq; in ægypto natū ut ipsius Isidis genus ab ægypto ad argiuos translātū: fictis deinde fabulis lo ipsam esse q̄ in bouis fuit formā mutatā: cuius honore factū ut ægyptii bouē adorēt: quīs alii antiquissimis t̄pibus aialium effigies ab ægyptiis ducibus atq; impatoribus galeis insculptas ferri solitas: ut prælio dicant eāq; rem impii signū ipsis fuisse. Parta deinde uictoria ea aialia: quoq; imaginem uictoriosi duces gestarunt: quasi offensionē belli ad hostes ipsi repulissent in deos relata fuisse. Nonnulli usus utilitatēq; cā multa ex aialibus in deorū nūero apud ægyptios suscepta contendunt. Bouē. n. ipsam tā partu suo q̄ arandi opera conducere: oues autē & parere & tegmentorū materiā præbere & lacte ac caseo alere. Canē uero una cū hoibus uenari & ad custodiendos hoies natum esse. Qua pp̄ deum qui apud eos A nubis appellatur caninū habere caput: ea enim re ostendit̄ custodem ipsū Osiridos fuisse tā bæluas qui importune obuiā factos coercentē: selem uero quoniā ad scuta faciēda conducit: ichneumona quoniā oua crocodilloꝝ conterat & luto conuolutus cū os aperiant: ita in uentres eorū insilire soleat: ut ex eis intestinis eos interimat. Ex auibus ibidem quidem utilē dicunt ad serpentū locustarū: erucarū interitū Accipitrem uero ad scorpionē atq; cerastas necandos: & alia huiusmodi uenenosa aialia: quem et̄ non nihil conferre arbitrant̄. Aquilā uero q̄a regia sit colunt: hircum in diuinis ea rōne dicunt susceptū: qua priapū apud græcos pp̄ter genitalia membra cū illud aial: ad coniunctionē sexuū maxime oīum deferat̄. Membra uero genitalia apud eos honorari qm̄ per ea instrumenta species aialium conseruant̄: quæ tñ non apud ægyptios solū: uerum et̄ apud plerasq; alias gentes: qm̄ quæ ad generationem aialium necessaria sunt apprime coluntur. Qua propter et̄ antistites quia patribus secundū ægyptios successione sacerdotiū acciperūt huius dei mysteriis nunciant̄. Ad hæc paranas et̄ atq; satyros aiunt huius rei cā cunctis hoibus esse uenerabiles: cuius signū est: quia simulachra eorū in templis membris i morem hircorū quod aial traditur promptum sp̄ esse ad coniunctionē tentigine affectis statuuntur. Sacros autē tauros Apin scilicet atq; Mneuin diuinis coli honoribus tum pp̄ agriculturā: tum quia frugū inuentio ad deos referē. Lupos qm̄ canibus simillimi sunt: & qm̄ Iside una cū Oro filio certamen aduersus Typhonē susceptura Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxiliū ferentem aduenisse: eisq; in specie lupi apperuisse. Nonnulli autē dicunt lupis aduersum ægyptū irruētēs athiopes distractos fuisse unde regionē lupariā appellatam. Crocodillū illis honori esse aiunt: qm̄ eius terrore ab arabia atq; libya latrones in ægyptū nare nequeant. Præterea quedam de priscis regibus suorū rabiem canum fugientē ad paludem confugisse: qui præter opinionem hoīum a crocodillo

Bos
Ouis
Carni

Felis
Ichneumona

Accipiter

Aquila
Hirci

Lupus

Crocodillo

fufceptus in alteram ripam traiectus fuerit. Sed cultura animalium alias alii causas afferunt. Multitudine. n. aiunt crebro in reges magno insurgente consensu diuersorum aiali um cultum diuersis ciuitatibus a quodam rege statutum fuisse: ut dum singuli religionem reuerentur suam & ceterorum contempnant non possent uniuersi in unum aegyptii conspirare. Haec aialia linteamina post mortem plangentes & pectora cum gemitu caedentes in sacris sepeliunt oculis quoque si quod sponte aliquis interfecerit mortis mulctatur supplicio: Eleem autem aut ibidem siue sponte siue inuitus quisque necauerit morte punitur. Praeterea in quacumque domo canis mortuus fuerit omnes qui eam habitant uniuerso corpore raso magno luctu afficiuntur nec uino aut tritico ceterisque ad uictum necessariis quae in eadem domo recondita fuerunt uti amplius licet. A iunt autem Apin quidem memphide: Mneuin in eliupoli Hircum in medente. Crocodillum in palude: Miridos reliquasque feras in locis atris simulam aut pulcem lacte coctam afferentes & bellaria melle comixta & aserinas carnes tam elixas quam tostas. Cum masculis autem animalibus foeminei quoque sexus summa specie simul nutriunt quae pellices appellant. Cum uero Apis mortuus fuerit magnificeque sepultus quoque similem inueniant in perpetuo luctu sunt quem simul ac inueniunt ad urbem nili statim adducunt: quoniam solum mulieribus uidere ipsum licet: obuiam namque factae sublati uestibus genitales partes ei ostendunt: nec unquam postea hunc deum mulieribus aspicere licet: in quem asserunt aiam Osiridos post mortem traductam fuisse. Haec illa est aegyptiorum turpis impietas potius quam theologia aduersus quam aliquid dicere cum per se iaceat turpe dico quam merito contempsimus atque despuimus: a tantis malis non nisi a saluari & euangelica doctrina quae obsecratos mentis oculos per fide illuminauit liberati uerum honestiores harum nugarum & quasi naturales rationes paulo post simul cum graecarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo antiquissima temerariaque phoenicum & aegyptiorum superstitionis omnium gentium turpis theologia plena est. Verum de graecorum quoque theologia qui simularum chris & mysteriis simili quodam ut aegyptii pacto utuntur: modo dicamus quam qui uniuersam collegit historiam in tertio & quarto uolumine diligentissime conscripsit facta a Cadmi aetate initio. Cadmum autem post Moysen fuisse ab exquisitissimis gentium annalibus loco suo demonstrabimus: ut aperte pateat Moysen maiorem natum quam graecorum deos fuisse: siquidem post Cadmum dii emerferunt: quem non paucis annis Moyses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Graecorum theologia. Cap. II.

Cadmum Agenoris filium ex phoenicia dicunt ad quaerendam europam quae fuit a Ioue rapta a rege missum fuisse nec inuentem in boetiam tandem deuenisse ac thebas ipsi edificasse. Cumque Armoniam Veneris filiam in uxorem duxisset Semelem & sorores eius ex ea genuisse Amoribus autem Semeles Ioue capto ac exorato tanquam ad Iunonem diuino ad eam modo accedere non tulisset fulgura atque tonitrua mulierem: sed abortu edito puero igne ipsam flagrasse: a Ioue autem Mercurium accipisse puerumque ad speluncas nises quae inter phoeniciam & nilum sita est transmisisse. hoc pacto a nymphis educatum Dionysium uini & uitis usum atque plantationem homines docuisse. inuenisse quoque coactionem ex ordeo confectam quam ceruisiam appellant: hunc cum exercitu non uiros solum: sed et mulierum orbem lustrasse: iniustis atque impiis hominibus atrociter punitis. Fuisse tamen hastis thyrsis ornatis armatas mulieres: musas etiam omnes secutas fuisse uirginitate omnique doctrinae

doctrine genere florentes quæ tripudiis & cantu deum permulcebatur. Pædagogum ei Silenum fuisse: cuius consiliis uirritem fuit complexus. Mitra uero capud ei ligari ppter dolores qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatū quoniam ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt quia cum non permixtum aqua uinum homines biberūt ac in furorem uerfi alter alterum baculis cæderent: unde non nulli moriebantur: pro lignis ferula uti p-
suasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse. Leneum quoniam leneus græce torcular latine apellatur. Bromium a bromo idest ignis sonitu: qui cum ab ortu ederetur insonuit. Satyri quoq; eum dicuntur secuti fuisse: qui saltando & tragice canendo uoluptatem ei efferebant: ab hoc primo theatrum & musicam fuisse harmoniam inuentam. Hæc de Dionysio traduntur. Musas uero Iouis Cæli & terræ filias opinantur quas plurimi uirgines fuisse cōfingunt: & sic appellatas quoniam Myin græcæ honesta bonaque doctrina istituere significat: de Hercule autem hæc græci asserunt. Acrisi filia Danaë Ioui Persea genuit: perseo Androne Alectriona peperit: ex quo Alcumena est procreata: cui se Iupiter triplicata nocte commiscuit: non cupiditate ut plerisque aliis mulieribus: sed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset Alcumena quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem edidit: quod fecit quia prædixisse. Iouem audiuerat illo die ex perfidarum genere regem nasciturum. Herculem uero Alcumene Iunonem formidatis exposuit: cui Iuno Minerua suadente mamillam præbuit: & a puero uehementius q̄ ætas patiebatur attracta mamilla Iuno commota duos ad necem pueri misit dracones: ille autem nullo modo teritus alterum altera manu dracones ex collo apprehensos interfecit. Aesculapiū Apollinis atq; Phoronidos filium fuisse aiunt adeoque medicinæ artibus excelluisse: ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea te Iouem cōmotum fulmine ipsum interemisse: cuius morte irritatum Apollinem cyclopa a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse. Vnde iratus Iupiter ad seruitium Adoneti Apollinem impulit: & hoc modo delicti pœnas Apollinem persoluisse. Hoc i quarto bibliothecæ Diodorus posuit: qui reliquam theologiam ab aliis gentibus græcos accepisse his uerbis in tertio scribit.

De Atlantorum theologia. Cap. III.

Rimum inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserunt: is quadraginta uel dicunt & quinq; filios habuit: quosq; duos de uiginti Ops castissima quædam mulier sibi enixa est: quam propter uirtutē: in deos translata[m] terram nominari: filias quoq; Cælum habuisse Basiliam & Cybellem quam etiam Pandorā uocant. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutrisset matrem appellatam fuisse: & post Cæli mortem hyperioni fratri nuptam binos liberos solem atq; lunam peperisse. Cybeles autem fratres futura formidatēs Hyperiona interemisse: Solem ad fluuium eridanum præcipitasse: hæc cum luna sic facta percipisset ab alto seipsam loco deiecisse matrē autem furore concitam crinibus solutis tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari: deinde postq̄ inueniri nullibi poterat in deos fuisse translata[m] creditum: & aras ei ac templa fuisse constructa: cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt. Solem uero atq; Lunam ad luminaria translatos fuisse.

De Phrygum theologia. Cap. IIII.

Hryges uero Meona phrygiæ antiquissimū fuisse regē contendūt a quo natā Cybelem fistulam quā Syringa græci uocant inuenisse: & montanam matrē

appellatam: cui magno & casto amore phrygius dicitur marlyas coniunctus: a quo uerem cognitam fuisse negant & tibiam aiunt inuentā. Cybelem autē attidi conuenientem cum uentre cognita res esset interfecto Attide ac sociis eius a patre comotam furore per uniuersam magnis ululatibus regionem uagatam fuisse tympanis dolore suum consolantem. Marfiae uero primū cum ea erranti: deinde in musica contētionē ab Apolline seperatu pellem uino fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cybelem: & cum eo ad hyperboreos usq; errasse: cuius iussu & Attidos corpus sepultum & Cybelem diuinos honores consecutā: unde ad hunc usq; diem adolescentis mortem phryges plāgere arisq; instructis Attida Cybelemq; templo in piscino sibi phrygiae oppido magnificā cōstituto ut deos colere. Post mortē autem Hyperionis Caeli filios regnum inter se partitos fuisse quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt. Atlanti uicinas oceano partes contigisse: & multam astrologiae operam datam septemq; filias natas quae Atlantides appellantur: a quibus q̄plures dii & heroes nati & seniore ipsarum Maia Ioui coniuncta Mercurium procreatum. Saturnum quoq; Atlantis filium auaritia & impietate praeditum sororem Cybelem duxisse a qua Iouem suscipit: quīs & aliū Iouem Caeli fratrem & cretae regem contendunt fuisse qui multo inferior posteriore Ioue fuit: qui totius orbis imperium primus ac fere solus obtinuit. Creta autē regem decem filios genuisse quos curetas appellant: eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostenditur. Saturnum uero in libyae sicilia italiaq; regnasse a quo natus Iuppiter oppositā patri uitam dicitur elegisse regnumq; suscipisse: alii patre concedente tradiderūt: alii odio patris a populis electum: atq; ideo Saturnum cū titanibus bellum ei induxisse: quo uictō uniuersum sibi orbem subiugasse (plurimum autē & corporis robore & animi uirtutibus ualuisse tradunt) ac summopere studuisse: ut & impii punirent & probi summis afficerentur beneficiis. Vnde postea q̄ hominem exiuit: quoniam humanam uiueret uitam Iouem appellatum. De terrestribus autē diis cum multa uariāq; tam historicis q̄ poetis scribantur: & inter historicos Euemerus qui historiā: Homerus: Hesiodus: Orpheusq; monstruosa quaedam finxerint breuiterq; uterq; conscripserunt explicare conabor. Deos igitur honorabant Euemerus ait magnificentissimis sacrificiis & muneribus argenteis atq; aureis mirabili arte confectis: de quibus latius in superioribus cōscriptum est. Est autem in ea insula quae deo consecrata est in quodam altissimo templo Iouis triphilei templum ab eo ipso quando totius orbis repugnabat constructum: statua etiam in eo mōte aurea est: in qua pancais litteris Caeli: Saturni: & Iouis res gesta summatim conscriptae sunt: & paulopost Caelum ait iustum & benignum uirum & astrologiae nō imperitum primum regem fuisse: a quo caelites deos sacrificiis primo cultos: unde caeli cognomen habuisse: duosq; filios Pana & Saturnū & filias similiter Rheam & Cererem ab uxorem Vesta suscipisse Saturnum deinde regnasse. & a Rheā quā in uxorem duxerat iouem: iunonem: & Neptunum suscipisse. Iouem autem qui Saturno in regnum successit iunonem Cererem & Themim in uxores duxisse: & filios a prima quidem curetas habuisse: ab altera Persephonem: a tertia Mineruam. his dictis graecorum tabulas secundum Hesiodum Homerumq; subiicit.

De Archanis mysteriis erroris gentilium. Cap. V.

Ed de graecorum atlantiorum phrygumq; theologia haecenus: quibus nō absurdum est secreta mysteria & caelatos addere cultus: ut facile unusquisq; uidere possit: utrum sit aliquid in eis uerae religionis signum: an a demoniaca superstitione ac errore perfluxerunt. omni turpitudine atque dedecore plena & lachrymis potius

LIBER SECVNDVS

mis potius q̄ risu dignissima: quæ demens ille in libro quo gētilis ad fidem adhortatur
 apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum scientia præditus & usu plurimorū nego-
 tiorum prudentissimus qui patrias nugas a salutari & euangelica doctrina monitus ci-
 to contempsit. Pauca igit̄ ab eo sumpta diligenter audias. Abdita inquit & inuisibilia sunt
 ac ideo diligenti cura: non inquirenda barathri ora monstruorū plenissima lebes thespro-
 tius: tripes: ciræus: aena dodonæa cælo i deserto atq; harenis honoratus & quod ibi ora-
 culum est: hæc oīa senescentibus iam fabulis deiecta penitus relinquuntur: Ultimo enī
 silentio castalius & colophonius fontes ceteraq; fluenta quæ diuinandi uim habere ui-
 debantur tradita extinctaq; cū suis fabulis defluerunt totiusq; uinationis potius q̄ di-
 uinationis nefanda mysteria ceciderunt. Silet Darius: Phytius: Didimeus: Amphiare-
 us: Apollo: Amphiloachus: tacent aurispices: augures: somniorū interpretes: & qui fari-
 na aut ordeo uaticinabantur: qui quod usq; ad hodiernū diem quasi ab inferis mortuos
 reducerint cū dæmonibus collouantur. Perierunt ægyptiorū penetralia: tenebris tradita
 sunt necromantiā tyrrhenorum: capræ simul cū istis ad diuinationē præparatæ: & cor-
 ui hoibus oracula reddentes deuolarunt. Quid dicā de Dionysio quem Menolē græ-
 cæ: idest latine totū furentem appellant: cui bacchæ orgia celebrant: & crudas carnes co-
 medentes sacro furore inicianur euan euan conclamantes: quæ uox aspirata secundum
 exquisitā hebræorum linguā sceminei sexus serpentē significat. Ceres at̄ & bona dea my-
 sterium fuerunt: quæ mærores rapinā & luctum eleucis docet. Quare mihi uidetur si
 quis deriuationi uerborū attendere uelit ab orge idest latine ira quā aduersus Iouem Ce-
 res suscepit orgia: mysteria uero ad mysos quod latine scelus est. quod Dionysio acci-
 dit appellata fuisse: quod si et̄ ab attico illo Myente qui uenando periit ut Appollodo-
 rus scripsit mysteria uocantur. Non erunt certe gloriosa quædam hæc mysteria funebri
 quodā honore tradita: forte aut̄ mysteria. i. mytharia quasi fabulæ quædā latine appel-
 lata sunt. Perdatur igitur qui hæc primus hoibus tradidit siue Dardanus qui deorū fa-
 bulas in mysteria deduxit: siue Actio qui orgia & carimonias thracibus adinuenit: siue
 phrygius ille Mida qui ab Odryso illo didicit: & subditis deinde artificiosum mærorē
 tradidit: siue Cinyra cyprius qui mulierem quandam capere studens turpissima Vene-
 ris orgia ex nocte in diem trāsferre ausus fuit. Quidam at̄ aiunt Melampodem Amy-
 thaonis filium ab ægypto in græciam luctum Cereris solēniter celebratum reportasse:
 quos oēs ego impiarum assero fabularum auctores: & perniciosè superstitionis inuento-
 res extitisse. Quid enim aliud quā dedecus & aptissima turpitudine sacra hæc sunt? Sed
 multo turpiora uidebuntur. si quis quæ sequuntur addiderit. Ceres peperit: educat̄ pu-
 ella: Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter qui genuit draco factus cōiungitur:
 unde in saualiorum mysteris draco in spiram inuolutus in sacrificiis ad factorum me-
 moriam: imo uero in testimonium tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibetur: Pe-
 perit & Pherephatte tauriformem filium: unde poetæ quoq; nonnulli taurum laudant
 draconis patrem & draconem rursus tauri patrem: & in montem arcana hæc facta du-
 centes pastoralem stimulum celebrant: pastoralem ut puto stimulum ferulā: quod ge-
 nus ligni bacchantes ferunt appellantes nequeo latius huius Pherephattæ sacra narra-
 re: quassilum: rapinam: idoneæ terræ hiatum: sues: eubolei: quas eodem hiatu simul
 & duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde megareses in thesmophoriis suis immit-
 tunt: quæ sacra uariis modis mulieres quoniam hæc fabula uarie narratur per ciuitates
 græciæ celebrant thesmophoria: sciophoria: ineffabiliphoria uocantes: & multis mo-
 dis Pherephatte rapinam complorantes. Dionysi uero mysteria penitus in humana

LIBER SECVNDVS

quemadmodum puerum cum curetibus salientem dolo puerilibus donis titanes decæpti ut & raptum dilaniauerit: ut Orpheus poeta cecinit Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma hesperidum fuerunt: quorū sacrorum symbola nō est utile audire pila pinea: speculum poma uellus. Minerua uero Dionysi iam discerpti corripuisse: Pallasq; a motu cordis uocari dicitur. Titanes autē Dionysi membra in lebece prius elixabant: deinde uerubus fixa Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes quidem fulmine mulctauit. Dionysi uero membra Apollini sepeliēda tradidit: qui in parnaaso ipsa deposuit. Vis & coribātium audire orgia: tertium ab his fratrem interceptum fuisse asserunt: cuius caput purpura tectum & aereo scuto coronatum ad radices olympii mōtis portarunt: ac sepelierūt: quibus nomina Bauboni dyfaul Triptolemo: Eumolpo & Euboleo fuerunt. Triptolemus bubuleus Eumolpus ouium pastor: suum uero Euboleus a quibus Eumolpides & præconum sacrum genus descendit. Cererem uero a Baubone coribantium nobili muliere hospitio susceptam tradunt: potionemq; multis confectā: quam Cycrona uocant Cereri allatam fuisse: cūq; Ceres luctu oppressa potum recusaret: quasi despecta Baubo doluit: itaq; sublata ueste genitalia mēbra deæ ostendit: quæ hoc spectaculo delectata Cycrona suscepit ac bibit: hæc athenicūm mysteria sunt: hæc summus theologorum Orpheus (ut ipsi dicunt) carmine cecinit: a quo non est abire carmina quædam testimonii loco apponere. Dixit & obscenas cūctas in corpore partes attollens uestem patefecit: tum dea ridens Suscepit paruum qui forte astabat iacchum: Ingressitq; sinu uetula baubonis: & inde pocula suscipiens tandem cycrona perhaulit. Nocte certe ac tenebris ista mysteria digna sunt: & magnanimo illo. Immo uero leuissimo crichthidarum populo: aliisq; grecis quos mortuos hæc expectant. Quæ enim spe temerarii homines nutriuntur: quibus oracula. Ephesinus eraclytus canit: Noctiuagis maleficiis bacchis iniiciatis simul atq; iniiciantibus: quibus ignis futura prædicat quiq; apud ceteros mysteria putantur sine antistite peragunt: ex quibus omnibus ficta: & inania: & deceptionis plena cuncta probantur: quorum symbola (denudanda. n. sacra ipsorum sunt) exta fumantia: polenta saldraco mala punica: tremētia animalium corda: ferula: hederæ: pulles: papauera: hæc ipsorum sacro sunt: themidos autē hæc sunt sacratissima symbola: origanum: lucerna: gladius: pecten mulieres: sic. n. mystice membra genitalia appellantur: O manifestam impudentiam. Nam cum priscorum hoīum petulātiā nox cogeret sacra modo nox iniiciatus prædicatur: & facibus tenebræ uictæ petuleos sacrorum mores ostendūt. Extingue pontifex ignem: uerere faces qui eas portas: hæc luce turpitudine Iacchi manifestatur: patere ut nocte mysteria colētur: uenustiora uidentur in tenebris: hæc orgia nescit ignis simulare aperiendo redarguēdoq; omnia punit. Quis non merito impios huiusmodi appellarit: qui deum uerum ignorantes pueq; a titanibus laceratum & lugentem mulierem & membra turpitudinis turpissime colunt duplici quadam impietate detenti: nam & deum uerum ignorant: & errore decæpti mortales atq; turpissimos homines deos existimant. Hæc quidem Clemens.

Qui merito superstitionem gentium contemnimus. Cap. VI.
 Vare non iniuria nos magna uoce ista, omnia contempnisse fatemur a longissimo ac prisco errore gratia & misericordia dei omnipotentis & ineffabili uirtute saluatoris nostri quasi ab incurabili morbo liberati. Rationē. n. secuti nefandum atq; impium duximus sanctissima dei appellatione mortales & turpes uiros honorare: qui extremæ petulantia crudelitatis atq; furoris exempla posterioribus tradiderunt: Quam enim insaniam non superaremus si modestiam: prudentiam: iusticiamq; laudantes

laudantes petulcis ac incontinentibus omni furore plenis: crudelibus quoque ac in humanis homicidio simul ac parricidio maculatis diuinos honores redderemus: Quis enim maior cumulus impietati addi poterit quam si uirorum mulierumque membra & in experte terrarum rationis naturam sanctissimam dei appellationem quis intrudat eaque turpia deo attribuat: quae si de hominum aliquo dicantur legibus & consuetudine ciuitatum grauissimo supplicio puniuntur. Cur longior sum omnibus graecis simul ac barbaris lucem effulsiſſe praedicamus quae a falsa & impia religione ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam quasi a sopore & profundo somno expergefacti oculis animi aliquatulum apertis fabulas poetae religionem priscorum esse cognouerunt in quam naturae quaedam secreta occultari multi credentes decipiuntur: quae quis nihil ueritatis habeant: tamen exponenda nobis uidentur: ut etiam eis quae honesta ipsi putarunt non iniuria sprete euangelicam saluatoris praedicationem praetulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio. Cap. VII.

Quod faciemus si altius haec primum repetierimus. Graecorum igitur popularis: ut ita dicam & fabulosior theologia & phanicum ac aegyptiorum huiusmodi esse ostenditur: ut auctoribus iam suis comprobatum est: quam non iniuria in principio praeparationis euangelicae collocamus: ut & nos in memoriam redigamus: & qui nesciunt discere possint qualis maiorum nostrorum erat religio: & quanta nos ipsa ueritatis ignoratione quasi uolentia obruti emerſimus per euangelicam praedicationem & apparentiam saluatoris ueri dei Iesu christi: qui non in parte una orbis terrarum: nec apud gentem unam: sed ubique quasi animarum sol proprios lucis radios immittens a caligine & tenebris errorum ad fulgentissimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit: apertissime namque praenominati eorum auctores mortuorum simulachra & turpissimorum hominum imagines cultas nullamque mentionem dei ueri factam illis fuisse: diuinam iusticiam contemnentibus & in omnia scelera sponte irruentibus ostenderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset pecudum more ad nihil aliud multi quam ad implendum uentrem mentem eleuabant quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper commoti deum deique uirtutem salutarem esse mundo putarunt: ac eum quaerentes ad caelum animos erexerunt: & caelestium pulchritudinem corporum admirati deos ipsa arbitrati sunt. Alii depressi omnino in terris praestantiores aut corporis robore: aut prudentia: aut facultatibus: gigantes quosdam uel tyrannos uel magos ac maleficos uiros: qui auxilio alicuius eorum quos a diuinitate statu decidisse credimus miranda quaedam facere uidebantur: uel eos qui humanae uitae aliquo modo proferunt: cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerunt: Quare deorum etiam templa sepulchra eorum fuisse multi testantur: ut Clemens in exhortatione nonnullos graecorum auctores scripsisse commemorat: quod si placet rursus audiamus.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt. Cap. VIII.

Uim enim inquit inanis superstitio initium coeperit quasi malorum omnium c fons multitudinem deorum constituit: quibus hostias immolare solentia facere simulachra statuere & templa condere persuasit quae tamen deorum sepulchra prius fuerunt: & magnificentius condita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larissam ciuitatem Acrisi sepulchrum est quod modo sacrari loco uenerantur: & in arce Atheniensis: ut Anthiochus in nouo historiarum conscripsit Cecro

pos sepulchrum fuit. In templo uero palladis: quam ciuilem appellant Erichthonius iacet. Ismarus autē Eumolpi atq; Dairæ filius in eleusine una cū Celei filiabus sepultus est. Quid multa: nō. n. later a gentilibus sepulchra hoīum adorari. Hæc quidē Clemēs.

Qualis de diis priscorum fuerit opinio. Cap. IX.

n Os autē rursus altius hæc repetentes dicere nō dubitamus natura imo uero diuinitus omnibus esse hoībus insitum non solum utiq; quid atq; cōducibile de noīe significari: uerū etiam oīum rerum creatorem sic appellari: & uerbo quidem ita omnes natura duce conueniunt: re autem creaturas pro creatore coluerunt præter unum aut admodum paucos ut uerissimis hebræorum libris ostenditur: quia rebus uisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sanctæ reducentes nō creaturæ alicui. sed ipsi rerum omnium creatori cunctorumq; largitori bonorum dei appellationem attribuerunt: Cæteri autem omnes tenebris animi inuoluti ad tantam impietatem deducti sunt ut pecudum more honestum ac conducibile bonorumq; omnium extremum uoluptate corporis terminarent: & hac ratione eos qui uoluptatem adinuerunt genera uel auerunt atq; amplificari maleficos & mortales uiros ut dictum est quasi bonorum largitores saluatores & deos appellarunt: piam huius nominis notionem natura eis insitam ad eos transferentes quos bonorum inuētores putabant: tantumq; mentis insaniam ualuit ut nec peccare se arbitrarentur: nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes hoīes propter regna tunc primum cōstituta colere atq; admirari. Cūq; ut iam diximus mores hoīum legibus stabiliti nō essent: nec supplicia peccatoribus imminerent: adulteria nefanda matrimonia maribus ereptam pudiciam: homicidia: parricidia: confecta scelere bella: quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebant & earum rerum memoriam posterioribus quasi peruilem relinquere studebant.

Quod plato priscorū fabulas & interpretationes fabularū contempsit. Cap. X.

h Aec theologia priscorum fuit: quam iuniores naturalium rerum scientia nō parum iactantes ad honestiora naturæ secreta interpretantur: ita nec omnino impietatem maiorum effugerunt nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt: sed priscorum peccata corrigere uolentes uirtutesq; corporeas quibus generantur aluntur & crescunt corpora per fabulas significari uolentes: & hinc ordine progressi nō solum principia & rerum elementa: ut solem lunam stellas: præterea terrā aquam ignē Verum etiam composita & affectus eorum & fructus terræ: quos cererem bonam deam & bacchum nominant per fabulas uiolenta quadam interpretatione significari uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubescerent ac parui antiquitatem atq; consuetudinem facientes quasi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Verustissimi autem etiam animalia bruta quacunque ad uitam conducere uideantur in deorum numero collocare ausi sunt: & in manibus bæluis cærimonias statuere non erubuerunt: ipsos igitur audias græcos per unum qui præstantissimus omnium fuerat fabulas nonnunq; suscipiendas nonnunq; repellendas asserere. Mirabilis enim apud deos Plato modo sententiam suam apertius explicando negat ea dicenda diis esse: quæ ab antiquissimis dicta sunt: modo de legibus scribēs oportere affirmat fabulis quæ de diis traditæ sunt: quoniam nihil falsi in eis contineatur fidem adhibere. Postremo a priscorum theologia suam desperans cum de cælo: sole: luna: stellis: & de uniuerso mundo partibusque suis physice more suo locutus sit. Demum de priscorum genealogia deorum: quasi particulariter sic in Thimæo disserit: sed de aliorum demonum atque deorum generatione disserere maius est opus q̄ humeris nostris ferre possumus

Quare

LIBER SECVNDVS

Quare his qui hæc tradiderunt credere debemus qui cum a diis orti sunt & parentes suos qui sint opportune teneant nullo modo falluntur. Nam quis neque necessario neque probabiliter dicant: tamen quia rem suam enarrant æquum est ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorum instituta genealogia deorum terminetur: credanturque Cæli ac tetra filii oceanus & tethys fuisse: ex quibus Phorcis: Saturnus: Ops: & alii copulati ac tetra filii oceanus & tethys fuisse: ex quibus Phorcis: Saturnus: Ops: & alii copulati res nati sunt. A Saturno autem & Opes Iuppiter & iuno. hæc igitur Plato secundum ius & fas quamuis nullo modo probari possint credenda esse in Thimæo censuit. Attendere autem diligenter oportet quia nihil altius in hac fabulosa genealogia contineri ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiam suam apertius explicans his uerbis utitur. Primum igitur ego dixi maximum de maximis rebus mendacium efferre ausus est: qui quæ Cælius fecisse ab Hesiodo dicit: quodque a Saturno mulctatus sit: & Saturnus rursus a filio improbe finxit. Nam etiam si uera essent tacenda omnino putarem: nec ita facile ad omnes efferenda sed maxime quidem cælenda quæ si necessitas quædam dicere cogere paucissimis tradenda fuisse: ardua enim sunt nec prædicanda o Adimante in ciuitate nostra: Nec enim iuueni persuadendum est puniri parentes oportere etiam si iniuriam inferant. Nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere ut alius alii bella & pugnam ciat: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia qui si rem publicam conseruare uolumus intestina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantum aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudicio: sed si aliquo modo possemus nunquam ciuem cui fuisse inimicum libenter persuaderemus, hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris senioribus prædicanda: quare poetæ cogendi etiam sunt hæc carnibus suis edere. Saturni autem uincula & Vulcani a patre proiectio cum auxilium pulsatae matri afferet: deorumque pugnae quas Homerus conscripsit nullo modo audienda: Apertissimæ igitur Plato priscorum fabulas & fabularum interpretationes contempsit: quod romani intelligentes fabularum fragmenta spreuerunt. Quod ab halicarnasseo Dionysio cognoscere poteris qui in secundo uetustæ romanorum historiae res gestas Romuli enarrans sententiam, quoque illius uiri de diis his uerbis ostendit. Non ignorauit quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus contentio & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituunt. quarum rerum magnam curam adhibuit a cultu deorum incipiens. Temples igitur lucos aras simulachra: formas & symbola uirtutes beneficia: quæ a diis hominibus collata sunt carimonias ac saluberrimas solennitates quibus dii culti gaudent iustitiam & dies festos cæteraque constituit: ut optime graecorum reipublicæ res romana conferri possit. fabulas autem quæ de diis traduntur turpes atque inutiles existimans nec solum diis: sed neque probis hominibus dignas cunctas eiecit ac persuasit ut optime de diis romani & existiment & loquantur: nullum enim opus immortalis naturæ indignum illis attribuit: Ita nec Cælus a suis filiis uirilia amputatur: nec a Saturno liberi sui interficiuntur: nec Iuppiter in tartarum patrem conicere: nec bella: nec uulnera: nec uincula: nec seruitus deorum apud eos ulla dicitur: sed nec solennis unquam dies lugubri habitu agitur: quemadmodum dum apud graecos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysi passionibus celebrantur: nec inspicere apud eos aliquis poterit quis inopes iam omnino corrupti sunt: furentes & bacchantes uiros simul atque foeminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monstrum nefandum: sed religiose omnia quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur: adeo ut neque apud graecos: neque apud barbaros usquam honestius ista constituta sint & quod ego maxime mirari soleo quamuis ex uniuerso terrarum orbe in urbem multi

LIBER TERTIVS

confluant qui res sacras patriis peragunt moribus: nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur quod multis aliis accidisse manifestū est: Verum et si deorum responsis alienigena quaedam sacra suscepta sunt omni eiecta fabularum garulitate romanis moribus peragantur. Sicut matri deorum sacra quotannis certaminibus ex consuetudine romanorum fuit: sacerdos autem utriusque sexus uir & femina ex phrygia consecratur: & urbem ut solent tibiarum & tympanorum sonitu plustrant. Sic pie ac religiose romana ciuitas turpitudine fabularum omnino sprete deorum caerimonias peragit. Non autem ignoro esse nonnullas fabulas apud graecos hominibus utiles: quarum aliarum naturam opus per maiorem ostendunt: aliarum consolandi gratia fictae plenae utilitatis sunt: quae quis optimae scientiae tantum romanorum theologia multo praestantior ducit: parua. n. est illa fabularum utilitas: nec multis prodesse potest: sed illis duntaxat qui causas rerum curiosius inuestigarunt qui certe paucissimi sunt. Multitudo autem indoctior ad peius solet huiusmodi orationem interpretari: & in hoc aliterum semper incurrit: Nam aut duplicabiles deos ducit: si quidem eorum multa in magnis miseris oppressi fuerunt aut nihil turpe aut iniquum deorum exemplis admonita putat. Quare illis solummodo relinquenda ista sunt qui philosophiae speculationis insudarunt.

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS.

De Honestiore & naturali theologia graecorum. Capitulum primum.

Anc quidem philosophorum primi & uetustissimi romanorum de graecorum theologia iudicarunt: qui physiologiam fabularum apertissime reppulerunt. Nos autem quoniam ad redargutionem illorum producti sumus ageiam interpretationes ac allegorias suas quae friuolae atque indignae sunt inspiciamus nihil nostri afferentes: Sed illorum ipsorum productis auctoribus ab ipsis sublimem hanc theologia perdiscamus. Verum cum aliter alii dixerunt: & unusquisque inuenta sua uera esse contendat: satis erit si quae clarioribus graecorum philosophis uisa sunt proposuerimus. Primus igitur cheronensis adducatur Plutarchus qui fabulas peruertens mysticam in eis theologia latere contendit: quam ueluti a deorum inducens penetrabilibus non mortaliu aliquem ut fabulae uolunt sed temulentiam per Dionysium significare ostendere conatur. Iunonem uero nuptialem: uiri ac feminae coniunctionem: deinde quasi oblitus paulopost: terram per Iunonem ostendi uoluit: Latonam uero obliuionem ac noctem esse: & rursus Latonam ac Iunonem eandem esse putat. Iupiter autem per aethera sibi uirginitate accipitur. Quid haec mihi perstringuntur cum liceat ipsum audire sicut ait in libro quem de platrensi Daedalo inscripsit arcana pandentem theologiae sacraria his uerbis prisca quidem tam apud graecos quam apud barbaros theologia naturalis erat ratio fabulis inuoluta, occulte ac mystice ueritatem doctis sub aperiens quod carminibus Orphei: & aegyptiorum satris: & phrygia doctrina comprobatur: maxime autem orgia & immolationes & quae symbolice in sacris geruntur fabularum sensum aperiunt: Nam qui Iunoni sacrificant bilem in sacris non adhibent: sed iuxta aram ifodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam significat uitam ea re ostenditur absque ira & odio & amaritudine matrimonium esse oportere quod significatiuum docendi genus in omnibus fabulis est. Ita cum Iunonem adhuc uirginem ab euboea insula ubi educata fuit furim a Ioue ablatam ferunt: &

Plutarchus in quibusdam

LIBER TERTIVS

iunt: & huc deportatam opacum eis thalamum a Citharone factum fuisse: ac Macri-
 dem Iunonis nutricem ab eo scrutari prohibitam quia Iupiter i illis locis cum Latona quie-
 sceret. Vnde postea grato animo Iuno easdem aras atque templa cum Latona uoluit habere: itaque
 ut et Latona nocturna appelletur aperte tam rebus quam Latona nocturnaeque noibus occul-
 tum latens & tenebrosum diuinis rerum significat. Alii autem quia ibi latuit, Iuno noctur-
 nam dicunt appellatam primum fuisse: deinde re iam aperta nuptiale. Qui autem naturam se-
 creta subtilius per fabulas inuestigant hoc pacto Iunonis atque Latona potestatem coniun-
 gunt: Iuno. n. terra est: Latona uero nox. Obliuio. n. quia uerbum hoc graece significat in
 nocte fit pro somnum. Nox porro nihil aliud est quam terrae totius umbra: quae radios sola-
 res eripiens atrum atque obscuram aera reddit. Quod autem non alia est Iuno quam Latona inde
 profecto patet: quia Diana Latona filiam omnes asserunt quam & Lucinam appellant. No-
 mina igitur haec duo sunt uni deae imposita. Praeterea Apollinem Latona Martem Iuno
 peperit. Apollinis autem atque Martis eandem esse uirtutem apertissimum est. Mars. n. ares
 graece appellatur. quod a regni auxiliu pugna oppressis afferre significat. Apollo uero
 uocatur quod a pallati. i. ab agrorotationibus homines soluat atque liberet quia obrem ardentis-
 simas et stellas solem apollini & noie martis appellatam Marti accommodant: nec absque
 ea eandem deam nuptiale & lucina atque solis matrem putarunt Matrimonii namque finis per
 creatio est: qui nihil aliud est quam a tenebris ad solis lumina progressio. Vnde poeta: Cum
 Lucina inquit illum in lumen adduxit tum solis cernere quouit fulgore. Primum. n. a do-
 lore partus liberari per Lucinam: deinde solaris aspici solem qui generationis finis est ostē-
 dere uoluit. Sed non est ab re peruulgatissimam quoque fabulam enarrare. Dicitur. n. Iuno
 ne irata dissidentem ab eo moestus ea de causa nimium fuisse: quem Alalcomenes indigena do-
 cuit ut alteram ducere simularet ita consilio eius ex quercu simulachro mulieris confecto
 quod dadalem appellarunt nuptias praeparare fingebant. Nymphae igitur tritonides & uni-
 uersa boetia confluebat quibus rebus Iunonem commotam a citharone descendisse: & pla-
 tensium multitudine mulierum sequente ad Iouem uenisse simulationeque patefacta sum-
 ma cum leticia reconciliata fuisse. honorem autem simulachro tantum fecisse ut dedala noie
 ipsius diem festum instituerit: quod tamen ex zelotypia quis omni anima expers esset cremauit:
 huius fabulae talis ratio est Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud quam elementorum
 intemperie significant: quae nisi certis proportionibus contemperentur natura rerum soluta
 magna perniciem afferunt. Si ergo Iuppiter. i. calida uirtus ac ignea nimium excesserit sicc-
 itate omnia pereunt. Sin uero Iuno humida scilicet & uentosa natura Iouem aspernata super-
 rauerit. Magna uis pluuiae delata diluuium cuncta uastauit: quod illis temporibus factum boe-
 tiam maxime regionem proluuit quae multitudine aquarum repletam fuisse dicitur. Quare quae
 primum tempestate transacta terrae apparuerunt: deorum reconciliatio facta fingitur. Pri-
 ma uero arborum omnium quercus effloruit: quae non modo piis hominibus: ut Hesiodus ait: ue-
 rum et diluuii reliquiis opitulata est cum glandes ramalia ferant: est apes cum tegat trua-
 cue. his Plutarchus aptissime nos docuit mirabilem et illam & mysticam graecae theolo-
 giae rationem nihil magni nec dignum philosophia continere. Audisti quippe per Iunonem
 modo matrimonium: modo terram: modo humidam significare substantiam. Didicisti Dio-
 nysium mihi aliud quam temulentiam esse: Latonam noctem Apollinem solem: ipsum
 denique Iouem calidam uirtutem atque igneam: Turpitudini ergo fabularum accessit: ut
 secretior haec & mystica theologia non ad diuinas quasdam & caelestes uirtutes: nec ad
 rationales & incorporales substantias conducat. sed rursus in temulentiam & nuptiarum
 opera & agritudines hominum deducat & quod honestissimum in ea est ad terram ignem

LIBER TERTIVS

solem reliquasque huiusmodi partes orbis terminetur nec ultra hæc quicquid afferat quod etiam Plato non ignoravit qui in eo libro quem cratillum inscripsit: nihil ultra visibiles mundi partes prisca græcorum cognovisse & stellas dictos putasse asserit. Verba eius hæc sunt. Vetusissimos græcorum: Cælum: stellas: solem & lunam: quæ nunc etiã multi barbarorum colunt deos putasse manifestum est huiusmodi quidẽ græca sunt.

De Mystica & naturali theologia ægyptiorum. Cap. II.

Vnde ægyptiorum mysticã theologiam quæ multo vetustior fuit videamus
 n Osirim & Isim solem & lunam esse aiunt. Iouem spiritum qui per omnia trã-
 feat: Vulcanum ignem: Terram cererem: Oceanum humiditatem ac nilum
 fluuium asserunt: cui deorum generationem attribuunt: Acrem Mineruam appella-
 runt: quos quandoque deos aera dico aquam ignem terram & spiritum per uniuersum
 orbem transire contendunt: & in uanas formas hominum atque animalium commuta-
 ri: quorum cognomines apud se homines floruisse solem: saturnum: Opim Præterea
 Iouem: Iunonem: Vulcanum & Vestam: quæ omnia Manethus latius scripsit Com-
 pendiosius autem Diodorus his uerbis Osiris & Isis sol & luna secundum ægyptios
 sunt a quibus trinis temporibus uere æstate ac hyeme inuisibili motu circumductis mû-
 dus gubernatur: & omnia nascuntur aluntur augentur. Tempora quamuis inter se ad-
 uersentur mirabili tamen concordia annum cõficere: horum autem deorum alter ignis
 & spiritus: altera humidus & sicci: uterque uero aeris naturam producere dicitur: quibus
 omnia & oriuntur & conseruantur: ita totum quidem corpus naturæ omnium ex sole
 ac luna originem trahere. Partes autem uniuersi quinque illas esse spiritum uidelicet:
 ignem siccum humidum: ægyptiorum lingua posuerunt & spiritum quidem diligenti
 ad latinam aera: quorum singula deos putarunt: & nomina uetustissima ac prima ægy-
 ptiorum lingua posuerunt: & spiritum quidem diligenti ad latinam linguam interpre-
 tatione Iouem appellare possumus: qui cum in animalibus ipsius: ut ita dicam anima-
 litatis causa sit quasi parentem aliquam rerum animam omnium esse putarunt: quibus
 maximus poeta quoque omnium attestatur de Ioue dicens: pater hominumque deo-
 rumque ignem uero uulcanum appellarunt magnum deum esse putantes: permultumque
 ab generationem atque clementum conferre. Terram porro quasi uas aliquod atque rece-
 ptaculum eorum quæ oriuntur existimantes matrem nominauerunt: cui rei Orpheus
 consentit dicens. Terra mater cunctis diuesque ceres humidum autem oceanum dixisse
 dicuntur quis uerbum expressum latine deliciarum matrem significat. Oceanum au-
 tem nonnulli græcorum designare putarunt. Vnde poeta quoque cecinit: oceanus ge-
 neratio diuum. Aegyptii autem nilum fluuium esse contendunt: cui & deorum genera-
 tionem attribuunt. Plures enim urbes in solo ægypto quam in reliquo terrarum orbe
 fuisse aiunt a prisca diis Ioue uidelicet: sole: mercurio: apolline: pane lucina: aliisque plu-
 ribus conditas aera mineruam appellarunt & filiam Iouis ac uirginem putarunt: nam
 & incorruptibilem aiunt esse natura & extremum uniuersi locum obtinere contendunt.
 Quapropter a uertice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonam uero ap-
 pellatam: quoniam ter in annuo spatio uere: æstate: hyeme commutatur: glaucopin:
 idest glauculam uocari contendunt: non quia ut nonnulli græci putarunt glaucos habe-
 at oculos: quod nomen ipsum denotare uidetur: insaniunt enim qui sic putant: sed quo-
 niã aer nisum aialibus præbeat: asserunt autẽ hos quãdoque deos totum orbẽ peragrarẽ
 & hominibus in sacrorum animalium formis apparere: quod & poeta ab ægyptiis
 sacerdotibus acceptum uerum esse hiis uerbis attestatur: Peregrinis iquit dii similes ui-
 rorum

LIBER TERTIVS

rorum urbes ingrediuntur æquitatem ferentes. Equidem a caelestibus diis quorū æter-
na generatio est ægyptum asserunt: alios deinde ab hominibus propter beneficia quæ
cōiter omnibus contulerunt ad immortalitatem translatos: quorum aliqui caelestibus
diis cognomines fuerunt: sol scilicet: Saturnus Iupiter quem nonnulli hāmonem appel-
lant. Ad hæc Iunonem Vulcanum: Vestam: & extremū Mercurium primumq; oīum
solem in ægypto regnasse. hæc Diodorus Plutarchus autē in libro quem de Iside inscri-
psit his uerbis utitur: sed quasi ab alio initio plurimorum atq; rudiū sententiam cōside-
remus qui dicūt sic: ægyptios Osirim: nilum fluuium esse putare. Isidi terræ matrimo-
nio conuinctū Thyphona uero mare in quod incidens nilus submergitur: quemadmo-
dum græci Saturnum tēpus. Iunonem æra uulcani uero generationem aeris mutatio-
nem in ignē esse arbitrātur. his dictis rursus fabulas ad dæmones refert: & aliter atq; ali-
ter interpretatur opareprecium autē est ab his sciscitari: utq; simulachra hæc & simula-
chorum figuræ dæmonū an ignis aeris terræ aquæ aut uirosq; & mulierum brutorūq;
aialium formas ostendant. Nam quoniam caelestium cognomines mortales extiterūt
ut ipsi aiunt. quos in numerum deorum translatos existimant caelestium ne formas in
simulachris imprimunt. an quod ipse uisus ostendit mortalium hominū: Quod si ipsi
respondere recusent: res tñ per se magna uoce clamāt mortales fuisse oēs quorum simu-
lachra constituūtur Plutarchus enim in libro de Iside uel qualitatem corporum descri-
bit sic dicens: ægyptiorum historia flauī corporis fuisse Typhona tradidit. Martem al-
bi subnigri Osirim: hæc Plutarchus mortales ergo dii sui fuerunt: & interpretatio fabu-
larum perit uniuersa. Quid enim necesse fuit hominum formas elementis acōmodare:
cum etiam absq; his colere ea potuerint: utris autem hæc appellationes indita primum
fuerunt. Vtrum Vulcanus Minerua Iupiter Neptunus uino nomina de elementis pri-
mo. deinde de hominibus equiuoce: an econtra hominibus primum imposita ad elemē-
ta nominarunt. Præterea hymni cantus & arcana deorum mysteria utrum elemento-
rum aut mortalium hominum symbolis peraguntur: errores autem: temulentiā: amo-
res mulieres raptas: & uiros insidiis conuolutos milleq; huiusmodi dedecora quomo-
do elementis accommodari potuerunt: aperte igitur ex his omnibus mirabilis & gene-
rosa physiologia nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæso quæ Porphyrius eti-
am in epistola ad Anebum quendam ægyptium de istis scripsit. Cheremo enim inquit
& alii omnes nihil aliud præter uisibilia putant ægyptiorum rationem ad unguem se-
cuti. qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa quæ orbem replēt obliquum
fixasq; stellas quæ oriri atq; occidere cum his dicuntur deos existimarunt: quarum par-
tes aliæ aliis erraticis attributæ sunt ascendentem quoq; particulam ac dominos eius
quos ualidos appellant: quorum nomina & potestates in libris almenichiæ scripta
sunt ubi ortus etiam & occasus & futurorum diuinatio continetur. Vidit enim Che-
romol solem ab ægyptiis ut creatorem cultum: nec ignorauit omnia quæ de Osiride &
Iside dicuntur omnesque fabulas sacras aut ad stellas & ortus & occasus earum. Præ-
terea progressus atque regressus aut decremēta cremētaque lunæ: aut ad solarem cur-
sum aut ad nocturnum hemisperium aut ad diurnum aut ad fluuium nilum & om-
nino ad res causasque naturales referri: nec ullam de incorporeis eos uiuisque substan-
tiis facere mentionem. Vnde nostra quoque omnia nescio quo insolubili uinculo a mo-
tu stellarum necessario dependere arbitrantur. quam necessitatem fatum appellāt. Sic
omnia stellis attribuunt quos solos deos & fatorum dominos existimantes sacris & si-
mulachris reliquoq; deorum cultu propitios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ

in caelo uidentur alios deos Porphyrio etiam teste theologia aegyptiorum non nouit creatorem uero rerum omnium non intellectum: non incorpoream quandam substantiam: non uirtutem quandam intellectuam: sed uisibilem hunc solem arbitratur. Ad stellas igitur omnia refert & cuncta fatis idest stellarum motui & aspectibus attribuit: quae opinio usque ad haec tempora ab aegyptiis tanquam uera defenditur: quod si haec uisibilia elementa mystica aegyptiorum theologia deos putat. haec autem omnia animae atque rationis expertia sunt: nec a corruptione omnino aliena. Attende diligenter ad quam turpitudinem sublimis eorum theologia decidit: quae ultra haec nullum intellectum: nullam separatam substantiam pro causa rerum cognouit. Verum quoniam ipsi quoque concedunt ab aegyptiis in graecos theologiam affluxisse una cum aegyptiis graeci etiam redarguuntur. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro quem de abstinentia a carnibus aialium edidit. Ab hac peritia inquit aegyptii ad cognitionem dei profecti cognouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse: nec in hominibus animam solummodo habitasse: sed eandem animalia omnia continere. Qua de re tam homines quam bestias serpentia simul atque uolantia quaedam in deos susceperunt & alius apud eos deus hominis collum: faciem alius: aliudque membrum aliusmodi gerit: & rursus: aliud caput hominis: collum uis ceteraque membra diuersorum animalium conformia possidet: quibus significant deorum sententia animalia complura cum inter se: tum maxime nobiscum amice uiuere. Unde leoni particula quaedam aegyptii dedicata leonina: alia uero quaedam bouina alia canina nominatur: Virtutem enim quae in omnibus est his animalibus quae a singulis deorum inuenta sunt colere statuerunt. Aquam uero atque ignem apud prime uenerantur & in omnibus sacris adhibent: quia maxima salutis humanae causa haec elementa sunt. Quare adhuc usque diem quom sanctissimum Serapidis templum aperitur uniuersus cultus igne atque aqua peragitur: nam qui dicant hymnos aquam libat & ignem tunc ostendit: quando in uestibulo fixus aegyptiorum lingua deum exuscitat. Ea uero animalia magis colunt quae rebus sacris magis conueniunt: Nam & hominem apud Anabim oppidum adorant. quare quemadmodum ab humanis carnibus abstinendum est sic ab aliorum etiam animalium hac illi cumalata sapientia & diuinarum rerum consuetudine quaedam animalium magis quam homines a diis intellexerunt amari: quae soli maxime consecrata putant quia natura eorum sanguine & spiritu copiosissimo constat: & post pauca. Scarabeum uero animal ait rerum diuinarum indocti abominabantur: quod aegyptii summopere uenerantur animatam solis effigiem esse putantes: Scarabeus autem omnis uirilem sexum habet. & spermate in sterco infuso pila deinde confecta pedibus inuoluit. ueluti sol caelum & mensam lunarem expectat: sic de ariete de crocodillo de uulture ceterisque animalibus philosophantur: ita ex sapientia & religione ad cultum animalium peruenerunt. Haec de generosa aegyptiorum theologia locupletissimus testis Porphyrius scripsit: quos aquam & ignem adorantes: & unam rationalium atque irrationalium substantiam animae dicentes non iniuria in deorum numerum bruta aegyptios accipisse: affirmant. Quomodo autem stultissimum non est immanes bestias. ideo ut deos uenerari quia similem hominibus animam habent: Nam si homines putant humanos honores eis conferant: nunc autem feris quas natura rationis expertes fingit quasque homines appellare non dignamur: non hominum honores sed prima causa & appellationem & gloriam attribuunt. Ad haec quare mirabilis aegyptiorum sapientia lupos: canes: leones uenerantur didicimus: nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos: miserabimur autem humanum

Scarabeus

LIBER TERTIVS

humanum genus: gratiasq; largitori bonorum Christo reddemus: qui nos a uetustissima ista cæcitate per euangelicam doctrinam suam liberauit. Iam. n. ipsi et fere oēs ægyptii ab hoc morbo liberati uero militant deo: habes iam absolutā ægyptiorum græcorumq; theologiā: a quibus didicisti nihil incorruptū coluisse. Cōcedatur aut̄ eis ueram fabularum esse physiologiā: sitq; sol modo Apollo modo Osiris: & luna nunc isis nūc diana & quæcunq; alia dicere uelint. Solem ergo ac lunā stellas quoq; & reliquas mūdi partes quasi deos adorare debemus. Ita generosa græcorū ac ægyptiorum theologia ad sublimiora nos perducere fabularū allegoriis pollicita ad corpora rursus deduxit nec aliud q̄ ignem & aquā & partes mundi colere adhortata est: quomodo igit̄ saluatoris nostri euangeliū mirabile non est: quo solis & lunæ totiusq; mundi creatorē dicenti fide colere: nec elementa corporū nec uisibilia quædam: sed eū qui per hæc inuisibiliter cognoscitur creatorem intellectū solum admirari: solumq; adorare didicimus: qui per oīa penetrans cum sit incorporealis solo intellectu percipitur: imo uero ineffabilis & incōprehensibilis est. Panditur aut̄ atq; perspicitur per ea quæ facit: quæ producit gubernat conseruat omnibus inuisibiliter assistens non cælestibus solum: uerum etiā terrestribus magnificentiā operum suorum per hæc ostendes quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Cap. III.

u Erum & fabulosa & mystica illorū theologia rebus ipsis refutata tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophantur: quæ magno tempore post Platonem de intelligentiis & rerum creatore recte inuenta sunt theologiæ priscorum attribuere conati maxima arrogantiā fabulas laudāt quorum physiologiam his uerbis Porphyrius edidit: explanabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: quos etiam uetusti cælare uolentes deum & dei uirtutes præsensibiles significarunt imagines: & ea quæ uisibilia sunt uisibilibus significantes figuris ex simulachris quasi sacris litteris magna mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum si ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim etiam qui litteras nesciunt librorum uolumina non aliud q̄ per textum putant papyrus: hoc exordio auditores præparauit: audias igitur quæ progrediens scribit. Cum igitur deus lux sit & ignem æthereum habitet: nulloq; sensu capi possit lucida quidem materia ut crystallo parione lapide ad comprehendendum lumen ipsius exhortantur: auro autem ignis ille immaculataq; natura intelligitur. Multi uero nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt: hominis autem formam diis attribuerūt quoniam deus ratio est: pulchros fingunt propter immarcescibilem illam pulchritudinem: diuersis præterea figuris & atatibus & alios sedētes: alios stantes: mares alios: alias fœminas: & aut uirgines aut matrimonio coniunctos diuerso quoq; amictu simulachra constituunt: ut diuersitas deorum non lateat. Vnde factum est ut omnia candida cælestibus diis attribuant: pila & rotunda omnia: mundo præcipue soli & lunæ quæ nonnunq̄ spei atq; etiam fortunæ: circulus autem & quæ circularia sunt sæculi motui cælesti & circulis quæ in cælo esse intelliguntur. Circuli autem partes diuisis lunæ figuris: pyramides uero & obeliscos ignis substantiæ & diis olympiis hac ipsa de causa ita communi quoq; soli terræ cylindrationi & generatione penem & propter muliebrem sexum figuram triangularem. Hæc magnus ille philosophus: quod autem turpius q̄ obscenitatem idolorū excusare: quid amentius q̄ auro & lapide: huiusmodiq; materia diuinum lumen & cælestem naturam significari putare: Quod autē a iunioribus hæc cauillationes excogitatae sunt: quas prisci ne somniis quidem uiderunt: quibus ex auro & preciosa materia imagines deorū

LIBER TERTIVS

fingere turpe uidebatur: uerba Plutarchi audias. Simulachrorum autem fictio uetustis
 sima quidē res est quae prisci ex ligno fingeant. Si quidē lignum erat quod in delo pri-
 mum ab Erisichthone Apollini fuit consecratum. Ligneum ē Palladi ab indigenis con-
 stitutum: quod ē nunc apud athenienses inuenitur. Iunonis etiam simulachrū ex ligno
 apud samios erat ut Callimachus asserit. Sic. n. inquit deos uetusti fingeant. Peras etiā
 ille qui primus argolice templum condidit: & Callithiam filiam suā antistitem cōsēcra-
 uit: ex piri trunco simulachrum Iunonis dicitur cōfirmasse. Lapidem. n. rem duram &
 inanem in deorū effigiem caelare uolebant. Aurum uero atq; argentū in fecundae terrae
 atq; infelicis morbos colores esse putabāt. Ebore uero propter uarietatem abusi sunt:
 haec Plutarchus. Plato uero magnis ante eum tēpibus non decere ex auro & lapidibus &
 ebore aliaq; materia in animi deorum effigies fingere putās sic in legibus praecipit. Ter-
 ra inquit & uesta sacra deorum est habitatio: ne igitur ex his ceteris diis simulachra cō-
 stituat: aurum autē atq; argentum inuidiosa possessio est: Ebur. aiā deposuit: ac ideo ad
 simulachra deorum ineptum est. Aes & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refu-
 ratum esse Porphyrium puto: sed tñ reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est
 graecorum sapientia qui Iouem mundi mentem arbitantes: quae in se ipsa mundum cō-
 tinens produxit. Sic a theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iupiter altitonans ante omnia saecula primus.

Iupiter extremus longa est post saecula mundi.

Iupiter est summus uertex atq; infima planta.

Ipsa aeternum semper simul est: ac totus ubiq;

Terra fundus.

Sidera; domus rex est: & iupiter ipse

Principium atq; ortus rerum: uis una: deusq;

Vnus & omnipotens: regali in corpore cuius.

Singula ponuntur tellus: nuda ignis: & aer.

Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo

Ac iucundus amor: magno haec in corpore regis

Sunt iouis excelsi: ceruicem nanq; uidebis

Caeli suspiciens renitentia magna; tecta

Hoc caput auricomum flauo de uertice crinis

Stellarum erutilant radii: dehinc aurea pandit

Cornua bina caput: capitq; simillima tauri

Vnum est ortus: occasus aliud:

Ast oculi fulgens ingenti lumine phœbus.

Lunaq; purpureo phœbi redimita colore

Præscia uenturi mens constat regius æther:

Quam strepitus nullus nec uis nec fama latere

Arcanumue potest: penetratq; per omnia uictrix.

Præterea inuictum corpus sine fine modoq;

Panditur: ast humeri magni sunt pectora lata

Est aer: alas quoq; uenti possidet ille

His ad cuncta uolans curo est uelocior ipso

Tum facer antiqua matre ex tellure tumescit.

Venter: & ex altis consurgit montibus ingens

Quem

LIBER TERTIVS

Quem medio pontus succingit rite sonorus
 Vltima præterea terrarum lumina & ampli
 Fundamenta globi furibundaq; tartara plantas
 Esse pedum magni constat rectoris olympi
 Hic dum sub terris cælasset cuncta: deinde
 Eximis repetens in lucem protulit almam
 Vniuersus igitur mundus Iupiter est aial ex aialibus deus ex diis cõstitutus. Iupiter at
 est inquantũ intellectus est a quo uniuersa pducuntur & qui cuncta creat intelligendo:
 hoc igit modo theologis de ioue sentientibus ipossibile est talẽ eius imaginem fingere
 qualẽ carmina descripserunt Iouẽ igitur esse credendũ est uirtutem prouidentẽ atq; uiui
 ficam quã pila & rotundis figuris significabantur nois uero simulachrũ ei constituunt:
 qm̃ mens est qua cuncta seminali rone producit. Sedere at fingit ut stabulis uirtus atq;
 incõmutabilis exprimat. Nuda apertaq; habet superiora qm̃ conspicuus intelligẽtiis &
 superioribus est. Inferiora uero tegunt quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptrũ le
 ua tenet qa in his corporis ptibus eoz spiritualissimũ uitæ domiciliũ inuenit. Creatiuus
 n. intellectus rex spiritusq; uiuificans mudi est. Dextera uero aut aquilã protedit aut ui
 ctoria: altere quia cæterorum deoz dñs quemadmodũ aliarum auuũ aquila est: alterũ
 qa oia sibi subiecta sunt. Hæc Porphyrius. Non est aut ab re diligenter cõsiderare qsnã
 Iupiter esse his carminibus affirmat. Mihi. n. nõ alius uidetur q̃ hic uisibilis mūdus qui
 cælo æthere aqua terra cæterisq; ptibus constat. A pte nãq; in iplis dr̃ regali i corpore cu
 ius singula ponunt: & q̃ sint ista declarat tellus unda ignis & aer. Nox simul atq; dies
 sapientia primaq; origo. Ac iucundus amor. Ad hæc adiciẽt mentẽ atq; intellectũ iouis
 æthere eẽ: quod stoici postea secuti substantiã igneam mentẽ esse mundi & deũ esse cor
 pus nec creatorẽ aliud esse, q̃ uirtutem igneã asseruerũt: hæc. n. a carminibus istis eos ac
 cepisse arbitror. Præscia uenturi men constat regius æther: his uerbis manifeste magnũ
 quoddã mundus esse aial declarat. Quod cum iouẽ appellauerit: ætherẽ quidem men
 tem ipsius: corpus uero reliquas ptes mudi putauit: sed huiusmodi qdem carminũ Iu
 piter interpres aut iste carminũ uniuersus mūdus inqt Iupiter est aial ex aialibus deus
 ex diis cõstitutus. Ita nullũ aliũ q̃ hunc uisibile mūdũ significari uoluit. Sic & agy
 ptioz ratio: a qbus Orpheus ista recæpit mūdũ & ptes eius deus astruebat: aliã dein
 de snã a se adiecit creatorẽ oium deum prouidentẽ quendã intellectũ esse affirmans, quõ
 n. separatũ intellectũ in carminibus intelligi dicemus: quẽ poeta ille siue Orpheus siue
 alius nunq̃ intellexit. Siue. n. a priscis græcis siue ab ægyptiis didicerat theologiã nihil i
 telligibile atq; incorporeũ tradi ab eis poterat. Si quidẽ locupletissimus Plato testis est
 qui in cratillo clamat ut diximus priscos græcos eos dũtaxat deos putasse quos mō bar
 bari solẽ lunam stellas & cælũ. Sed Cheremo quoq; paulo ante a Porphyrio citatus te
 stimoniũ perhibeat nõ aliud q̃ mūdũ & ptes mudi deos ab ægyptiis cultos: nec quicq̃
 ipsos de intelligibilibus & uiuis substãtiis intellexisse. Vnde igit poeta ille deũ qui super
 oia est uniuersi creatorẽ p ipsum uniuersum & ptes eius mente solũmodo cognoscibile
 cognoscere potuit: Rei uero incorporeã cognitionẽ unde habuit: nec certe quicq̃ incor
 poreũ ab eo præceptũ carminibus ostendit. Creatiua. n. mens nec a pluribus est consti
 tuta ptibus nec cælũ sibi caput dici põt: nec ignis aqua & terra corpus ei conficiunt: nec
 oculi eius sol atq; luna possunt affirmari. Quomodo at humores pectora terga & men
 tem creatrix mens oium habebit: aut quõ æther mēs creatoris dici aut fingi põt: Quod
 igitur hæc cauillatur carminis huius interpres neminẽ fugere potest: Ego uerõ in pfun

LIBER TERTIVS

dum impietatis incidisse arbitror eum qui partes mundi partes dei putauit: & ausus est mundum & deum eundem affirmare: & ad hæc quasi aiam mundi esse intellectum qui omnia creauit. Non. n. pium est coniunctum mundo creatorem & animam corpori putare. Adesse aut ipsam uniuerso mudo prouidere ac gubernare scriptura diuina docet. An non impleo inquit dñs ego cælum & terram: rursus deus supra & in cælo & idē in terra est: & alibi in ipso uiuimus & mouemur & sumus: non tamē ut partes nec sicut in mente aiaq; nostra: sed si oportet similitudinē uti: sacras litteras au diamus. Cælum mihi sedes: terra uero scabellum pedum meorum clamantes. Considera igitur quanto melius & expressius hæc dicta sunt. Nā qui cælum sedem appellat terraq; scabellū & uniuersum mundum prouidentia dei subiecit: & super oia deum esse significauit quippe cū neq; scabellum neq; sedes corpus sedentis appellari possint: sed nec partes eius. Qui uero cælum caput dei: & mentem eius æthera & partes mundi partes dei asserūt: nec creatorem nec deum cognouisse redarguuntur. Non. n. ipse se ipsum creabit nec mens ipse poterit dici: cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit cuius terra & cætera corpora partes sunt res corruptibiles & abiectæ? Si uero mens iouis nihil aliud q̄ æther est & si aer subtilissimus atq; igneus appellatur æther (id enim uocabulū idemq; ipsi significare arbitrantur) suntq; ambo hæc corpora aer dico & æther: animaduerte quo mens iouis iam cecidit: & cogita quis non mente captus deum appellabit eum: cui mens corpus quoddam insensatū est atq; inanime. Quare merito theologia nostra negatiue oia hæc appellat quod scilicet neq; cælum neq; æther: nec sol & luna: nec stellarum fulgor: nec uniuersus ipse mundus deus sit: sed opera manuum eius: Quæ omnia parua quædam & uilia reperiuntur non dico creatori: sed intelligibilibus creaturis cōparata: quas immortales & longe corporibus præstantiores beate apud deum uiuere arbitrant. Probe igitur de mundi partibus hoc modo a scriptura docentur. Videbo cælos opera digitorum tuorum: lunam & stellas quas tu fundasti & opera manuum tuarum sunt cæli & rursus. Respicite in altitudinem oculis uestris & considerate quis oia ista monstrauit. Sed age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est inquit talem eius imaginem fingere qualem carmina descripserūt: & ideo ei simulachrum hoīs constituerunt: qm̄ mens est: quæ cuncta seminali rōne producit: quomodo igitur si mundi & spatium eius cæli: aeris: terræ: cæterarūq; huiusmodi imaginem quæ carmina descripserūt fingere impossibile est diuinæ mentis effigiem fabricati sunt: Quod. n. corpus intellectui diuino similitudinē habebit: cū nec mentis humanæ imaginem habere posse cognoscatur: humana. n. mens in corporea est atq; simplex: corpus aut omne corruptibile atq; cōpositum. Quare iure rationalis atq; immortalis aia & intellectus eius imaginem & similitudinē dei habere dicitur. Immaterialis. n. & incorporea intellectualis rationalisq; p̄ essentiā est uirtutis & sapientia capax. Qui si humanæ aia atq; mentis formam & effigiem fingere impossibile est: qm̄ nec sensu percipitur. Quis adeo stultus erit ut ligneum simulachrū ac effigiem dei creatoris omnium similitudinē habere arbitraretur? Natura enim diuina omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit mente solummodo ac sanctis animis intellecta: figura uero iouis quæ in simulachro conspicitur mortalis uiri effigies est: quæ nō totum hominem: sed peiorem eius partem imitata expressit: nullum enim uitæ atq; animæ uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus mensq; omnium creatura ipse iupiter erit: qui aut in ære aut in chore cernitur: aut quomodo pater Herculis est qui ab Alcumena natus esse dicitur: reliquorumq; heroum qui cum homines fuerint mortales suæ mortalitatis argumenta posterioribus non pauca reliquerunt: ut enim in primo probauimus

LIBER TERTIVS

probauimus uetustissimi phœnicum theologi Saturni filium mortale ex mortali & ex
 phœnicia originem traxisse affirmabant: hæc eadem ægyptii nunquam negarunt præter
 quam quod ab ægypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoque suum fuisse iouem
 asserentes sepulchrum eius magnifice constructum apud se ostendunt. Atlantii etiam &
 ceteri omnes qui apud se iouem natum fuisse asserunt mortalem nunquam negarunt: resque
 ipsius gestas mortales enarrant: factaque multa turpia omnis petulantia plena conscribunt.
 Fabularum uero prisca quidem illis expositoribus modo calida quadam & ignea uirtus
 modo spiritus quidam iupiter uidebatur. Nunc autem nescio quo modo his iunioribus crea
 tiua mens rerum iupiter appellatur. Interrogandi ergo sunt quem dicunt patrem auum
 atque proauum istius mentis esse: ut. n. theologia eorum prædicat Saturni filium iupiter
 fuisse & Orpheus in prædictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnum autem Cæli fi
 lium fuisse non negant. Si igitur deus omnium & intellectus qui cuncta creauit iupiter est
 quem dicunt esse Saturnum patrem iouis: & cælum rursus Saturni patrem. Quod si pri
 mus iupiter omnium est quasi creator necesse est secundos & post eum ceteros esse: qui ab
 eo creati sunt. Saturnus. n. quem tempora esse uolunt quoniam tempora motu cæli conficiuntur
 a cælo genitus dicitur. Cæli autem & temporis ipsius causa est profecto mens illa creatrix quam
 iouem appellant. Quare non erit a cælo tertius iupiter. Quomodo igitur tam ægyptiis
 & phœnicibus quam grecis & primis omnibus philosophis tertius a cælo creatus iste intelle
 ctus in theologica genealogia narratur? Patefacta est igitur huius philosophi astuta fi
 ctio. Patefiet autem ex his magis quæ subiicit dicens. Coniugem ioui iunonem recte puta
 runt: ætheream. n. atque æream uirtutem iunonem appellarunt. Nam æther est aer subtilis
 finis iouis certe mentem æthera esse carmina significarunt. Modo autem iste interpretis dif
 finiendo æra ipsum dicit esse subtilissimum: corpus autem ær: corpus igitur æther. Qua
 re mens quoque iouis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atque mens
 natura diuersissima idem esse intelligentur. Deinde nescio quo pacto sui & carminum
 oblitus: quibus aperte dicitur mentem iouis æthera esse præscia inquit uenturi mens con
 stat regi: & æther iunonem ætheream & æream uirtutem esse ait. Diuisione deinde utitur
 dicens uniuersam aeris uirtutem iunonem: inferioris autem qui lunari luce illustratur latonam
 nominari. Latonam. n. a latendo dici & obliuionem significare: quia cum animæ lunare or
 bem descendendo transferint diuinarum rerum obliuiscuntur propterea est apollinis & dia
 næ dicitur mater quibus noctis pelluntur tenebræ. Aer est hic inferior cum lunæ solisque
 mater sit non iniuria per latonam designatur. Ego uero non uideo quomodo aer solis
 & lunæ mater appellari possit: cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutetur quam ab
 ipso luminaria. Paululum uero progressus telluris uirtutem uestam appellat: cuius uir
 ginale simulachrum in foco ignis statuitur: quæ uirtus quoniam ferax est: mulieris eam specie
 denotarunt. Rhea uero quæ opem latine appellamus lapidosam atque montanæ terræ uir
 tutem designat. Ceres feracis & planæ: differt enim a Rhea quoniam bonam ioui peperit deam
 ac ideo imago eius spicis coronatur & papauera quæ fertilitatis symbolum sunt circa ima
 ginem ponuntur: hic diligenter aduertite quomodo deorum ipsiusque Iouis matrem quæ
 Rhea dicitur ad terram & lapides detraxit: & eadem esse cererem ait, quibus adiecit. Quo
 niam autem quædam uirtus etiam proiecti seminis in terram est: quam sol in hyemali sol
 sticio fouet. Bona quidem dea quam & persephonem uocant uirtus feminum est. Pluto ue
 ro sol qui tempore hyemis remoti opem mundi partem perlustrat: ideo raptam ab eo
 Proserpinam dicunt: quam Ceres sub terra latentem quarit. Plantarum autem omnium
 uirtus Dionysus nuncupatur: & bonæ quidem deæ imago germina quadam quasi sui sym

LIBER TERTIVS

bola protendit. Dionysus uero cornua habet & muliebri formis est promiscuam uirtutem generationis plantarum significans. Plutonis autem raptoris galca caput tegitur: quod occulti uerticis symbolum est. Sceptrum uero breue quod tenet inferioris regni symbolum est. Canis autem eius frugum a terra partium tripartito in proiectione orationem germinationem diuidi notat. Atys porro atque adonis ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed atys flores maxime designat qui antequam ad fructum ueniant defluunt. Quapropter pudenda ei fuisse incisa dicuntur: quoniam flores defluxi semina non produxerunt. Adonis perfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum est qui non parum uniuerso conducit: cuius caput candore fulgens caelestis motus. Caesari es uero quae inferioribus imaginis partibus apponitur crassitudinem terrestri aeris significat. Verum quoniam uaticinandi etiam quaedam uirtus est themis. id est latine carmentis uocitata est: eo quod statuta unicuique praecinat: quibus oibus uirtus haec inferior colitur ut uesta & uirgo sponte sua nascentium arborum ferax ut parturiens nutritrix: ut Rhea lapidosa & montana ut Ceres herbosa: uaticinatrix ut themis. Vis autem seminalis quae in terram descendit quasi priapus honoratur: cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona dea: quod ad plantaria Dionysus nuncupatur: ita bona dea a plutone. id est a remotiore ac sub terra immorante sole semetis: tempore rapitur. Dionysus uero exacta hyeme quasi renouatis temporibus germinat: florendi uirtus atyda ut diximus perficendi adonim spiritalis silenum praesidem possidet: motio autem eorum & quasi quaedam extensio per bacchum denotatur. Satyri ueneream omnem uirtutem ostendunt: quibus oibus uniuersa terrestri uirtus perficitur. Haec necessario tibi exposui ne pulchram horum philosophorum theologiam ignorares. Cur autem haec quasi dii honoranda sunt quae ad alimenta aialium deus produxit: aut cur nobis terrestri uirtus colenda est: quibus caelestis & immortalis anima inest perspicax si a sordibus libera est dei rerum omnium creatoris. Cur etiam si motus spiritalis silenus est: & motiuam uirtutem significat tum caelestem candore capitis: tum aeream & crassiorem prolixitate ac densitate barbae: non magno enim honorari cultu uidemus qui omnibus erat praeposendus: cum adonim atque dionysum fruges uidelicet atque plantas diligentissime honorari uideamus. Quis autem non mirabitur nisi infans sit: cum turpissimi hominum morbi quasi satyri & bacchus colantur. Sed non est opus pluribus ea confutare quae sponte sua iacent: exponenda potius caetera sunt ne quid arcanum & sublime nos lateat. Aquarum inquit & effectiuam uirtutem oceanum: symbolum autem eius therym appellauerunt: eius uero aquae quam bibere possumus uirtus achelous dicitur: marinae neptunus quam inquam generare potest amphitritem uocant & aquae quidem dulcium particulares uirtutes nymphe: maris nereides nuncupantur. Ignis uirtutem uulcanum dicunt: & in forma hominis ei simulachrum constituant: in cuius capite pileus est caeruleus caelestis symbolum uolutionis: ubi integer sincerusque ignis intuenitur: nam qui a caelo in terram delapsus est cum imbecillior sit materiaque indigeat claudicans fingitur: quam uirtutem in sole apollinem uocarunt a radiis uidelicet motu: quoniam pallyn graece mouere est. Nouem autem apollinem circa musae concinunt: septem uidelicet planetarum orbis: octaua spera: & haec ultima quae luna est. Laurum ei dedicauerunt quoniam haec arbor ignea est: unde odio a daemonibus maxime habetur: & quoniam si uritur plurimum sonat: quod praedicendi uirtutem designat: hunc ipsum quia aegrotationibus medeatur & morbos pellat: herculem uocant: & xii. ei attribuunt certamina quoniam per duodena signa pertranseat: clauam & leonis pellem accommodant: alterum ut inaequabilitatem motus significant: alterum quoniam in leone maxime

LIBER TERTIVS

ne maxime vires suas ostentat: huius salutarem uirtutem aesculapius designat: cui bacillum traditur agrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur animæ atq; corporis signum salutare. Naturales. n. oēs cæteraq; quidem reptilia crassioris dicunt & terrestrioris esse substantiæ. Serpentem uero esse spiritualissimum animal aiunt: quod & imbecillitatem corporis exuat: & ad medicinam perspicacissimum esse uideatur: nã & ad acuum uisum herbam inuenisse & reuiuiscendi quandã herbam cognoscere traditur. Ignea solis uirtus quæ fructus maturat dionysus nuncupatur. Qua uero ratione anni tempora circũuolutus conficit horus dicitur. Virtus aut̃ eius qua ex agricultura fructum percipimus quia diuitiarum largitrix est pluto esse asseritur: quæ cū uirtutem et̃ corruptiuam contineat una cum serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicunt: quia superiores solis regiones tres sunt ortus: occasus: merides. Lunam etiam dianam nuncuparunt: quæ quæuis uirgo sit lucina tñ est quoniam nouilunii uirtus ad pariendum nõ parum conferat. Quod autem apollo in sole est: id in luna minerua: qua prudẽtia designatur: rursus luna hecate dicitur propter uarias eius corporis figuras: quas a distantia solis sumere uidetur. Triformis. n. uirtus eius est: nam nouilunii uirtutem candidis & atreis uestibus & ardente face significant. Cista uero cū iam media sit designatur: quoniã crescente lumine fruges maturat. Plenilunii aut̃ uirtutem ferrugineo colore denotarunt: ramus ei laureus attribuitur. qm̃ a sole ignea fit: papauer propter fertilitatem & multitudinem aiarum. quæ in ea tanq̃ in ciuitate inhabitant: ciuitatis enim symbolum papauer est: arcum habet ut diana: qm̃ partus dolores acuti sunt. Parca quoq; ad uirtutes lunæ referunt: clotho ad generandũ: lachesis ad nutriendum: atropos qm̃ inconuertibilis dea est: trepin. n. uertere græcæ significat: fructuum et̃ generatiuam uirtutẽ quam cererem appellant: lunæ cohabitare dicunt ad exaugendã uirtutem eius. Cõtinetur. n. bona dea lunari potestate: dionysum quoq; sibi accommodat partim pp̃ cornuum productio nem: partim propter nubiu locum: qui lunæ subiacet. Saturni at̃ uirtutem qm̃ tarda & frigida est tpi attribuerunt quẽ senioẽ depingunt: quia tpe uniuersa senescunt: occasiones aut̃ curetes significant & saturni custodes sunt. Tpis. n. obseruatio quædam occasio est. Quattuor uero anni tpa alia soli q̃ aeris ianuas aperire dicuntur: alia cereri attribui mus cistas q̃ ferunt duas: alterã florum qua uer: alterã spicis qua æstas significat. Virtutem uero martis qm̃ ignea est atq; sanguinea bellis p̃fecerunt: plurimũq; obesse atq; prodesse putarunt. Venerẽ generandi uirtutẽ possidere dicunt: spermatis & cupiditatis cãm ei mulierisq; formã accommodant pp̃ generationẽ pulchram fingunt qa uesper est: q̃ pulcherrima in cælo stella esse uidet: cui cupido assistit pp̃ cupiditatẽ. Vbera & pres genitales tegunt: quia spermatis & nutritionis hæc membra cã sunt: & ex mari esse phibetur: quod elementũ humidum calidũq; e & motu crebro spumas eiicit q̃ res spermatis symbolũ est. Orationis aut̃ & interpretandi uirtutẽ mercurium appellarunt: qui p̃tensus atq; rectus fingitur pp̃ oratiõis uigorem quæuis & dionysi spermaticas vires q̃ per oia tendunt significare cõfirmatur. Sed cū oratio cõposita sit aliam in solẽ ponunt & mercurium appellant: aliam in lunam quã nuncupant hecatem: aliam in uniuerso & appellant hermopin in oibus. n. feminalis uis est. Mercurii aut̃ filium cupidinẽ dicunt: qm̃ amandi uirtus orationi quoq; attribuit. Vniuersi symbolum pana esse affirmant: cui cornua dederunt pp̃ solẽ & lunam: uariã pantheræ pellẽ pp̃ uarietatem cælestiu: sed hæc græcorum sunt. Aegyptiorũ at̃ ait deorũ symbola talia sunt. Creatore inqt̃ eneph aegypti appellant: cuius imaginẽ in forma hois faciunt colore caruleo zonã tenentẽ & sceptrũ: cuius in capite pennã ponunt significãtes difficilẽ inuentu esse creatore & nemini conspicuũ uiuificũ

LIBER TERTIVS

etiam & regem & intelligibili motu circumlatum: hic deus inquit ab ore ouum produ-
 cit a quo nascitur deus: quem ægyptii phtha: græci uulcanum uocant. Significatur autē
 huiusmodi ouo mundus: huic iccirco ouis dedicata est: quoniam prisci lactis potu de-
 gebant: uerum mundi quoq; ipsius simulachrum tale finxerunt: complicatos habet pe-
 des: uestes uariam usq; ad talos indutum: auream pilam capite sustinet: partim quia lo-
 cum non mutat: partim propter uariam stellarum naturam: partim quia mundus ipse
 rotundus est: Solis imaginem in naui collocant quæ crocodillo fertur: ut per nauigium
 motus in humido: per crocodillum autem potabilis aqua significetur: in qua solem fer-
 ri contendunt. Cælestis autem atq; terrestris telluris uirtutem isin appellarunt: ison enī
 græce æquale est: unde iustitia oritur: cælestem tellurem lunam esse asserunt: terrestrem
 uero hanc frugum procreatricem quam habitamus. Quod ergo ceres apud græcos est
 id est isis apud ægyptios: & rursus bona dea: & dionysius apud græcos isis & osiris apud
 ægyptios: fructuum enim procreatricem uirtutem osirim putant: quā fletibus placant
 quoniam occationis tpe in terris occultetur. Designat autē etiam pluuialem nili uirtutē:
 uerum quandoquidem tellurem terrestrem per osirim denotant: fecundā: terram intel-
 ligunt: qñ uero cælestem nilum esse aiūt. Hunc. n. osirim: id est nilum a caelo defluere ar-
 bitrantur: quem et deflere solent lachrymis reuocari uirtutem eius putantes: quæ cæte-
 ris tpebus desinere uidetur. Isis autē quæ secundum fabulas osiridi coniungitur terra ægy-
 ptia est: isidos enim maritus osiris est: qui & frater & filius eius traditur. In elephantino
 poli autem ægyptia urbe simulachrum colitur cærulei coloris uiri corpus: caput arietis
 habens: arietis igitur caput & facies & caprina cornua quæ habet cōiunctionem solis &
 lunæ in ariete significant Cæruleus color ei attribuitur quia lunaris coniunctio humidi
 or est. Secunda uero lunæ lux in apollinopoli urbe consecrata est: cuius symbolum ho-
 mo accipitris habens faciem lancea typhona interficiens: hoc simulachrum candidi co-
 loris est: qui color ab alio lunam accipere lumen significat. Accipitris uero facies a sole
 id fieri denotat: unde & spiritum attrahit. Soli enim accipiter dedicatur: qui lucis & spi-
 ritus symbolum apud eos est: atq; propter motus uelocitatem: atq; quia in altiora
 uolat: quæ lucidiora inferioribus sunt. In mysteriis autē apud eleusina antistes qui rerum
 sacrarum expositor est imaginem fert creatoris: ille qui faces tenet solis qui stat in ara lu-
 næ sacrorum præco mercurii. Castellum autem quoddam est ægypti: quod anamis ap-
 pellatur ubi homo colitur: qui quæ sibi ad sacrificium præparantur comedit. Quod au-
 tem aialia deos non arbitrantur: sed imagines & symbola deorū putant: inde patet quia
 soli & lunæ boues sacrificant: & in heliopoli maximus bos & nigerrimus quem ninuim
 appellant ad imaginem solis colitur: nam & solis ardor nigriora humana corpora red-
 dit: habet autem caudam ille bos & totum corpus pilis ad cōtrariam partem quam in
 aliis bobus inclinatis densissimam: quoniam & sol contra totius metum mouetur: testi-
 culos maximos habet: quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et sol seminariū na-
 turæ appellatur. Lunæ taurum dedicarunt: quem apin nuncupant nigrum præ cæteris
 & signa solis atq; lunæ habente: n. habet. n. ex sole luna lumen Solis symbolum est co-
 loris nigredo: & qui sub lingua est scarabeus: lunæ uero coloris diuisio. Hæc breuiter a
 Porphyrii libro ne quid mystice græcorum ac ægyptiorum theologia nos fugeret con-
 scribere placuit: quos errores nos fugimus & transfugas nos prædicare non pudet: non
 enim terebit me arrogans illa oratio: explicabo quibus fas est: procul hinc abestote sce-
 lesti: Nō enim nos scelesti sumus qui hos errores fugimus: sed qui turpes atq; obscenas
 has fabulas & scarabeos ac cæteras fabulas ad summam theologiæ sapientiam accipiūt
 qui iuxta

qui iuxta uocem apostolicam cum sapientes se dicant fatui sunt inuenti quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: nec hominis solum uerum etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticæ theologiæ. Cap. III.

u Erum quoniam mysticam & arcanam theologiam ad incorporeas reducit uirtutes: ne uideat ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consideremus ne omnia sibi rursus labantur cum una diuina uirtus non multæ colendæ sint, nam quemadmodum quis multæ partes & membra unius corporis sint non tamen tot animæ sed una in homine uno anima est: sic & in uniuerso putandum unum quidem ex una materia esse mundum plurimis partibus constantem: cuius non multæ sed una est creatiua uirtus ueri dei uirtus & sapientia: Illud autem ridiculum est quod etiam ægyptiorum nugas ad incorporeas transtulit uirtutes oblitus chæremona illum ab eo productum qui propter hæc uisibilia nullum alium ab ægyptiis cultum fuisse deum testabatur: & omnia in res naturales nihil in rem incorpoream illos traduxisse. Cur igitur cum ipsi ægyptii incorporeas & uiuas substantias nullo se modo colere clament friuolas has inuentiones excogitastis: & uniuersaliter quidem omnia sic refutantur: particularum autem non difficilis redargutio est. Nam ut ægyptiacas nugas præteream quis mentis compos non deridebit has græcorum physiologias: Si enim iupiter secundum eos non ignea illa uirtus atque ætherea ut teste Plutarcho præsci putabant: sed supremus ipse intellectus regis omnium creator & uita est: quomodo Saturnus pater eius erit: per quem tempus significari uoluit? Ops autem quo pacto mater: quam interpretis iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit? Lunonem uero æra esse dicens nescio quomodo & sororem & uxorem creatoris intellectusque uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quaedam obliuio sit quæ animas ad inferiora hæc lapsas consequatur: quomodo hæc obliuio solis & lunæ mater erit? Apollinem quippe atque dianam latonæ liberos ad solem & lunam traduxit. Cur autem Opem & Cererem: id est secundum ipsum lapidosam atque montanæ telluris & planæ ac æqualis symbola colendas esse putat? Cur dionysum præteream & atym & adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutem: aut immaturæ defluentium florum: aut perfecti fructus symbola tanquam diu colendi sunt: cum humanum genus ad usum: cuius omnia hæc a creatore producuntur multo atque multo illis honorabilius sit: hoc modo & reliqua facile redargues: & si diligentius considerabis mirandam impudentiam eorum duces: qui solē modo apollinem: modo herculem: deinde dionysum ac æsculapium dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius simul: id est æsculapius erit atque apollo? Quomodo autem sol hercules est: cum alcumenæ mortalis sceminae filius hercules perhibeatur? aut quomodo furore sol exagitabatur & liberos incitatus interimet suos: quod herculem fecisse omnes fatentur: sed. xii. inquit certamina. xii. cælestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabitur: qui soli hunc certandi laborem inuito imponat? quomodo autem rem ad solem quinquaginta festiades & captiuarum reliqua multitudo: quibus omnibus herculem conuenisse fabulantur? reduci poterunt: præsertim cum mortales liberos ab illis herculem suscepisse confirmet: a quibus herculeum genus tractum per longa tempora successione durauit: quem porro esse centaurum dicent: cuius sanguine cruentam uestem soli Deianira obtulit: unde succensus furore dicitur fuisse: uerum non hercule: sed dionysum esse solē ponamus? Quæ igitur eum genuit siue semele quaedam: siue per sephone? quomodo autem Dionysus iste & sol simul erit: & germinandi miranda uirtus? quam autem dicemus multitudinem mulierum fuisse quæ cum Dionysio militauit? quæ

Exclusio

LIBER TERTIVS

uero solis erit ariadne: Quare aut non omnium quæ a terra nascuntur: sed uini solūmodo largitor Dionysus: qui si Aesculapius & sol est quomō a Ioue turpissimi causa quæstus fulmine percutitur iuxta Pindarum sic de ipso dicentem:

Aurum illi nimium præciosaq; munera cura.

Horrendum inde pater diuorum concitus ira

Contorsit fulmen animamq; e corpore uulfit.

Acclepiadum uero genus quod multis sæculis in græcia floruit undenam ortū est: et eris Sit sane uerisq; ac certis rationibus in solem & lunam & reliquas partes mundi fabulæ transferantur. ergo rursus creatore relicto falsæ creaturas coluerunt. Quod si nō partes mūdi: sed inuisibiles creatoris uirtutes: quibus oīa replet: oibus abest: oīa gubernat & continet colere se dicent: quare non proiectis fabulis sicut impiis atq; turpissimis ad ipsum ueg; & unum deū non conuertuntur: hoc. n. facere debent: non autē quasi mente capti tenerabilē dei appellationem creaturis ascribere: nec in profundis ita se ipsos tenebris claudere: ut intus se deū inuenturos confidere uideant: nec in simulachris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare: nec sanguine ac nidore quasi res gratas creatori offerre: a quibus oibus liberatos oporteret tanq; ueros philosophos magna uoce p̄dicare: nō hæc se uisibilia sed inuisibilē solummodo creatorē admirari: & inuisibiles atq; incorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere nō incedēdo ignē neq; arietē aut tauꝛæ sacrificando nō fertis & simulachris: sed pio aīo & recta de deo snia & uirtute quæ ut possibile hoī est ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus unq; barbarus nullus græcus ante doctrinā saluatoris nostri hanc ueritatē cognouit. Saluator aut noster solus oēs undiq; gentes euangelica p̄dicatione ad uerā religionem conuocauit. Sapientes aut huius sæculi oīa se scire iactantes cū deum cognouissent: non ut deū glorificiarunt aut gratias egerunt sicut apostolus ait: sed obtenebratū est imprudens eorū cor & dicentes se sapientes stulti inuenti creaturas non creatorē colentes qui ē benedictus in sæcula. Post. n. longam philosophiā & mysticam: immo uero impiam theologiam a physiologia sua deiecti multitudini conferunt: & multorū errores simulachris sacrificando adaugent. Quare patet pudore uictos turpitudinē theologix suæ physiologia calare uoluisse cū opere fabulas comprobent. quod mihi mirū nequaq; esse uidetur: cum & ipsos deos uideo fabulas contemnere non posse. Quippe operapretium est apollinem ipsum & aesculapium audire quid de se ipsis dicant. Sic ergo Apollo teste Porphyrio in libro quem de responsis scripsit de se ipso edidit.

Cum latona graui partus oppressa dolore

Commotiq; essent gemini intra uiscera diui

Strabat terra: aer stabat fixa insula robur

Accipit: fluctus etiam mitescere ponti

Cœpere: arcitenens uatesq; exiuit apollo.

Aesculapius quoq; de se ipso sic edidit.

Natus ego ex sacra trica cui tota medendi.

Ars: cui sese omnis pariter sapientia debet:

Quem mater peperit compressa ab apolline magnum

Illum aesculapium diuum numeroq; recaptum.

Mercurius autem sic de se ipso clamat.

Sum ioue mercurius: maiaq; atlantide natus.

Formas etiam suas ipsi describunt ut ex hoc panos oraculo aperte monstratur.

Exoluo

Exoluo pani mortalis uota bicorni.

Deliciasq; deo pariter bipedi capricuro.

Non ergo uniuersum ipsum pan est sed dæmon quispiam talis uidelicet qualem se ipm hoc oraculo descripsit: non. n. uniuersus mundus hæc carmina edidit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici potest cū maia atlantidos filium se fuisse fateatur: & æsculapius quomodo sol erit qui se tricēsem fuisse affirmat & a mortali se muliere natum non inficiatur: Quomodo aut cum sit solis filius sol ipse erit: Solis aut & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans quomodo non erit ridiculus: Apollo etiam si sol est quo pacto in delo insula genitum se a latona prædicat: Hæc obiicienda eis tunc maxime cenfeo qñ imprudenter saluatoris nostri uirginem partum deridere audent: præsertim cū non a poetis ista: sed ab ipsis diis dicta sint. Cum igitur & poetæ fabulose theologiam tradiderint. philosophi physiologicè fabulas intelligant. Dii uero ipsi aperte qui & unde fuerint oraculis suis declararint: manifestū. s. est quia diis credendum est: uel quia dii sint uel quia unusquisq; melius q̄ cæteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorū physiologiæ falsæ oino inueniunt. Sin uero philosophi ueritatem assequuntur ipsorū deorum de seipsis testimonia falsa relinquētur. Sed illud forsan quispiam obiiciet quia responsum apollinis philosophorum sententiæ conueniens hoc modo inuenitur.

Sol & osiris item Dionysus horus apollo.

Rex & item retinet lucis qui & noctis habenas:

Qui uentos: qui dat imbres qui tempore mutat.

Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dii & poetarū fabulas & philosophorum sententias comprobantes pugnātia de se ipsis confirmant. Nā si mortalem sibi matrē ascribit apollo & patriā unde oriundus fuit spōte fateatur quomō sol erit: q̄ si sol est quomō delos insula patria & mater latona: hæc. n. uera esse ipse apollo respondit. Præterea si apollo sol est quō hæc de se ipso cecinit: Vtrū sol de caelo in aliquem hoīem descendit & hæc de se cecinit: sed non est possibile talem tantāq; substantiam homini se subiicere. An intelligētia & uirtus illa quæ in ipso est: Sed nec illam aīa hominis unq̄ suscipere potuit. Eadem utemur rōne de luna q̄ uis potestātē quæ in luna est hecatē appellantes: & malignorū spirituum originē putantes: cum ad amorū obscena inuocent ministeria cōcedendum eis fortassis uideat. Quomodo aut & Pluto & serapis in solē referuntur cum malignorū spirituum princeps esse serapis prædicetur: ex quibus oibus mystica philosophorū theologia falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorum autē omnium auctores dæmones esse malignos qui nonnunq; fabulas: nonnunq; philosophorum sententiam ratam faciunt: ut & illos derideant: & hos maiore arrogantia perdant quis non uiderit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVS.

Is itaq; dictis iam tēpus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliū theologiæ pcurrere quam ciuilē appellant. Nam quoniam in tria genera theologiā partiuntur: in fabulosum quod etiā historicum appellant poetis maxime attributū. in naturale atq; mysticū quod philosophi approbant: & i ciuile quod i singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defensat: estq; de duobus primis partibus in superioribus libris expositū. Tps iā est tertiā quoq; portionē q̄ ciuilē appellat testimonio sp ipsorū utētes redarguere. Cōtinent igit in hoc tertio gñe oracula: re-

Sponsa curæ morborum in hoibus piis: & e contra ciecti uel aucti morbi in impiis: quarum oïum rerum periculum fecisse dicentes pie se deos colere: nos uero impie facere affirmant: qui tam manifestas uirtutes contemnamus leges patrias transgredientes: quas oportet unumquëq; seruare: ut nemo debeat res nonas temeraria cura scrutari: præsertim cū a legibus capitalis pœna aduersus eos decernatur: qui secundū leges & consuetudines patriæ deos non uenerantur: sed primū quidem & fabulosum theologiæ genus: & secundum naturale scilicet ac allegoricum unusquisq; sicuti placet inquirunt interpretetur ac reprobet: Tertium aut quod singularium legibus ciuitatum comprobatur nec poeta quisq; nec philosophus moueat nisi uelit tanq̄ impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum: ratioq; reddenda quare saluatoris nostri euangelica prædicatio oïum gentium huiusmodi legibus contemptis ad uerum sui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. Cap. I.
 Vales igitur eas uirtutes quæ in simulachris habitant dicere oportet: utrū bonas & uere diuinas an e contra: hoc. n. modo mihi nunc placet eos interrogare nam alius fortasse non ita faceret: sed nullam oïno uirtutem in simulachris esse contendere: & hoïum malitia arteq; malefica oïa fieri probaret. Responsa. n. ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hoibus ambigue ad utrūlibet euentum esse acute composita. Miracula uero quæ in simulachris attribuunt natura rege fieri: multa enim genera esse herbarum multa lapidum secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia: quosdam inducentia: alia. n. contrahere atq; densare: alia distrahere & rarificare tendere aut oïno mutare & saluare nata esse. Quod alia breui tpe: alia longo efficiunt: & alia in longum durant: alia cito dissoluuntur: ita nonnulla cōseruantia sanitatis inueniuntur: nonnulla e contra morbos inducunt. Multa et lucem lunæ ita sequuntur ut simul cum ea crescant atq; decrescant. Animalia igitur nonnulla: plantæ: lapides: aromata magnas uirtutes insita sibi natura possidet: ad quæ omnia positio quoq; locorū multū conducit: instrumenta et ipsas ad huiusmodi artem multo ante præparata: & ministros eis esse multos diceret: qui per ciuitatem uagantur inuestigantes cuius rei quilibet egeat: ut intelligant quid petiturus a deo uenerit: propterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerūq; speluncis responsa ferri: ut & tenebræ ipsæ non nihil conferant: & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nūcii atq; ministri: ad quæ oïa uidelicet non parum superstitionis & opinio faciat hoïum: Præterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam qui hæc peragunt non parum posse: qui uel uoluptate capiunt interrogantes bona spe sibi proposita: uel si nonnulla coniectura quid euenturum sit consequi potuerunt aperte: ut in cæteris credantur mala prænunciant. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate: ita fallantur ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero et contingere aliis quibusdam cauillationibus adhibitis: nã & cantando nō nunq̄ peragere quædam uidentur: & inaudita quædam noīa inuocant ut diuini uideantur. Maxime aut multos decipi cum aliquantulum docti sint: quos ipsa responsorū mirabilis compositio & uerborū elegantia & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit: ut diuini esse facile credant. Ex illis aut responsis quæ ambitione dicta non sunt: sed quadā futuroꝝ coniectura clarius prolata multa: imo uero pene oīa falsa inuenta sunt: unde si quod et euentu rerum comprobatur fuerit casu potius q̄ ratione id accidisse credendum: quæ quis paucissima sint: feruntur tamen in primis & lapidibus insculpta permanent. Quæ autem falsa fuerunt pene innumerabilia eorū nullus meminit: neq; nihil animo uoluit bellorum & seditionum hæc responsa deorum causam fuisse plerūq;: nec etiam

LIBER QVARTVS

etiam eo tempore quando græcia florebat & dæmonum superstitio in ea uigebat: clarū quid & utile facinus predictione deorum factum unq̄ fuisse. In calamitatibus. n. bellorū nihil prouidentes dereliquerūt eos quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt: quod loco suo planius faciemus: probabimusq; multos ab illis in bella iniectos nec utiliter unq̄ responsum: sed ambiguitate qua ignorantiam suam tegebāt delusos de captosq; fuisse quærentes. Multa. n. etiam tu ipse ab historiis colligere potes: quibus sæpè numero salutem & uitam ægrotantibus promittentes: & quasi dii crediti ac diuinæ p̄dictionis magna exacta mercede: euentu ac morte languentium patefacti sunt malefici quidam uiri non dii fuisse. Quid aut̄ oportet dicere q; ciuibus suis isti fatidici nunq̄ profuerunt: & eis qui de longe ueniunt ignoti; sunt mirabilia promittunt: cum certe oportet ciuibus magis suis q̄ alienis deos propitios facere: sed quia peregrinos ignorantes malitiam suam facile decipiunt: ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere nō possunt: hoc ita fit: sic uniuersam rem istā humanæ inuentionis opus fuisse quisp̄piam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris deiecta omnino putrescit. Vbi enim est oraculum delphicū quod magna religione ab hominibus colebatur? Vbi apollo pythius aut clarius: ubi dodonæus iupiter: delphicum quidem oraculum ter a thracibus concrematum fuisse traditur: nec unq̄ ab apolline calamitas illa prædicta: idem de capitolino ioue ptolemæorum t̄pibus fuisse audiuimus: q̄n̄ uestæ quoq; templum exustū fuit. Magna uero illa effigies iouis quam decus quasi uniuersæ græciæ dicunt fuisse temporibus Iulii Cæsaris in olympicis certaminibus fulmine diuinitus ic̄ta flagrauit. Antiquioribus etiam temporibus capitolinum arsisse templum fertur: & Pantheum fulmine disiectum atq; dirutum narratur. Serapis quoq; sacrariū in alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ omnia ab ipsis gentilibus cōscripta tenemus. Quid igitur mirum est si aliis prodesse non potuerunt qui ab extremis seipsos periculis non defenserunt? Illud autem quod maximo argumēto est ab hominibus hæc non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam multi uatum atq; aruspicum non solum præcis: sed etiam nostris tēporibus tormentis in iudicio coacti uniuersam rem suis inuentionibus fieri ediderunt: a quibus modos quoq; artificii exquisitiū patefactos nō ignoramus qui tanq̄ seductores & malefici uiri ultimo supplicio secūdam leges affecti sunt: quæ res adeo clara sunt ut neminem lateant. Non enim deiecti quidam & ignobiles: sed alii generosam istam philosophiam pallium induti & supercilium eleuantes profitebantur. Alii primates antiochenæ ciuitatis fuerunt: & illi maxime qui aduersus ueram christi religionem multa conati sunt: nec sumus nescii philosophum quoq; illū & uatem similia in mileto passum interiisse: quibus omnibus in unum collectis non dubitabit forsan aliquis dicere nec deos nec dæmones hæc oracula constituisse: sed seductorum atq; improborum hominum ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quā opinionem multis etiam græcis & illis maxime qui nominatissimi philosophi fuerunt placuisse non ignoramus. Nam peripatetici homines cynici atq; epicurei sic sentiunt: quos ego iccirco summopere admiror: quia nati & educati moribus corruptissimis & a patribus tam deos q̄ oracula reuereri docti sua sponte potuerunt ab erroribus illis emergere: adeo ut scribere quoq; ausi sint non modo falsa: uerum etiam inutilia & multorū detrimentorum causam oracula esse: quorum scripta cum pene infinita sint unius testimonium mihi nunc sufficit: qui cum Chrylippus a prædicatione deorum fatalem uim confirmare uellet sic aduersus eum conscribit redarguens quia male responsis deorū quæ ut plurimum falsa sunt fatum esse ostendat. Audias igitur quid ipse ad uerbū scribit. Ad

d

LIBER QVARTVS

hæc alia quoq; ratione in his quæ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Non. n. possent inquit p̄dicationes uatum ueræ esse ac certæ nisi fato fieret uniuersa: quæ ratio multo uanior est q̄ cætera. Quasi. n. uerum atq; concessum esset ueritatē in responsis deorū contineri: qualiq; id manifestū sit oīa fati fieri ex hoc intulit. Videmus at̄ omnino contrariū aperte nāq; patet plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita: uerum Chrysippus ex alterutris hæc cōprobauit. Oīa enim fati fieri inde ostendit quia uaticinatio sit. Uaticinationem uero esse inde probat quia oīa fati fiunt: quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Quod si nonnulla responsa euentu rerum uera fuisse contendant: quia perpauca illa sunt: patet non uaticinii certitudine: sed casu sic accidisse: qd̄ nullam esse uaticinii artem ostendit. Nec. n. arcu aut funda artificiose uti cum dicimus: qui cum sapius atq; sapius telum proiecerit semel aut ad summū bis uel ter ad signum peruenerit: cū pene infinites longissime a signo abfuerit: nec ille certe medicinam tenet qui cū multos interemerit uix tandem unū a morbo liberauit. Nulla. n. scientia uel ars dicitur: quæ oīa uel saltem plurima ad debitum finem non deducat. Quod aut̄ omnia fere falso uates isti prædicant: uniuersa uita hoīum testis est: & isti ipsi maxime qui uaticinandi artem profitentur: quos manifeste uidemus cum sibi aliquid agendum utile imminet sententia & consilio eorum uti diligenter qui rerum peritiam habere putant. Verum quod uaticinatio nulla sit in aliis plenius aprobabimus ea et̄ afferentes quæ hac de re epicurus conscripsit. Nunc autem illud quod diximus confirmandum non esse scilicet artis: sed casus ueritatem oraculorum. Cum. n. nō semper neq; plerūq; sed rarissime aliquid assequimur nec sciētia nec arte: sed casu & fortuna id factum dicimus si uocabulorum potestates recte rebus accommodamus.

Inutilem esse diuinationem. Cap. II.

D hæc etiam si concederetur uera esse responsa: uaticinandiq; artem non fictā fatata quidem esse omnia probe sequeretur: utilem uero esse diuinationem hominibus nullo modo hinc demonstraretur. Summo opere nanq; uaticinationes Chrysippus laudat tanq̄ humanæ uitæ peruitiles. Sed quam utilitas sequeretur si futura omnino mala prædiscas cum nullo modo cauere possis. Nam quæ fatata sunt nemo cuitare potest: nulla igitur utilitas immo uero & dolor inde sequitur. Mæror enim propter futura mala hominum animos perturbat. Nec uero e contra tanta ex prædictione bonorum lætitia homines afficiuntur: Non enim tantum solent homines expectatio ne bonorum gaudere quantum timore malorum exagitari: præterea mala nobis imminere nisi audiamus nullo modo cogitamus: bona uero humanum genus expectare solet propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit ut bonorum nunciatione non magnopere augeatur lætitia: immo autem nonnunq̄ etiam minuatur si maiora sponte sperauimus q̄ uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione quoniam præter spem sæpenuero anunciantur uehementer turbemur. Verum etiam si hæc ita nō se haberent: neminem tamen lateret nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideo ipsam cōferre hominibus quia futura mala prædicat nisi caueamus: is fatorum uim abstulit siquidem nostrarum uiriū est cauere & nō cauere: q; si necessario id quoq; fieri quispiam contendat ut fati necessitas uniuersa complectetur: sic diuinationis commoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum est etiam si omnibus oraculis prædiceretur: cædipoda quidem & alexandrum priami filium ipse quoq; Chrysippus asserit non potuisse a parētibus interimi quis summo opere id facere studuissent: ut malū quod ab illis sibi futurum erat effugeret: sic nec diuinatio nec studium eis suum profuit propter fatorum

LIBER QVARTVS

pter fatorum necessitatem. Hæc ille. Tu aut illud semper probe teneas peripateticos ut diximus cynicos atq; et epicureos græcos hoies atq; philosophos & græciæ moribus a pueritia educatos: & inquisitioni ueritatis maxime deditos oraculoꝝ responsa: oia tanq; inania contempisse quod certe nequaq; illi fecissent: nisi apertissime rem falsam oino uiderent. Plurima huiuscemodi colligere in aio non est. Nam quis magna istorꝝ copia sit non tñ hoc pacto quia scilicet hoium inuentione ac acuta excogitatione oracula penitus constent. Sed sicut incipi aliqua uirtute fieri hæc non inficiens respodere constitui. Nō enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si oēs simul græci atq; barbari ante aduentum saluatoris nostri deū uerum ignorasse & a malignis dæmonibus in morem cæcorꝝ fuisse dicti ostendentur: quō non magis euangelicæ dispensationis mysteriū admirabimur: quo undiq; a seductione & oppressione dæmonū liberati sumus: ex illo. n. tpe ad hunc usq; diem cum ipsis simulachris atq; templis cuncta ubiq; oracula iacent: ac pro eis orandi & hymnis efferendi ueꝝ deum & saluatorem nostrū ecclesiæ in medijs urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe conditæ sunt: ubi aīs piis & cultu uirtutis fulgentibus secundū salutaria & diuina præcepta quotidie ab ominibus gentibus: hostiæ quæ solæ deo placent: deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul et illud ostenditur: non temere nos uti multi putant superstitionē a parentibus traditam contempisse: sed uero certoq; iudicio ueritatem euāgelicā amplecti sed de his hæc tenus. Tempus. n. est iam ut propositum negotiū capiamus.

Diuerſæ gentium theologia. Cap. III.

N quattuor igit genera exquisitissimi facultatis theologi non theologiæ modum quendā ut in superioribus: sed quasi si biectū ipsius partiunt. In primis enim deū patrem oium atq; regem locandum putant: deinde aliorum deorū multitudinem sequi contendunt. tertio loco dæmones: quarto heroas ponūt: quos oēs lucem esse & appellari autumant: præter malignos dæmones qui tenebræ appellantur. Dæmones. n. alios bonos: alios prauos arbitrantur: & hos ita primum locū in malis optinere quemadmodū deus in bonis: ita rebus diuisis de diis quidē cælestia & usq; ad lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus præcipiūt cælestes: quos & æthereos deos appellant summa esse religione colendos: post eos bonos dæmones: tertio heroum aias: extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes opere malignas dæmonum uirtutes solūmodo colere inueniuntur. Cōsideret. n. unusquisq; quales iam putari oporteat eas uirtutes quæ idolis coluntur: deos ne an dæmones: & utrū bonos dæmones an proteruos: quod facile facere poterit si diligenter his libris attendet. Ignorare aut non oportet nullū dæmonem a diuina scriptura bonū appellari: neq; deum aliū esse uere atq; proprie præter unum qui oia creauit. Virtutes aut bonas quæ creaturis connumerantur nec deos nec dæmones: sed dei angelos & spiritales ministros potestates diuinas: archangelos: aliisq; nobis pulchre accommodatis nūcupat. Dæmones aut si nominis potestatem dicere licet: non quia dæmones sint quod latine scientes dicere possumus: sed quia dimanin soleant pulcherrime appellauit. Id autem latine tum timere tū terrere significat. Absurdum certe oino est bonas & malas uirtutes quæ nullam operationis similitudinem habeant eadem appellatione confundere.

Porphirius de philosophia responſorum. Cap. IIII.

Ideamus igit quenam uirtutes oraculis & responsis p̄sunt: ut impietas gentilitatis oibus pateat: nec a me ipso quicq; asserre in aio est: ne crimandi anſas p̄beam inimicis: sed testimoniis: quod adhuc feci corꝝ ipsorum in medium pro-

LIBER QVARTVS

ductis totam rem peragam. Cum aut innumerabiles sint & philosophi & historici illū idoneum magis propolito meo iudico: qui & dæmonibus maxime amicus fuit: & multa nostris tēpibus aduersus nos mendosissime conscripsit. Hic. n. gentilium pene omniū deorū ac dæmonum naturā maxime inuestigasse & summopere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris quos de responforum philosophia conscripsit: Apollinis ac reliquorū deorum & bonorum dæmonū illa respōsa collegit: quibus putauit & uirtutem suorū dæmonum ostendere: & ceteros hoīes ad uerum ut ipse dicit dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igit respōsis quæ ab ipsis electa sunt: quæq; quasi ueriora memoriæ tradita operapreciū est totam hanc rem cōsiderare atq; cognoscere quales nam sint eorū auctores. Sed primum illud uideamus: quō in exordio librorū iureiurando affirmat nihil se falsi allaturum: constantibus inquit atq; firmis hoībus qui a bonitate deorum atq; dæmonū spem salutis hauriunt nihil addens nihil auferens hæc tradere oportet. Nā & ego deos ipsos testor nihil ad respōsorū sensum aut addidisse aut detraxisse: nisi forsā uerbū aliqd correxerim: magisq; impietate timui q̄ futurā sacrilegii pœnā. Col legemus aut in his libris multa q̄ ad ueritatē dogmatū pertinent: & diuinationis negotiū non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem harū rerū conducit: & ad bene uiuēdum hortatur. Quam aut utilitatem hic labor afferet noster illi maxime cognoscent: qui cum ueritatem magno labore quaesissent uota sapius fecerūt: oraruntq; ut auctoritate docentium deorū uisione dignati possent a dubitationis uexatione liberari huiusmodi usus exordiis obtestatur postea ne ad multos libri efferantur his uerbis. Tu uero caueas ne lucri aut inanis gloriæ gratia scelestis & indignis hominibus hæc tradas: non enim paruum tam tibi qui edes q̄ mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solum mōdo hæc cōmunicanda sunt qui uitam ad aiā salutem direxerunt. Nam & ipsi dii non aperte: sed enigmatice hominibus ista tradiderunt. Respōsa deinde apollinis colligit quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus uerum etiam caelestibus animalia esse sacrificanda præcepit apollo. Cum idem ipse in aliis dæmones nō deos esse affirmet: quibus gentiles eade animalium sacrificabant: non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum apollinem ipsū audiamus: qui de cultu & sacrificiis deorum sic per respōsa homines instituit.

Hæc age qui nutu diuorum ingressus amice es
 Huius iter uitæ: mactanda est hostia cunctis.
 Multa deis: seu qui terram: seu qui mare uastum:
 Aera seu qui habitant: latum seu qui æthera: seu qui
 Alta colunt cæli: seu qui infima regna barathri:
 Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam
 Tu memori conscripta animo mea dicta teneto
 Terna quidem diuis caelestibus hostia: & ipsa
 Candida mactanda est: terna & terrestribus atq;
 Atra eadem gaudent porro & capiuntur apertis
 Terrestres aris foueas cum numina contra
 Exposcant atro imbutas inferna cruore:
 Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
 Hostia: mel uero nymphæ atq; liquentia uina
 Offerri latantur: at ignem accendier aris
 Quæ circunvolitant terram sibi numina querunt.

Imponiq;

LIBER QVARTVS

Imponiq; atrum corpus: tum thura simulq;

Iniciet falfas fruges & dulcia liba.

Hæc facito: uerum quibus est data cura profundi.

His ipso semper fer sacra in littore: totum

Proiiceq; in fluctus animal caelestibus autem

Extremas reddes partes atq; igne cremabis:

Quod superest propone tibi: dapibusq; referua

Sudet odoratis crassiq; uaporibus aer

Deinde hoc apollinis oraculum exponit dicēs: cum igitur & terrestres & inferni dii sint oibus istis atras quadrupedes offerēdas iubet. Modus autē differt: nam terrestribus quidem super aras: infernis autē in foueis maētandas esse hostias præcipit. Aeris autē uolatilia dicit offerenda corporibus holocaustis & sanguine ad aram circūducto: uolatilia etiam marinis: sed uina in fluctus proiicere mandat: ita omnibus diis præter quā terrestribus uolatilia immolari possunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia: quare cæteris alba offerēda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum quas albas esse uult extremitates ait conseruandas reliquas autē partes comedendas. Ex his. n. solūmodo comedere oportet: ex aliis uero minime: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda sunt: simili nāq; simile gaudet. Ouis porro terrestre aial est & iccirco cereri gratissimū: atra uero quia & terra naturaliter tenebrosa. Tres autē simul quoniam terrestris corporis tria sunt symbola & super aras terrestribus quoniam super terram uersantur. Cæteris uero diis iccirco uolatilia sunt offerenda: quoniam uniuersū mouent: in motu enim semper maris aqua est: cuius atræ sunt hostiæ: quoniam & caruleus color aquarum. Alba uero aeris: lucis enim receptiuus aer est. Cælestibus autem atq; æthereis extremitates dat consecrandas quoniam leuiores reliquo corpore sunt: quorum sacrificiis cōmunicare oportet: quia cum alii dii arcere mala soleant: cælestes bona nobis largiuntur. Hæc mirabilis ille philosophus in libris responsorum conscripsit.

Redargutio prædictorum ipsius Porphyrii.

Capitulum Quintum.

Ge iam uideamus quemadmodum cōtraria omnino in eo libro posuit: quem de abstinendo a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacrificandum. neq; incendendum censet: deinde opiniones aliorum reprobat asserens non esse deos illos qui cæde animalium gaudent. Scelestissimam enim esse brutorum etiam animalium cædem & abominabile non solum deo primo: uerum etiam celestibus & diuinis uirtutibus. Ita apollinem suum redarguit. qui etiam cælestibus animalia esse offerenda responsis suis iussit. Theophrasti quoq; auctoritate utitur: cui placuisse ostendit non diis sed dæmonibus dumtaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theophrasti & huius ratione acquiescit apollo etiam ipse non deus erit: sed dæmon cæteriq; omnes quos deos gentilitas ducit: quibus ubiq; animalia immolantur: dæmones erunt & dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium sceleris & abominationis secundum ipsum plenissima est: quomodo erunt boni qui hac re summopere gaudent? Quod si non solum animalia: uerum etiam crudelitatis cumulo homines etiā maētari offeriq; sibi cupiunt: quomodo apertissime scelesti & inhumani non erunt: nihilq; aliud q̄ perniciosissimi dæmones: aut quomodo iure nos accusabimur: qui omnino impium esse putamus sanctissimum dei appellationem atq; uenerationem immūdis spiritibus attribuere? Solum enim creatorem illum omnium deum adorare didici-

d iii

LIBER QVARTVS

mus nihil terrenum & mortuum: sed integritatem animi & castimoniam corporis rectā scientiam & ardentissimam fidem afferentes: quam ad extremum usq; spiritum interne ratam auxilio saluatoris seruabimus. Sed uideamus quibus ostēdit rationibus nec deo nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum aut incendēdum esse. Aliena enim hæc ait ab omni sunt pietate: nihil enim materiale inueniri potest quod in materiali deo non sit obscenū: iccirco neq; oratio ei quæ uoce proferatur conuenit: sed nec interior oratio. si aīa uitio contaminatur. Silentio autē sancto & cogitatione integra ab omniq; morbo remota cum colimus: sic illi & coniungimur & similes ut possibile homini est effici mur: mundissimam ueritatem quasi sacram hostiam ei offerētes: ita hymnis deum laudamus: ita salutem ac impossibilitatem animi requirimus. Sacrificium. n. deo est aliena ab omni uitio mentis speculatio: uirtutibus autem quæ circa ipsum sunt diisq; intelligibilibus hymnos oratione offerre possumus. Primitias. n. offerre oēs solent earum rerū quas acciperunt & quibus alitur & continetur substantia nostra. Quemadmodum igitur agricola fructuum primitias offert: sic homines oportet munda inuentionem mentis intelligentiis offerre gratias agētes quia hæc nobis tribuerint: & quia nos mentemq; nostram speculatione sua contineant atq; nutriant iuuantes: consulentes: & ad salutem nos nostram reducētes. Hæc Porphyrius quibus similia in libro de sacrificiis de primo ac magno deo Thyaneus ille apollonius conscripsit. Sic ergo inquit maxime decentem aliquis curā de rebus diuinis suscipiet propitiumq; habebit deū si deo primo qui unus est & ab aliis omnibus separatus post quem longo interuallo reliqui cognoscuntur: nullo modo sacrificet nec ignem incēdat nec sensibilem ei aliquid offerat: nullius ei rei eget non dico a nobis: sed nec ab intelligentiis ipsis. Non est autem in terris nec in aere quicq; cui nō insit aliqua obscenitas. Meliorem igitur ac superiorem rationem atq; orationem ei offerre debemus. Sic autem appello eam quæ non ore profertur quæ illi offerēda est. Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerum omnium peroptimum similiter atq; pulcherrimum omnium bonorum nostrorum. Intellectus uero hic est organo nō indigens bona nobis petenda sunt Sic Apollonius: Sed Porphyrium rursus Theophrasti testimonio utentem audiamus. Gliscente paulisper inquit iniquitate animalium crudelis immolatio suscepta est: adeoq; creuit ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit iugulatis hominibus & sanguine aris humano cruentatis. Ita dæmones concitati iustas penas sumpserunt. Alii nanq; hominum omnino impii facti sunt nullos deos colētes. alii malos deos uenerantur: quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda sunt: sed illa. quæ immolata nihil omnino ulli officiant. Innocens. n. immolatio atq; sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obiiciet ita usui nostro animalia diuinitus esse concessa quemadmodum & fruges terræ sciat animalibus casis non nihil noxæ committi. Priuantur. n. aīa uiolenter non ergo sacrificanda præsertim cum ut ipso nomine ostenditur res sacra sit: sacer autem homo est qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges si aliunde per uim acciperis offerre fas est. Non. n. aliorum iniuria deus placat q; si ablata fruges offerendæ non sunt: multo minus animalia ui aīa inde ablata offerenda sunt: præsertim cum aīa multo nobilior frugibus sit: qua qui animalia priuat magnopere peccat. Præterea si primitias quasdam ex animalibus diis offerimus. cuius rei gratia id tacimus: utrū honoris: quisnam honor hic potest esse qui ab iniuria originem trahit: an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare nō iniuste agere cum animalia nihil iniuriātia interficimus. Sed neq; hac uia gratiæ diis referendæ sunt. Qui enim beneficii gratiam retribuit non maleficio id peragit. Non enim

magis

LIBER QVARTVS

magis retribuere uidebitur q̄ si rem a uicinis raptam in gratiam & honorem retribuere
 sed neq; gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum laedendo exorare deū pu-
 tat: is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spe futuri benefici animalia immolan-
 da sunt praesertim cum non sit possibile ita haec agere ut deum lateant. Si ergo re alicu-
 ius causa immolandum est: nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur. Relinqui-
 tur profecto nequaquam immolandum esse: & maxime cum nulla redii indigeant: sed ani-
 mum hoīs respiciant: illudq; sibi sanctissimum sacrificiū sit rectam de his ipsis & de re-
 liquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis expers op-
 tima primitiae deo sunt. A parte igitur omnibus his iuxta summos graecorum philoso-
 phos patet nullo animantium litari posse: iniustumq; ac obscenum esse caede animalium
 deum credere fore propitium. Quare non deus nec daemon quidē bonus sed seductor
 & mēdax fuit: qui nidore carniū & libationem sanguinis petiit: & in eodem libro ipse
 Porphyrius nō ignōrat inquit cui curae pietas est nihil animatum diis offerri sed dāmo-
 nibus aut bonis aut malignis.

Quod omnes daemones mali sunt. **Cap. VI.**

Voniam igitur alios bonos alios malos daemones putat age iam uideamus:
 quae certis rationibus approbemus malignos esse omnes daemones quos gentili-
 tas loco deorum eos ueneretur. Quod quidem hoc mō demonstrare conabi-
 mur. Omne quod bonum est non prodesse non pot: & ecōtra quod malum est. Dāmo-
 nes autē & dii gentiliū Saturnus: Iupiter: Iuno: Minerva & similes ac inuisibiles uirtu-
 tes quae in simulachris & per simulachra operantur non solum brutorum immolationi-
 bus animalium: quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidet.
 Verum etiam caede ac sanguine hominum summopere gaudent. quomodo igitur boni
 daemones isti erunt & non scelesti atq; perniciosi spiritus.

Quod hoīes sacrificabantur daemōnibus usq; ad tempora saluatoris. **Cap. VII.**

Ncipiamus igitur latius ostendere quantus error quātaq; impietatis putredo
 humanum genus ante saluatoris nostri tpa detinebat: quae postq̄ incipit euan-
 gelium in orbe terrarū praedicari minui sic cepit ut adriani tpius in morē so-
 his euangelica iam coruscante doctrina apertissime dissoluta sit. Gentiliū ergo ipsorum
 ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam praescorū temporum pestem utemur: q̄ adeo
 aīos hominum inuaserat: ut quasi demoniaci & a perniciosis profecto spiritibus agitati
 liberorū sanguine scelestas placaret uirtutes. Ita pater unicum filiū dilecta mater filiam
 daemōni tanq̄ ouem sacrificabant. Ita genus hoīum quod humanum esse natura cognō-
 scitur ad furiosam immanemq; crudelitātē a daemōnibus impellebatur quae ita se habe-
 re non modo apud barbaros: uerum et apud graecos oīs historia plena est. Nam & rho-
 dii hoīem Saturno sacrificabant: quam rem magis tpius postea mitigare uolētes mor-
 tis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usq; cōseruabant: quem in ipso festo uīno
 grauato immolabant. In salamine uero insula: quam antiquissimis tpius corroneā uo-
 cabant usq; ad Diomedis tempora agraualaē cecropis filiaē homo caedebatur. Postea uē-
 ro in templo palladis agraualaē ac Diomedis (inum. n. triūm fuit) Diomedis hoīmō im-
 molabatur: qui ab adolescentibus ter tircū aram ductus tandem a sacerdote hasta per-
 cussus & i rogo impositus cremabatur: quā rem diphilus rex cypri Seleuci tpius abo-
 minatus non hoīem sed bouem Diomedis sacrificari statuit. Daemōn autem ille quicūq;
 fuerit non inuitus bouem pro hoīe suscipiebat. Ita non multū interesse inter immolatio-
 nem hominis atq; bestiae uidetur. Manethus autē hystoricus apud aegyptios in helio-

LIBER QVARTVS

poli homines immolatos fuisse in libris de pietate testatur: quem morem amosis im-
 probauit. Sacrificabantur uero Iunoni tres in die: quos inquirebant si mundi essent quē
 admodum postea uituli. Cereos autem offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionyso ē
 omadio apud chios appellato homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedaemoni
 os etiam Apollodorus scribit hominem marti sacrificare solitos: & phœnices bellorum
 aut pestilentiae calamitatibus amicissimos. Saturno solebant immolare: quod omnes
 qui eorum historiam scripserunt testantur: maxime autem Sachuniatho a Philone bi-
 blio in græcam linguā ut in superioribus dictum est traductus. Histrus quoque qui cre-
 tensē historiā collegit Curetas scribit saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pal-
 las qui optime omnium mitræ mysteria edidit sic hac de re scripsit. Immolationes autē
 hoīum imperatoris Adriani tēpibus ubiq; fere cessarunt. Immolabatur. n. prius in laodi-
 cea syriae palladi uirgo: nunc autē cerua: & arabes singulis annis puerum immolātes sub
 lara sepeliebant: oēsque græci communiter ante q̄ in bella exirent ut Philarchus historicus
 tradidit hoīem immolabant. Prætereo thracas & scythas ceteraque prisca. Verum etiam
 nunc quis ignorat in magna urbe latini Iouis solēnitate hominem immolari: & usque ad
 hunc diem non in arcadia solum Pani liceo: nec in carthagine. Saturno: sed oēs commu-
 niter hoīes cum dies statutus aduenerit quo sacrificare hoīem solebāt aram sanguine ho-
 minis spargunt. Philo ē qui phœnicum historiam cōscripsit his uerbis in primo utitur
 libro. Morem inquit prisca in magnis calamitatibus atque periculis fuisse ut ciuitatis aut
 gentis princeps dilectissimum ex liberis ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmiū
 traderet & sic traditum mystice iugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis quem phœ-
 nices israelem uocant: qui postea q̄ hoīem exiuit ad saturni stellam adductus est: cū ab
 Anobret nympa unicum haberet atque carissimum filium Ieud a re ipsa dictum (sic. n.
 etiam nunc phœnices unicum filium appellant) quia maximo atque periculosissimo bel-
 lo ciuitas premebatur regio indutum ornatu super constructam ad hæc præparatamque
 aram immolauit. Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clementem in libro quo
 ad ueritatem gentiles adhortatur his uerbis ista deplorasse. Crudeles immanesque homi-
 num hostes dii uestri sunt: qui non solum amentia latantur nostra: uerum etiā modo
 per contentionem certaminis modo per cupiditatem uictoriae animis uestris concitatis
 ad uoluptatem suam immolationes hoīum postulant: qui multis nonnunquam ciuitatibus
 atque gentibus tanquam communes pestes & fulmina incidentes non cessarunt atrociter ho-
 mines uexare: quousque sanguine hoīum placati sunt. Aristomenes. n. mesenius ioui quē
 illi appellant Ichometem trecentos simul sacrificauit: in quibus Theopompus etiam la-
 cedaemoniorum rex fuit nobilis, scilicet ac regia hostia tauro Scythæ autem quoscunque ad
 uenas ceperint (capiunt autem multos qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur)
 dianæ statim immolare solent: quæ sacrificia tragice in scena Euripides decantauit. Mo-
 nimus uero in libro miraculorum collectionis in pellæ ciuitate thessalica hominē achi-
 uum Peleo & chironi singulis annis immolatum fuisse narrat. Lyctii etiā Cretenses au-
 tem isti sunt ioui hoīem immolabant: ut Anticlides scripsit Lesbi quoque Dionyso: & phœ-
 nices dianæ: alteros Doscida: alteros Phitocules historici hoīem immolare solitos con-
 scripserunt. Herechtheus uero atticus & Macharius romanus filias suas alter proserpi-
 næ ut demaratus in primo tradidit: alter defensori dæmoni ut Dorotheus in quarto ita
 licarum rerum exposuit immolare non dubitarunt per humanos uero dæmones. Quo
 modo. n. non scelestissimi sunt: & illi qui tanquam saluatores inuocantur: & isti qui salutem
 ab insidiatoribus petunt: litareque putant deis hoīum iugulo: nec enim homicidii crimen
 effugiunt

LIBER QVARTVS

effugiunt etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi bæluas fugimus?
 & si forte ursam aut leonem aut serpentem uiderimus statim resiliimus ut poeta omnium
 maximus ait. Retroq; pedem cum uoce repressit.
 Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
 Pressit humi nitens trepidusq; repente refugit
 Attollentem iras & cærulea colla tumentem
 Perniciosos autem dæmonas fraudulento & pestes hominum manifeste uidentes: a qui
 bus liberi et uestri ad eadem petuntur non fugitis hæc ille. Ego autem etiam Dionysiu
 halicarnassense uirum romanæ historiæ ac italicæ peritissimum huius sceleris testem ad
 ducam: qui in primo de antiquitate italica iouem & apollinem quoniam decima homi
 num immolata non fuerat magnas italicas calamitates induxisse his uerbis scribit. Nul
 lus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usq; permansit: sed immaturi omnes de
 fluebant: nec spicæ semine replebantur: nec herbæ pecori sufficientes germinabant: fon
 tes quoq; ipsi alii bibi non poterant: alii æstatis tempore deficiebant: & aut mulieres ab
 ortum patiebantur: aut nati pueri manci & discerpti erant. Cæterâ quoq; hominum mul
 titudo ægrotatione ac morte crebrius q̄ solebant uexabantur: sciscitantibusq; ipsis quid
 in deos commiserunt quidq; facturi ut ab his pestibus liberarentur: responsum fuerat
 quia cum impetrassent quæ petierant non reddiderunt omnia quæ uouerunt. Sed ma
 iora adhuc debent: quæ si reddiderint conuiescent. Pelasgi enim & aborigines nihil sibi
 terra producente uouerunt Ioui atq; Apollini ex nascituris decimam se partem immo
 latorios. Cessauit igitur postea talis calamitas & illi fecundissimo rerum usi prouentur
 decimam nascentium omnium partem sacrificabant. Hæc Mursinus Lesbicus non pelas
 gos aut aborigines: sed thyrrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recitatum ma
 gna omnes ambiguitate tenebantur. Senior deinde quidam aliarum rerû primitias di
 xit recte diis consecratas fuisse nullam autem ex hominibus partem: quam dii maxime
 diligunt esse immolatam. Quare calamitatibus semper inquit uexabimur: nisi ut cæte
 rorum animalium sic hominum primitias sacrificabimus. Hanc senis orationem cum
 alii probarent: alii plenam insidiarum putarent: sciscitari rursus per oracula placuit: si ho
 minum decimam sacrificare diis gratum esset. Deo autem annuente magna seditione ue
 xati sum: & tunc primum primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspitione ne
 dolo ista primates facerent commota scissi atq; diuisi sunt: migrabantq; multi immo ue
 ro quasi amentia furentes pellebantur & pellebant: multaq; ciuitates destitutæ pene fue
 runt. Sequebantur enim fugientes filios qui genuerunt & fratres cognati: & propinqui
 propinquos: ita ex italia fugientes græciam & barbariam repleuerunt: quod malum nõ
 paucis annis italiã uexauit. Nam & ciuitatum principes tum seditionem timentes: tum
 religioni satisfaciendum putantes ab adolescentibus qui ad iuuentam in annos proue
 niebant primitias deligebant. Et paulo post: asserunt autem Saturno in italia priscis tem
 poribus ita sacrificatum fuisse quemadmodum apud carthaginenses ante q̄ urbs eorum
 dirueretur. Celti uero ad hæc usq; tempora & occidentales fere omnes homicidio sa
 crificant. Hercules autem fertur primus in saturnino ara ædificata intemeratas hostias
 immolasse: ac legem qua homines sacrificabantur reuocasse: & ne quasi patrio ritu ne
 glecto superstitione inani incolæ turbaretur: simulachra pro uiuis hominibus: quos in
 fluenta tyberis proiiciebant hostiarum ornata modo in tyberim immittere docuit: quæ
 res a romanis temporibus quoq; nostris idibus maiis diligenter fieri solet. Ea enim die pon
 tifices animalibus primo secundum leges immolatis uirginibusq; uestales pratores alii

que ciues quos sacris adesse fas est. xxx. simulachra hoium quæ argiuos appellat a ponte sacro in tyberim demittunt. Hæc Dionysus. Diodorus uero consentanea istis in uige simo historiae uolumine carthaginiensibus ac Agathode tyranno siciliae post mortem Alexandri magni primi Ptolemai tibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant aut Saturnum illis iratum fuisse: quoniam prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant: Postea uero clam emptis infantibus atque educatis liberorum loco immolabant. Cumque diligenti facta inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari facile animis induxerunt: ut crederent ad obsessionem urbis hostes iccirco diuinitus missos fuisse: quoniam priscos deorum honores non seruarent. Itaque deos placare studentes ducentos ex nobilissimis adolescentibus publice sacrificarunt. Tercenti uero alii quoniam suspectos se esse uidebant sponte se tradiderunt. Erat autem apud eos aenea Saturni statua magnitudine mirabilis: cuius manus in terram extensa ita erant in gyrum ut qui ad eum prouenire adolescentes cogebantur in gentem foueam ignis repletam inciderent. Iure igitur hebraeorum scriptura reprehendit eos qui moribus patris contemptis hæc imitari sunt dicens immolabantque filios atque filias suas demonibus: interfectaque terra est in sanguinibus & contaminata in operibus eorum. Arbitror iam per ea quae dicta sunt satis patere non honorum demonum inuentionem fuisse priscam illam & primam simulachrorum institutionem & uniuersam religionem gentilium: sed perniciosorum omnino atque scelestorum. Itaque uerus profecto inuenitur propheticus ille sermo. Omnes dii gentium demonia Apostolicum est illud quo dicitur: quia quae gentes sacrificant demonibus non deo sacrificant. Et certe si quod boni in deis gentiliu esset amatores profecto iusticiae salutare & benefactores hominibus essent: nec humano sanguine gauderent. Sed responsis & omnibus modis a caede humanum genus repellent.

Quod mali demones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant.

Capitulum octauum.

Uod uero maligni ab ista demones humanum genus intruserunt quis per se ipsum pateat: tamen inde quoque apertius uidebis si adulteria & fornicationes gentilium quae usque ad hunc diem in heliopoly phoenice multisque aliis in locis peraguntur in mentem tibi ueniant: quasi enim primitias quasdam diis debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites caedibus & stupris letantur: quanto magis dii aut boni demones ab his rebus erunt alieni? Si uero quispiam obiiciet malignos quidem esse demones eos qui hæc petunt: alios autem illos bonos: quos maxime tanquam saluatores uenerantur: quare dum ubi nam isti saluatores sui quos colunt sint: & non possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atque flagitiis auertere. Quomodo autem boni sunt si malos demones non depellant: si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piusque hominum genus atrocitate malorum demonum texari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut deum honorare: sed ut perniciosum demonem odisse illum: cui hæc iniqua & turpia placent? Quomodo ergo uerum isti deum colunt: qui nec rhodiis nec salaminii: nec heliopolitanis fugiendos esse prauos demones significauit: nec malignum iunonis spiritum: cui tris quotidie hoies sacrificari solitum ab historia didicimus contemnendum esse unquam dixit? Nec chios docuit: nec membratim crudelissime discertum hominem Dionysio immolarent nec teneidos similiter: nec prohibuit Mauorti hominem ubique offerri? Cur igitur eum colunt qui uel in liberos prauis demonibus iugulantes nequaquam defendit: nec dixit in laodicea syriae ubi singulis annis uirgine litabat perniciosum demonem habitare

LIBER QVARTVS

habitare nec in libya atq; arabia ubi adolescentem sacrificantes sub ara sepeliebant. Hæc omnia uerus deus quem colunt quō non admonuit faciunda nō esse. Incestus et & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo non docuit uero deo & bonis dæmonibus placere nō posse: quod nullus unq̄ præter q̄ uerus profecto deus noster qui solus deus est fecisse inuenitur. Is enim per Moysem uniuersos præmonuit hoies non esse colenda dæmonia: econtra uero repellenda cōtemnendaq; tanq̄ perniciosissimos spiritus: templaq; ipsorum ac carimonias quibus honorātur sic esse delenda ut nulla eorum extet memoria: qui adeo maleficiose humanum genus inuasērunt tantamq; uictoriam amentia hominum consecuti sunt: ut si colligere in unum quæ ab historicis suis dicuntur uolueris uniuersum istis scelestibus orbem spiritibus subiectū fuisse inuenies græciam: affricam: thraciā scythiam: prudentissimos atheniensium gentē ipsam quoq; magnam urbem: si quidem et ibi dialibus hoies iugulabātur. Rhodum præterea: salamina: insulas omnes: chium: tenedum: arcadiam: lacedæmona: ægyptū: phœniciam: libyam: syriam: arabia: ubiq; usq; ad tēpora saluatoris nostri tam aialium q̄ hominum cæde & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dæmones placabant: neq; prius uitam hoium hæc mala reliquerūt q̄ saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit: historicos. n. suos iam audiuius ad Adriam usq; tēpora facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atq; contemptam fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelii prædicatio per orbem in modum fulguris coruscabat. Mentiunt autem qn̄ rebus uicti prauis se dæmonibus sacrificasse negāt. Illos. n. adorabant: illis hoies cædebant: ad honorem illorum turpissima admittebāt flagitia: quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum. n. Iouem Martē diuysum Iunonem Mineruam Venerem & sapientissimum atq; pulcherrimum Apollinem optimos & maximos deos ac deniq; saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosissimi illi dæmones sunt. Nam si huiusmodi sunt qui cæde hominum gaudent (gaudent aut̄ isti quibus nisi homines imolentur ferre non possunt) scelestissimi certe spiritus esse conuincuntur siue ipsi talibus gaudeant quod dubitari nō potest: siue aliis hæc offerri permittāt. Cur enim si boni sunt spiritus his sceleribus malignos placari dæmones iubentur? cur adeo errare hoies patiuntur ut ad colendos prauos dæmones ignorantia ductos despiciantur? Cur huiusmodi humanū genus seruire spiritibus non dedignantur: cum oporteat si boni dii sunt longissime. ab hoibus omnem falsam religionem diuina sua uirtute prædicationeq; integra pellere? An pater bonus non negliget filium a prauis hoibus circūuentum: nec humanus dominus seruum: nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci patietur si aliquo eis poterit modo prouidere: nec pastor lupis pecudes tradet. Dii aut̄ boni qui miseros ut dicunt hoies tutantur: qui pastores & saluatores reges patres & domini nuncupantur inimicis dæmonibus quasi atrocissimis baeluis homines a quibus pie coluntur crudeliter trucidandos tradent: nec propugnabunt & protegent imbecillū genus hoium: nec hostes & prauos spiritus tanq̄ immanes bestias longe a grege hoium fugabunt: nec docebunt hoies qui se req; suam illis commendant non colendos sed fugiendos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt nec unq̄ fecerunt immo uero econtra oraculis atq; responsis suis hoies immolari sibi petebant & turpissima flagitia in templis offerri: re ipsa patet pessimos & iniquissimos esse natura. Ad hæc quō deus aut bonus aliquis dæmon a gentibus unq̄ adorabitur: si bouum malo nunq̄ conuenire potest: nisi lucē ac tenebras ad idē concurrere posse contendat. Quo modo aut̄ dii sunt aut omnino boni dæmones q̄ bonitate ab hoibus superātur. Iniquū

LIBER QVARTVS

enim Porphyrius scripsit: nō dico homines solum: sed etiam q̄ multo minus est anima
lia bruta occidere. Quare immolationes huiuscemodi modesto atq; prudenti uiro fugi
endas nec placandos spiritus sanguine: sed animi uirtute repellendos consulebat. Mun
dum enim animum non inuadunt quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis deo inharendum est. Cap. IX.

I uero ciuitatibus necesse est hos etiam placare nihil ad nos. Ciuitates. n. etiam
res externas ut diuitias: & omnia quæ corporis sunt ut formam bona esse con
firmat: & horum contraria mala. Pauci enim sunt in ipsis qui animæ curā ha
beant. Nos autem quantū nobis possibile est istis non indigemus: sed omni studio atq;
opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet p̄fectiore uirtute & uera de rebus opi
nionē. E contra uero prauis tam dæmonibus q̄ hominibus & omnibus qui caducis atq;
materialibus rebus gaudent dissimiles esse studemus: Non iniuria igitur philosophus
& demones contemnere debet & diuinationes negligere. Ea enim quæ homines uatici
nationibus petunt negligit. Non ergo de matrimonio nō de mercibus non de seruo nō
de furto non de aliis inanibus rebus: quas falsa opinione homines cupiunt: ab extis ani
malium quæret: sed ipse per se ipsum deo accedens æternam solummodo uitam quæret
quā toto animo desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspicatus & uniuersam
diuinationem quam multi admirantur falsa opinione hominum constare aperte osten
dit: quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus prudensq; uir ea
fugit quibus dæmones placantur quæ sunt gentilium sacra sanguine animalium confe
cta. Nemo priscorum prudens ac modestus inuenit. Omnes enim ut diximus ante sal
uatoris nostri aduentum uel hominum sanguinem dæmonibus offerebant. Nemo er
go secundum Porphyrium prudens modestusq; gentilium fuit. Præterea ipse rationem
sequens sacra dæmonum refutat & mundo animo esse hortatur: quem dæmones inua
dere nequeunt quoniam dissimiles sunt. Apollo uero deus suus rursus enim homini cō
paratus inferior reperietur perniciosissimo dæmoni: quia uidelicet ei amicus sit pernicio
so enim perniciosus amicus est: sacrificandum cōsulit: quod ipse in libro de responsis cō
scripsit. Cum enim uates festinaret quod quærebat inspicere Apollo ei respondit in uere
ra prius dæmoni offerenda esse dicens. Ratio autem humana duce natura his contra
ria facienda probat mundiciam scilicet animæ adhibendam: & sacrificandū non esse dæ
monibus quoniam purum mundumq; aggredi non possunt cū dii similes sint: q̄ si pru
dens & modestus uir est qui dæmonibus non sacrificat: qui suis responsis sacrificandū
cōsulit qualisnam sit per te ipsum considera. Pessimi ergo atq; perniciosissimi sunt qui
cæde ac sanguine hominum gaudent: quæ morem si quis laudat is omnes homines qui
modo uiuunt uituperat: q̄ si prudenter nostra tempore huiuscemodi rem contempe
runt prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis deo inharendum est. Cap. X.

Is omnibus hac luce clarius patet non dii nō boni dæmones: sed longe ab om
ni bonitate remoti hostes ueri dei perniciosi atq; impii gentilium esse deos: a qui
bus nemo præter dñm nostrum Iesum christū humanum genus eripuit qui
euangelio suo uniuersis barbaris simul & græcis huic morbo medet & a durissima anti
quissimaq; seruitute liberat ac ad uerā conuocat libertatē: ad quam curriculo tēdere ma
gna uoce oibus p̄dicat clamās. Spiritus dñi sup me: pp̄ quod misit me euāgelizare pau
pibus: misit me sanare cōtritos corde p̄dicare captiuis remissionē & cæcis uisum. Et rur
sus educere ligatos e uiculis: & e domo carceris sedētes i tenebris. Hæc. n. ab antiquissimis
temporibus

LIBER QVARTVS

temporibus uera hebræorum oracula redemptionem nostram & cæcæ mentis illuminationem prædicentia confirmabant futurā: unde nos saluatoris nostri gratia & patrocinio confirmati a flagitiis ad modestiā & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmonū seruitute nec sacrificabimus unq̄ nec seruiemus diis gentiliū: a quibus (proh dolor) oppressi tenebamur: nunc quia liberati euangelica doctrina ad saluatorē nostrum dñm & benefactorem creatorē & regem uniuersi adducti sumus: quēpie adoramus non ut dæmonibus uidetur: sed ut ab euāgelica doctrina didicimus qua nutriti prauos dæmones atq; perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi: eamq; uitæ munditiā adhibentes: quam nobis saluator tradidit nequaq̄ illos timebimus qui mundum aggredi aīum quoniam dissimiles sunt nequeunt ut philosophus concedebat. Sed neq; diuinationis indigebimus: neq; aruspices interrogabimus nec quicq̄ penitus dæmoniacum perferutabimur. Quorum. n. gratia hæc petunt ea nos contemnere christus docuit: illaq; solummodo desiderare iussit: de quibus nemo aruspex nullius hostiæ exta significare aliquid poterunt: quæ solus saluator noster uerbum dei quod semper cum deo patre est omnibus significauit: qui animum atq; mentem suam domicilium illi cōstituerunt: de quibus ipse dicit: habitabo in ipsis & ero sibi deus & ipsi erunt mihi populus. Hæc de prauitate dæmonum quos & deos appellant dicta sufficiant.

De Transmutatione prauorum dæmonum & operatione. Cap. XI.

Vnc uideamus quemadmodum cum esum carniū Porphyrius exterminet
n apertissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines se-
 ducant transmutari: bonorumq; ut cupiditatum inflammatione multitudinē
 alliciant: persuadentq; deos esse cum non sint effigiem assumere confirmet: quos tantū
 ait potuisse ut sapientissimos poetas & philosophos complures decaperint: quorū elo-
 quentia multitudinem euerterunt. Præterea oēs maleficas artes ab ipsis dæmonibus in-
 uentas fuisse: ad uoluptatemq; homines impulsos ut titillatione obcæcati primum eo-
 rum spiritum summum deum putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quæcunq; inquit
 animæ uitiiis subiectæ appetitu feruntur iræ concupiscentiæq; seruientes in naturam dæ-
 monum conuertuntur: ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt autem sicut & dæmones inui-
 sibilis atq; insensibilis humano sensu. Non enim habent corpus quod soliditate sua sen-
 tiri possit: nec formam omnes unam: sed multis atq; uariis transmutatæ figuris modo
 apparent modo inuisibiles sunt. Spiritus autem quia quidem corporalis & passibilis &
 corruptibilis est: quia uero animæ colligatus est lōgo temporis spacio perdurat. Aeter-
 nus autem esse non potest quoniam mutatur & defluit Proportionati autem sunt bo-
 norum spiritus sicut & corpora fuerunt: malorum autem improportionati. Dæmones
 igitur uitiiis dediti quicquid male excogitare ac efficere possunt libenter aggrediuntur:
 uiolenti enim omnino atq; simulatores cum sint: priuatiq; luce meliore inuidiose aggre-
 diuntur: nunc occulte adulantes modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit
 ac similia faciunt a uera opinione de cultu deorum ad se ipsos transferre cupientes: om-
 nibus enim gaudent malis & deorum assumpta persona temeritate nostra fruuntur.
 Alliciunt enim multitudinem ardore cupiditatum: diuitiarum potentia uoluptatum?
 inanis præterea gloriæ appetitione: unde seditiones: rixæ bellaq; nascuntur: quodq; om-
 nium pessimum est deos etiam ipsos & primum uniuersi deum similibus seruire uitiiis
 persuadent: ita omnia sursum deorsumq; perturbant. Credunt enim eis non solum uul-
 gus: sed multi et philosophorum alteri alteris causam præbentes. Qui. n. philosophi cō-
 munes opiniones non contempserunt ad impietate uulgi delapsi sunt: multitudo etiam

uicissim consentanea impietatis suæ a philosophis uerba percipiens in falsa de diis opinione confirmata est. Nam poësis quæ in uerbis sonantibus & compositione magnificatur utitur persuasit immo uero inflammauit hoies ad impietate: ita seducti non possunt perspicere nec bonitate nocere nec prauitatem iuuare unquam posse. Nam ut non potest caliditas ut Plato ait frigiditate inducere nec frigiditas caliditate: sic nec iustitia nocere potest. Iustissimus autem omnium deus est: non esset. nisi esset iustus. Quare alia quædam est uirtus bonorum & dæmonum: alia malorum. Qui. nisi ad nocendum nati sunt & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarii sunt: contraria uero in eodem esse non possunt. Ab istis autem maleficæ quoque artes constitutæ sunt hos. nisi summopere & præsentem istorum malefici omnes uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticaque uisione qua facile decipiunt monstra quædam & prodigia sensui & imaginationi præponentes: unde amatoria & incontinentia libidinum præparantur: quibus omnis luxuria & diuitiarum copia: & inanis gloriæ cumulus comparati atque acquiri creditur: hac falsitate hoies decipiunt. Dii. nisi esse uolunt cum nidore carniuum & fumis gaudeant. His. nisi uaporibus confirmari & roborari uidentur: hæc omnia eius sunt qui exactissime ista sciebat. Prænominatus. nisi philosophus qui maxime omnium ista scrutatus est prauos dæmones omnes qui sanguine gaudent appellauit & multitudini a poetis & non nullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium.

Cap. XII.

Dem declarat malignorum dæmonum principes Serapim & proserpinam esse: diuina uero scriptura belzeub prauitatis principem appellat. Sunt autem uerba eius hæc in libro responsorum conscripta malignos omnes dæmones non temere Serapidi subiicimus. Non. nisi sacrorum eius symbolis solummodo persuasi sumus: uerum etiam quia quæcumque alliciunt & quæcumque repellunt. Plutoni attribuuntur: ut in primo libro monstrauiimus. Serapis autem apud ægyptios is deus est qui apud grecos Pluton nuncupatur: iccirco prauis dæmonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoque dedit hoibus quibus dæmones expelluntur: iste supplices docuit quomodo brutorum assumpta figura dæmones hominibus insiliunt. Unde apud ægyptios & ceteros omnes qui prudentes in agendis caerimoniis deorum esse uidentur: corrigunt in templis irrumpunt & animalia ante inuocationem deorum expulsa multitudine caduntur: ita domo cæteris rebus uacua & munda spiritu & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hoium istis plena & maxime illorum qui delicatis cibus uiuunt. Comedentibus. nisi nobis adueniunt & inhaerent corpori: iccirco ieiunium & castitas maxime laudantur: non quia principaliter deus bonus istis placetur: sed ut recedant illi qui sanguine & immunditia gaudentes ut his fruantur in utentium corpora ingrediuntur: Certum. nisi est quia uehemens caducarum rerum cupiditas & appetitiui spiritus impetus non aliunde quam ex præsentia istorum maxime crescit. Quare cum appetitio nimium inflammata est: & uoluptatis ardor animum ita exagitat: ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur: tunc huiusmodi dæmonum præsentiam esse cognoscas: quoque præsentia facit ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo est nunquid ait isti sunt illi dæmones quorum princeps Serapis est: Symbolum enim etiam horum triceps canis est ille scilicet qui in aqua terra & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus dæmon. Is enim ceteros dæmones tanquam princeps expellit: sed Proserpina etiam dæmonum princeps est: quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca unum inquit Proserpinæ responsum si apposueris uolumen istud concludam. Naturæ triplicis ego sum lucina puella.

Taurea

LIBER QVINTVS

T aurea itemq; triceps missa e caelo aurea phoebe
 Quam multae uariant formaeq; trinaq; signa
 Quae terna & simulachra fero terrae aeris ignis
 Quippe meis atris terrarum est cura molosis

EVSEBII PAMPHILII LIBER QVINTVS.

Quod potentia daemouum per aduentum saluatoris est adiecta: Cap. I.

EINDE QVINAM SINT CANES ATRI CLARE

interpretatur dicens perniciosos daemouas sic appellari. Verum
 & si satis a superioribus pateat non bonos sed pniciosos daemo-
 nas quasi deos a gentilibus cultos: non tñ erit ab re qm̄ multi ad
 huc imbecillitate quadã animi seducuntur religionẽ patrum lau-
 dantes cumulatius eandem rem ostendere: a qua non ab alio q̄ a
 prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi. n. fatentur tpibus sal-
 uatoris nostri oracula sua cessasse: & mortem nonnullorum dae-
 monũ accidisse: & ad hæc ut in superioribus patuit post euangelicã doctrinã diis of-
 ferri hoies improbatum esse. Adiciendum at̄ est non solum superstitionem daemouum
 ruisse: uerum et̄ multos atq; uarios principatus cessasse. Fere. n. p oēs ciuitates & castel-
 la reges & tyranni antiquitus erant ita ut non pauciores principatus essent q̄ ciuitates:
 facileq; a daemouibus impulsu alteri in alteros insurgabant. Sic depopulationes regionũ
 obsidiones urbium & seruitus maxima uigebat in morem iumentorũ captiuis seruenti-
 bus. Vnde facile consideratum est q̄ ingens ante saluatoris nostri tempora humanũ ge-
 nus calamitas premeret. Quae oia diligenter in unum collecta si non ante cessasse con-
 siderantur: nec successione unum post alterum defecisse: sed oia simul quasi terramotu
 factõ post dñi nostri resurrectionem ruerunt: quomodo non oportebit euãgelicæ ac ue-
 ræ salutaris doctrinæ mysterium admirari: cuius prædicatione factum est ut creatori &
 soli uero deo per uniuersum orbem ædes constitutæ sint: ubi tam uetus q̄ noua scriptu-
 ra ita publice legitur ut ab oibus audiatur: Vnde audiẽtes discunt summa uirtute & ue-
 ra pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierunt at̄ responsa daemouum &
 auguria & aruspicia hoium nec quis adeo nunc insanuit: ut postea q̄ nomen christi in or-
 be claruit audeat clarissimorum sanguine aut cade hominis immanissimos daemouas
 placare: quam rem prius non rudes aut priuati solummodo uerum etiam sapiẽtes & re-
 ges factitabant. Quod autem post tempora saluatoris nostri potentia daemouum fra-
 cta iaceat ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro quem aduersus religionem
 nostram conscripsit hoc modo testatur. Nunc uero miratur inquit si tam multis annis
 peste ciuitas uexatur: quum & Aesculapius & alii dii longe absint ab ea. Postea enim q̄
 Iesus colitur nihil utilitatis a diis cõsequi possumus. Hæc uerba illius sunt. Quod si dii
 sunt o Porphyri quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos di-
 citis mortalis hõ Iesus & seductor fuit: daemoues uero uestri & dii & saluatores: cur igi-
 tur oēs simul cum aesculapio terga uerterunt: uniuersumq; humanũ genus fusi atq; fu-
 gati Iesu tradiderunt: qui etiam post mortem apud omnes gentes in dies crescit manife-
 stissima uiuere signa & infinitas ut deus uires habere omnibus ostendens: qui aliquan-
 tisper uolunt aduertere: tantũ unus solus & ipse mortuus potest ut innumeros deos ex

Regi copia

pulerit: & honoribus eorum destructis cultum ad se transtulerit. Illi autem & multi & uiui ut dicitis nec apparent usq̄ iam nec operantur. Cur igitur ita fit: quia nō dii sed prauī daemones dii uestri sunt. Iesus autem & qui eum misit pater deus uerus est: ac ideo gloria sua crescit in dies: & humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progredit̄. Cumq̄ oporteret si dii essent & humanarum rerum curam haberent religionem christi deponere: & cultum suum corroborare nihil efficiunt: sed conati quidem sapius sunt & reges ac principes uniuersumq̄ romanorum imperium aduersus saluatoris nostri euangeliū concitarunt: iacent tamen superati: nec totius orbis uires quīs ipsorum suggestionibus conspirassent contra pauculos hoīes ac pauperimos euangelii nuncios quicq̄ efficere potuerunt. Iesu. n. mortui diuinæ uires pulsīs daemōnibus ac falsis deis: qui terrestrem hunc aerem & cauernas terræ habitare cōdemnati in sepulchris hominum: omnīq̄ immunda materia uagantur sanguine ac uaporibus gaudentes ad ueram humanū genus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines daemōnibus decepti sunt. Cap. II.

Rincipes certe daemōnum siue aerei siue inferni postq̄ uiderunt ab hominibus nōnullos mortales quasi deos sanguine ac nidore sibi gratissimis honorari motibus quibusdam simulachrorum quæ homines in memoriam mortuorum fecerunt: facile amentes decipiebant. Præterea diuinationibus quas daemōnica operatiōe prædicare uidebantur & uoluptate corporis oēs alliciebant adeo ut modo caelestes uirtutes ac dei modo heroum animas quæ post mortem in cælum ascendissent ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorum eum a simulachris ad inuisibiles spiritus qui per simulachra operabantur: & in eis habitabāt cogitatio raperetur quasi uera uehemēter creuit: ita terrestres & aerei daemones malignitatis spiritus dii maximi putati sunt. Priscorum etiam heroum qui maxime colebantur memoria in maius errorem extollebat: quorum figuras per singulas ciuitates imaginibus atq̄ statuīs exprīmere eonabātur: animas uero prodigiose aut incorporeas uirtutes statuīs plerūq̄ adesse daemones simulabant: sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabāt. Isti ergo terrestres daemones aerei atq̄ inferni spiritus: quos huius mundi principes diuinæ litteræ nūcupant modo bonos se daemones: modo deos caelestes: & nunc heroum animas: nunc alios atq̄ alios fingentes in uarios humanum genus errores iniecerūt: ut alii deos: alii heroas: alii daemones esse contenderent: & hos alii bonos alii malos: quos tamen ne noceant placandos sacrificiis censebant. Ita factum est ut multitudo immo uero innumerabilitas deorum credita sit.

Quomodo multitudo deorum credita. Cap. III.

Rimum enim fulgētia in cælo corpora: tum pp̄ perpetuum motum: tum qm̄ cuncta hæc inferiora perspiciant atq̄ moueant deos appellarunt. Deinde qm̄ heroes uitæ hoīum communiter profuerunt in deorum numero accepti sunt: quorum turpissima facta theologiae suæ partem putantes fabulosam appellarunt: quæ postea detestati quīs & uera & prisca sit: ad naturalia tñ reducētes fabulas negant: nec finē hic fecerunt: sed propriis quoq̄ passionibus adorabile nomen dei attribuerūt: quod theologiae genus ita p̄ se ipsum iacet: ut oratione confutatoria non egeat. Quid. n. turpius q̄ uenerem: cupidinem: & priapum deos nūcupare? Res quoq̄ humanas deos fecerunt. Orationis. n. uim Mercuriū: excogitationis Palladē noīarunt. Ad hæc opa & artes alias Marti & Mineruæ ut bellicas: alias Vulcāo ut oēs quæ p̄ ignē fiunt accommodarūt. Extremo malignos quosdā daemones uarios certe atq̄ multiplices quos mō deos: mō animas

LIBER QUINTVS

animas mortuorum esse credunt: in theologiam suam susceperunt. Hæc cum ita se habeat: cæteris quia manifeste friuola sunt prætermittis: de operatione dæmonum quibus in superioribus dictum sit: tamen quia fere omnes occuparunt nunc quoque dicamus.

Quod dæmones quos inter hominum deorumque naturam collocabant responsa dare credebantur.

Cap. III.

Rimum autem Plutarchi uerba in testimonium adducam: quæ in eo libro qui inscribitur quod oracula defecerunt conscripta sunt. Probe inquit asserunt multi cum a Platone quod qualitatibus subiicitur elementum inuentum sit: quam materiam uocant a multis magnisque dubitationibus philosophos esse liberatos: Mihi autem uidentur pluribus atque maioribus satisfecisse dubitationibus: qui gentis dæmonum inter deos & homines posuerunt. Modum enim excogitarunt: quo humanum genus diuino coniungitur: Laudandus ergo est qui primo inuenit siue Zoroaster ut dicitur: siue Orpheus: siue quidam Phryx aut ægyptius ut ab utrorumque carimoniis conicere possumus. E grecis autem Homerus promiscue his nominibus uti uidetur: eosdem modo deos modo dæmonas nuncupans. Hesiodus primus hominum distinctius quattuor genera rationalis naturæ ordine posuit: deos primum: deinde dæmonas: postea heroas postremo homines: e quibus mutationem atque progressum in melius facere uidetur. Aurei quidem genus homines in bonos dæmonas transferens: semideos autem uiros in heroas reducens: nec necesse est de spacio temporis cum Demetrio contendere. Nam siue longo quodam tempore: siue breui: siue certo: siue incerto dæmonis aia & herois uita commutetur nihil ad rem: cum priscorum hominum atque sapientum testimonio pateat naturas esse quasdam inter deos & homines quæ suscipiunt mortalium passiones: quos dæmonas appellantes & honorantes leges patrias conseruabimus. Et post pauca recte mihi dici uidentur non deos qui longe a terris semoti sunt: sed dæmonas deorum ministros: oraculis præesse. Qui uero his dæmonibus peccata & errores attribuunt secundum Empedoclem: & ad hæc mortem atque luctum: hi mihi parum prudentes solent uideri. Et paulo post: est enim ut in hominibus uirtutis diuersitas: & appetitiue atque irrationalis partis. sic in ipsis quoque dæmonibus: sed in aliis irrationalis hæc pars tenuis est atque imbecilla: in aliis uehementis atque impetuosa: cuius rei uestigia testimoniaque sunt sacra & carimoniæ fabulosæ multis ad hunc usque diem in locis peracta. Nefastos enim dies & tristes in quibus ieiunia & planctus in sacris adhibentur ad pellendos prauos dæmonas constitutos esse crediderim: cuius rei argumentum est: quæ antiquitus fiebat hominum immolatio: quam nec diuinitus introductam fuisse credendum est: nec reges: neque principes temere carissimos sibi liberos iugulasse: sed perniciosorum dæmonum iram & impetum retrudentes fecisse. Nam dæmones cum non possint aut nolint animam per corpus coniungi: quemadmodum Hercules cethaliam amore uirginis commotus obsidebat: sic animam hominis corpore detentam petentes bella: pestes: aliasque calamitates urbibus inuexerunt: nec ante cessarunt quam habuerint quod cupiebant. His apertissime Plutarchus præcipuus apud gentiles philosophus ostendit perniciosissimis dæmonibus homines immolatos fuisse. Quorum si aliqui boni sunt cur ita prauis placabantur cum possent facile boni exorari ut prauos pellerent: Nunc autem cum nunquam id fecerint: sed turpissima semper uita & obscenis uerbis & sanguine brutorum atque hominum malignos dæmones placarint: quomodo hæc facientes quam prauis gratissima sunt deo & bonis uirtutibus placere putabant? Neminem enim fugit non posse bonorum esse amicum eum qui sic uiuit ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neque bonos dæmonas gentiles sed perniciosos solummodo uenerantur. Quam rem magis idem Plutarchus con-

firmat: dicens: fabulosas de diis rationes res quasdam significare a dæmonibus antiquis-
 simis gestas tibus: & ea quæ de gigantibus ac de titanibus decantantur dæmonū fuisse
 operationes. Vnde mihi suspicio nonnunq̄ incidit: ne ista illa sint quæ ante diluuiū a gi-
 gantibus facta diuina scriptura tetigit: de quibus dicitur. Cū aut̄ uidissent angeli dei fili
 as hoīum quia essent speciosæ elegerunt sibi ex illis uxores. ex quibus procreati sunt fa-
 mosissimi gigantes a sæculo. Suspiciabatur. n. fortasse quispiam illos & illorum spiritus
 esse: qui ab hoībus postea dii putati sunt: pugnasq; illorū tumultus & bella esse quæ fa-
 bulose de diis conscribebantur. Plutarchus est in libro ubi de iside ac ægyptiorū diis con-
 scripsit his uerbis utitur. Multo melius at̄ dicunt qui quæ de typhone osiride & iside cō-
 scribunt: nec deorum: nec hoīum sed magnorum dæmonum calamitates affirmāt fuis-
 se: quos est Plato: Pythagoras: Xenocrates: & Chrysippus priscos secuti theologos ex-
 cellentiores q̄ homines fuisse affirmant. Sed naturam suam quīs hoīem superiorem: aīa
 tñ & corpore coniunctam dixerūt. Quare uoluptate quoq; atq; dolore alios magis: ali-
 os minus affici: ut. n. in hoībus ita est in dæmonibus uirtutis & uitii diuersitas inuenitur.
 Nam quæ de gigantibus & titanibus græci decantant: & Apollinis aduersus Phytho-
 nem bella. Dionysii præterea fuga & Cereris peregrinatio nihil ab illis differunt: quæ de
 osiride & typhone apud ægyptios narrantur. Empedocles at̄ pœnas etiam dare dæmo-
 nas peccatorum confirmat. Aether. n. eos inquit & pontus expellit: terra nullo modo su-
 scipit. Sic ab alio in aliud elementum depulli atrociter uexantur quousq; purgati primū
 ad locum redeant. Similia uero de typhone ferunt ægyptii: quem aiunt inuidia commo-
 tum terra simul atq; mare turbasse: deinde graues pœnas persoluisse: his similia idē Plu-
 tarchus in libro quoq; de casu oraculorum explicuit. Ille inquit dæmonibus diuinatione-
 nem attribuens multa de delphis & de Dionysio dicebat: nec erat nescius eorum sacroꝝ
 quæ apud græcos celebrantur: sed dicebat eis magnas istorum dæmonum fuisse cala-
 mitates significari. Apolliniq; cum typhonem interfecisset non annorum nouem: neq;
 ad tempus fugere necessarium fuisse: sed in alium mundum impulsō post nouem ma-
 gnos annos pœnis purgato contigisse ut ad oraculum quod interim themis custodie-
 bat rediret. Sic se habuerunt quæ de typhone & de titanibus narrantur. Dæmonū enim
 aduersus dæmonas pugnae fuerunt: & exilia eorum qui uicti fuerant atq; supplicia: qua
 lia typhon quoniam in osirim & saturnus quoniam in cælum peccauit passus est. Quo-
 rum honores aut omnino apud nos defecerunt aut minores sunt: cum in alio ipsi exu-
 lent mundo. Audio enim etiam solymos liciorum uicinos. Saturnum maxime uenera-
 tos fuisse: sed postq̄ archalum & arithon & tosinbin principes suos interfecit fugisse inde
 ipsum testantur: ac ideo neglectum fuisse: his autem similia multa possumus a fabulis
 accipere. Si uero nominibus deorum nonnullos dæmonas appellamus minime mirum
 uideri debet. Cui enim deorum unusquisq; subiicitur cuius uirtute sustentatur: eius no-
 mine solet nuncupari. Nam & nostrum alius iouialis: alius martialis: alius mercurialis
 est: & multi forte ita nuncupati sunt: ut nomine rem ostendant: multi contrarias etiam
 denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

De Operatione bonorum dæmonum secundum Porphyrium. Cap. V.

Vnc rursus de bonorum dæmonum uirtute atq; operatione a Porphyrio non
 nulla colligamus. Iure nanq; testimonio ipsius crebrius utimur: qui & nostræ
 religionis maxime hostis fuit: & exactissime theologiam gentilium sciuisse pu-
 tatur. Is igitur in libro de responsis pana Dionysii famulum enarrat fuisse: quem cum in
 numero bonorum dæmonum collocet agricolis quibusdam aparuisse confirmat: quos
 & repente

LIBER QVINTVS

& repente postea mortuos asserit sic dicēs. Pana dionysi famulum fuisse apollo isto re
 sponso significauit. Nam cum nouem simul homines in quodam branchidarum agro
 mortui essent interrogantibus quam necis eorum causā fuerat sic Apollo respondit.
 Toruus Dionysi famulus pan auriq; cornis
 Per nemora obscura gradiens: montesq; per altos
 Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.
 Gestabatq; manu: multos is corpore uasto
 Prostrauit: mortiq; uiros dedit horridus ille.
 Audis homicidia: uides figurā? Perspicias res gestas panos quas apollo exposuit? Quo
 modo igitur bonus est dæmon qui talia faciebat? Sed considera etiam aliorum magni
 fica facta: quorum gratia cælo relicto in terra conuersantur. Non enim modestiam aut
 iusticiam exemplo docuerunt: sed alii obscenis uoluptatibus: alii pugnis: alii uenationi
 bus gaudent. Cum enim ab apolline quæreretur si iurandū est sic responsum fuisse ait.
 Sunt calami matri diuum: sunt tympana curæ
 Fœmineiq; chori: dura atq; horrentia bella
 Pallas amat. nemora & saltus uenatibus apti
 Dianam capiunt iunoniq; humidus aer
 Debetur: cereriq; seges perquirat osirim
 In latis nili ripis fidissima coniunx
 Si ergo fistulæ atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissi
 ma sunt omni uirtute neglecta hæc adhibenda esse uidentur: Mineruæ quoque pugnae
 atq; bella non pax nec quies hominum: & Dianæ uariæ canes tanq̄ uenatrici nimiū pla
 cent. Cur igitur relictis cæteris quæ ad beatā uitam conducunt hæc quæ grata diis sunt
 non amplectuntur.

Quod dæmones coguntur ab hominibus. Cap. VI.

Agnam uero naturam dæmonum ea quæ istis subiecit maxime ostendūt. Re
 mēte inquit a Pythagora dictum est non sponte inuocatos deos: sed necessitate
 quadam impulsos accedere: quos alios maiore: alios minore impelli necessitate
 non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi consuetudine: & maxime si natu
 ra boni sunt facilius accedunt. Nonnulli cum inuocati aduenerint nocere conentur. præ
 fertim si negligentius quispiam in ea re se habuerit. Hæc enim omnia uera esse ac necessi
 tate omnes inuocatos uenire a responsis eorum discere possumus: non autem simplici
 ter dicta necessitate sed persuasione quadam perfusa coguntur.

Exorata tuis ueni sermonibus istuc
 Mortales quos consilio inuenere deorum. Et in alio multo clarius
 De cælis hecate cur huc compulsa uenire es? Et paulo post respondetur
 Victa hominum precibus cælestia numina terram
 Coguntur petere: & casus aperire futuros
 Apollo quoq; inquit cogi se hoc responso declarauit
 Carminibus domitus phœbeus fulgor ab alto
 Defluxit tacitus: purumq; per aera uectus
 Afflatu spirans labensq; in corda sonoro
 Et subiit mentem innocuam: sanctiq; capacem
 Numinis: & peperit mortali ex gutture uocem.
 Istis ipsis subiicit dicens: nihil his clarius: nihil diuinius: nihil uerius excogitari potest.

LIBER QVINTVS

Spiritus enim a cælesti defluxus uirtute animatum & organicum corpus ingreditur :
 & aia tanq̄ basi usus per instrumenta: corporis uocē reddit. Hinc igit̄ patet coactos ac-
 cedere: ab his autē quæ sequentur nec posse quidem cum uelint recedere perdiscemus .
 Cessa nunc tandem & uerbis iam parce: uitoq;
 Da requiem soluens priscas cædensq; figuras
 Et remoue a membris ac lintea dura resolue. **Et in alio.**
 Soluite ferta pedes: liquidis & spargite lymphis
 Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.
 Linea sitq; omnis deleta: omnisq; character.
 Quibus addit philosophus: lineas ergo elicit delēdas ut recedere possit. Ista enim & ha-
 bitus corporis atq; uestitus: qm̄ inuocatorum habent deorū effigiem ne recedat facile fa-
 ciunt. Quam ergo diuinitatē habent: qui ad tantam miseriam deiecti sunt ut ab hoibus
 detiueantur: neq; uirtute aut sapientia cogantur. Sed arte quadā malefica impellantur.
 Nec ergo Pythagoras nec tu Porphyri nec quicūq; illos appellat recte unq̄ dicere pore-
 rit: sed nec bonos quidē appellare dæmonas licet eos qui a mortalibus Præsertim male-
 ficis atq; magis ita illigantur: ut neq; recedere quidem possint cū uelint . Nam si diuina
 impassibilis omnino natura est: quō dii erunt qui uestitu lineis figuris coronis herbarū
 floribus & uerbis quibusdā ineptis ac barbaris quasi uinculis ab hominibus uinciūtur?
 Quomodo at̄ boni saltem dæmones erunt qui coacti hoibus adsunt? Nam si ad bene-
 faciendū uocātur: oportet certe si boni sunt sponte absq; ulla illata necessitate accedere .
 Sin autem ad malefaciēdum quō boni erūt qui mala peragunt: & quō adoratione atq;
 cultu digni sunt: qui maleficis hoibus seruiunt: & mala coacti & præter uoluntatē susci-
 piunt non uirtutis aut alicuius boni gratia: sed perniciosissimo magorū artificio: quod
 idē Porphyrius in epistola ad Anebonum ægyptiū latius exposuit : petiitq; ab eo tanq̄
 in ea re perfectissimo: quare tantā illud artificium uim habeat pdoceri. Sic. n. dubitan-
 do interrogat. Magnā uere mihi dubitationem illud affert quia ut meliores rogāt: & ut
 peioribus imperant. Deinde cur cum ipsi dii iubeant cæteros esse iustos: iussi multa ini-
 qua committunt? Nam cum nullo modo uelint exaudire hominem qui multis se die-
 bus ab operatione uenerea non abstinuit: ipsi uocati ad iniustam uenerem multos im-
 pellunt. Præterea nolunt ab esu carniū ad inuocandum uatem accedere: ne scilicet ani-
 malium cæde inquinentur: ipsi uero nidore ac sanguine maxime ducuntur. Ad hæc qui
 mortuum tetigit ei ad uisionem accedere non licet mortuis autem & cadaueribus ani-
 malium omnes fere diuinæ res peraguntur. Illud autem nullam mihi rationem habere
 uidetur quod nō dico dæmoni aut animæ: sed ipsi regi atq; reginæ soli dico ac lunæ aut
 alicui cælestium deorum famuli nonnunq̄ & scelesti homines terrorem inferūt: & mul-
 ta falso dicentes ad manifestandam ueritatem illos compellunt. Falsa enim profecto di-
 que formidolosi non sunt: qui ficto huiuscemodi terrore tanq̄ infantes mouentur? Mo-
 neri autem eos istis Chæremon etiam sacer scriba testatur : & hæc illa dicit esse quibus
 maxime dæmones cogūtur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces qua ratione ua-
 leant non uideo. Tu uero inquiunt qui e limo emeristi: qui sedes in loco: qui nauigio na-
 uigas: qui singulis horis formam commutas: & in singulis zodiaci signis commutaris.
 His enim orationibus atq; hymnis uisui hominis dicunt deum se subiicere nescientes :
 quia imaginationis suæ passionem illi attribuunt. Si uero hæc symbolice dicuntur quia
 uirtutum

uirtutum signa suarum sunt: expositionem nobis horum signorum afferat. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si solis eet quemadmodum eclipsis sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba & quae nihil significant quod sibi uolunt. Nam si ad uerborum significationem deus respicit quacunq; uoce eadem res significatur mouebitur: non enim aegyptius erat deus: si autem aegyptius fuit: sed tamen non aegyptia lingua immo uero nec humana omnino utitur. Quare aut magorum malignitate haec omnia sunt excogitata: qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt: aut aliter homines de deo cogitant q̄ rei ueritas habeat. Et post pauca Falsum ergo omnino esse uidetur: quomodo necessitas deo possit inferri: nec enim permulcetur nec cogitur deus. Ita frustra per hanc ut ipsi dicunt sapientiam de inueniendo fugitiuo seruo: de praediis emendis: de uxore ducenda diuinum intellectum perturbant. Haec ab epistola Porphyrii sumpta sufficiant.

Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. VII.

m Agicae autem artis ipsi dii gentilium & inuectores & doctores fuerunt. Vnde namq; hoies quibus daemones coguntur q̄ ab ipsis daemonibus discere potuissent: Neq; putes id ita a nobis dici. Nihil. n. nos haru rebus scimus nec scire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gentilium & ad defensionem nostram idē ipse Porphyrius testis citetur: qui in libro de responsis his uerbis utitur. non autem solum felicem conuersionem suam: uerum etiam quibus rebus gaudeant: & quibus illigentur dii hoibus significauerunt. Et ad haec quibus rebus cogantur: & quae sibi offerenda sint: & quos dies uitare oporteat: figurarum quoq; ipsas simulachrorum quales esse debeant & in quibus locis ipsi uersentur & oino nihil est quod ab ipsis diis hoies non didicerint. Quam rem cum multis approbare possumus: paucis tantum erimus contenti. Primum. n. proserpinae responsa de simulachris quomodo & ex qua materia facienda sint his uerbis hecate declarat.

Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.

Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum

Ponito: tum totum caelato & pingito mures

Qui soleant habitare domos: pulcherrime sunt

Haec ornamenta: atq; animo gratissima nostro:

Tum myrram: thus: styracem: ipsorumq; cruorem

Conterito pariter murum: sacra desuper inde

Verba cane: tot uero adhibe muresq; reponere:

Quod mihi tu esse uides formas: tum sumito laurum

Exque eius trunco uaginam aptato: piasq;

Tunc effunde preces simulachro & debita solue

Vota: haec si facies per somnum meq; uidebis

His aliisq; huiusmodi magnus apud gentes philosophus theologusq; mirabilis secreta deorum mysteria sublimia atq; arcana ostendit: quibus daemonum uirtus & malignitas profecto manifestatur. Quid enim profunt maleficae istae artes: aut quam utilitate inanimata nobis simulachra afferunt? Quid autem oportet magicas artes insequi si uirtus & philosophia ad foelicitatem sufficiat? Sed uideamus qualia sint quae subicit: carae etas & inquit figuras non parum a deis diligi Proserpina his uerbis significauit.

Quisnam hominum formas artis neglexerit unq;

Aut auri flaua: aut argenti candida dona?

Quis non miratur? quis non haec ipsa deorum?

Non autem solum figuras a diis peramari: sed ipsos etiam circumscribi docuit. Contine-
ri enim eos ait in consecrata imagine quasi in sacra quadam terra. Sacra. n. est terra quae
dei habet imaginem: qua sublata illud statim soluitur: quo deus cōtinetur: his oibus op-
time astruitur terrestres atq; passibiles dæmones a gentibus coli: quos non iniuria nos
penitus contempnimus. Vides. n. a theologis eorum & ab illis ipsis cōcedi figuris & ca-
racteribus eos detineri: cum oporteret non alibi q̄ in animo nec in omni aīo: sed ab om-
ni macula remotissimo & omni uirtute prædito eos habitare. Merito enim certe ad talē
animum diuinus aduenit spiritus: nec nobis uirtute ac pietate præparatis ad suspicien-
dum deum magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt. Cap. VIII.

n Vne autem audias quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem
libro Porphyrius recitat.

Ablata est pythii uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis: etenim iam cessit apollo:
Clauibus oclusus silet: ergo rite peractis
Discedas patria: & redeas ad limina sacris

Opportune istis adiiciam illa quæ Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Cū
igitur ait Amonius tacuisset: tunc ego ad Cleumbrotū dixi. Narra nobis o amice si pla-
cet de oraculis: de quibus apud uos præclara dicebantur. Nunc autem omnia extincta
esse uidentur. Hæc ego. Tacente aut Cleumbroto & quasi rubore confuso ac in terram
respiciēte. Quid oportet inquit Demetrius de illis quærere: cum oīa fere hic præter unū
uel ad summum alterę defecisse perspiciamus. Quare cōmuniter inter nos cōsideremus
quanam de causa oracula deorū sic debilitata immo uero extincta sunt. Non. n. ignora-
mus boetiā multiuocam propter multitudinem oraculoꝝ appellatam fuisse: quæ oīa
quasi aquarū fluentia deficcata sunt. Nullibi. n. nunc q̄ in lebadia boetiæ oraculum in il-
lis partibus inuenitur. Cætera uero uniuerſa uel silet uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentilium dæmones mortales sunt. Cap. IX.

D hæc alia quoq; subiicit Plutarchus: quibus gentilium dæmonas mortales ef-
se ostendit. Non. n. inquit male mihi dici uidetur non deos sed ministros deo-
rum dæmonas oraculis præesse. His at dæmonibus errores & calamitates at-
tribuere ac deniq; mortales eē opinari barbarice dictū arbitror. Interrogauit igitur Cle-
umbrotus philippum quis & unde adolescens esset: cūq; audisset: neq; nos ignoramus
inquit o Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed non possumus cū de magnis rebus
dicatur. audacter magis q̄ uere subiectis principiis recte ad ulteriora procedere nec cre-
do te fugere datū esse abs te, quod negaueras. Cōcedis. n. dæmonas esse ministros deo-
rum. Quid aut inter hos & deos interierit si utrisq; incorruptibilitas & impassibilitas ef-
fentialiter inest? Ad hæc cū Eracleo silētio cogitaret malos quidē dæmonas esse ait Phi-
lippus non solum Empedocles: uerum etiā plato & Xenocrates & Chrysippus scripse-
runt. Democritus aut cum deprecetur bona sibi apparere dæmonia ostendit non igno-
rasse proterua quædam eē esse profecto. De morte uero dæmonū audiui ego ab Aemi-
liano rhetore uiro prudente simul atq; modesto quem credo multos uestrum cognouis-
se: q̄ cum in italiā pater suus nauigaret circa insulas quas echinadas appellant flatu uen-
torum deficiente noctu prope paxas deuenisse. Cūq; omnes pene qui simul nauigabāt
attentiores uigilarent repente a paxis insula uocem magnam auditā fuisse: qua Thram-
nus quidam uocabatur: quæ uox nouitate rei oēs magno pertulit miraculo. Thramnus
enim ille

enim ille qui uocabatur homo erat aegyptius eius ipsius nauis gubernator: quibus uocatus nihil respondit: tertio uero uocatus morem gessit uocati atque respondit. Illum uero multo maiore uoce sic exclamasse: quando iuxta paludem fueris annuncia tunc pana magnum mortuum esse. Quare audita magno dicebat Epitherses (sic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculos fuisse. Cūque dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci an non: hoc Thamni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum fuisse. Si secundi quidem spirarent uenti nihil esse dicendum. Sin uero tranquillitas maris esset & uentorum flatus cum in eo loco essent omnino deficerent non esse retinenda quæ audiuerunt. Cum igitur iuxta paludem essent quia nullus erat flatus uentorum: tunc Thamnum in mare prouidentem magna uoce dixisse quæ audiuit. Magnus pan mortuus est: qua re nunciata magnus multorum gemitus immo uero innumerabilium miraculo quodam commixtus subito auditus fuerat: & quoniam multi fuerant qui ea in nauis nauigabant cito ac facile cum romam uenissent huiusmodi rei rumores uniuersam urbem repleuerunt: & a Tyberio caesare qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat Thānum accersitum fuisse: cui rei tantam fidem Tyberius præbuit ut philosophis qui tunc romæ reperti erant accitis diligenter quisnam esset ille pan ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conuenisse cōiecturis: ac dixisse de illo sibi uideri nunciatum fuisse qui a mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philip pus dixisset nonnulli eorum qui aderant eadem ipsa ab Aemiliano sene audisse restabantur. Tunc Demetrius ultra britanniam inquit multas esse insulas desolatas: quarum aliquæ dæmonibus ac heroibus sunt dedicatae. Nauigauit autem ipse iquit auxilio regis uiddendi gratia ad proximam britanniae insulam: ubi pauci quidem incolæ: omnes uero sacrosancti a britannis habentur. Cūque ibi essem magna tempestas in aere commota nimbis & fulminibus omnes exteruit: Quam rem incidisse insulares dicebant: quia ex dæmonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini nocet: extincta uero multis: sic magnas animas aiebant propitias esse dum uiuunt: dum uero extinguuntur aut corrumpuntur aut nimbis & grandine ut modo aut pestifero cuncta replent ueneno esseque ibi narrabant insulam ubi Saturnus somno uinctus a briareo custodiretur. Somnum enim quasi nexum ipsi esse iniectum: multosque cū ipso esse dæmones cultores atque ministros. Hæc Plutarchus. Animaduertendum autem arbitror diligenter quo tempore dæmonis mortem fuisse dicit. Quippe Tyberii tempore saluator & dominus noster cum hominibus conuersatus omne dæmonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam a summis apud gentiles uiros non alio tempore unquam temporibus saluatoris nostri dæmonas extinctos fuisse.

De Vetustorum fallacitate oraculorum ex tenemeo. Cap. X.

Erunt quoniam hæc cunctis nota sunt ad ea transgredi animus est: quæ neminem e studiosis fugere possunt. Vetustissima enim deorum responsa omnes grecorum populi: & uniuersa solent gymnasia decantare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oenomaus uir apud grecos tam philophia quam eloquentia nobilissimis curiose collegit & refutauit. Vt igitur uerbis eius ut uideas gentium deos ab ipsorum gentium philosophis derisos: oraculaque deorum figmenta hominum putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de falsitate oraculorum conscripsit. Cum fame inquit athenienses propter Andriogei cædem agitantur: & ad auxilia deorum confugerent: non ut iusticia & humanitate aut saltem poenitentia mentis quæ contritione placandos

deos Apollo respondit: sed mortem morti: pestem pesti: crudelitatem crudelitati addidit. Iussit. n. singulis annis septem mares totidemq; sceminas in cretam sacrificandos mitterent: cuius rei memoria immo quaedam uestigia uel usq; ad tempora Socratis quingentis annis postea durauere. Id quippe fuit quo mors socratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu
Atq; ea minoi regi mandate quotannis
Per mala sic hæc uestra dei placabitis iram
Cur autem o deorum optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas: qui primus leges sanxisse fertur: & apud inferos iudex esse propter iustitiam creditur constitutus tantam ad eum morituram iuuentutem destinasti: an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei non innocentes si iustus ille fuit petiisset. Cur autem si deus es ambiguus homines oraculis in perniciem decaptos: crudeliter & iniquiter intrudis? Cræsus enim imperium. Lidia a maioribus successione susceptum pietate in deos maiores suos statuens superare: ut eorum patrocinio tutior esset: te Apollo maxime coluit templumq; tuum delphice auro atq; argento ita ornauit ut ditissimum templorum omnium & sit & uideatur. Vnde iure tua beniuolentia fretus aduersus perfas arma mouere statuit: neq; id absq; consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti sic respondisti.

Intrepidus si cræsus alym transmiserit anem
Imperium perdet magnum regnumq; superbum
Hac responsi ambiguitate tui numinis cultorem: qui te suis operibus ditauit euertisti: & regnum lidia quod longissima successione serie in eum deuenerat in perfas: transtulisti: non sponte opinor. Non. n. tam pium religiosumq; regem & præcipue tui amicū decipere unquam uoluisses: sed futurorum ignorantia id factum arbitror. Nam si tam deus futura cognosceres: non latuisset te non intellecturum oraculi ambigua Cræsum. Miser igitur tu qui delphos habitans inde ad uniuersum orbem inania fundis responsa. Insani aut omnes homines qui ad te quasi ad ueridicum deum accurrunt: nec me ipsum insanum fuisse inficior. qui & bis ambiguitate ne ignorantia tua dicam decaptus: tertio etiam non diuitiis aut uana re quapiam. Sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem abs te quasiui. Sed mea omittenda forsitan sunt alienaq; simul quæ temporibus nostris efficiens omnia confundis. Antiquissima uero quæ uniuersis patent omnino prædicanda Magno Xerxes terrestribus copiis atq; naualibus in gratiam impetu ferebatur. Quare athenienses quibus maxime infensus erat turbati cum nulla salutis spes sibi aliunde restaret ad te delphice confugerunt. Quid aut tu num amicos atq; cultores tuos defendisti minime: sed ligneo muro munitos derelicta urbe fugere consuluisti.

Effugite: extremas mundi & penetrate sub oras
Ne miseri tardate: feret fuga sola salutem.
Non saluum caput ullius non pesue. manusue
Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua
Curribus ecce furit uectus de gente syrorum
Mitis erit nulli: rapiet ferus omnia maioris.
Non templis diuum parcat: non mœnibus urbis:
Cuncta igni consumet: an ipsa exterita magno
Sudore aspicitis superum simulachra maderes

Hæc us

LIBER QVINTVS

Hæc ne diuinatio est? Nemo profecto conditionem illorum temporum perspicies hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur

Post multas tandem prostratas iupiter urbes

Lignea mœnia dat pallas quam condidit urbis

Vnde optata salus fœlix & palma sequetur:

Si tantum pugnam non expectarit equestrem.

Tu uero salamis uel cum successerit æstas

Vel cum tristis hyems propriis priuabere gnatis

Quo pacto si Apollo futura quasi præsentia præuidere potest amissuram sciebat filios salamina utrum uero hyeme quando cerealia semina iaciuntur an æstate quâdo metuntur ignorabat? quia uidelicet certum erat non potuisse illos ingenti persarum exercitui resistere: quo autem tempore aggredierentur maleficus ille qui hæc omnia responsa fingebat minime scire poterat. Simili ratione ruinam urbis atheniensium præuiderat: ac ideo fugere illis nauibus quasi ligneo munito muro consulebat: quod etiam Themistocles humani uiribus ingenii præuiderat. Sed ante quàm tu auctoritate tua populum mouis ses persuadere non poterat. Nunc quid hac de re quærentibus lacedæmoniis responsum fuit uideamus.

Qui spartam antiquam colitis uel mœnia uestra

Aspersis deuicta cadent: uel regis adempti

Herculidis mortem grauius plangetis amaram.

Hæc certe si quieto tempore cecinisses omnibus friuola uisa fuissent. sed terrore factum est ut ignorantia tua lateret. Non enim solum uaticinia: uerum et aruspicia: & auium uolatus atque cantus in talibus solent temporibus facile credi. Considerasti enim urbe prostrata regem quoque non euasurum. Sin autem rex egredieretur casurum illum nemo dubitasset: qui & multitudinem hostium & uirtutem lacedæmoniorum non ignoraret. Ita fieri posse cõiecasti ut perterriti hostes admirati que animos hominum consilium aggredierentur urbis relinquerent: quam si tamen cepissent ac diruissent rex etiam euadere non poterat. Rege interempto posse urbem euadere sperasti: ac ideo ita ex ignorantia disiunxisti: ut quoque res se uerteret ueridicus uidereris. Præterea multa quorum ambiguitate magnas urbes plerumque scimus euerfas fuisse. Nihil enim unquam hominibus hæc deorum responsa contulerunt: offuerunt uero sæpius alios in alios cupiditate ac spe uictoriae Apollinis auctoritate concitantia. Sed audiamus quid Lycurgo respondit.

Care ioui magno qui templa ad nostra lycurge

Venisti: care & cunctis dilectisque diuis

Tene hominem appellem ne deum: sed quando sacrarum

Cura tibi tanta est documenta exquirere legum

Te potius natum cælesti ex stirpe putarim:

Has autem concedo libens cognoscere binas

Prima uias opus est: bina & uestigia uitæ

Humanæ: quarum una fouet lætaque fouetur

Libertate homines semper contra altera tristi

Seruitio & turpi premit hanc ignauia uecors

Seditioque parit: pax illam dulcis amorque

Hanc igitur fugiet: illam sed quisque sequetur.

Quæris an deus sit: & deum potius fore putas: etiam ne coniciens illum propter uirtutem futurum memoriae: Lezes aut illi eas concedis: quas aniculae quoque in mediis fidius & mancipia non ignorant. Quis. n. uirtute atque concordia ciuitates crescere: contrariis libertatem amitti ambigeret. Sed doce quomodo fortes: quomodo concordēs ciues erunt: nec mortales homines uelis hæc uidere quæ tu nescias. Non aut de rebus publicis atque gradibus solum: sed priuatis et ac leuioribus inutilia dabant responsa. Deducenda. n. uxore interrogatus respondit. Arguam eligito puellam: de filiis aut neue labdacides uxor pariet tibi perniciosum: demigratione ad aureos migrate uiros: de inani gloria.

Excedit cunctas exculta pelagica tellus:

Thracēs equis præstant: uirtus sed maior eorum

Est hominum: qui pulchre arethuse e gurgite potant.

Non uidetis certe o Apollo aruspibus & auguribus melior. Multo enim te Socrates præstantior: qui cum ab eo quidam quæreret duceret ne uxorem utrum facies inquit poetabit. Illi uero qui filios desiderabat dixisse fertur non recte ipsum facere quod de habendis cogitet liberis: cum potius cogitandum sit quomodo si dabuntur debent gubernari. Ei uero qui patriam deserere uolebat quoniam infeliciter in ea degeret: non proba ipsum agitare respondit consilia: patriam. n. relinquebat. Sed suam morositate quæ faciet ut apud alios quoque non prospere uiuat secum afferebat. Tu aut o Apollo non modo uocatus: sed et sponte nonnullis consulisti. Nam atheniensibus nihil petentibus uiginti ante uiginti post caniculares dies opaca in domo Dionysio uti medico consulisti: nec præclarum quid sed quod uel mediocriter peritus medicus sciret protulisti. Quod uero seni cuidam si liberos procreare uellet iuniorem ducendam uxorem respondisti: quilibet id qui naturæ uires ac ætatem considerauit non pius te ipso uideret.

Quod malefici uates partem quæstus petebant. Cap. XI.

Cur autem ei sapientissime deorum Charilao ac Archelao lacedæmoniorum regibus multo utilius fore respondisti: si agri quem bello acquisuerint mediæ Apollini partem attribuerunt cui porro alteri Apollini tribuerent: Non enim tibi petebas: neque ita ego te imprudentem audeo dicere Sint hæc.

Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini. Cap. XII.

Archilochum autem poetam omnium poetarum petulantissimum: qui de mulieribus ea scripsit: quæ nemo frugi æquo animo audiret: & Euripidem a socratica philosophia improbatum & Homerum: quem Plato tanquam inutilem a ciuitate sua reppulit laudibus ad astra tulisti. Archilochi enim patri de filio quærenti dixisti: præclarus hic inter homines erit o Thelesicles. Similiter fere de Euripide. Nasce tibi filius Mnesarchide optimus atque gloriosus. Homerum autem & felicissimum quasi deum & miserum quoniam in agenda uita non paruos tulit labores pronūciasti. Quid igitur erat quo immortalitatis tibi Archilochus dignus uidebatur: Dic quæso absque inuidia ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitati ad cælum similiter conscendamus. An uituperādas omnes mulieres putas: quæ nobis nubere nolint ut Archilochus fecit: Sed propter carmina uidelicet tibi placuit. Dii enim & uiri diuini carmine utuntur: nec domus nec ciuitas aliqua nec nationes sine carmine probe gubernantur. Quare qui eum occidit Archias a templo quasi scelestus exire abs te iustus est: musarum enim occidit a micum. Quæ uero uirtute dii Euripidem admirati sunt nescio nisi coronas ac plaudentia theatra

LIBER QVINTVS

tia theatra soleant admirari: an quia publice in arce atheniensium cœnaret: an quia macedonum populi eum laudabant cœlo dignum iudicasti: Homerum uero cur deū: cur fœlicem fore putabas: cui de morte interroganti respondisti: patriā quære. Nā hanc mater tibi non pater dedit. Sed non procula Minois tellure insula est: in qua tibi erunt ultima fata: cum adolescentium abditū sermonem audies. Graue nanq; o sapientissimi uirorum: deorum uolui dicere: graue inquam est si neq; ubi natus est: neq; ubi moriet̄ scī et Homerus. Simileq; mihi uidetur ac si scarabeus uehementia uētorum a stercore ubi natus est ad alia stercorea latus delphicum Apollinem interrogaret: quonam e stercore natus esset: & in quo deniq; moreretur. Sed de poetis hæcenus.

Quod Athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur. Cap. XIII.

V uero non poetas solummodo, sed pugiles etq; athletas in deorum tuis oraculis honores cōduxisti. Vtinam cum mare metiri possis: & harenarum numerum non ignores: surdos intelligas: & mutos audias: hæc omnia nescires & illud probe teneres: quia pugiles a calcitrantibus nihil differunt. Sic enim aut asinos quoq; deos putares: aut Diomedem pugilem nō quasi deum honorares. Vltimus heroum Diomedes quem uenerator sacris. Cur enim o græcorum interpres ut Plato dicit ad cœlum illum hominem rapuisti: An quia uno ictu in olympico certamine aduersarium deiecit: apertisq; pectoribus eius manu pulmonem abstraxit: O rem mirabilem an quia quattuor talentis damnatis non tulit sed mœrore ac ira commotus columnam qua domus sustentabatur ubi iudicum filii docebantur subtraxit: miseraq; omnes morte confecit: Sed illud forsan admiraris quia in loculum persequentes fugiens sacrum in gressus tegimen loculi sic apposuit atq; tenuit ut inde nō potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & non mortalis ideo uirtutem eius dii admirati in cœlum ipsum sicut Ganymedem rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi: hunc robore corporis: & quia uiribus bene usus est. Cur non de asinis quoq; bene calcitrantibus ut de pugilibus otacula reddis: Præcipuus deorum siluester asinus non Diomedes quem uenerator sacris. Quippe & Diomedem & multos alios si calcibus secum certaret omnino superaret: ipsum etiā pugilem thasium ad barathrū de cœlo calcibus facile deiceret. Credamus enim deo q; etiā thasius ambrosia nectareq; deorum in cœlo utatur. Nunc demum intelligo diuinū qd esse cœlestibus uti. Quod si philosophi omnes intellexissent omni uirtutis genere spreto Thasium pugilem imitati fuissent: cui immortalitatem quidem ut Diomedis dii nō concesserunt. Sic autem honorarunt ut cum aenea statua eius quasi animata super pulsantem hostem ceciderit. Cūq; Thasii quasi diuinarum rerum ignari scelus illud putassent in mareq; statuam iccirco proiecerint dii commoti ingenti annonæ penuria eos uexabant. Tu autem Apollo quasi deorum humanissimus ambiguum ut soles auxilium eis præbuisi sic dicens. Reductis in patriam exulibus cererē metetis Thasii uero quasi maiori curæ deorum humanitati exules q̄ statuæ forent restituerunt eos in patriam: & nullam utilitatem consecuti sunt: donec quidam uidelicet sapiens pugilis demersam statuam intelligi per oraculum exposuerit: qua restituta fecunditas agrorum thasii restituta est. Simile quid loris accidisse fertur: qui cum Eutyculem quasi proditoris cōsciunt̄ in carcerem intrussissent & post mortem eius statuas dehonestarūt: fame laborātes oraculum acciperunt ut dehonestatum honorarent si agros non frustra uellent arare. Nō minus igitur athletas dii uident̄ diligere q̄ boues saginati ab hominibus diliguntur: qui bus sacrificatis tu Apollo placari soles.

Quod etiam titannis apollo adulabatur Cap. XIII.

LIBER SEXTVS

¶ Vid autem dicam q̄ crudelissimis etiā tyrannis sic adularis ut summos uiros
putare uidearis: Quid. n. ais de Cypselo Fœlix hic uir Cypselus axacida. Quo
modo at̄ si Cypselus fœlix phalaridē cuius ille similis fuit beatū fuisse negabi
mus immo uero non uideo qua rōne phalaris etiā tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipsi quo
que respondisti Appollo Iupiter que pater uitam Phalaridi prorogauit: quia Caritona
& Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi cepisset patiē
tiam quam dum torquerentur ostenderunt admiratus dimisit

Quod ligna & lapides adorandos apollo consulebat.

Cap. XV.

¶ Echymnensibus autem perutile fore asseruisti si ligneum Dionysi caput cole
rent: colunt enim certe methymnenses ligneū Dionisi caput tibi hortanti psua
si: alii uero lapideis: alii aeneis: nonnulli aureis: multi argenteis simulachris sa
crificāt. Triginta deorum milia in terra esse censet Hesiodus. Ego autem multo plures
lapideos atq; ligneos hominum creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Apollo mi
rabile uisum est quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherēt me
thymnēses extraxerunt: colendūq; illud diuinis honoribus esse respōdisti. Orē mirabilē
ex profundo maris ita repēte retibus annexū Dionysi caput p̄siluit. Hæc Oenomans.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEXTVS INCIPIT.

Vnc in hoc sexto euāgelicæ præparationis uolumine falsitatem
oraculorum a falsa de fati opinione profuixisse: neq; aliunde q̄
caelestium motu corporum diuinationem illorum coniectura
collectam fuisse ostendemus.

Quod quæcūq; dii gentium præuidebant caelestium motu præ
uidebant.

Cap. I.

¶ Dedit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius:
qui i libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit.

Quæcūq; inquit dii fatata prædicunt stellarum motu ita futura significant: quod om
nes & maxime Apollo multis responsis aperuit. Cum. n. ab eo quaereretur marē ne an
fœminam in utero habens mulier pareret: fœminam respondit: idq; a cōceptionis tem
pore percipisse declarat dicens: non sperato marem phœbe cum arares cypriæ radiis te
nebatur. Agrotationes etiam stellarum cursu prædicabāt. Malis enim pulmonem agi
tari humoribus respondit: quia salebris Saturnus premeretur: & in alio responso: fata
tus tibi adest dies quem Saturnus mauorsq; simul statuerūt. His abunde intellectum
puto non diuina quadam uirtute sed caelestium motus obseruatione ac ratione mathe
matica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius q̄ homines afferebant.

Quod uoluntates hominum satis agi arbitrabantur liberum negātes arbitrium idq;
deorum consiliis persuasi.

Cap. II.

¶ Vare modo attente considera: q̄ non solum exteriora: & quæ in potestate no
stra non sunt: uerum etiam uoluntates hominum fatatas arbitrabātur. Sic. n.
ipse apollo cum de milite quodam iterrogatus esset quare tam periculosa rei
studeret respondit dicens. Mars eum genethliacus concitat: adeo aut̄ generosi quidem
illi dii fatum extulerunt ut nec templa sua defendere se posse a fulminibus cōfiterentur.
Qua igitur spe uota illis redduntur: aut cur pie colendi adorādīq; sunt: qui sibiipsis suf
ficere nequeunt: Quæ omnia oraculo suo his uerbis edito apollo confirmauit.

Vos ab

Vos ab erichonii generati sanguine magni
 Qui quando structura cadet pulcherrima templi,
 Percupidi scire hæc oracula nostra petistis
 Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
 Compressus cum fulminibus ruet undiq; crebris
 Exilietq; æther: quæ templa excelsa deorum
 Sub mediisq; undis naues multasq; cremabunt
 Atq; altos ferient montes: ipsosq; fugabunt
 Pastores trepidos: spelæaq; poscere cogent
 Tunc quoq; terrifico percussum hoc fulmine templum
 Ardebit: sic stat fatorum immobilis ordo
 Ferre autem longe præstat quodcunq; seueræ
 Et fixa & stabili statuerunt longe sorores.
 Esse etenim certum stabile inuiolabile semper
 Quicquid nent fulis paræ rex iussit olympi.
 Si ergo nec templa sua defendere dii possunt: sed uenire necesse est quæ parcarum fulis
 sunt euoluta: quid oportet deos aut colere: aut de futuris interrogare: si tam bonorum
 q̄ contrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit igitur hæc necessitas diis omnibus spre-
 tis sola ueneranda: q̄ si parcarum dominus Iupiter est: qui quodcunq; fulis paræ con-
 uoluent immobile fore statuit: cur nõ cæteris omnibus relictis solum illum deum & so-
 lum bonorum largitorem magna prædicas uoce: præsertim cum ipse solus consilia par-
 carum ut alibi dicis mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum: illum sequē-
 dum atq; colendum solummodo astruit.

Quod facta magica ui solui posse apollo respondit. Cap. III.

Contra uero pithius Apollo maleficis artibus fata solui contendit. Cum enim
 quæretet quidam cur ineptus ad rem quampiam ab Apolline iudicatus esset
 quidq; faciendum esset: ut quasi aptus susciperetur: fatorum impediri ui eum
 respondit: quam magicis artibus effugete poterat: Vnde aperte patet magicam diuini-
 tus artem hominibus concessam ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrii nõ
 mea sunt: qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit quomodo ipse qui
 deus est fatatum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam confide-
 randum est q̄ dignus dei appellatione ille sit qui non ad philosophiam: sed ad malas ar-
 tes hoies hortatur. Quod Apollo nonnunq̄ mentiri se fatebatur. Cap. IIII.

Orphirius autem mentiri quoq; deos fatetur exquisitam futurorum cognitio-
 nem dicens non hominibus solum sed multis etiam deorum incomprahen-
 sibilem esse: unde interrogati non sponte mentiuntur inquit. Quare prædicere
 solent non posse uera se respondere: homines aut ex amentia perseverantius cogunt: ut
 respondeant. Apollo igitur delphicus cum huiusmodi cæli ac continentis affectio esset:
 ut uerum præuidere non posset retine dicebat per uatē uim istam: & potētia uerba hæc
 non proferas: falsa dicam si coges. Et in alio responso nihil hodie inquit stellarum mihi
 uia dicendum præstat. Deinde cōcludens ait: manifestum iam fecimus unde falsitas ad
 deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autē dicimus hinc patere nihil in deo-
 rum oraculis diuinū fuisse. Quomodo enim deus qui natura ueritas est mentietur: aut
 quomodo boni demones fallitate quærentes fraudabunt: quomodo etiam homine su-
 perior erit qui stellarum motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem cui aliqua

cura uirtutis sit nulla ratione cogi posse ut mentiatur non dubitamus. Nam si etiã uerbera & eadem minaberis: non dubitabit exclamare ensem acue: ignem afferas: corpus meum incidas: totum cremato: stellæ in terram ante descendet: & terra in caelum ascendet: quod falsum a me quicquid audias. Deum autem aut bonos daemones ad continentis caeli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus: minime.

Quod falsa est opinio de fato. Cap. V.

Non enim dii aut boni: sed perniciosi ac nequam daemones sunt: qui libertatem nostram destruxerunt: & stellis non exteriora solum uerum etiam uoluntates nostras cogi nobis persuaferunt. Quod si esset: iaceret omnis philosophia: iaceret pietas: nulla esset laus uirtutis nullus fructus laborum: nec puniendi essent improbi: nec admirandi studiosi: si non libera uoluntate & nostra sponte susceptis laboribus sed necessitate factorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc euerit opinio. Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuique hominum: estque necesse hæc me agere & te illa: quid oportet cura laboreque confici? Nam si qui militiam ire cupit non sponte sed fati coactis id cupit: & latrones similiter ac adulteri ceterique nequissimi homines: & e contra modesti & iusti fati compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisque monenti ac præcipienti mentem adhibebitur? aut quomodo non exclamabit: non sunt potestatis hæc meæ o doctor? Ac ideo quid oportet sollicitum esse nisi sollicitudo etiam fati hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi præcipiendi que tibi necessitas instat frustra tamen, doces ac præcipis. Faciam enim si fata uolunt: immo uero laborandum mihi non est. Aderit enim mihi necessario quod fatatum est: & profecto qui hortatur & docet qui peccantes castigat & probos commendat: is re ipsa liberum nobis arbitrium inesse ostendens solo factorum utitur nomine: similiterque facit ut si quæ bonitatem naturæ qua uniuersa gubernantur nequitia appellet uocabulo: eodem. n. certo pacto cum manifeste omnes non aliunde sed a libera nostra uoluntate admonendos filios castigandosque seruos inducamur: & sponte nos aliud uelle aliud nolle cognoscamus. Vehementer erat qui hæc necessitate factorum fieri contendit: & studia hominum retrudit. Exhortatione namque atque doctrina bene uitam agi humanam uidemus: quæ omnia una cum legibus hæc opinio si sibi constet radicitus euellit non enim erit opus aut peccantes castigare: siquidem coacti fecerunt: aut honores probis uiris retribuere: quæ utraque profecto uidemus magnam uim alterum ad improbitatem reprehendendam: alterum ad probitatem amplectendam retinere. Pietas enim in deum non ne funditus eueritur: si nec ipse deus nobis nec piæ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus potest prodesse? Quomodo autem cum sentiamus nostra nos appetitione moueri non omnino antitissimum erit ab exteriori quadam uel quasi animi expertes moueri nos credere? Sic enim libera uoluntate alia fugimus alia sequimur: ut quemadmodum dolere gaudere uidere audire non ratiocinando sed re ipsa comprehendimus: ita a nostrum ipsorum consilio ad fugiendum aut sequendum moueri nos profecto sentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non potest. Si autem multa præter uoluntatem eueniunt: quibus nonnulli turbantur: distinguenda res elegantius est: considerandumque diligentius qua ratione fiant: uidebimus enim non factorum sed alia quadam atque sublimiori prouidentie ratione ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Uniuersa igitur diuina prouidentia existere ac gubernari uera pietatis prædicant iura: propria uero ratione singula secundum formas suas: quædam habitu: quædam natura quædam sensu alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur: & alia quidem antecedente ratione facta: alia uero consequente ad ea
quæ per

quæ per antecedentem producta sunt: uarium totius atq; diuersum constituunt orna-
 tum: cūq; singula rerum genera propriam naturæ determinatāq; fabricam a prima cau-
 sa consecuta sint: hinc libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet: cū enim non sim-
 plex quædam res homo existat: sed a duobus contrariis aīo atq; corpore constet: cumq;
 corpus ex consequēti ut organum animo attributum sit: anima uero de intellectus sub-
 stantia prædicente sit ratione creata: & illud quidem irrationale ac mortale: hæc autē irra-
 tionalis incorporea atq; immortalis: cūq; corpore bæluis aīo rationali immortalisq; na-
 turæ coniungamur. Iure ita compositum hoc animal cum simplex natura sit: duplici-
 ter diuersaq; uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturæ corporis seruit & diui-
 norem partem si se ipsum cognouit non spernit libertatis suæ cupidū: ita idem & seruit
 & liberum est talem enim a deo corporis atq; animæ quibus ipse sciuit rationibus con-
 iunctionem homo cōsecutus est. Si ergo quispiam quæ corporis aut animi naturæ sunt
 fati uocabulo abusus necessitati subiicit uehementer errat: si enim necessitas quæ impedi-
 ri non potest fatum esse intelligitur: multa uero animæ & corporis naturam consequen-
 tia impediuntur: infinitaq; forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidūt quo-
 modo fatum & natura idem atq; unum erit: fiunt enim in nobis multa uoluntate: quæ
 in nobis est: cuiusmodi sunt quæ secundum naturam animæ appetimus multa etiā cor-
 poris natura fiunt: alia istis animo dico & corpori accidunt: quæ aliis natura conueniūt
 sed neq; animi libertatem: neq; corporis naturam: neq; quæcūq; forinsecus accidunt iu-
 re quispiam a causa subtrahat. Causa uero omnium & quæ libertatis nostræ sunt & quæ
 naturæ corporis sunt: & quæ accidunt extrinsecus deus est: a quo uniuersa quæ sunt pro-
 ducuntur. De omnibus omnium quæ sunt scriptura id dicit quoniam ipse dixit & facta
 sunt ipse mandauit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus: alia præter opinionem ac-
 cidunt nostram meminisse tunc debemus cōiunctionis huius nostræ: quæ corpore atq;
 animo constat: unde rationalis atq; intellectiua anima in infantis corpore præter natu-
 ram suam irrationalis esse uidetur: & intellectus ægrotatione corporis uersus infant: &
 senectute instrumentis omnibus intellectis intellectiua animæ uirtus hebetatur: dolo-
 res rursus præter naturam uehementius corpus urgentes libertatem animi deiciunt:
 quæ doloribus uicta corpus consequitur. Ita patet inuitabilia quædam uincula liberta-
 ti animæ partim a natura corporis: partim ab exterioribus imminere: sed uoluntas ho-
 minis ad tantum uirtutis interdum peruenit: ut & naturæ corporis & exterioribus cun-
 ctis resistat. Corpus enim plarūq; ad uentrem fertur: & anima habens utens rationis
 subigit corporis impetum atq; domat. fame siti ac frigore corpus conficitur: & remedia
 quæritat: at uoluntas e contra: ea ipsa nonnunq; eligit: & ieiunio ceterisq; laboribus ap-
 petitum carnis frænat: præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum: & uo-
 luntas laborem plarūq; amat. Multi autem peiora secuti naturalem usum ad eum qui
 præter naturam est conuertunt: masculi & masculos turpitudinem operantes. Ita non
 in omnibus ratio uincitur: sed interdum ipsa ducit interdum autem ducitur: adeo ut nō
 nunq; mori melius q̄ uiuere iudicauerit: propriis homo manibus se ipsum interimat. Si
 ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset concertatio: non magna beneuiuendi es-
 set difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa constituerit: inter homines inter
 bæluas inter ignem etiam atq; aquam continentemq; aera non est sibi solummodo pu-
 gnandum aduersus coniuncta: n corporis natura: n uerum etiam ad infinita pene exte-
 riora. Crebro. n. etiā ciborum & continentis temperies aut e contra frigora æstus aliaq;
 huiusmodi complura natura quidem facta: nobis autē per accidens ingruenta non pa-

rum propter corporis naturam quæ non facile potest exteriores sufferre uoluntatē hominis perturbant: ad hæc illi quibus cum uiuimus uoluntatem plærūq; nostram rationibus aut quouis alio modo ad suam conuertunt: & alias meliore: alias peiorem efficiunt: Solet. n. conuersatio praua nocere: sicut e contra bona prodesse: bonos quippe mores conuersatio mala corrumpit: ueluti et prauis mores proba conuersatione corrigunt: sic igitur rationalis aīæ uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rursus autē uiribus suis diuinis aliqñ superat cuncta: & inuictō robore philosophatur. Quid dicam q; quibusdam sæculis excelsō magnoq; animo hoīes & robustissimis corporibus abundarūt: nonnullis econtra: quæ oīa gubernationi totius aptissime congruentia q̄ maximum ornatum uarietate rerum faciunt. Omnibus autē simpliciter tam his quorum nos sumus causa: q̄ his quæ aut natura fiunt: aut extrinsecus accidunt una omnipotens atq; oīa penetrans prouidentia dei præsidet: quæ uniuersa ineffabilibus gubernans rationibus multa et eorum quæ natura fiunt commutat: auxiliumq; affert: ut ea quorum nos sumus causa & eligamus & operemur: his oībus tripartito ut diximus diuisis in ea quæ in nobis sunt: in ea quæ secundū naturam: & in ea quæ per accidens fiunt omnibusq; istis ad uoluntatem dei reductis: nullum locū fatorum possidet ratio: hinc etiā unde malorum scaturiat fons aperitur: qui nullum locum habet in his quæ secundum naturam aut corpore aut aīo: fiunt: sed nec in his quæ forinsecus accidunt: Solummodo autē in libro animi motu: qñ non secundum naturam neq; recte mouetur: sed a regia exiens uia sponte (dominus. n. sibi ipsi animus est) præter naturam fertur: cūq; præcipuum honorem a deo acciperit ut liber sit & sui motus iudex diuina quædam lex iniūcta sibi naturaliter est: quæ in ipso anteriore recessu exclamat uia regia proficiscaris: noli ad dexteram aut sinistram declinare: uia uero regia recta est: quam unicuiq; animæ quasi natura insitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam per potestatem uero liberam effecit: ut in ipsa essent uirtutis præmia sine ui aliqua eligere cum possit et contraria male. Ita si proprio motu naturale despexerit legem fons uirtuorū sponte non aliunde neq; ulla necessitate: sed libera uoluntate atq; iudicio facta est. Eligentis igitur culpa est: deus uero inculpabilis est: nec cum prauam deus aut naturā aut substantiam animæ creauit. Cui. n. ipse bonus sit: bona sunt omnia quæ ab eo creata sunt: Bona igitur sunt omnia: quæ natura insunt. Vnicuiq; rationali animæ liberum arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum: ideo quando male agit non est natura culpanda: nō enim natura sed præter naturam malum agitur: cum sit electionis deprauate non naturæ opus: Cum enim uirtus ad eligenda bona inest: si ea non elegit: sed sponte melioribus spretis mala imitatus sequitur: quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse præsertim cum insitam atq; salutarem legem uolens contempserit? Qui ergo istis omnibus reiectis a necessitate motuq; stellarū omnia depræhendere putat: nec nobis sed uirtuti qua omnia mouentur peccandi causam tribuit: is quomodo non impius atq; amens erit? Nam si fortuna & casu absq; aliqua prouidentia ferri omnia opinatur: impietatis crimine reus mente captus quoq; uidebitur: quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspiciat: sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur: quoniam tamen non peccare ui fatorum delinquentes concedat necesse est: causamq; delictorum diuinæ attribuat prouidentia: mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans: impius profecto iudicabitur imo uero pessimus omnium: quia creatore uniuersi alios ad adulteria: alios ad rapinas: alios ad alia uitia ipelli arbitretur. Vnde sequitur aut hæc peccata nō esse: aut peccandi causam

causam in creatorem referri. Nam siue cum uideat uniuersa cunctisq; adsit peccare homines cogit: siue stellarum motui uim cogendi concessit. Ipse certe aut per seipsum aut per orbem caelestes quasi per organū nolentes homines ad uitia immitit. Quare non iure homo sed creator eius peccator erit: quo dogmate nihil scelestius excogitari potest. Ita qui fatorum necessitatem esse credit: is aperte deum & prouidentia negat ueluti e contra: qui deum uniuersis praesens putat uim fatorum omnino destruit: Aut enim idē est deus quod fatum: aut diuersum: idem certe non erit. Nam si seriem causarum inuicibilem caelestium motu effectam fatū esse opinantur. quomō elementa corporea unde caelestia etiam constant priora fato non erunt? & quomodo quod elementis & caelo posterius est: idem erit quod prima causa? Quod si elementa: & rationis & animae expertia sunt: deus autem incorporeus & uita & sapiētia est rebus omnibus & ut sint & ut bene sint bonitate sua largiēs: non erit profecto unum ac idem deus & fatum: quod cum caelestia corpora consequantur eorum accidens est. Si ergo diuersum quaerendum utrum melius deo est an non. Sed nihil deo melius: nihil potentius excogitari potest. Vnicet ergo deus superabit exterminabitq; omnino fatū: aut si patietur ipsum extare cum possit uim eius malignam cōpescere: ipse ad se ipsum malignitatis causam attrahet. imo uero siquidem creator omnium deus est: fatum quoq; ab ipso productum est. Ita nullae uidebitur sibi curae uniuersum esse. Cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionē & ab his quae a libera potestate animi fiunt a parte prouidentiae pateāt effectus. Nam & si nullae quaedam partim corporis partim externarum rerum aīum plarūq; a uirtute repellant: ad oīa tamen resistit & inuicta diuino auxilio libertas humana euadit quae res certamine martyrum qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula comprobatur. Infiniti pene homines non solum graeci & barbari. uerum etiam mulieres teneraq; puellae intrepidae cruciatu omni supato libenter a corpore abierunt. Nec quisq; poterit fatorum necessitati haec accomodare. Quādo. n. alia talia caelestium motus effecit certamina: aut quādo uita hominum ante saluatoris nostri doctrinam tales luctationes proposuit? Vbi autem doctrina huiusmodi unquam fuit: quae prauam superstitionem deiiceret: & cognitionem ueri dei omnibus immitteret? Quis autem sapiens unquam potuit doctrinam suam ad uniuersum orbem dispergere: & deus uel ab omnibus uel a pluribus credi? Quod si haec nunq̄ fuerunt: non est certe causarum series & fatalis necessitas oīum horum causa. Nam si esset profecto alius quoq; eandem aut similem stellarum necessitatem nascens habuisset. Quibus porro fati saluator noster deus uerus per uniuersum orbem praedicatur. & qui apud graecos uel apud barbaros dii putabantur: non alia re q̄ praedicatione nostri saluatoris deiiciuntur. Quod uero fatum uniuersi creatorem ipsum esse confirmauit: qui nullam esse fatorum uim docuit atq; docet quomodo igitur ipsum fatum non esse se ipsum praedicat? Qui autē praedicationis euāgelicae gratia uel certarunt iam multis annis: uel etiam nūc certant: quomodo ad unam uoluntatem & fidem & ad eandem uirtutem animi uiuendiq; rationem diuersis temporibus & tam multi nostra memoria compulsi sunt? Quis mentis compos credere unq̄ poterit iuuenes simul ac senes uiros & fēminas seruos & liberos doctos atq; indoctos non in uno climate orbis neq; in eadem hora natos: sed ubiq; terrarum & diuersis temporibus factis coactos unam & eadem nouam atq; inauditā doctrinam & quidē cum periculo mortis patriis ritibus anteposuisse: & uere philosophiae dogmata duriciq; uiuendi quam delicias maluisse: Cæcus profecto de his ut trito prouerbio dicitur recte iudicaret non necessitate sed libero hęc fieri arbitrio.

Ipsorum gentilium philosophorum uerba contra eos quae fatum esse opinantur. Cap. VI.
 Lura dicere possem: sed quoniam suis testibus gentes non argumentis nostris
 confundere instituiimus: Oenomaum rursus audiamus: qui magno animo in
 libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinē uerbis utitur. Sed eas igitur
 in delphis tu: neque possis tacere cum uelis: sic Iouis filius Apollo uult modo: non quia
 uult sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniam in hūc ser-
 monem deductus sum de potestate nostra quam fundamentum humanae uitae multi
 appellant diligentius quaerere: hanc potestatem nos libertatem nuncupamus. Demo-
 critus autem si bene memini atque Chrysippus alter seruam alter semiseruam pulcherri-
 mam omnium humanorum rem conatur ostendere: de quibus tamen non multum cu-
 randum est. Quod si deus etiam aduersus nos est quid faciemus? Sed non est aequum
 uel Apolline repugnante ueritatem prodere Christo enim Chironis sic respondit: patria
 relicta Euboeam pete: ubi fatatum tibi est urbem aedificare. Quid ais o Apollo? An non
 est potestatis meae patriam relinquere? quod si mihi fatatum est ibi urbem aedificare: siue tu
 consulas siue non & siue ipse uelim siue nolim omnino faciam: eritque mihi necesse etiam
 si nolim. Sed forte melius est tibi quam rationibus credere. Aliud igitur afferas: nuncia pa-
 riis o thesides in aera urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquam etiam si tu non
 praeciperes quoniam fatatum est. Aeriam autem thasum insulam archilochus thelesi-
 dis filius prius appellatam fuisse docuit: & pariis coloniam illo mittere persuasit: qui ui-
 delicet nunquam id fecisset nisi tu iussisses. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam ocioli su-
 mus age nunc mihi responde: Sumus ne ego ac tu aliquid? Sumus certe respondebis.
 Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet quam sensu: percceptioneque quadam no-
 stra: Quod porro quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus esse? Ut ego
 quidem dico homines ex hominibus alter maleficus alter malefici redargutor. Ut uero
 tu diceres alter homo alter deus: & alter diuinator alter sycophanta. Quod tibi facile co-
 cedam: si rationibus ita mihi esse ostendes. Quid ais. An non recte iudicauimus sensu ac
 percceptione nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat quomodo aliquis ad del-
 phicum oraculum ueniat: nisi sentiat intelligatque alicuius se re indigere? Quomodo au-
 tem Chrysippus qui se in seruitutem induxit id quod dicebat intelligebat? aut quomo-
 do uel cum praesente Arcefilao disputat uel absenti epicuro respondet: si nec quid sit Ar-
 cesilaus: nec quid sit epicurus omnino percipit: nec percipere potest: immo uero nec quid
 ipse sit? Si haec aduersus uos quispiam diceret nullo modo ferre possitis. Quare o De-
 mocrite & o Chrysippe & tu o caelestis diuinator si molestum uobis uidetur: cum quis
 intelligentiam atque sensum eripere a nobis conatur: non ne nos quoque moleste ferre de-
 bemus si magni sensum & mentem uestram putatis: nobis autem fati necessitatem ne-
 scio quam incutiatis: quam alius uestrum a deo esse asserit: aliud ab atomis deorsum la-
 tis ac inde sursum repercussis: quae modo coniunguntur: modo resoluuntur fieri contē-
 dit? Cum aperte eo sensu ac mente quo nos aliquid percipimus: nec fugit nos quantum
 interest inter ambulare ac ferri: aut inter uelle atque cogi. Quorsum haec? quia haec nescire
 uidearis o Apollo quam sint ea quorum domini sumus: quae a nostra uoluntate de-
 pendent. Haec certe uoluntas nostra non paucarum rerum principium est. Tu autem cum
 omnia scias hoc principium ita te latet: ut quae hinc sequuntur nullo modo scire iudica-
 ris. Non te igitur imprudens es qui Laio respondisti quia interim cum a filio fatatum
 esset. Ignorasti quippe quia uoluntatis suae dominus nasciturus filius foret. Illud porro
 ridiculum est coniunctionem nescio quam esse causarum & seriem. Vtuntur autem sapienti-
 ores

LIBER SEXTVS

tiores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominum sui fuisse: siue uellet filium procreare siue nollet. filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici: quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi; uerum filius quoque sicuti & pater suae uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis & non dare: sic iste interficere & non interficere poterat huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis: qui etiam apud Euripidem ad Laium dicit uniuersa tua sanguine corruet domus. Series igitur causarum quamnam fuit? Caedes patris antecessit: & enigmatis solutione matris nuptias consecutus est filius. Ad haec alter nepotum regnum rapuit: alter profugus Adrausti filiam in uxorem duxit. Unde septem duces ridiculose mouentur quae series ista coglutinauit? Nam si Oedipus regnare uoluisset: aut Locastes nuptias reppulisset: quomodo maledictionem illam euripideam in filios edixisset? Praeterea si Oedipodis filii conuenissent simul uel uicissim regnare: uel si qui profugit non ad argos sed in extremas terrarum horas abiisset: uel si cum in argos uenisset Adraustus ei filiam non dedisset: uel si uxore ducta in patriam reduci non curasset: aut si cuperet quidem ipse Adraustus uero & ceteri duces contempsissent: aut si cum parati ad pugnam thebas petissent timore percussus frater cum fratre conuenisset: quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem sed seriem istam rerum necessariam pernego: quaecumque enim rem mihi optuleris simili quodam pacto eam incidere potero: ac ita ostendam nullam esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerum agitabilium libere homines mutare possint: an non intelligis quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouetur? Quae omnia tu nullo modo sentire uideris apollo tibi Iupiter dedit Loctro respondisti dabitque mala: non recte o Apollo: non iniuriantem hominem tam male dii tractant. Cur enim Iupiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum non punit. Ipse quippe necessitatem agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur: qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoque ipse uaticinandi inanem artem depone. Erit enim quod fatatum est etiam si non praedixeris. Lycurgum autem illum qua ratione laudasti o Apollo? Nam si bonus erat non illi hoc sed fatis tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus ut tu praedicas: non sponte sed ut bonus erat. Quasi quispiam mente captus formosos laudet: & deformes uituperet. Iure namque neque homines dicere possunt: noluit nos o Iupiter bonos esse: immo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chrysippe atque Cleanthes nulla laus attribuenda est si boni fuistis: ita uirtutem quidem laudabo: uos autem minime. Quare Epicurum quoque non dignum fuisse assero: quem ob probriis peteres mollem atque iniustum appellas eum o Chrysippe qui iuris sui non fuit haec quomodo dicebas si sponte ipsum peccare non credebas? Haec Oenomaus: qui tibi si non satis facit reliquos philosophos plegere non graueris. Multi enim atque insignes aduersus huiusmodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua quoniam multi tam docti quam indocti falsa opinione tenentur sumere statui.

Cap. VII.

Rinam igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enim & nos causam esse agitabilem & omnia fieri fato contendens Homeri testimonio utebatur: quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostendit. Sed Chrysippi quaedam prius ponemus: qui in primo de fatis libro necessitate omnia fieri auctoritate multorum arguit: & demum Homerum inducit dicentem.

Quae data sorte mihi est nato fors me inuidia pressit.

Quae nato inuoluit filis sibi parca seueris.

LIBER SEXTVS

Quum mater peperit illum. Et alibi.
Non est qui fixas parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Non recordabatur enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse: quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat: quid enim clarius atq; acrius illis? Ut caderent tribuit sua certe amentia causam. Et rursus:

Quam falso accusant superos stultiq; quærentur
Mortales: etenim nostrorum causa malorum
Nos sumus & sua quæq; magis uecordia lædit.

His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & fati faciunda nobis probatur: quis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur. Non enim oia sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit. Quæ data sorte mihi est nato fors me inuida pressit.

Non oia profecto sed mortē fati ac necessario euenire ostēdit. hoc ipsum ē illud uulr. Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris

Non enim omnia sed quædam fato destinata necessario sibi euentura confirmat.

Illud quoq; ab Homero optime dictum est.

Non est qui fixas parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Quis enim potest quæ necessario impendent effugere? Nō ergo suffragatur Homerus Chrysippo: uerum ē refragatur. Ille nāq; apertissime a nobis multa fieri prædicat: necessario at cuncta fieri nunq; ab eo dictum est. Chrysippus uero necessitate factorū cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta si non pollicetur ueritatem rerum docere: sed uarias hoium opiniones plærūq; ponit: unde non est alienum ab eo cōtraria nonnunq; dicere. Philosophis aut & contradicere sibi ipsis turpe est: & poetarum uti testimonio magis q̄ ratione turpissimum. Putat aut insolubilibus uti argumentis. expositione noium. Fatum. n. dicit dictum quoddā determinatumq; diuinitus esse. Parcas at econtrario qm̄ nemini parcant. Sortes quia ita sortitum unicuiq; sit: ac ideo tres esse parcas arbitrantur: quia tria sunt tpa in quibus oia inuoluuntur. Lachesisq; dictā esse quia lanchanin græce euenire per sortem designat: Atropon quia uerti non possit. Clothon quoniam contorta & coordinata omnia teneat hoc. n. nomina ipsa græca lingua ostendunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego at satis mirari nō possum quomodo nihil se penitus afferre non sensit. Significant. n. nomina quemadmodū exposuit: positaq; ab hominibus sint ea de causa. Cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq; opiniones sequeris? An forte quia omnes uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igitur scripsisti neminem esse hominem qui non æque ac Orestes & Aëmeon insaniat. Præter solum sapientem? Deinde addis unū uel duos aut admodū paucos sapientes fuisse: opinionesq; multorum de gloria de diuitiis de regno de uoluptate quæ omnes pene bona arbitrantur tanq; uulgares refutandas ducis? Aut quomodo omnes pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur autē tam multos etiam libros conscripsisti? Non enim docendi sunt qui falsas opiniones non habēt nisi forte recte tūc omnes opinari dicas quando tecum conueniunt: cum uero diuersa q̄ tu putant tunc furiosos appelles.

riosos appelles. Nam cum te sapientem non nomines non erit nobis argumēto recte illos sapere qui tecum conueniunt. Deinde quare oēs furere dixisti: cum laudare quasi sapientes quia te sequūtur debuisses? Ad hæc et si non fure illos ego asseram cum tñ a sapientia longe absint: ridiculosum est propter positionem noium eorum uti testimonio quos non præstantiores teipso neq; sapiētiores arbitraris: nisi forte eos qui ab initio hæc noia excogitarunt sapientes fuisse contendas: quod ostendere nullo pacto poteris. Sed fit ita quomodo ergo nominibus significatur oia simpliciter fati fieri: & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & parcarum numerus & noia ipsarū & fusus & glomeratum in eo filium cæteraq; huiuscemodi inuitabilem a sæculo determinationem causarum ostēdunt. Quæ tñ necessitas earum rerum solummodo est: quæ necessario euentura sunt: quæq; aliter accidere non possunt. Quæ uero non quas infinitas esse scimus earum alias diis hoies attribuerunt: alias uoluntati nostræ subiecerūt: aliis natura præest: aliis fortuna: quam mutabilem atq; instabilem esse uolētes prisca hoies significare in pila sedentem depingunt. An hæc oibus ita esse non uidentur? Ita quæcūq; fato aut fortuna fiunt oia diuinitus fieri arbitrantur quæcūq; autem nos agimus nostræ uoluntati attribuūt. Quare uides nō attestari tibi uulgarem hoium opinionem: sed potius repugnare. Paulo post deinde ait. Sed in primo quidē libro huiusmodi demōstrationibus uritur Chrysippus: in secundo uero repugnantia opinionū suarū soluere conatur: quæ nos incipientes conscripsimus: ut puta studia hoium retunduntur: nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri a nobis: quæ tñ ad gubernationem totius referantur ea fatata esse. Uritur autem huiusmodi exemplis. Non inquit simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amittere: sed si eam diligenter custodieris: ab hostibus quoq; nō capi te fatatum est si hostes caueris: liberos quoq; habere fatatum si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret milonem inquit pugillem intactum fato certamine abiturum non recte arbitraberis si luctaturum eum putares: sic & in aliis res se habet. Multa. n. sunt quæ fieri non possunt nisi nos quoq; studium conferamus. Ita. n. fatata sunt si nos uoluerimus. Mirāda profecto est huius sermonis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro & nigrum albo & calidum frigidum contrarium est: sic & fatum libertati nostræ contrarium. Nā quæ fatata sunt siue uolentis siue uelint omnino fiunt. Quæ uero in nostra potestate sunt ea sicut uolumus diligentia nostra disponuntur. Si ergo diligenti obseruatione in ea factum est ne uestem amiserim & liberi nati quia uxorem cognoscere uolui: nec captus ab hostibus quia fugi: & intactus e gymnasio recessi quia certare nolui: quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant nihil uoluntas mea contulit: & si contulit non fatata. Nō possunt enim hæc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt: nam uoluntas nostra fati continetur. Quomodo inquam fatata sunt: si meæ potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri fati uoluntatem nostram uerbis quoq; suis aperitur. Habebis enim filios inquit si uxorem cognoscere uolueris: si nolueris igitur non habebis: hæc ita dicere in rebus fatatis nō possumus. Non enim morituros omnes homines aut non morituros si hoc uel illud fecerint: sed simpliciter morituros dicimus: susceptibileq; doloris esse simpliciter dicimus siue uelint siue non. Quare patet quando aliquid fit quia nos operam dederimus a nulla causa cōtineri: sed nostræ id esse potestatis: quod si ita est nulla serie causarum a sæculo continebatur: nisi forsan ipsum quoq; uelle ac nolle fatatum in nobis sit: ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere: Nulla igit in nobis potestas esset nisi diligentia mea uelis saluaretur: & si amitteretur omnis ego culpæ profecto expers: quemadmodū nulla

dignus laude si saluaretur: Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclarum in philosophia uirum: qui in libro quem de fato ad Antonium edidit his uerbis. Chryssippi dogma refutat: Omnium quæ fiunt inquit quattuor sunt causæ: ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quædam efficietes: quædam ad materiam reducuntur: quædam ad formam: quædam finales sunt. Finalem autem causam dicimus cuius gratia: quis enim non omnia quæ fiunt quattuor his causis egeant: nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit: uerum ut res pertior fiat in re aliqua ista consideremus. Statuæ igitur causa efficiens artifex est: quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis ut materia. Species uero aut forma quæ huic subiecto ab artifice imponitur etiam causa est. Nec istæ tres solummodo causæ sunt: uerum etiam nomen minus finis cuius gratia facta statua est: ut uerbi gratia ad quædam hominem honorandum. Nam absq; aliqua huiusmodi causa non esset facta: profecto statua. Cum igitur istæ causæ rerum sint ac inter se manifestissime differant: quis in nonnullis concidere uideantur: fatum ad efficientem causam non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiunt ita se habent sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus utrum cuncta an quædam fatata sint efficiens nobis causa diligentius est consideranda. Omnia igitur quæ fiunt quædam alicuius gratia fiunt: cum efficiens ad finem aliquem tendens ea faciat: quædam nullius ut barbæ tactus manus nonnunquam extensio & similia: quæ quoniam sine aliqua intentione temere fiunt omnino relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt alia natura alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem puenit nisi impedita fuerit. Cum autem finem consecuta sit cessat motus ratio etiam nihil frustra facit sed ad determinatum semper mouetur finem. Ratione autem fieri dicimus quoniam qui facit cogitatione quæ facturus est profecquitur quæ sunt quæ artificio & quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producuntur id interest: quod naturalia in se ipsis principium atq; causas generationis habent: & fiunt quidem ordine: sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt foris habent motus principium: & facientem causam non in ipsis productioniq; suæ facientis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus quæ alicuius gratia fiunt. Differunt autem ab his quæ præcedenter alicuius gratia sunt: quoniam in illis quæ finem antecedunt ipsius finis gratia fiunt. In casu autem atq; fortuna quæ ante finem sunt alterius gratia fiunt. Accidit autem eis cum alterius gratia fiunt quasi finis quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant considerandum est ad quasnam efficientes causas connumerare fatum debemus: an ad eas reducendum est quæ nullius gratia sed fatum ad finem aliquem tendere oēs dicimus: quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt collocandum est. Hæc cum primum ita partitus sit Alexander: multis deinde argumentis ostendit nihil aliud esse fatum aut fatatum quam quod natura fit. Nullo enim modo inquit ad rationem & uoluntatem nostram reduci fata possunt. Præter naturam est fieri nonnulla ostendit: cum interdum accidat impedimento quodam naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt: profecto si natura fieri est fato fieri: fient etiam præter fatum. Videmus. n. inquit corpora humana ægrotationibus aliis aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta nec sumus nescii huiusmodi naturalem corporum dispositionem diligenti norma uiuendi & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti: quod similiter animo quoque accidit. Nam præter naturalem inclinationem eius quam complexionem corporis habet exercitio atq; doctrina melior sæpe fit. Vnde cum Physiognomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute ipsius aliena dixisset: ac a multis iccirco derideretur. Non errat Socrates

Socrates respondit Zopyrus: huiusmodi enim naturam esse nisi naturam philosophia superassem. Huiusmodi ergo ait esse quibus natura praest. quae naturalia nihil a fati differre ostendit. A fortuna uero ei fieri ait: quae nullomodo intenduntur quando alteri us gratia quaedam fuerit: & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem: ut si quis fodiens thesaurum inuenerit cum huius gratia non federet: & equus casu saluus quando non huius gratia sed alimenti cupiditate hostes fugiens domum redierit: quae omnia fato non fuerit. Sunt autem inquit causae quaedam hominibus penitus ignotae. Nonnulla. n. suspensa morbos aliquos curare dicuntur: in quibus nullam certam habemus causam incantationes et maleficarumque artes quae causam habeant incertum est. Sed praeter haec sunt quaedam quae ad utrumlibet continguntur dicuntur: quae fato fieri oino negamus: ut mouere pedem leuare supercilia tacere loqui ceteraque huiusmodi innumerabilia: quae fati fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod fatatum est contrarium suscipit. Praeterea consilium hominis frustra non est: esset autem frustra si homo necessario ageret quae agit. Aperte autem id praeter aialia cetera homo possidet ut non similiter illis phantasiam sequatur: sed rationem habeat qua facienda uideat. cuius quidem usu ea quae in phantasiam inciderunt examinans siquidem examinabo probat concedit phantasia: & ad agendum mouetur. Sin uero improbat eiicit expellitque ipsa rationi obtemperans: unde solummodo de his quae agere possumus deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicquam consilio agerimus temeritatis atque sprete consilii crimine postea nos ipsos accusamus omnes temere aliquid agentes uituperamus hortamurque consilio uti quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autem opinio quae de fato habetur falsa penitus est: inde patet: quia etiam eius opinionis auctores & docent & hortantur & discunt & consulunt. Incepant etiam castigantque suos quasi propria uoluntate peccantes: plurima quoque conscribunt quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: ueniamque dignum putant si quis inuitus peccat: sponte autem delinquentes puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos haec necessitas fati nulla penitus est: libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostra potestatis concedimus: ut omnia quae natura uel fortuna fiunt: quae nullus fati subiecta dicere audebit: his ita nobis compendiose a summis philosophorum sumptis quae diuinis nostrisque scripturis astipulantur: opinionem uero de fato simpliciter redarguunt: non est alienum aduersus etiam malignam chaldaeorum astrologiam quam ueluti disciplinam aliquam profitentur nonnihil afferre.

Bardesanes de eodem. Cap. VIII.

Icamus igitur non mea sed ea quae Bardesanes uir genere quidem syrus doctrina uero caelestium corporum omnium chaldaeorum excellentissimus in dialogo quem sciscitantibus amicis composuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur: inquit alitur crescit comedit bibit dormit senescit moritur: quae omnia sibi cum ceteris aialibus communia sunt. Sed bruta quidem cum aialia sint coniunctione procreata natura oino feruntur. Leo carnes est: saluti suae propugnat si quis iniuriam infert: Oues fenum edunt carnes non tangunt: nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit & pestifero non iniuriantes stimulo petit. formica natura duce hyemem suspicatur in circo summis laboribus futura sibi alimenta in aestate recondit. Apes mel operantur & melle nutriuntur. Plura mirabilioraque possem narrare: sed haec sufficere arbitror ad intellegendum natura ferri expertia rationis animalia & secundum causam iucunde uiuere. Soli

autem homines cum & natura ducantur ut dictum est: mentem etiam & orationem quae a mente profertur quasi praecipuum quoddam donum possident: quo non natura ferunt. Non enim unus cibus omnibus est: sed alii sicut leones nutriuntur: alii sicut oves. non est unus uniuersis uestitus: non mos: non lex: non unus uiuendi modus: non simplex rerum cupiditas. singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt: nec uicinos nisi quantum uolunt imitantur: libertas enim hominis seruituti subiecta non est. Nam etiam si sponte seruiat libertatis suae id quoque est ut possit cum uelit seruire. Multi hominum ac maxime alaneorum gentis quasi atroces bestiae carnibus aluntur: panem non comedunt non quia non habent sed quia nolunt: nonnulli carnes omnino fastidiunt alii pisces solummodo edunt: nonnulli etiam si fame morentur pisces non essent alii aquam: alii uinum: alii ceruisiam bibunt. Adeo multiplex atque diuersa cibi & potus in hominibus est differentia: ut in oleribus quoque comedendis conuenire non uideatur. Sunt etiam quae ueluti scorpiones aut aspides non laesi iniuriantur. & qui non iniuriantur quidem: sed laesi impulsant iniuriam nonnulli tanquam lupi rapiunt & sicut catae furant: alii tanquam oves sic occurrunt ut et iniuria uexari appetant: Vnde alios iustos alios iniustos appellamus. His rebus appetitum non natura in omnibus hominem ferri. Vna enim in omnibus natura est: haec uero diuersa: sed in quibusdam natura: in quibusdam uoluntate. Quare in his laudem uel uituperationem meretur in illis autem iure inculpabilis est. Post pauca deinde subiicit diuersas hominibus leges scriptas & non scriptas in diuersis regionibus latas esse: e quibus inquit narrabo quanto melius possum. Apud seras lex est nec occidere nec fornicari nec furari nec adorare simulachra: Vnde in illa regione nullum templum conspicitur: nulla mulier meretrix: nulla adultera: nemo fur: nemo homicida: nec uoluntatem alicuius illoque ardentissima stella martis in medio caeli constituta ad caedem hominis coegit: nec Venus Marti coniuncta ut alienam quispiam sollicitaret uxorem potuit efficere. Atqui singulis est apud eos diebus in medium caeli martem peruenire necesse est: & in tanta regione singulis horis nasci homines negandum. Apud indos autem & bactros multa milia hominum sunt qui brachmanes appellantur: hanc traditionem patrum quam legibus nec simulachra colunt: nec animatum aliquid comedunt: uinum aut ceruisiam nunquam bibunt: ab omni demum malignitate absunt soli deo attendentes: At uero ceteri omnes indii in eadem ipsa regione adulteris caede temulentia simulachrorum cultu inuoluuntur: inueniunturque ibi nonnulli immo uero gens quaedam indorum est in eodem climate habitans qui homines uenientes atque sacrificantes deuorant: nec ulli planetarum quos felices ac bonos appellant a caede ac sceleribus istis prohibent: nec maligni brachmanas pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud persas lex erat filias sorores matres quoque ipsas in matrimonium ducere: nec in perfide solum uergetur etiam quicumque persarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt: nefanda haec diligenter matrimonia celebrant: quos aliae gentes hoc scelus abominantur magusseos appellant suntque usque ad hodiernum diem in media aegypto phrygia gallatiaque plurimi magussei susceptione patrum eisdem sceleribus contaminati: nec dicere possumus in terminis & domo Saturni cum saturno ipso in natiuitatibus omnium Marte aspiciente uenerem fuisse. Apud getulos lex est a mulieribus agros colere: aedes aedificari: huiusmodique cetera opera fieri: & ad haec ut quibuscumque uelint conueniant: nec a maritis accusantur: nec adulterae appellantur cum passim omnibus misceantur: ac praecipue aduenis: Aspernantur quoque apud eos foeminae uniuersos odores: nec tinctis uestibus induuntur: & nudis omnes pedibus degunt: cum uiri apud eos contra & uestibus & odoribus & coloribus uariis gaudeant: nec id mollicie faciunt. Fortes enim & bellicosissimi propter ceteras gentes sunt: Nec omnes apud eos

apud eos nata: fœminæ in capricorno aut aquario male affectam uenerem habuerunt: nec uiri oēs in ariete una cum marte constituta uenere nati sunt: quod fortes simul & delicatos efficere uiros chaldaeorum nugæ conclamant: Mulieres in bactris præstanti ornatu atque unguentis utuntur: & ab ancillis & seruis multo magis quam earum mariti cultæ singulari quadam pompa equitantes exeunt auro atque lapidibus phaleris equorum ornatis: nec caste uiuunt: sed tam seruis quam conuenis permiscetur: nec a uiris accusantur: quippe cum eorum dñari uideantur nec bactrianarum oïum natiuitas uenerem cum Ioue ac marte in medio cæli & terminis ueneris habuit. Apud arabes adulteræ oēs interimunt: & suspectæ solūmodo puniuntur. In parthia uero atque armenia interdum a iudicibus iudicibus interdum occisi a cognatis homicidæ necantur. Qui autem uxorem aut filium aut filiã aut cælibem fratrem aut inuuptam sororem interfecerit nec accusatur quidem: lege namque ita sancitum est cum apud græcos & romanos uideamus maiori supplicio paricidia expiari. In atriis qui aliquid uel minimū furatus est lapidibus obruitur. In bactris qui pauca furatur sputis de decoratur. Romanorum legibus uulneribus cæditur: ab euphrate fluuio usque ad orientalem oceanum cui cædes uel furtum obiicitur non magno mœrore torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit si res in lucem uenerit magnitudine ignominia se ipsum interficere cogitur. Græcorum est sapientes speciosos sequi pueros non uerentur. In eadē orientis plaga parètes atque cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudini se subiecisse & interficere & sepulturæ tradere non dignantur. Apud gallos autem pueri publice nubunt: nulloque dedecore propter legem notantur: nec est profecto possibile oēs qui apud gallos produnt florem ætatis uenerem & mercurium in domo saturni & martis termino occidentes habere. Multi uiri apud britannos unam uxorem habent apud parthos e contra multæ fœminæ unum maritum: castique omnes uiuunt legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent: sed tempore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Unde omnes naturali lege eodem tempore pariunt: masculisque interfectis solas fœminas alunt bellicosæque omnes similiter sunt magnam exercitationis bellicæ curam gerentes: Mercurius in domo sua cum uenere a chaldæis efficere dicitur homines numularios & qui fingere atque pingere sciunt: in domo uero ueneris unguentarios uocem exercentes histriones actoresque fabularum. At apud Saracenos & mauros in superiore quoque libya & exteriori germania & apud Sarmatas & scythas cæterasque gentes quæ septentrionales ponti partes habitant in Alania quoque atque in Albania Othene Saunia atque Aurea nullus numularius nullus pictor non architectus non geometra nemo exercens uocem nemo fabularum actor inuenitur: sed inanis omnino in tot tantisque orbis terrarum partibus mercurii atque ueneris huiusmodi cõiunctio inuenitur: omnes medi canes non parua alunt cura: quibus morientes homines adhuc spirantes prouiciunt: neque omnes in natiuitate diurna lunam cum marte sub terra in cancro habuerunt Indi mortuos cremant: quibus cum sponte uxores concremantur: nec omnes qui sponte rogam mariti ascendunt mulieres natiuitate nocturna solem cum marte in termino martis in leone habuerunt. Plurimi germanorum laqueo gulam frangunt: nec est possibile omnes qui ita se suspendit intercæptam a Saturno atque Marte lunam habuisse. Quid plura singulis horis apud omnes gentes homines nascuntur. Vbi que autem leges atque mores propter liberam hominis potestatem præualere uidemus nec natiuitas aliqua nolentes Seras ad homicidium compellit: aut brachmanas ad esum carniū: nec pœa a sceleratis nuptiis remouent: nec indi a rogo: nec medi a canibus: nec parthi ne multas ducant uxores: nec a castitate mesopotamiæ fœminæ nec græci a gymnasiis ubi nudis corpo-

ribus exercentur: nec romani ab imperando: nec galli ne muliebria patiantur: nec gentes omnes quas barbaras appellamus musarum cognitionē approbandam ducunt. Singulae namque gentes ut uolunt & quā nolunt libertate sua utuntur legibus moribusque obediētes: naturam quoque ipsam quae corpus homini tribuit sequētes interdum sponte sapius etiā coacti suntque ubique diuites atque pauperes principes & subditi sani & aegroti: nemoque ipsorum necessaria natiuitatis sorte hanc consecutus est. Hæc o Bardesane quis satis nos mouent astrologi tamen terrarum orbem in septem climata partiuntur: & alius in alio climate platarum dñari dicitur: diuersasque leges hominum a principibus positas quos non aliena a legibus quas tulerunt loca stellarum habuisse non est impossibile. Non est o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarum orbis septem partibus diuidatur: in singulis tamen partibus multas nec. vii. solummodo. vii. planetarum instar: nec. xii. ad. xii. numerum signorum: nec facierum numero. xxx. &. vi. sed innumerabiles legum differētiās inuenimus. Repetere igitur debetis uobiscum crebro quae dixi. In uno. n. idorum climate atque regione sunt qui a carnibus oīno abstinent. & qui uel humanas carnes deuorant & maguffei non in perfide solum sed ubicumque habitant filiabus matrimonii iure connectuntur. multaque; barbære gentes alia meridie alia occasum: alia ortum: alia septentrionales partes diuersas & regiones & climata habitantes nulla mercuriali scientia participant. quot sapiētes putatis malas leges sanxisse: quot leges necessitate solutas: quot uictores leges uictis dedisse: nec tamen stellarum aliqua proprium clima mutauit: nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt: & barbarorum expulsis legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis quod oēs facile ad hanc ueritatem adducere potest. Omnes iudaei mosaica lege in octaua die pueros circumcidunt: nec alicuius stellae uicoguntur nec regionis tempore impelluntur: nec alienis moribus ut aliter faciant inducuntur. Nam siue apud Syros siue apud Galatas siue in italia siue in gracia siue in Parthia ubicumque sint legem suam seruant: quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto potest. Non. n. possibile est eandem habere natiuitatem omnes iudaeos: praeterea unam semper. vii. dierum ubicumque fuerint ab omni opere cessant: nec iter agunt: nec igne utuntur: nec genethliaca quaedam ratio coeret iudaeum edificare uel diruere domum: uendere aut emere illo die: atque multi eorum eo die nascuntur: multi agrotant aut sanant multi denique eo die moriuntur: hæc enim liberi arbitrii non sunt. In syria & osroene sunt etiam galli & phrygia matris deorum multi absceiebantur. Deinde rex Abgarus omnium quoque manus qui id agebant abscondi iussit: ne quis postea in Osroene uilia sibi amputauit. Quod autem dicemus de christianorum secta: qui in omni parte orbis immo uero in omni ciuitate inueniuntur: nec multas parthi christiani ducunt uxores: nec canibus mortuos obiciunt. Medi: nec Persae filias ducunt: nec bactriani & galli matrimonia corrumpunt: nec aegyptii Apin aut canem aut hircum aut felem colunt: sed ubicumque sunt alienis legibus & moribus uiuere: nec cogi possunt: nec genethliaca ratione aut sua aut principis alicuius impelluntur unquam: ut quae nefanda magister eorum duxit facienda putent. Sed paupertatem labores ignomineam cruciatus itolerabiles sufferunt. Nam quem admodum libertas nostra cogi non potest: sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere: & certe si omnia potestatis essent nostrae nos essemus uniuersam: sin uero nihil possemus aliorum essemus organa nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uiolente nihil impediri potest: illius enim potestati cuncta subiiciuntur: qui unicuique naturae praecipuum aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium ut libertate uoluntatis atque iudicii uteretur. Hæc Syrus ille.

De eodem

LIBER SEXTVS

De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine. Cap. IX.

Erum quoniam ab exterioribus multe iam ad hanc rem collegimus nõ erit ab
 re non nihil a sacris afferre litteris: ut undique falsitate obruta ueritas facilius
 emergat. Sed quoniam nudas intelligere sacras uoces perfectorum est ab excellenti
 earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quãtus fuit ille Origenes que
 non negauerim laboribus suis persuasus ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio: quem exte
 riores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam minime ignorat. Au
 di ergo quid de proposita quæstione sentit: & quomodo totam hanc rem in commenta
 riis super genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligentius expone
 re in signa facta esse luminaria solem scilicet atque lunam & reliquas stellas. Non enim solū
 gentiles stellarum coniunctione atque aspectu quæ in terris sunt necessario accidere cre
 dunt: quam uim fatum appellant: uerum etiam multi ex fidelibus cõturbantur impos
 sibile aliter fieri credentes quæ stellarum cursus effecerit. Vnde sequitur nullam in nobis ef
 se libertatem: nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse: ita prædi
 ctum a scripturis dei iudicium quo alii ad æterna supplicia alii ad æternam beatitudinē
 destinantur falso fore prædicaretur. Quid plura? Ipsa quoque fides & saluatoris nostri ad
 uentus & omnis prophetarum labor ac apostolorum in constituendis ecclesiis prædica
 tio inanis erit nisi forte Christum quoque quis audeat dicere cælestium corporum ui
 coa
 ctum fecisse quæ fecit passumque fuisse quæ passus est: nec suæ deitatis sed stellarum cun
 cta uirtute euenisse: his impiis uerbis etiam illud conficitur ut fideles fato ducti in chri
 stum credant: quos libenter interrogabimus quamobrem deus huiusmodi mundū pro
 duxit. An ut in eo alii absque ulla culpa muliebria paterentur: alii immanes bestias crude
 litate uincerent homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dice
 re: in quibus non hominibus sed deo culpam attribuunt: quem nullo modo iustum ef
 se ostendere poterunt. Quomodo enim qui tot tantaque mala produxit iustus esse dice
 tur? Præterea interrogandi sunt utrum etiam ipsi qui hæc dicunt stellis subiecti sunt: an
 soli miseriam effugerunt: si primum manifestum est quia a stellis etiam hanc opinionē
 consecuti sunt: quæ si uera est cur omnibus insita similiter non est. Sin alterum cur non
 omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanæ agū
 tur: cur orant: cur uouent: cur temere aliquid a deo petunt? Quid plura? abunde nanque
 his paucis patet temere susceptam a multis opinionem de fato: quare aut cum illud cõ
 fideremus sint in signa luminaria in hunc sermonē incidimus nunc explicemus. Qui ue
 ram alicuius scientiam ab aliis acciperunt: aut ab his qui interfuerunt passique sunt: aut
 ab his qui uiderunt: aut ab his qui nullomodo interfuerunt: sed auditu didicerunt docent.
 Si ergo ab alio quis audit factū esse aut fatum aliquid: cuius tamen ille nec fuit nec erit cã: si
 iccirco quoniam ab illo didicerit cãm ipsius fuisse illum uel futurum esse arbitratur: non parum
 profecto errat: ueluti si quis prophetæ librū euoluat in quo de prodicione Iudæ scribit:
 & cum iam parratã rem uideat quoniam a libro futurum id didicit librum causam putet: aut
 si nõ librū ipsum auctore libri uel hunc quidē minime sed deum qui inspirauit. Nã quæ
 admodum prophetiæ de Iuda diligentius uerba examinata non fuisse deum cãm prodicionis
 ostendunt: sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurum. Sic si quis
 altius uoluerit præscientiæ dei uniuersaliter rationem scrutari: & quæ in quibusdam futura
 nõ impressa: nec eum qui præsciuit omnium quæ præsciuit: nec eas res quibus præscita impressa sunt
 cãm esse profecto intelliget. Deum igitur omnia futura præscire quæ etiam per cõmunem

de deo conceptum clarissimum sit: tñ & a scriptura non nihil afferamus Sufanam ergo audiamus dicentem. Deus aeternae qui absconditorum es cognitor qui nosti omnia anteq̄ fiant: tu scis q̄ falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucide aut̄ in tertio regum non solum res gesta: sed ipsum quoq; nomen regis complures annos propheticè sic conscribuntur. Et constituit Hieroboam diem solemnem in mense octauo quintodecimo die mensis in similitudinem solénitatis quæ celebrabatur in terra Iudæ & ascendit in altare quod erat in bethel ut immolaret vitulis quos fabricatus fuerat. Et post pauca & ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in bethel Hieroboam stante super altare & thus iacente: & exclamauit contra altare in sermone dñi & ait. Altare altare hæc dicit dñs. ecce filius nascetur domui. Dauid Iosias noīe: & immolabit in te sacerdotes ex celsorum: qui nunc in te thura succendunt: & ossa hoīum incēdet super te: deditq; in die illa signum dicens hoc erit signum quod locutus est dñs. Ecce altare scindetur: & effundetur pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repente altare scissum ac effusam pinguedinem fuisse secundum signum quod homo dei dederat in uerbo dñi: apud Esaiam aut̄ qui multo ante captiuitatis tempora fuerat noīatim de Cyro mentio fit: qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit dñs deus Christo meo Cyro: cuius apprehendi dexterā ut subiiciam ante faciem eius gentes & uires regum fundam: aperiā ante eum ianuas & urbes non cludentur. Ego ante ibo & montes humiliabo: portas aereas conteram: & uectes ferreos confringam: & dabo tibi thesauros absconditos: ut scias quia ego dñs qui uoco nomen tuum deus Israel propter seruum meum Iacob & Israel electum meum: quibus dilucide significatur propter beneficia quæ populo contulit multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Daniele quoq; Nabuchodonosor per imaginem futura regna conspexit. Aurum namq; assyriorum argentum parsarum æs macedonum ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro & de quattuor Alexandri successoribus: de Ptolemæo quoq; rege ægypti qui cognominatus est Lagus his uerbis scribitur. Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terræ: & habebat cornu inter oculos suos: & uenit usq; ad arietem illum cornutum quem uideram stātem coram Vbal: & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ: cūq; appropinquasset prope arietem efferatus est in eum: & percussit arietem: & contriuit duo cornua eius: nec poterat aries resistere ei: cūq; misisset eum in terram conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius: Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumq; creuisset factum est cornu eius: & orta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos cæli: De uno autem ex his egressum est cornu unum: & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima prædicta fuisse non ignoramus: locum ubi natus ubi educatus est: recessum in ægyptum: miracula etiā quæ fecit: & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim omnia argumento sunt deum ab æterno cuncta præscire. Ipse quoq; saluator euerionē hierosolymorum prædixit. Quorsum hæc? ut facilius enodare possimus quomodo stellæ in signa factæ sunt. Sic igitur sitas esse in cælo stellas non ignoramus: ut & contrario motu quin uniuersum & alias tardius alias uelocius ferantur. ut hoc modo per uarios earum aspectus atq; coniunctiones tam uniuersa q̄ singula non quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes quibus ut postea ostendemus hæc scire necesse est percipiant. Cum autem homines aut quibusdam obseruationibus: aut aliquorum spirituum & doctrina qui ordinem suū transgressi multa hominibus suggererunt: nonnulla stellarum motu confusius præuiderint

LIBER SEXTVS

derint putarunt eas a quibus capiuntur causas earum esse res; quas non efficiunt sed significant de quibus oibus breuiter ac exquisite secundum vires nostras dicemus: Proponantur igitur hæc ordine considerata: quo pacto cum a sæculo futura deus oia præsciat libero nos arbitrio fruamur: & quomodo stellæ non sint humanarum res; causa: sed solummodo signa: & quod homines exactam de his cognitionem habere nequeant: sed uirtutibus quæ superiore homine sunt hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo quamnam causam fuerit ut deus signa futurorum ad cognitionem uirtutum expresserit. Primum igitur aggrediamur quod gentilium sapientes in magnos intrusit errores. Cum enim præscire deum uniuersa minime negarent: necessario nos agere quicquid agimus crediderunt: Nam si ab æterno iniquiunt iniustum aliquid futurum deus præuidit nec scientia diuina falli potest erit omnino ille iniustus: nec possibile est iniustum eum non fore cum non possit aliter agere quam deus præsciat: ex quo ad sequentia et nonnulli descendentes frustra culpari iniustos contendunt: similiterque de cæteris delictis & de uirtutibus opinantur. Unde sequitur liberam non esse hominis uoluntatem si deus frustra præsciat: aduersus quos dicendum quod oia deus ab æterno uideat antecedentia sequentia causas rerum atque effectus. Nec tamen omnium ipse causa est: nam quemadmodum si quis temeritatem hominis alicuius perspexerit quia ignorantem eum cognouerit: & propter temeritatem eius non dubitet periculosa eum ac lubrica aggressurum itinera in quibus lapsus misere iacebit non efficit hunc ipse temerarium illi homini lapsum: sic deus cum uniuscuiusque uoluntatem præuideat hunc perperam illum recte acturum non ignorat. Non ergo præcognitio futurorum causa: nec enim ullo pacto ad peccandum deus quem impellit aut mouet: sed econtra dicam enim si absurdum multis forsitan uideatur id quod futurum est causa est ut deus euenturum illud præuideat: non ergo ideo fit quia præscitur: sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus sic accipit quasi necesse sit omnino fore minime id ei dabimus. Non enim dicimus quia proditor Iudas præsciebatur: necesse fuisse ipsum prodere. Si sic enim esset non uituperaretur ab his qui proditurum præuiderunt: uituperatur autem nimium quoniam potuisset et non prodere. Audi quid propheta de ipso dicit: nec sit qui misereatur pupillis eius pro eo quod non est recordatus facere misericordiam & persecutus est hominem inopem & mendicum & compunctum corde mortificare: & dilexit maledictionem & uenit ei: & noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quasi euenturum sit: posset autem etiam aliter fieri: hoc ipsum est quod dicimus: præscientiam enim dei ueram non esse impossibile simpliciter est. Quæ ergo contingentia sunt: quæque accidere & non accideri possunt: ea uel euentura uel non euentura deus certe præuidit. Sed liquidius forsitan hoc modo dicetur: si continget Iudam prodere præsciuit hoc deus: si non continget similiter deus præsciuit: cum ergo duo hæc contingentia sint: & potestas in Iuda sit: deus præscientia sua præuidit quod a Iuda eligeretur nec præscientia dei ex contingenti necessaria fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loqui possibile est Iudam proditorem fore. Sed contrarium quoque possibile est: quis ergo contingens utrumque sit: ego tamen uideo proditurum. Non enim similiter istud accipiendum est: quemadmodum si diceres præuidere deum hunc hominem nunquam uolaturum: nulla enim uolandi potentia inest homini: sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrumque possibile sit: qui rationi non obtemperat: is peiora sequitur. Qui uero ratione cuncta iure iuris ut rationi parcat: is uirtuti adhæret. Ille uoluptate delinitus nihil de honestate curat: hic communi conceptioni persuasus rationem anteponit. Sic alter uoluptati resistere non potest qui laborem sufferre nolit: alter spernit

atq; repellit uoluptatem omnem: quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia dei nullam necessitatem nobis imponit: inde quoq; affirmari potest quia sapius in scriptura pœnitentiam per prophetas mādasse inuenitur: nec cognouisse simulauit utrum conuerterentur delinquentes an non: ut apud Hieremiā scribitur: Forsan audient & agent pœnitentiā: sed æqualiter utrūq; contingens a dictis esse ostendit ne præscientia sua paralam facta audientes deiiciat quasi necessario aliquid eorum futurū: sit nec in delinquentibus conuerti & non conuerti potestas insit: & hæc res peccandi causa foret & econtra si conuersionē eorum oīno futuram prædixisset huiusmodi prædictio dissolutionis cā fuisset: faceretq; ne uiriliter in uoluptate insurgerent: quasi emendatio uelint nolintue futura sit: Sic. n. prædicto impedimento futuri boni esse uidetur. Cū igitur perutiliter deus mundum gubernet merito futura cælaui: quoq; cognitio minime hoibus conducit. Si. n. malos futuros se præuiderent desperatione sui bonos dissolutione ac eneruatione distraherentur. Cuius rei gratia dictū esse in exodo arbitror quis fecit surdastrum & surdum & uidentē ac cæcum: an non ego dñs deus? Eundem. n. cæcum atq; uidentem fecit alterum ad præsentia atq; ad futura. De surdastro uero ac surdo dicere alienū ab hoc proposito est. Non autē ambigimus ea quæ in nobis non sunt causam esse interdum eorum quæ in nobis sunt. Facimus. n. aliqua plerūq; libenter aut non facimus quia nonnulla quæ uoluntatis humanæ non sunt præcesserunt. Si uero quispiam absolutam esse nostram uoluntatē putat ut nulla re præcedente uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur: is mundi se particulam esse contineriq; ab uniuerso oblitus est. Sed de præscientia diuina q; nullā necessitatem agendi hoibus afferat breuiter ita dictū sit. Nunc ostendamus nihil humanarū rerum a stellis effici: sed tantummodo significari. Primū igitur illud patet si quid a stellarum sextili ponamus aspectu qui hodie fiat efficeretur: nullo posse illud pacto præteritum esse: prius. n. efficiens effectū est. Nō ignoramus autē eos qui hanc scientia: n. profitentur multa præterita hodierna stellarū propositione prædicere. Nam cū positionem Zodiaci diligenter in duodenas sedes diuiserint: gradusq; ac minuta singulis conuenientia domibus perspexerint: ac erraticas stellas cæteraq; ut solent apte collocauerint: & ortus atq; occasus aspectus & coniunctiones considerauerint nō solum futura uerum et ea quæ natiuitatem hoīs & conceptionem præcesserunt dicere conantur. Patris. n. fortunas & corporis eius prosperas aut econtra dispositiones similiter matris atq; fratrum ab hodierna positione percipi posse putant. Verum de gradibus domorum aliisq; huiusmodi postea dicemus. Nunc quasi exquisitissime omnia possint inuenire interrogentur: si res humanas necessitate agi stellarum puratis quomodo talis hodiernus aspectus ea quæ præcesserunt potuit efficere? Quod si hoc impossibile simpliciter est: inuenitur autem uere dixisse astrologus de præteritis: patet nō a stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur nonnihil ueri eam rem putat continere certe necesse est ut concedat non fecisse id stellas: sed solummodo significasse. Quod si quispiam obiici et præterita quidem significari: futura uero a stellis effici differentia ostēdat causam discriminis afferat. Quare quæ ad patrem matrem fratresq; pertinent præteritaque sunt hæc posicio significat: futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unq; uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint nihil humanarum rerum a stellis effici sed forsitan significari concedent: tanq; si non a stellis tam præterita q; futura: sed ab ipso deo per propheticam orationem quandam quispiam perciperet. Nam quemadmodum potestas humana ut diximus minime tollitur quis deus quæcunq; facturi sumus præuideat: sic etiā signa quæ ad significandū diuinitus ordinata sunt libertati nostræ

rati nostræ nequaquam officiant sed est uniuersum cælum quasi liber quidam apertus omnia futura in se conscripta continens. Idcirco in oratione Ioseph quod a Iacob dicitur sic intelligi potest. Legi. n. inquit in tabulis cæli quæcūque cōtingent uobis & filiis uestris. For- san autem etiam illud complicabuntur cæli: ut liber significatiuas futurorum rationes con- sumatas & ut ita dixerim adimpletas fore ostendit: sicut prophetias et adimpletas dici- mus: cum iam euenerint hoc modo in signa secundum scripturam uocæ stellas factas ar- bitramur. Hieremias autem ut hoies ad se ipsum conuertat: utque formidinem quæ a signis impendet auferat: ac ut oem forsan huiusmodi opinionem ab hoium animo eiciat. A si- gnis inquit cæli non timeatis. Sed rursus alia rōne non efficientes stellas esse ostenda- mus. Concedentes igitur interim posse ab hoibus hanc scientiam comprahendi quæri- mus quō a multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt. Nā si patibulo mo- riturum aliquem dixerint non a natiuitate sua id solummodo uerum et fratrum filiorū aliorumque attinentium immo uero et interfectorum posse intelligi credūt. Stultum mi- hi certe uidetur in unaquaque tam multarum natiuitatum mortē unius esse contentam. Nescio autem quomodo respondere poterunt si quis eos interroget. In una ne uniuersi po- sitione iudæi oēs in lucem eduntur: ut necesse sit in octauo die oēs circumcidi: & statim in hanc uitam ingressi male uulneribus affecti medico egeant? Ismaelitas autem qui in ara- bia degunt tredecēnes cunctos circūcidi? Ita enim de ipsis traditū est: quomodo. n. hæc in quibusdam gentibus stellæ perpetuo faciunt: in quibusdam nunquam: & nulla profe- cto ratio uersimilis ut mihi quidem uidetur afferri potest. Verum cum multæ prou- dendi uia ab hominibus excogitatae sint ut augurium aruspiciū somniorum interpretatio: nescio cur alias oēs uias significare tantum genethialogiam uero efficere putarunt: Si. n. futura cognosci possunt ut hoc sibi gratis concedamus. sunt autem inde unde cogno- scuntur. Quare a stellis potius quam ab extis aut auibus aut somniis aut fulguribus & tonitruis producantur? His satis demonstratū esse puto stellas non esse causas huma- narum rerum. In præsentiarum perferentemur an uerum sit exquisite loca stellarū & do- morum posse ab hoibus inueniri. quod superius (nihil. n. oberat) dedimus. Asserunt igitur Genethialogici planetarum loco exactissime inueniēda: ut & gradus & minuta & mi- nutorum minuta non ignorentur: similiter non signum solummodo uerum etiam gra- dum & gradus minuta primæ domus quam ascendentem appellant recte teneri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediam signi occupet partem ascen- dentis minutum inuenies: cum tam minutam diuisionem tps habere nequeas? Opus enim esset scire quanta hora & minutis minorumque minutis ex utero puer effusus sit. Alia. n. atque alia posse significari uolunt minimo tps discrimine habito. In piscibus uero atque ariete per obliquam istorum ascensionem signorum (hora. n. & tertia horæ parte ascē- dere pene uidentur) minimam temporis partem magnam mutationem facere nō igno- ramus: ut uel uigesima hora unius pars gradum ascendentis immutet. Sed hoc etiā eis concedatur. Demonstratum autem esse scimus quemadmodum erraticæ ab occasu ad or- tum feruntur: sic & fixas centum annis uno gradu moueri: & in hoc spacio temporis po- sitionem signorum mutari: cum aliud sit intelligibile illud signum aliud quod quasi fi- gura quædam est. At non ad figuram sed ad intelligibile aiunt omnia signum esse refe- renda: quod nescio quomodo comprahendere queant. Sed hoc etiam sibi cōdonemus: ut aut intelligibile signum comprahendere: aut a sensibili ueritas haberi possit. Quæ autem commixtione compositione ac cum temperie diuersorum aspectu uim fieri asse- runt profecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo enim quantū diminuat

LIBER SEPTIMVS

a laesione maligni propter inspectionem benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod a benigno cõceditur quoniam locum eius aspexerit aut mutet aut imminuat: aut mixtura quædã inde fiat quis percipiet? Quæ oĩa si quis altius inspiciat facile credat nõ posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit uidebit in pluribus errare q̄ ueritatem consequi genethliologicos. Quãobrem Esaias ẽt quasi hæc oibus impossibilia sint ad filiam chaldæorũ qui maxime ista profitetur ait: Ad sint & saluam te faciant astrologi celi anuncient tibi quid tibi accidat: His. n. uerbis docemur uel diligentissimos in hac re chaldæos non posse prædicere quæ uelit unicuiq; genti deus attribuere. Hæc Origenes. Demonstratũ iam esse puto nec deos nec bonos demonas gentiliũ deos esse. Sed econtra seductores quosdã atq; maleficos nulli magis rei studentes q̄ ueritatis euerfioni. Ira cũ magnos in genere hoĩum errores perspexerint: fatorum ẽt necessitate falsa oēs pene gentes decaperunt: a quibus erroribus nemo a sæculo q̄ dominus & saluator noster Iesus christus liberauit. Quæ oĩa iccirco in hac euangelica præparatione priora collocamus: ut rebus ipsis uideas qua fraude maiores nostri opprimebantur: & unde nos per solam euangelii doctrinam emerfimus.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEPTIMVS INCIPIT.

Repetitio gentilium theologiæ. Cap. I.

Is ergo Ita dictis atq; dispositis iam tempus est de philosophia hebræorum ac pietate uitæq; moribus differere. Nã quoniam falsam religionẽ gentium nõ absq; ratione spreuisse iam demonstrauius: reddenda modo ratio est: quare sapiẽtiam hebraicæ scripturæ delegimus. Quod at nulla sit culpa a barbaris ueritatem uelle cognoscere alio tpe omnem philosophiã oẽmq; disciplinam a barbaris græcos accapisse ostendemus. Nunc uero aperire proposuimus ab hebræis solummõ ueræ pietatis fundamenta iacta fuisse. Cateri. n. hoies cateraq; gentes uniuersæ p̄ter hebræos nihil fere immortalitate animi sentientes: nec aliquid p̄ter hæc uisibilia cogitantes corporis uoluptate sclicitatem terminarunt: adeo ut quasi maxima deorũ uoluptas ab eis coleretur: ac pp uoluptatem uitam optabilem ducerent. Quare alii solem & lunã & reliquas stellas a quibus hanc uitã dari putabãt. Alii terræ fruges & reliquas mundi partes unde non paruã se uoluptatem capere uidebant deos & auctores oĩum rerum esse prædicarunt. Alii non ueriti sunt titillationem sensuum cupidinẽ & uerem non sibi solum uerum ẽt cæteris diis proposuisse. Alii principes ac tyrannos qui eis uoluptati fuerunt & uiuos adorarunt: & post mortẽ in cælũ ascendisse crediderunt. Alii malignos quosdã spiritus qui cupiditates eorũ incendebãt & culti uoluptatibus explebant uenerati sunt. Alii huius religionis falsitatem perspicientes nõ esse deos oĩno arbitriati sunt: Alii multo impudentius cæteris summũ bonorum oĩum summãq; beatitudinem ipsam uoluptatem esse crediderunt: cui quasi supræmæ, deæ seruire perpetuo non erubescabant. Nã & eorum mulieres ut sacer apostolus dicit mutarunt naturalẽ sceminae usum in eũ qui est præter naturã. Mares autem etiam similiter spreto naturali usu alter in altere exarserunt: masculi in masculos turpitudinẽ operantes. & erroris eorũ mercedem in se ipsis capientes. Ita græci simul & barbari docti omnes atq; indocti laudibus & hymnis

& hymnis tam in deorum solēnitatibus q̄ in publicis spectaculis uoluptatem efferebāt Fornicationis. n. uitiū est idolorum exquisitio. Tāto. n. errore impliciti mala malis ad debant. In nefandis nuptiis parētes cum liberis ac mares cum maribus sceleratissime uitam trahentes: ac ipsas immanes bestias turpitudinis cumulo longe superantes. Quæ oīa a philosophis & historicis suis cōfirmata sunt.

Quod solum hebræorum genus ueram sequebatur pietatem. Cap. II.

Solum autē hebræorum genus inter tot tantosq; errores ab uno uoluptatis collo tanq̄ hydra ī diuersa capita profusos uerā pietatem secutum est. Hebræi. n. soli pia sanctaq; consideratione primum elementa & quæ ab elementis cōposita sunt solem similiter & lunam & cæteras stellas & cælum ipsum non solū deos non esse: uerum etiam aīæ penitus expertia iudicarunt. Deinde qm̄ neq; a lapidibus casu unq̄ sine artifice domus ædificari: ne pannus absq; texente fieri: nec nauis sine gubernatore nauigare potest: cum aīalibus rationalibus atq; irrationalibus & substantiis aīatis atq; inanimatis plenum hunc mundū uiderent: non absq; sapientia dei hæc oīa facta putantes a magnitudine atq; pulchritudine creaturarum puritate mentis creatorem oīum immortalem ipsum atq; inuisibilem cognouerunt. Cum autē non contēendam totius partē hominem esse uiderent partem eius præcipuam aīam uidelicet uerum hoīem corpus uero quasi hominis indumentum esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui aīæ afferre non dubitarunt creatori hoc deo placere arbitantes qui a genere hoīum non corporis robore sed animi ratione oīa quæ in terris sunt gubernari constituit. His fundamētis iactis corpus quidē & quæ corporis suauias sunt non maioris q̄ reliqua pecora fecerunt. Animum autē qui rationalis atq; intellectuius est: quiq; ad similitudinem dei creatus est summo studio excoluerunt: nec quicq̄ uerum bonū præter bonorum oīum largitorem deum credentes extremum finem summāq; beatitudinem in cognitione atq; coniūctione dei posuerunt: qui solus humanæ uitæ rerumq; oīum causa est. Quare illum solum deum cognoscere: illi se soli uitæ puritate coniungere studuerunt: ac pietate ueraq; in deum religione altissimi sacerdotes genus electum atq; regium: & gens sancta aliisq; similibus appellationibus digni uisi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus: qui hæc græcorum ægyptiorum phœnicum cæterarumq; gentium nugis præposuimus? In tantum autem uirtutis multi ex genere ipsorum peruenerunt: ut angelorū uisione diuinisq; oraculis non syllogismis neq; coniecturis instituerentur: ut quæ futura erant plarūq; gratia dei repleti quasi præsentia uiderent. Hæc ante q̄ græcorum nomen esset immo uero etiam ante Moysen & ante Iudæorum genus præcis hebræis innotuerunt. Post enim Moysen a Iuda iudæi appellati sunt. Hæbrei uero ab hebere: a quo Habraam originē traxit multis ante Moysen sæculis absq; lege aliqua scripta pie sancteq; uiuebant: absq; doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mentis acumine magnitudineq; animi cōsecuti. Primus uero apud eos eximius ille theologus Moyses scripta reliquit: qui diuinitus anteq̄ leges poneret maiorum uitas animis hominum impræssit. Ita bonorum præmiis & impiorum suppliciis ad amplexandam uirtutem & fugiendam impietatem exhortatus leges tandem in medium proposuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis præcepta iudæi ducerent atq; ab illis relinquerent præcorum exempla esse proponenda: ut omnibus pateret absq; legum mandatis sola ratione nixos optime maiores iudæorum uixisse: atq; ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari: si paria diuinitus consequi præmia desiderarent.

Compēdiōse non nullorum hebræorum uitæ narrantur. Cap. III.

On est autem ab re compendio uitas illorum a mosaica scriptura exceptas p-
 n rurrere. Nam quemadmodum ab aegyptiis aegyptia a phoenicibus phoenicia
 theologiam & a graecis graecam: sic & ea quae ab hebraeis dicuntur ab illis ipsis
 petenda sunt. Non. n. aliunde q̄ a Philosophis opiniones philosophorum narrantur nec
 medicina ab aliis q̄ a medicis perdiscenda est: ut igitur hebraeorum scriptura docet ante
 diluuium post primam originem hoium multi iusti deoq; amici hoies fuerunt: quorum
 primus nomen dñi dei sperauit inuocare: quibus uerbis ostenditur q; nihil aliud ille q̄
 creatorem dñm & deum secutus fuit quem credebat non solū uirtute sua a non simpli-
 citer ante cuncta produxisse: uerū etiam tāq; magnae ciuitatis dñm uniuersa regere atq;
 gubernare atq; ideo caeteris oibus cōtemptis sperauit inuocare nomen dñi dei. His dua-
 bus appellationibus creatoris atq; gubernatoris totius uirtutem amplexus. Quare pri-
 mus homo uerus apud hebraeos conscribitur. Enos. n. uocatus est quod latine uerus hō
 interpretatur. Neminem. n. putant uerum esse hoiem prater eum qui uerum deū & co-
 gnoscit & pie colit: alios uero nihil a pecoribus differre arbitrantur: quia uidelicet ueluti
 bestiae ad terram proni uentri & ueneri obediant: quorum alios lupos: alios canes: alios
 porcos: alios serpentes uaria quadam uitiorum similitudine scriptura iudaeorum appel-
 lare consuevit. Quemadmodum si qñ communiter genus hoium appellandum est cō-
 modissima similiter uoce appellatione Adam significauit quo nomine a terra natus de-
 signatur. Primus igitur iustorum Enos qui primus nomen dñi dei sperauit inuocare: &
 certe semper atq; cōtinue dñi dei nomen inuocare: id profecto est summa extremaq; bea-
 titudo. Illum nos uirum non fallaces gentilium heroas imitandū arbitantes optamus:
 illud nobis auxilio saluatoris nostri contingere ut nomen eius firma spe perpetuoq; in-
 uocare queamus. Post istum quidam alius ambulabat cum deo & non inueniebatur qa
 propter uirtutem eius transposuit eum deus. Is certe perfectus homo in deo est qui pe-
 riculosa multorum colloquia fugit. Si. n. forum curiam theatraq; aliquis sequitur. i. ipso
 malignitatis profundo submergitur. Is aut̄ hominibus inuisibilis est: neq; ab ipsis facile
 inuenitur: qui deo charitate coniunctus ab eo solo cognoscitur: hunc hebraei Enoch ap-
 pellant: quod nomē latine gratiam dei significat: cuius solius mutationem diuinitus mi-
 hi concedi magis opto q̄ omnium simul qui uirtutis cultores apud gentes narratur fuis-
 se. Tertius uir iustitia eximius in saeculo suo Noe fuisse perhibetur: cuius quanta fuit uir-
 tus & pietas hinc cognoscitur: nefanda malignitas uniuersum genus hoium: tunc occu-
 pauit. Nam & gigātes illi qui per ora oium uolitant impiis factis quod adhuc usq; pra-
 dicatur deo pugnam. i. uirtuti & pietati non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt
 siue immortales quidam siue mortales maleficia quaedam artificia & magicam prauita-
 tem primi excogitasse dicuntur. Quas ob res cum deus eodem omnes diluuiō perdere
 statuerit unus cum suis in illo genere hominum Noe iustus repertus est qui omnibus
 ui aquarum submersis cum filis suis simul ac ueribus mirabili quodam modo quasi se-
 men humani generis cōseruatus est: quem utinam quasi uiuam quandā imaginem imi-
 tari nobis contingat: & hi quidem ante diluuium fuerunt post diluuium autē alii quo-
 rum unus altissimi dei sacerdos iustitiae ac pietatis miraculo rex iustus lingua hebraeoz
 appellatus est: apud quos nec circūcisiois nec mosaicae legis ulla mētio erat. Quare nec
 iudaeos (posteris enī hoc nomen fuit) neq; gentiles: qm̄ non ut gentes pluralitatem deo-
 rum inducebant: sed hebraeos proprie nominamus aut ab Hebere ut dictū est: aut quia
 id nomē transitiuos significat. Soli quippe a creaturis naturali ratione & lege innata nō
 scripta ad cognitionem ueri dei transire: & uoluptate corporis contēpta ad rectam uitā
 peruenisse

Enos. uerū homo.

Enoch. i. grā dei.

*Noe uir Iusti:
uia uerū.*

peruenisse scribuntur: cum quibus oibus præclarus ille totius generis origo Habraam numerandus est: cui scriptura mirabilem iusticiam quam non a mosaica lege (septima enim post Habraam generatione Moyses nascitur) sed naturali fuit ratione consecutus summa cum laude attestatur. Credidit. n. Habraam deo & reputatum est ei in iusticiam. Quare multarum quoque gentium patrem diuina oracula futurum: ac in ipso benedicendas omnes gentes hoc uidelicet ipsum quod iam nos uidemus aperte prædictum est: cuius ille iusticiæ perfectionem non mosaica lege sed fide consecutus est: qui post multas dei uisiones legitimum genuit filium: quem primum omnium diuino persuasus oraculo circumcidit: & cæteris qui ab eo nascerentur tradidit: uel ad manifestum multitudinis eorum futura signum: uel ut hoc quasi paternæ uirtutis insigne filii retinentes maiores suos imitari conarentur: aut quibuscunque aliis de causis. Non. n. id scrutandum nobis modo est: Post Habraam filius eius Isaac in pietate successit: scilicet hac hereditate a parentibus accepta: qui uni uxori coniunctus cum geminos genuisset castitatis amore ab uxore postea dicitur abstinuisse. Ab isto natus est Iacob qui propter cumulatam uirtutis prouentum Israel est appellatus est duobus nominibus propter duplicem uirtutis usum Iacob. n. athletam & exercentem se latine dicere possumus: quam appellationem primum habuit: cum practicis operationibus multos pro pietate labores ferebat. Cum autem iam uictor luctando euasit: & speculationis fruebatur bonis: tunc Israelem ipse deus appellauit æterna præmia beatitudinemque ultimam quæ in uisione dei consistit ei largiens: hominem. n. qui deum uideat Israel nomen significat: Ab hoc. xii. iudæorum tribus profectæ sunt. Innumerabilia de uita istorum uirorum fortitudine prudentia pietateque dici possunt: quorum alia secundum scripturæ uerba historice considerantur: alia tropologice ac allegorice interpretantur: de quibus multi conscripserunt: & nos in libro quem inscripsimus de doctrina præcorum uirorum. Præter hos Iob iustum uerum piæ innocuum ab omni malignitate alienum fuisse inuenimus: qui quibus iudæo generi non fuit affinis: pietatis tantum laude uel iprimis effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communiti hebræorum famam facile ad maius a deo produxerunt: ut totius ægyptii principatus ab uno eorum Ioseph dependeret: qui castimoniam præmiis coronatus gubernatione tot tantarumque ciuitatum susceperat uirtutem hebræorum manifestauit. Is suorum insidiis ad seruitutem reductus tanto cumulo uirtutis refulsit: ut nemo possit rem oratione assequi: Aderat. n. ei libertas animi maxime robur in uictum pudor eximius iusticia modestia prudentia summa: sed pietate in uerum deum maxime præstabat: cuique domini sui uxor (erat. n. mirabili corporis præditus formositate: qua adolescentia uirtutibus ornata insignis uidebatur) furore cupidinis acta uerbis ac precibus persuadere non potuisset: manusque iniustum iniicere non dubitasset: præcepta parentum non oblitus neque ipsa hebræorum se esse ostendens mulierem quidem magna uirum repulit: quasi autem a rabida fera euaserit fuga salutem quaesuit: cogitabat. n. atque dicebat. si dominus meus domui suæ me proposuit quomodo ergo huiusmodi rem turpissimam coram deo faciam: his ille uirtutibus ad ægypti gubernacula diuinitus peruenit: quem utinam cæterosque omnes de quibus diximus imitari possimus. Fuit autem etiam hic hebræus non iudæus: nondum. n. iudæi fuerunt in multitudinem deinde magnam genus creuit: paulatimque diligentissima norma uiuendi labebatur: & parentum pietas obtundebatur. Ita post aliqua sæcula ægyptiorum conuersatione deprauati adeo fuerunt ut nihil ab ægyptiis differre uiderentur. Tunc deus patrum suorum Moysen ad eos mittit: ac per eum in auditis factis miraculis conuenientem iudæorum moribus legem imposuit. Nam cum iam corrupti uirtutem mutare non possent: alia manifeste madauit: alia occultius suggestit: symbo

Abraham.

Job. *
Hi autem Hebræi
non Iudæi fuerunt
et fide coluerunt
Deum: non lege
Mosaica.

la umbramq; non nudam ueritatem conseruare ipsis præcipiens hoc pacto iudæorum disciplina a temporibus moysi cæpta usq; ad saluatoris nostri aduentum secundum uoces prophetarum durauit. Sic enim a Moyse aliisq; prophetis dictum inuenitur mosaïcam legem usq; ad Christi tempora duraturam.

De Iudæorum theologia. Cap. III.

• Erum quoniam breui hebræoz; qui ante Moysen fuerunt uitas tetigimus & pietatis eoz; ad umbrationē edidimus: nunc theologica eoz; dogmata a Moyse aliisq; prophetis fundata consideremus. Primus igit; oïum eximius ille theologus qui diuinas leges conscripsit cum pietati conuenientem disciplinā tradere uoluisset non cōmunibus atq; tritis exordiis usus est: sed nihil potius ducens q̄ priscorum generis sui theologiam ac recte uiuēdi normam pertinere a deo secundū hebræorum theologiam inceptit: nec ut ægyptii aut phœnices aut certe oēs gentes multitudinem deoz; falso induxit sed a prima uisibiliū oïum atq; inuisibiliū causa exorsus illū docet creatorem esse uniuersū regem atq; dñm non solum quas ipse scripturus erat legum: uerum etiā naturæ ipsius cuius solo nutu a non ente simpliciter cuncta fuisse producta ostēdit cuius uirtute oīa quæ producta sunt gubernari docet: Primūq; oïum cælum uerbo dei fuisse firmatum: & pondus soliditatemq; terræ præter naturam suā super aquas suspensam asserit: uerbo et dei solis stellarumq; motu diem ac noctem sibi uicissim succedere: legeq; diuina uicissitudines mutationesq; temporum anniq; uolutiōes fieri lege dei atq; instituto in locis suis fluctuantia reuolui maria minime statutos audentia terminos prætransire. Instituto similiter diuino innumerabilia plantaz; atq; arborum genera e terris germinare: ac ut breuiter dicam naturam oïum matrem instituto dei seruientem diuinæ legi semper parere. Non. n. casu aut fortuna neq; irrationali latione orbem circūuolui: neq; temere mundū tantam tāq; pulcherrimam rem esse productum: sed dei esse creaturam & ab eo gubernari: ita legibus hoïum naturæ leges anteposuit maxime deo uocare exhortatus. Nam si uniuersus mundus cælum sol luna stellæ oēs terra & quæcunq; in ipsa sunt cuncta naturæ opera naturaq; ipsa creatori deo seruit. q̄to magis hoies ratione ac libero decoratos arbitrio obtemperari creatori decet: Germinet terra uirentē herbam & lignum pomiferum faciens fructū & habens unūquodq; sementem secundū speciem suā & statim non modo tunc sed usq; ad hunc diem paruit terra: parebitq; semper in posterū. Producant aquæ reptilia animæ uiuentis & uolatilia uolantia sub firmamento cæli. & una cum uerbo nutuq; diuino opus effectum est: & eo instituto semper ita factitatur. Sint sol & luna cæteraq; stellæ in signa & tēpora in dies & annos: neq; unq; hoc præceptum stellæ neglexerunt: sed incessabili mirabilisq; suo cursu dies & noctes tempora & annos conficiunt. Quā igitur ueniam hoies consequent; diuina negligentes mandata: hæc illius theologia nos caput. Nihil. n. huiusmodi apud cæteras gentes inuenire potuimus sed post hanc primā theologiam ad eā quæ secūda est ordine procedit: deoq; cognito necessariū putauit homini esse cognoscere se ipsum. Quare deinceps quid homo sit quidq; ipsum in cognitionē & pietatem dei adducat: & qualis principaliter hois uita esse debeat docet. In aiam. n. & corpus hoïem diuidit: uerūq; hominem aia terminat quæ in corpore intellectualisq; substantiæ est tanq; ad imaginem dei creata: corpus uero terrenum & indumentum animæ esse confirmat: quibus tertiam partē addidit spiritum sci licet uitæ: qui uirtus quædam est: qua terrenū corpus & quæ ad imaginem dei creata est aia coniunguntur atq; uniuertur. Nunc hoïem a deo creatū in fœlicissimo paradisi loco bonis immortalibus pleno constitutū legeq; dei munitum affirmat transgressione aut

diuini

Argumentum a
mim.

diuini præcepti ad hanc miseram uitam peruenisse. Hac ille philosophiæ ueritate anteq̃
 ponendaz̃ seriem legum aggredieretur auditores instruit. Non. n. fas est imaginem dei
 unde immortalitatem consecuti sumus uitiose uiuēdo despiciere. Primitiua uero ueraq̃
 dei imago uerbum suū est sapientia uita lux & ueritas per se ipsum existens: cuius ima-
 ginis mens humana imago est: propter quam ad imaginē dei facti esse dicimur. Ita ne-
 cessarium duxit hæc legibus esse prægustāda. Recordari. n. profecto debemus quid no-
 stri a terra sumptum in terrā reuerteretur: & quid melius deoq̃ simile ut cognoscamus
 quid sumus: nec uitis eam partē nostri maculemus quæ ad imaginē dei facta est: utq̃ a
 perpetuo desiderio primæ illius beatitudinis pendeamus: & redire oibus uiribus diligē-
 ter conemur: præparemusq̃ nos ad iter quo illuc peruenitur unde diuini mandati negi-
 gentia decidimus. Ad hæc rez̃ diuinarum atq̃ humanarum ille non humana doctrina
 sed dei uisione peritissimus nequam quēdam dæmonē inuidum atq̃ uersutum unicuiq̃
 hoīum inhærere docet: quem serpentem ueneni plenum atrum tenebrosūq̃ appellat:
 qui salutis nostræ inuidus ad hunc usq̃ diem multos insidiis suis decapit cuius fraude
 parentes quoq̃ nostri beatitudinem illam amiserunt. Quare uigilandum est semperq̃
 aduersus malitiam eius insurgendum. Sed quid oportet hæc ita conscribere cum ipsum
 audire liceat non syllogismis neq̃ hominum callidis argumentis: sed spiritus sancti gra-
 tia cum magna uenustate atq̃ grauitate cuncta scribentem? In principio inquit fecit de-
 us cælum & terram. & dixit deus: Fiat lux: & facta est lux: Et rursus dixit deus. Fiat fir-
 mamentum: & factum est: Et paulo post dixit deus: Germinet terra: & germinauit: &
 iterum dixit deus. Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem & noctē & sint
 in signa & tempora & dies & annos & luceant super terrā. Præterea dixit deus: Produ-
 cant aquæ reptilia & uolatilia: & factum est. Itē producat terra quadrupedes & reptilia
 & bestias terræ secundum species suas: & factū est ita. In his igitur oibus cum a scriptu-
 ra dixisse deum dicitur nutum & uoluntatē diuinam non uocē syllabis prolatam osten-
 dere uoluit: deinde uniuersum hunc repetens sermonē hic inquit liber cæli & terræ: qua
 die fecit deus cælū & terram & oīa quæ in ipsis sunt: huiusmodi hebræoz̃ theologia est
 quæ uerbo dei creante uniuersa esse producta uerissime sola docuit: ad hæc non esse reli-
 ctum mundū a deo gubernatione illius priuatū sed prouidentia eius rei asserit. Non. n.
 solum creauit cuncta uerum etiā saluator rex dux oibus præsidens oīa disponens dicit
 oīa cum uidere oibus adesse. Vniuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eum
 fuerunt propheta nonnunq̃ a persona ipsius dei exclamant. Deus appropinquans ego
 sum dicit dñs & deus de longe. Quid faciet occulte homo quod non cognoscam? nōne
 cælum & terram ego impleo. Nonnunq̃ a se ipsis hoc pacto interrogantes: quis aquam
 mensurauit? quis montes pondere ac ualles iugo firmauit? quis cognouit mentem do-
 mini? aut qs̃ consiliarius eius fuit? Et rursus quis constituit cælū & extendit tanq̃
 scannā. Et alibi eleuate oculos uestros ad alta & uidete quis ostendit hæc oīa. Et deinceps
 dñs deus qui fecit cælū & fixit illud: qui firmauit terrā & quæ in ea sunt: qui dat spiracu-
 lum populis qui degunt in ipsa & spiritū eis qui calcant ipsam. Et rursus. Ego dñs deus
 solus extendi cælū & firmaui terram nō est alius præter me. Et alibi sic dicetis ipsis: dñs
 qui cælum & terrā non fecerunt perdant a facie terræ dñs qui fecit terram in fortitudine
 sua erexit habitabilē in sapientia sua & in prudentia sua extēdit cælū & adduxit nubes ab
 extremis terrarum fulgura fecit in pluuiam: & aduxit uentos ex thesauris suis. Et rursus
 quo ibo a spiritu tuo & ubi a facie tua me occultabo. Si ascendero in cælum tu illic es:
 si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas diluculo & habitauero in extre-

cc. mis maris: etenim illuc manus tua deducet me. Hæc posteriores cōuenientia priscis diuinitus prædicabant. Sed eos et audias qui ante Moysen fuerunt. Dixit autem Habraam ad regem Sodomorum. Extendam manū meam ad altissimum deum: qui fecit cælum & terram. Melchisedech quoque dei sacerdos Habraam his uerbis benedixit. Benedictus Habraam deo altissimo & benedictus deus qui fecit cælum & terram. Et Habraam rursus pone manum tuam sub femore meo. & adiurem te per dñm deum cæli. Et subiicit dñs deus cæli & deus terræ qui cepit me a domo patris mei: & a terra in qua natus sum. Postremo in ipsa uisione. Moysi deus interrogatus quis esset diuino respōdet oraculo: Ego sum qui sum sic dices filiis Israel: qui est misit me ad uos: hæc breuiter ab inumerabilibus excerpta sunt. Est ne igitur dignum gentiū theologiam immo uero impietatem cū istis ullo modo conferre. quos alii nullum esse deum alii cælestia corpora crediderunt. Et stellas ignem in cælo fixas dicentes aut ignem uia & arte circūlatum loco dei adorarunt: alii nulla dei prouidentia mundū sed irrationali quadā natura gubernari alii cælestia solum modo diuinitus regi: non aut etiam terrestria: mundumque sine ortu: neque ullo modo adeo productum: sed casu & fortuna constitutum esse: nonnulli ex atomis & inanimatis corpusculis esse conglutinatum asseruerunt.

De Verbo.

Cap. V.

h Is ita dictis alteram quoque personā a prima persona genitam non creatam hebræorum scripturæ significant quā uerbum sapientiā uirtutem dei appellant: unde inquit Iob: Inuenta est sapientia: Quis aut locus eius est? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et Dauid in psalmis: Verbo dñi cæli firmati sunt. Et Salomon ex persona ipsius sapientiæ. Ego inquit sapientia consilium & cogitationē constitui. & dñs posedit me in initio uiarum suarū ad opera sua. In principio anteq̄ terra facta est anteq̄ abyssi producti anteq̄ montes firmati ante oēs colles genuit me. Et alibi. Quid aut est sapientia & unde nata sit dicam & non occultabo. Spiritus ipsa est intellectualis sanctus unigenitus omnipotens oīa penetrās: uapor. n. est uirtutis diuinæ & fluxus gloriæ oīpotentis uerissimus fulgor æterni luminis & immaculatū speculum uirtutis diuinæ ac bonitatis eius imago ab extremo ad extremum oīa transiens ac oīa recte gubernans quod quidem diuinū uerbum a patre ad hoīum salutem missum scriptura confirmat. Quod deū & dñm. i. creatorem & gubernatorem a Moysē prophetisq; appellari conspiciamus. Venit aut ad hoīes homine assumpto a patre missum pp salutem nostram. Misit. n. uerbū suum inquit & sanauit eos. Vnde doctrina et euangelica prophetica & paternā hebræorum renouans theologiam hoc pacto incipit: In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum & deus erat uerbū: hoc erat in principio apud deū oīa per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Quod factū est in ipso uita erat & uita erat lux hominum. Merito igitur eodē spiritu Moyses plenus factō cælo & terra quasi cū filio suo uerba cōferentem sic deum patrē introduxit dicentē: Et dixit deus: Faciamus hoīem ad imaginē & similitudinē nostram. Quod plasmasti et occultius significauit dicēs. Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Aperte nāq; patris ad filium ordinē atq; mandatum more humano (nec. n. aliter poterat) expressit. Nemo. n. negabit oēm qui aliquid dicit ad aliū dicere: & qui mandat ac præcipit alii præter ipsum mandare atq; præcipere. Manifestius aut Moyses duorum dñorum patris uidelicet atq; filii mentionem fecit dicens. Pluit dñs a deo sulphur & ignē: & Dauid similiter. Dixit dñs domino meo sede a dextris meis. Donec ponā inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Et paulo post æternam illā & ineffabilem generationem uerbi designare desiderans ait. Ex utero ante luciferum

Tortilian. supra
rap: 21. Noyou.
et infra lb: ii.
rap: 10.

ccc.
Christi uerborum
von Vater im
Ewigkeit
geboren.

ferum genui te. Hæc ita se habere non solum uetus scriptura occultius (non. n. oēs tunc ferre poterant) uerum et noua ipsis quoque solaribus radiis dilucidus predicat: quamuis nonnulli iudeorum sancti gratia spiritus carentes aliter interpretati sunt: a quibus non nulla ponam iccirco non inutilia quoniam non effusum in aera uerbum dicunt nec spiritum non subsistentem sed diuersas personas probe sicut & nos: male autem quia diuersas quoque naturas opinantur. Philonem ergo audias scripturae uoces interpretatione sua explicatam quam obrem inquit quasi de altero deo dicitur in imagine dei feci hominem: Per pulchre id diuinitus scriptori fuit inspiratum. Nullum. n. mortale ad supremum patrem tanquam imago conferri potest: sed confertur ad secundum deum qui primi uerbum est. Necessesse enim erat rationale uim a deo uerbo anima hominis imprimi. Deus. n. qui supra uerbum est ita supremus est ut nulla rationalis natura similitudinem eius possit recipere. Hæc in primo quaestionum libro Philonis dicta sunt: qui in primo de agricultura uerbum dei filium quoque dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuersa pastor ille & rex deus iure gubernat. legemq; statuit. rectum eius uerbum & primogenitum filium qui curam totius gregis quasi maximi regis lux diligenter suscepit. Idem in secundo qui dubitandi roborem effugere uelit: audacter dicat nulla re materiali machinam mundi conseruari: sed uerbo aeterni dei sempiterno quod a mediis ad extrema: & ab extremis ad media protensum inuictum naturam sustinet cursum fouens ipsum atque conseruans: quasi uinculum quoddam pater qui genuit ipsum constituit. Merito igitur nec terra unquam aquis summerget: nec ignis extinguetur nec caetera peribunt: cum uerbum dei uocale inter muta elementa constitutum omnia conseruet. Hæc Philo. Nonne igitur uera hæc nostra sunt qui uerbo ac sapientia dei omnia producta esse predicamus: falsa uero illa quae nec uerisimilitudinem ullam habent: & inter se contraria sunt. Tales enim milesius aquam originem rerum dicit Anaximenes aerem. Heraclitus ignem: Pythagoras numeros Epicurus atque Democritus indiuidua quaedam corpuscula. Empedocles quattuor elementa: hoc dei uerbum magni consilii angelum lucem ueram iustitiae solem etiam nominat. Tertio spiritus additur sanctus a scriptura quem sicuti patrem & uerbum suum eadem dignitate atque honore honorari praecipit. Tertius igitur a patre spiritus esse ostenditur tanquam a patre per sapientiam elucens: post hanc aeternam dei substantiam rationales uirtutes nec numero nec specie nobis notas sed solum uisibilem proportionem (alia. n. gloria solis est: alia luna: alia stellarum scriptura iudeorum non ut deos sed ut ministras honorandas ostendit. Et mortali quidem naturae stellarum numerus omnino ignotus est. Deus uero multitudinem etiam intelligentiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim qui stellarum multitudinem numerat: & omnibus ipsis nomina imponit: innumerabilia enim genera profecto & intelligentiarum & stellarum sunt: deo autem omnia numerata sunt: de ipso enim dicitur mille milia ministrabant ei & decies milies centena milia coram eo assistebant. Cum enim numerum uideatur aliquem nominare numeratas illas ostendit esse uirtutes a deo. Cum uero tantam numeri quantitatem dixerit ignotum nobis illum numerum propter innumerabilitatem suam esse ostendit. Sed de substantia earum sic psalmista scriptum reliquit. Domine deus meus quoniam uehementer magnificatus es confessionem & decorem uidi disti amictus lumine sicut uestimento extendens caelum sicut pellem: qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni dicere nec de irrationali aere atque spiritu: sed altius quidam atque sublimius: necesse enim est cum a sensu nostro uerba prodeant translatiue non proprie de intellectualibus dici: unde ipsum quoque deum spiritum & ignem & lucem & huiuscemodi nominibus significa

mus. Virtutes autem illas angelos archangelos spiritus celestem exercitum principatus potestates tronos dominationesque nuncupamus: Quarum omnium iustitiam solem & sanctum spiritum ei annexum una cum deo ac patre creatorem atque gubernatorem scriptura confirmat: quem unum deum ab universis sicuti patrem ac dominum hymnis glorificandum propheta precipit dicens. Laudate dominum de caelis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellae & lumen. Laudate eum caeli caelorum & aquae quae super caelum sunt laudent nomen domini. Quia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in aeternum & in saeculum saeculi praecceptum posuit & non peribit. Haec hebraeorum dogmata merito erroribus gentium spreto complectimur uirtutes caelorum ut dei ministros honorantes. Solum autem deum & uerbum ac spiritum eius qui caelum & terram ac omnia quae in ipsis sunt creauit & a nihilo simpliciter produxit ut hebraeorum doctrina occultius & euangelica expressius precipit colimus atque adoramus.

De Contraria. Cap. VI.

Nunc consequens esse uidetur ut qualem hebraei de contraria uirtute doctrinam tradiderunt perspiciamus. Virtutes igitur ministrantes & spiritus qui ad ministerium mittuntur propter eos qui aeternae consecuturi uitae sunt hereditatem sanctos dico angelos dei diuina luce frui ac ideo luminaribus caeli conferri docti a scriptura credidimus. a quibus peruersi quidam spiritus cum sua nequitia diuinam lucem suscipere nequiuerint tenebrae factae sunt. Quorum primum qui est alius defectionis causa fuit quoniam penitus propter impietatem suam in terram decidit: quique totius uenosa prauitatis auctor est sponte a lumine ad tenebras lapsus draconem serpentemque latiferi ueneri per ductorem atrocem baeluam & leonem humanis carnibus uiuentem ac denique basiliscum scriptura solet appellare. Causa uero qua lapsus est furor mentis & arrogancia hoc pacto dicitur fuisse quomodo decidit de caelo lucifer qui mane oritur contritus est in terram: qui mittit ad omnes gentes: tu autem dixisti in mente tua in caelum ascendam: super astra ponam sedem meam: & ero altissimo similis. Et rursus haec dicit dominus quoniam exaltatum est cor tuum: dixisti deus ego sum & domicilium dei habito. Et iterum in more dei natus es in ter igneos lapides immaculatus in diebus tuis: ex quo die creatus es donec iniustitiae inuentae in te sunt. Exaltatum est cor tuum in pulchritudine tua: corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua propter multitudinem delictorum tuorum in terram deiici te: His uerbis apertissime cum superioribus illum uirtutibus conuersatum fuisse docemur. Et quoniam ceruices extulit propter arrogantiam decidisse: sub quo innumerabiles quidam sunt spiritus simili impietatis errore pro lucida diuina regia beataque habitatione ad conuenientiam sibi ac omnibus impiis loca tartari sententia dei depulsi. Quae loca abyssum diuina scriptura & tenebras: non has: sed quas diuina uerba intelligunt solet appellare: ex numero quorum multi exercitationis hominum gratia in terra & regione quae sublimis est derelicti erroris humani & impietatis gentium concausa simul fruerunt: quibus interdum nomina indit scriptura malignos spiritus & daemones potestates & principatus mundi huius appellans interdum symbolice cum piis atque religiosum uirum ne multitudinem daemonum formidet horretur. Super aspidem. n. ait ambulabis & conculcabis leonem & draconem. Signum autem est deum ab ipsis odio haberi eiusque uoluntati repugnare: quoniam se ipsos deos putari cupiunt: & dei cultum in se transferre conantur diuinationibus atque oraculis tanquam incantationibus allicientes quos a deo rapientes ad profundum impietatis detrudunt. Solis autem hebraeis malicia illorum a priscis fuit intellecta temporibus apertissime damnantibus omnes deos gentium daemones esse. Nunc autem dei gratia per saluatoris nostri euangelicam doctrinam

C
e

LIBER SEPTIMVS

Strinam uniuersis orbis uinculis daemonum solutus deum uerum glorificat.

De Hominum natura.

Cap. VII.

Ed phœnicum quidem ac aegyptiorum theologia casu hoïum cæterorumq; aiãli
fum productionem factam e terra dicebat: nullũ inter rationalem aiã & ira
 tionalem substãtiam discrimen arbitrata: quibus abiectis hebræos laudamus
 qui pulcherrime ac sapientissime ac ideo uerissime de prima hoïum productione docue
 runt duplici quadam natura constitutum esse hoïem asserentes: cuius altera pars cũ in
 corporea: & immortalis sit: uerus homo existit ad imaginem & similitudinẽ dei: nõ for
 tuna & casu: sed a deo ipso creatus. Voluit. n. suprema oïum causa non carere rationabi
 libus terram animalibus: ut non solum a cælestibus uerum etiam a degentibus in terra
 maiestas sua laudaretur. Itaq; dixisse deum scriptura testatur. Faciamus hoïem ad ima
 ginem & similitudinem nostram: & fecit deus hoïem ad imaginem & similitudinem su
 am fecit eum. Et rursus: Formauit igitur deus hoïem de limo terræ: & inspirauit in faciẽ
 eius spiraculum uitæ: & factus homo in aiã uiuentem: quem textum iudæus Phylo
 exponens his uerbis utitur. Cæteri quidem ab ætherea natura mentem nostram consta
 re dicentes ætheri affinẽ esse hominem uoluerunt. Moyses aut ille nulli creaturarum ra
 tionalem aiã similem: sed nomisina dei uerbo suo isignitum esse uoluit. Inspirauit. n.
 deus inquit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in aiã uiuentẽ: Et quo
 niam necesse est mittenti mislum similem esse: iccirco ad imaginem dei hõ: non ad ima
 ginem creaturarum alicui factus esse asseritur. Anima igitur hominis uerbo dei designa
 ta: necesse fuit corpus quoq; ad fulgentissimas partes mundi uisum erigere. Hæc Philo.
 Non ergo absq; causa cætera quidem animalia nutu diuino uel a terra uel aquis prorup
 pisse. Solus autem homo ad imaginem & similitudinem dei factus asseritur. Quare so
 lus omnium quæ sunt in terra rationis participes principari ac regere leges ferre artesq;
 inuenire potest. Sola enim hominis intellectualis anima ac rationalis est: reliqua omni
 no mortalia ad seruiendum homini facta sunt. Præest. n. uniuersis quasi dominus atque
 dux homo rationis uiribus robustiora corpore domans: iccirco prudentiæ iustitiæ alia
 rumq; uirtutum capax est: & ad cælestia se ipsum extollẽs stellarum cursum orbiumq;
 uolutiones ita quatit: ut cælestem se esse argumẽtum præbeat. Quod autem sibi circũ
 iacet terrenum corpus opus & ipsum dei est de terra sumptum & in terram reuertens.
 Qua propter oportet sicut pecoris cuiusdam ita corporis hominem curam habere: ale
 req; colere ipsum seruum ut ad huius uitæ ministerium perutilem: dñm uero interiorẽ
 quasi dei affinem uehementius amare ac honorare: quoniam & a prima causa honora
 tus est: homini igitur sic diuinitus ornato idoneum deus largitus domicilium fuit. Ipse
 autem sua sponte diuini contemptu præcepti domicilium mortale decidit: propterea
 pietatem esse adhibendam censemus: & uirtuti dandam operam: ut delictum nostrum
 deleamus: & ad primum redeamus statum. Non. n. in terris finem homini esse constitu
 tum: sed illic unde reuoluit restitutione imaginis quam deprauauimus: huiusmodi sunt q̄
 de natura hominis hebræorum doctrina antea q̄ græci omnino essent philosophata est.
 Græci uero heri uel nudius tertius nati nonnulla e barbaris multa ab hebræis ut progrø
 dentes monstrabimus furati sunt.

Quod natura non est genita.

Cap. VIII.

Erum quoniam hebræorum ueritas unum creatorem omnium deum cogno
uscit: ipsius quoque subiectæ corporibus substãtiæ quam hylẽ appellare so
 lent. Innumerabiles uero tam barbari q̄ græci contra opinantur: Alii maligni

tatis fontem esse hylem nec genitam nec corruptibilem dicentes: alii natura sui absq; qualitate funguraq; asserētes uirtute diuina mundum ab ipsa formata asserūt. Rationibus demonstrandum est solam hebræorum opinionem non falsam esse. Vtar autē ut soleo non meis sed alienis. Dionysius igitur in primo aduersus Sabelium hæc de proposita q̄stione reliquit. Nō sunt absq; scelere illi qui materiam primam ad fictionem totius deo subiecerunt: quam dicunt cum passibilis mutabiliq; natura sit diuinitus ad generationē oīum alterari. Sed ostēdant nobis unde similitudo ac dissimilitudo materiæ primæ ad deum est: necesse. n. est si positionem sanam uolunt sustētare superiorem quendam deo excogitare: quod nefandissimum est præterea cum non genitum esse similiter de utroq; dicatur & aliud alterum ab altero sit: unde id ipsis aduenit. Nam si non genitus deus p se est & ipsum non genitum esse ut quispiam diceret substantia sua est non erit non genita hyle. Non. n. idem est deus & hyle: quod si utriq; est quodcūq; est. i. deus quidē deus: materia uero prima materia. Inest autem utrisq; nō genitum esse: patet aliud esse ab utroq; & utrisq; prius atq; superius. Ad hæc causam reddi postulabimus: quamobrem cum utrunq; non genitum sit deus quidem impassibilis immutabilis immobilis atque actiuus est: materia uero prima contra passibilis mutabilis mobilis omnis alterationis receptiua. Quomodo autem etiam apte conuenerunt? utrum ad materiæ primam naturam adaptauit se deus cum ab ea mundum fabricatus est an ecōtra? Sed hoc ultimū impossibile. Non enim potest res insensibilis accommodare se ad artificem: Primum autem penitus nefandum si quis putet sicut artificem ad materiæ aptitudinem primā causam se accommodasse. Relinquitur ergo ut a dei sapiētia uaria & ut ita dicam multiformis formarū scilicet omnium receptiua hyle producta sit. Multa dici possunt: sed modo non est nobis hæc quæstio proposita: meliores tamen sunt qui hæc dicunt q̄ qui innumerabiles deos alium aliud creasse contendunt. Hæc a Dionysio sumpta sufficiant: nunc Origenem audias. Si quis autem putat non posse deum absq; subiecta inquit materia quicq; efficere quoniam nec statuarius absq; lapide statuam nec lignarius faber sine lignis rogendus est si arbitratur deum posse quicquid uelit. Eo enim pacto quo sicuti uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absq; sapientia qualitates non entes producit: quod omnes qui prouidentiam fatentur concedunt: substantiam quoq; quanq; uult producere potest. Mihi autem uidetur qui hæc dicunt fortunam quoq; deo annexere: qui nisi materiam primam forte repperisset non esset auctor nec pater nec creator & dominus uniuersi: præterea unde factum est ut sufficiens ad uniuersa fingenda nec superfluous aut deficiens materia subiecta sit: sequitur enim necessario a prouidentia quadam deo superiore ne scilicet ars dei perderetur si non haberet materiam artificii susceptibilem deo materiam esse subiectam. Vnde aut oīum quæ deus uult receptiua materia esse nisi eam deus talem qualē uoluit produxisset. Sed non genitam esse materiam supponentes sic aduersus eos insurgemus: si nulla prouidentia deo materiam nō subiecit: quæ tamen ei subiecta est quasi per prouidentiam esset subiecta. Quid præstantius factum est q̄ ea quæ casu fiunt? Quod si non est a deo producta materia cur mundum ab eo formatum dicunt? an quia tantam mundi fabricam nisi a sapientissimo artifice non potuisse fieri credunt? Sed materiam quoque tantam atq; talem ut corporalium rerū formas omnes possit suscipere non nisi ab omnipotente sapienteque artifice fuisse credendum. Cum autem obiciant neminem posse artificem absque materia quicquam facere: sciant se multo dissimilia dicere. Prouidentia enim semper hominum artibus materiam subiicit. Hæc aduersus illos dicta sufficiant: qui quoniam inuisibilis terra informisq;

informisq; dicitur: iccirco materiam primam non genitam existimarunt. Hæc Origenes. Philo aut iudæus de hac quæstione sic scripsit. De quantitate autem substantiæ utz facta sit dicendum est ad formationē uniuersi tantam materiam deum creasse ut nec superflueret nec deficeret: absurdum. n. est hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materiæ sufficientis præcipue in preciosa materia providere: deum uero qui numeros & mēsuram oīum nouit minime de hoc prouidisse. Ausim igitur exclamare nec pluri nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuisse. Non. n. integer ex oibus partibus mundus esset si non a sufficienti materia esset formatus. Sed cum prudentis proprium artificis sit antea q̄ incepit sufficientiam materiæ prospicere: homo quidem mortalis errare potest: ut nonnunq̄ deficienti materiæ addimenta quærat: nonnunq̄ ablationem a superflue. Deus uero cui nihil deest quicq; oīa potest ad unguem sufficientē produxit hylē. Sed qui cauillari uolunt argumenta multiplicant: qui uero philosophari ueritate rerum contenti sunt. Hæc etiam Philo. Maximo uero insigni apud christianos uero liber quidam de materia scriptus est: unde nonnulla mihi sumenda esse uideo ad exquisitam quæstionis decisionem. Credo inquit te quoq; ipsum uidere duo non genita si mul esse non posse: quis illud addidisti alterum ex duobus necessarium uideri aut separatum esse deum a materia aut coniunctum. Si igitur coniunctum esse quidam uoluerit dicere: unum non genitum dicet. Nam si cōiuncta simul sunt duo non genita esse nō possunt. Sed sicut consequetur dicimus unam rem genitam hoīem esse multis partibus constitutum: sic necesse est si non est separatus a materia deus: unum non genitum dicere: sin uero separatum quis dicet: necesse erit aliquod inter eos esse discrimen quo differantur: non. n. potest aliud ab alio distare: nisi tertium quoddam sit quo distare dicuntur. Istud aut ulterius progreditur. Nam si tria dabuntur ingētia: similiter de ipsis quæram: & si cōiuncta quis dicet: superiorem referam rōnem sin uero separata: quartum necessario introducet: quæ separatio efficitur. Sed illud forsā quispiam cogitabit: nec separatum esse deum a materia: nec rursus cōiunctum: sed esse in materia uelut in loco & materiam in deo tanq̄ continens. Erit ergo a materia circūscriptus deus: cūq; ipsa in stabilitate sua huc atq; illuc feratur ipse quoq; mutabilis erit. Præterea si materia informis fuit: ornata uero formis ad melius a deo mutata: deus quoq; erit i re locoq; informi. Ad hæc interrogandum est utrum deus replebat materiā an in parte aliqua materiæ fuit: nā si in parte fuit minor multo q̄ materia est: si totam replebat quō eam transmutando formauit: necesse. n. est aut contractum illud formasse: quod sui cōtractione uacuum fuit relictum: aut se quoq; ipsum una cum materia trāformasse. Quod si materiam esse in deo quispiam dicat similiter quæredum est utrum quasi separata ut uolucres in aere an ut in loco. Si. n. separatam ut uolucres in aere dixerit partibus ergo deus: immo re ipsa scissus: scindi. n. disseparariq; necesse est ad recaptionem aliorum. Sin uero ut in loco cū deformis materia per se sit nec a prauitate aliena erit deus deformitatis & prauitatis locus: quod cogitare nefandissimum est. Ita cum hylē ingenitam putes ne malorum causa deus esse uideatur: malignitatis receptaculum deum dicere cogaris.

Quod materia non est causa malorum. Cap. IX.

Ergo materiā non genitam principaliter dices multis rōnibus impossibile id esse demonstrarem: uerum quā malorum ipsam cām esse opinaris: & ex hoc ēt induceris ut non genitā credas: ad hoc uertēda mihi oratio est. Si enim adaperiam quo pacto mala fiant ostendamq; non esse possibile quin malorum auctor deus sit si materia ei aliunde ad creandum subiicitur: opinio hæc funditus euertitur: Sine qua

LIBER SEPTIMVS

litatibus ergo coæternā deo fuisse materiam: unde mundū istum creauit opinaris: Sic
 prorsus. Si ergo sine qualitatibus materia fuit: sunt aut in mundo qualitates: quia a ma-
 teria diuinitus factus est: qualitatū profecto deus pductor est. Ita mihi uidetur: Qua-
 litates porro non a subiectis qualitatibus factas esse: & aliud a substantiis dicis. Ita opi-
 nor. Si ergo nec a subiectis qualitatibus eductæ a deo qualitates: nec a substantiis quo-
 niam substantiæ non erant: a non ente simpliciter creatas diuinitus fateri necesse est. fal-
 so ergo abste in superioribus dicebatur impossibile esse a nō ente: simpliciter fieri quicq̃
 a deo quod tanto absurdus uidebitur: quanto si diligētius quispiā consideret: uel hoies
 qui maxime ex aliquo facere uidentur a non ente quædam producere. Architectus. n. ur-
 bem facit ex non urbe: & templa ex non templis. Quod si quia substātia subiecta est ar-
 chitecto: iccirco ex ente ipsum facere opinaris: non parū erras: non est. n. substantia quæ
 urbem facit: aut templa: sed ars quæ circa substantiam est hæc autem quæ ex arte fiat q̃
 in hoie est: non est tñ in lapidibus: sed forsan dicēs ideo non esse ex non ente artem qua
 urbs constat: quia sit ab artificio quod in artifice est. Ego uero tibi respondeo artem illā
 quæ in homine est non ab alia quadam arte sed a non ente in homine fieri. Accidentia. n.
 oīa in substātiis & fiunt & sunt. Homo. n. sine ullo artificio existit: ars uero nulla erit ni-
 si prius hominem esse intelligamus. Quare ars a nō ente in homine facta necessario est:
 q̃ si hominibus hoc modo se habet: quomodo non oportebit deum non solum qualita-
 tes uerum etiam substantias a non ente simpliciter arbitrari posse creare? Si enim aliqd
 ex non ente simpliciter posse fieri a deo fateris: substantias etiam a nō ente simpliciter ab
 eo posse fieri concedas necesse est. Verum quoniam apprime audire desideras unde ma-
 la oriuntur: quæro abste utrum substantias aut qualitates substantiarum mala opina-
 ris? Qualitates substantiarum arbitror. Materiam autem absq̃ qualitate ac deformem
 fateris? Dictum memini. Si ergo substantiarū qualitates mala sunt: & materia sine qua-
 litate est: deusq̃ omnium qualitatū creator cōceditur: erit malorum omnium auctor
 deus. Quare si abste materia non genita ponebatur: ut malorum causam deum dicere
 non cogeres: cogeres autem hoc facere: multo magis materiam ei ad creandum subieci
 ens frustra id certe opinaris: hæc sufficere mihi uidentur: nisi tu aliquid habeas: ego si cō-
 tentionis non ueritatis cupiditate uerba hæc faceremus: nihil amplius quærerem. Vex
 quoniam charitas est quæ nos mouet & utilitatis proximi causa disputamus: alius de
 his differendum arbitror: & quoniam nihil aliud q̃ ueritas quæritur quoquo modo pu-
 tas facilius atq̃ dillucidius id fieri posse. Sic oratione utaris ut non tibi solum uerum et
 mihi magnum conferas fructum. Sed quoniam qualitates esse mala superius diximus
 nunc substantias potius quasdam mala esse arbitror. Quid tu substantiam dicis? non-
 ne illam quæ ita per se existit ut nullo modo indigeat ut existat? Sic omnino. Malum
 autem actum alicuius esse opinaris? an quomodo? Actum profecto. Nonne igitur ac-
 tus agentis est? Est prorsus. Cum autem nihil agens sit: putas tui actum esse posse? mi-
 nime. Si ergo substantia nulla re alia indiget ut existat: mala uero actus sunt: & om-
 nēs actus cum alicuius sint agente aliquo sunt: & non agente non sunt: non erunt pro-
 fecto mala substantiæ: quod si ea quæ agunt substantiam: putas uerum id quidem est:
 ut homicida ea ratione qua homo est substantia est. Cædes autem ipsa non est substan-
 tia sed substantiæ opus: ac ideo interdum bonum hominem interdum malum uocita-
 mus dicunturq̃ ambo hæc nomina de homine propter bonos & malos actus: qui sunt
 accidentia. Cædes enim non est substantia: sed nec liberalitas: nam quemadmodū gram-
 matica grammaticus a medicina medicus dicitur cū substantia nec medicina nec gram-
 matica

LIBER SEPTIMVS

matica sit: sed ab his accidētibus appellationem accipiat: similiter a malis malus homo dicitur. & a bonis bonus cū neutrum eorū sit. Quare si quem alium præter hoīes causam esse malorum putas: simili mō in quantum hoībus suggerit mala ab actu suo ipse quoque malus erit. Sic. n. & homo malus dicitur quia mala agit. Quæ autem aguntur mala nō est ipse qui agit: sed actus eius a quibus appellationem accipit. Nam si agentem ea dicemus quæ agit: agit autem credem: erit homo credes: Et sic quoniam quæ aguntur cum aguntur solummodo sunt: facta uero esse desinunt: erunt homines cum agunt: & cum non agunt non erunt. Quæ falsa atque impossibilia sunt. Sunt ergo mala hominis actus: appellaturque homo malus non ex eo quod substantia est: sed ex eo quod mala agit. Malum. n. dici ab accidentibus substantiæ quæ non sunt substantia ideo concessimus: ut a grammatica grammaticus dicitur. Quod si quæ aguntur tunc incipiunt quando actus incipitur certe is etiam qui male agit tunc incipit malus esse quādo male agere cœpit. Non est ergo malum absque principio: nec non genita mala sunt: sed ab eo genita atque perfecta a quo aguntur. Recte o amice præsuppositis. n. probe intulisti. Nam si absque qualitatibus materia prima est: estque qualitatū auctor deus: mala uero qualitates sunt: mala essent a deo: Sed contra rationem istam hæc quæ dixisti sufficiunt: mihi uero in mentem nunc uenit falso absque qualitatibus hylē affirmari. Nulla. n. substantia uere absque qualitatibus dicitur: cum enim absque qualitatibus dicitur qualitas eius profecto significatur. Qualis. n. quædam materia certe prima dicitur: cum huiusmodi esse dicatur: ut aliquid in se non possideat: quæ res certe qualitatis quædam species est. Ad hanc igitur rationem oro respondeas. Nam cum non genita hylē mihi uideatur: qualitates esset innatas habere uidetur: & sic ab ea defluere omnia quæ mala sunt. Ita deus malorum causa non erit. Magna te puto laude dignum quod absque ulla pertinacia ueritatē quæras: causamque nobis præbeas: ut aut a uerbis tuis facilius tibi persuadeamus: aut rationibus acquiescentes ueritatem discamus. Sed si innatas habet materia qualitates cuius rei auctor erit deus: cum neque substantias nec qualitates produxerit: quippe cū tam substantia quæ accidens serui huiusmodi rationis uim a principio fuerint. Dic igitur quæso quo pacto deum creatorem appellas. Vtrum quia substantias in alias substantias mutauit: an quia substantias quidem nō mutauit: qualitates autem earum mutauit. Absurdum mihi uidetur mutatam fuisse substantiam dicere. Qualitatum igitur mutatione creatorem appellari deum assero. Nam quemadmodum cum e lapidibus domus fit: non est dicendum lapides in domum esse mutatos: Sed quali quadam deorū compositione domum factam esse: cum qualitas ista compositionis lapidum alia sit ab ea quam prius habebant. Sic mihi uidetur permanente substantia qualitatum mutatione hunc mundum factum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodāmodo quasdam a deo factas ais respondere mihi non dedigneris mala substantiarum ne qualitates sunt: & qualitates in hærent materiæ sive an impressæ fuerunt: In se dico absque principio. hac igitur qualitates a deo mutatas fuisse asseris. Ita prorsus. Vtrum igitur ad melius aut ad peius? Ad melius scilicet. Si ergo qualitates in materia in hærent quæ in melius mutatae sunt querendum adhuc restat unde mala orta sunt: aut. n. non permanserunt qualitates illæ malæ natura ut erant: aut si permanserunt malæ malignitatē eas in melius deus non conuertit: & sic malorum causam ad deum rursus refert: aut forsitan malas qualitates: materiæ mutatas esse nō dicis. Earum uero mutatione quæ indifferentes erant uniuersa diuinitus constructa opinaris hoc nō certe. Cur igitur malas qualitates reliquit: utrum quia euellere noluit: an quia nō potuit? Nā si noluit: & potuit: necesse tibi erit causam malorū deo attribuere: quæ mutatione mundū

creans non destruxit: neq; mutauit in melius mala cum potuerit. Nec poteris si ita opinaris deum non culpate qui malignitatem materiae non abstulit cum posset: sed ad perniciem creaturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipsi quoq; materiae illata est: peius. n. modo se habet quam anteq̄ formaretur: tunc. n. in sita sibi esse mala nequaquam sentiebat: nunc uero multæ partes eius accerrimum malorum sensum percipiunt: quod exempli gratia in hoie uideamus. Materia. n. hominis anteq̄ formaretur & creatoris artificio in animal commutaretur: nihil percipiebat postea uero q̄ in hominē uersa est: acutum habet malorum sensum: ita quod diuinitus materiae ad beneficium ipsius euenisse asseris peius ille fuisse inuenitur. Sin uero non potuisse deum insita materiae mala tollere contendis: impotentem deum esse asseris: qui autem impotens est aut natura imbecillus est aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillum arbitraris & firmus in hoc proposito consistis: actum est de salute tua: Sin autē a maiore quodam premitur: erunt mala deo efficaciora quam uires eius retundūt: quod dictu nefas de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est: si quidem illum esse deū dicimus cuius uires super omnia sunt? Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus querenti utrum simplex quædam erat an composita? Nam si unica fuit atq; simplex quomodo mundus qui ex ea est cōpositus uere dicitur? cum illud compositū sit quod a multis uariisq; constitutum est? Quod si compositam fuisse respondebis: erant ergo a simplicibus quibusdam composita: quare absq; principio non genita æternaq; materia esse non potest: non. n. erat anteq̄ simplicia ex quibus componitur conuenissent: deinde non duo sed multa tibi erunt non genita. Simplicia. n. ex quibus hyle tibi componitur multa ac uaria esse necesse est. Præterea uideat ne tibi quicq; sibi ipsi repugnare atq; opponi? Nihil oīo. Quid porro aquæ ignem opponi negas? nullo modo luci autē tenebras: frigidum calidum: siccum humidum? nonne similiter opponitur? Si similiter non inficitur. Si ergo nihil sibi ipsi opponitur nō erit materia una nec ex materia una: simile huic aliud est: quod modo queram: uidentur tibi alicuius totius partes aliæ aliarum destructiuæ? Nequaquam. Ignem autem aut aquam cæteraq; huiusmodi nonne materiae partes putas? Sunt certe materiae partes: Ignis porro nonne aquæ destructiuus: & e contra tibi uidentur? Scilicet. Si ergo partes totius aliæ aliarum destructiuæ nō sunt: ignis autē & aqua cæteraq; huiusmodi alterum alterius destructiuum est: nō erunt partes unius materiae: nec ipsa erunt materia: quoniam nihil sui ipsius destructiuum est: nihil. n. sibi ipsi opponitur aut repugnat: aliud certe alii opponitur ut album non opponitur albo: sed nigro & tenebræ non tenebris: sed luci. Si ergo una quædam esset materia nulla oppositio in rebus inueniretur. Cum autē aliæ rerum aliis opinantur non eadem esse uidentur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit: in quo priscorum sanctorumq; hebræorum uitas qui multo ante Moysen fuerant breuiter perstrinxi: quos omnes admirati diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illorum tantum nobis facimus: ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

EVSEBII PAMPHILII LIBER OCTAVVS INCIPIT.

De Traditions

VNC ORDINE PROGREDIENTES AD MOY
 si disciplinam quæ secundum gradum tenuit: & solis iudæis
 non aliis gentibus data est transitum faciam. Quod aut nul-
 li alii gēti sed iudæis solummodo Mosaica disciplina data est:
 nec idonea uel possibilis aliis fuit tpe suo pbabimus: sed quæ
 admodū ægyptiorū doctrinā ipsorum ægyptiorū uocibus ex-
 ponebā cæterarūq; gentiū theologiā suorū testimonio auctorū
 explicabā ita nunc quoq; faciendū est a iudæis ipsis & ab illis
 maxie q; doctissimi habētur ante oculos oīa ponā si prius quō
 in linguā græcā & q̄ta diligētia libri iudaici traducti sunt exposuero. Comodissimū. n. id
 mihi ad euangelicā doctrinam cuius præparationē modo scribimus fore arbitror. Cum
 enim iam saluatoris nostri tpa uiderentur propriis aduenire conducebatq; maxime salu-
 ti oīum gentium quæcunq; a prophetis scripta fuerant intelligere per linguam græcam
 quam fere oēs gentes intelligunt iudaicam scripturam uniuersis proposuit: Aut. n. post
 saluatoris nostri tempora non habuissimus iudæis ex inuidia occultantibus aut corru-
 ptiores nobis dedissent aut si recte haberi potuissent in suspitionē traductores facile uo-
 carētur. Saluator ergo noster qui ut deus oīa præuidebat optima dispositione usus Pto-
 lemaeo ægyptiorum regi traducendorum librorum cupiditatem iniicit. Quam rē Ari-
 stæus uir doctus utpote qui rebus aderat diligenter cōscripsit. Fuit autem traductio fa-
 cta temporibus secūdi ptolemæi qui Philadelphus uocatus est. Sed Aristæi uerba ope-
 ræprecium est audire. Demetrius inquit Phalereus in regia bibliotheca cōstitutus gran-
 dem a rege pecuniam accepit: ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel transcri-
 bendo libros cōgregaret: neminiq; interrogatum me præfente a rege quotnam libri iam
 in bibliothecis essent dixisse plures q̄ ducenta milia: sed breui tempore non erunt forsā
 pauciores quingētis milibus si nō ab uniuersa græcia solum quod feci: uerum etiam ab
 aliis gentibus ac præcipue a iudæis quorum doctrina perutilis mihi esse dicitur q̄ pluri-
 ma possumus uolumina congregamus. Et quænam rex inquit causa detinuit ne iudæo-
 rum libros quæ regio nobis affinis est aut emeris iam aut transcripseris præsertim cum
 ad hanc rem tanta tibi præstetur pecuniam quantā pecieris. Tum Demetrius traductio-
 ne opus est inquit: propria. n. lingua & diuersis utuntur q̄ ægyptii litteris. Multi eos sy-
 rica & lingua & litteris uti censent: quod ita esse non inuenio. Post hæc rex præcepit. De-
 metriō scribere ad se de iudaicorum librorum traductione. Omnia enim tanta diligen-
 tia faciebat: ut uel res minimas petitionibus atque mandatis exactissime scriptis ageret.
 Quare ipse quoque cuncta ut gesta sunt conscripsi. Hanc igitur epistolam Demetrius
 philadelpho misit. Regi magno Demetrius. Quoniam præcepisti o rex ut undecunq;
 possim i bibliothecam tuam libros utiles congeram: maiestati tuæ refero iudæorum di-
 sciplinam & leges litteris & lingua sua conscriptas perutiles mihi uideri. Feruntur enim
 abiecte nōnulla trāslata tantæ certe admirationis: ut & itēgra & diuina sola legū sanctio-
 iudaica uideatur. Sic enim etiā Hecateus abderita propter sanctionē legis nec a poetis
 gētiū tactam arbitratur nec diligenter ab historicis expositam. Si ergo tibi uidetur o
 rex scribatur ad pontificem iudæorum ut de singulis tribubus seniores uiros legilispē-
 ritos & probos sex mittat ut diligenti examine id eligamus i quo plures conuenient tra-
 ductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uidet: scilicet perpetuo. Tunc rex

ad Eleazarū scribi iussit quod captiuos iudæorum remisit: & auri quinquaginta talenta argenti centum: & lapides non paucos ad crateras: phialas & mensam cæteraq; uasa & sacrificia faciunda deo iudæorū obtulit: cuius epistola hæc est. Rex Ptolemæus Eleazarō pontifici salutem. Non ignoras multos iudæorum in regione habitare nostra qui ab hierosolymis persarum in tempore quo illi regnabant abstracti fuerunt quorū multi cum patre nostro in ægyptum ingressi maiori mercede in legionibus conscripti sunt: cūq; fideles inuenisset in præfidiis collocauit: ut eorum formidine aios ægyptiorum cōprimeret. Nos etiā postq̄ regni habenas suscepimus humanius tuos tractantes plures q̄ centum milia captiuos redemimus ac liberauimus conuenienti mercede dñs de-posita: & si quid impetu multitudinis perperam gestū est totum correximus. Putauimus. n. id maximo deo gratum fore. qui tantum regnū cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis et florentes ætate uolentesq; militare cum dignitate aliqua in exercitu constituimus & apud nos nonnullos admisimus. Quia igitur uolumus & tibi & iudæis tam præsentibus q̄ futuris gratissimū facere: decreuimus ut lex uestra litteris græcis ab hebraica lingua traducatur: ut uestra quoq; uolumina cum aliis regiis libris in bibliotheca nostra inueniantur: recte igitur facies & nostro studio condigne: si uiros probos & seniores peritos legis linguæ græcæ non ignaros sex ab unaquaq; tribu elegeris. Oportet. n. qm̄ res q̄ maxima est illud eligatur in quo plures conueniant traductores: hæc re gesta non paruam nos gloriā consecuturos arbitramur. De his rebus latius tecū loquentur Andreas de intimis cubiculariis: & Aristo qui & primitias ad uasa & sacrificia in templum portant argenti atq; auri pondus non contemnendum. Scribe tu quoq; ad nos de quibuscūq; uolueris. Gratum. n. id nobis erit & amicitia nostra dignum & q̄ primum fieri curabimus quod petieris. Vale Ad hæc Eleazarus sic rescripsit. Eleazarus pontifex amico uero Ptolemæo salutē. Si tu & Arisnoe regina & soror & filii uestri ualeatis bene est: & ut uolumus fit: ipsi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti sumus cum per litteras tuas bonam erga iudæos uoluntatem tuā cognouerimus. Itaq; uocato populo publice tuā epistolam legimus ut scirent quantā in deum nostrū habes pietatem: ostendimusq; uiginti aureas phialas quas misisti & argenteas triginta: & crateras quinque & mensam argenteam ad sacrificandū & ad alia faciunda quibus templū ægeret argenti talenta centum: quæ Andreas & Aristo uiri probi & docti & te digni abs te nobis tradiderunt quibus latius diximus quæ uisa sunt. Oia. n. quæ tibi conferunt et si præternaturam essent tui petentis gratia efficere parati sumus. Plurima. n. ac maxima: & q̄ obliuisci nunq̄ poterimus nostro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te & regina & filiis & amicis tuis sacrificia optulimus deo: & orauit uniuersus populus ut cuncta tibi sicuti uis succedant: regnumq; tibi cum gloria dñs oīum deus conseruet. Præterea ut diuinæ legis commode ac secure fiat traductio: sex ab unaquaq; tribu seniores elegi quos ad te cum libris destinaui. Recte igitur facies rex optime exquisitissime traducta scriptura curare ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hæc de re dictis post iam traductā scripturam hæc subiungit Lectitata igitur examinataq; traductione seniores interpretū ac sacerdotes & multi ægyptiorum principes coram rege congregati propositis in medio libris magna uoce dixerunt quoniam probe ac sancte diuina scriptura traducta est: decens modo est rex iustissime ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat: quod cum omnes uoce approbassent iussit rex secundum morem suum maledicere. Maledixerunt ergo ut solent si quis addiderit aut subtraxerit aut mutauerit aliqd̄ rectissime id agētes ut ppetuo iuolata scriptura seruetur. His ita gestis mirabili rex fuit affectus gaudior
a iudaica

lecta uero uniuersa sibi fuerant & admiratus legis latoris prudentiam dixit Demetrio quò nemo poetarum neq; historicorum de tot tantisq; rebus gestis nullam mentionem fecit: Cui Demetrius diuina hæc lex est: & a deo data ut uides ac ideo si qui tetigerunt deo percussi resiliunt. Affirmauitq; audisse a Theopompo quod cœperant nonnulla a iudaica scriptura translata græca oratione ornare: & illico turbatione quadam mentis & animi percussus magno studio deum orasse: cuius rei gratia id sibi accideret. Audiuit seque per somnium quia res diuinas lenocinio inquinatis hominibus aderet. Ego quoq; ipse inquit a Theodoto tragicædiarum poeta accipit: quod cum nonnulla e iudaica scriptura ad fabulam quandam transferre uellet luminibus captus fuerit: qui quoniam credit hac de causa id sibi euenisse magno tempore poenitentiam egit: & tandem sibi uisus fuerant restitutus. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam iudaicam iussit referuari.

De Vita & disciplina mosayca. Cap. II.

Vnc disciplinam Mosaycam ut doctissimi iudæorum scripserunt exponam. Philo igitur de iudæorum ab ægypto egressu in primo libro quos de hypotheticis inscripsit ubi pro iudæis quasi aduersus eorum accusatores his uerbis utitur. Populus inquit iste qui a Chaldaeo parente traxit originem a syria in ægyptum translatus post multos annos: quoniam multitudinem eorum ægyptus nō capiebat & magnitudine animorum: ac simul quia somniis ac uisionibus exitus ei diuinitus significabatur magnopere in eam terram unde maiores sui in ægyptum profecti fuerant redire cupierunt. Quo facto a deo creuerunt ut ad hæc usq; tempora iudæorum genus durauerit. Et paulopost ducebat autem eos uir unus quem si uis nihilo præstantiorem cæteris putato. Perunt. n. multi cum obprobriis arte quadam malefica & lenocinio uerborū omnia illi confecta fuisse dicentes: Sit sane: sed artificium tamen illud maleficum & uersutia hominis non modo uniuersum populum a siti fame cæterisq; periculis quæ quotidie locorum asperitate & solitudine accidebāt liberauit ac uelut in copia rerum omnium aliud: uerum etiam longe ab omni seditione & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui tempore ista sed tanto seruata sunt: quanto nec domus una in pace atq; concordia conseruari facile potest. Itaq; non sitis non fames non calamitas aliqua non futurorum formido non ignoratio cœtorum aduersus maleficum illum uirum seductos populos incitauit. Quam igitur uis artem aut uerborū lenocinia aut prudentiam aduersus tot tantaq; accidentia quotidie mala suffecisse? Aut enim subditus illi populus natura obtemperans: humilis: & peritia futurorum munitus libenter cum sequebatur: aut si illi mala fuerant deus dura omnia eis mitigabat: & tam præsentium q̄ futurorum notitiam Moysi concedens effecit: ut tandem ab omni periculo populus suus euaserit. Vtrum. n. isto tum concesseris magna laude Moysen certe affeceris: posteaq; in terram istam uenerūt & si quo pacto eam consecuti sunt diuinæ litteræ significant: malo tamen ego probabili coniectura q̄ ueritate historica uti? Vtrum enim quispiam uoluerit ipse concedam aut multitudine aut armorum peritia syrios & phœnices patriæ propugnantes uicisse: aut ui quidem nihil fecisse: sed a dantibus sponte regionem accipisse: ac nō multo post pie & sancte uiuendi omnem disciplinam constituisse. Alterum enim fortissimos eos uiros alterum a deo sic amatos significat: ut etiam inimicis suis uenerabiles uiderent: quippe hostes atq; inimici erant eorum a quibus regionem ubi & ipsi & maiores sui nati educatiq; fuerant repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non est mirabile atq; diuinum si quasi melioribus sine ulla ui sponte hostibus cessisse fatearis: post hæc nescio quid pri

h

mo quid secundo collocabo: probitatem ne legis: an obedientiam sanctitatem iustitiam & pietatem illorum qui uirum illum a quo legem acciperunt sic admirati sunt: ut quid quid ille uellet: hoc deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius hæc agebatur: siue a superiore quadam uirtute doctus faciebat: ad auctorem deum omnia reducuntur. Mirabile nempe mihi uidetur duobus annorum milibus immo maiore tempore iam fere transacto: non enim exquisitissime annorum possum dicere numerum nec uerbum unum in lege illius esse immutatum: sed centies unusquisque Iudæorum morietur: quæ legi moisaicæ derogabit. His dictis compendio transcurrit disciplinam ciuilem: quæ iudæi lege moisaica tenuerunt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud iudæos est non forum & iudicia: non postergationes & moræ: non lites & accusationes: sed omnia uera simplicia & constantia. Si adulteratus es: si uim intulisti: si fornicatus: si aliquid horum feceris morte punieris: si seruum si licerum uituperaueris: si uinculis premis: si abductum uendideris: si priuata si sacra sublegeris si impietate usus fueris: non opere solum uerum etiam uerbo: propitius autem nobis sit deus qui hæc cogitauimus si in patrem si in matrem aut in benefactorem tuum morte morieris non communi: sed lapidibus obrutus: præterea mulieres uiris seruire oportere non ad contumeliam: sed ad obedientiam parentes in filios ad salutem eorum habere imperium: unumquemque suorum esse dominum: nisi deo ea obulerit. Nam si uerbo solum deo dedicauerit: tangere amplius non licet dei oblata neminem rapere nec aliena omnino furari: uerum etiam si uerbum emisit quo sua omnia deo oblata esse uideantur: ac demum penitentia ductus tangere audeat: aut ad aliud sensum prolata sibi uerba interpretetur: animam amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innumerabilia præterea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata: quæ quis odit non faciat: quæ non locauit non tollat: nec a prato nec a torculari nec ab area magnam aut paruum aliquid auferat: Ignem potenti dare: aquarum fluentia non includere: in opibus & mancis opem petentibus stipem propter deum esse concedendam: mortuis sepulchri locum non esse negandum: mortuorum sepulchra non mouere nihil mali cuique inferre: non obrundere aut eicere sperma: nulla ui fecunditatem mulierum retardare non aliter uti animalibus: quæ deus & lex uoluit: semina non dispergere: iugum non imponere iniuste non habere modum præter mensuram: nec numerum adulteratum: amici arcana inimicitias lapsus non patefacias: non superes liberos a parentibus etiam si captiuos habeas non uxore a uiro etiam si argento tuo emeris: hæc maiora pulchrioraque sunt illa parua multis uidentur non destruere domi nidum. Nullius animalis preces cum ad te lamentanti simile refugiat continere uelis. Sed lex quæ ista iussit magna cura seruanda esse constituit maledicunturque qui non seruant: & deus ipse qui omnia perspicit ultor inuocatur. Et paulo post non semel sed sepius immo uero singulis diebus septimis propter malos hæc repetuntur: maledicunturque qui non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos: uerum etiam legum peritos legislator singulos effecit: septimis enim diebus in idem congregari uoluit: ut confidentes scripturam audiât: ne quis se ignorance possit excusare. Ita conueniunt semper & sedentes magno cuncti utuntur silentio: nisi ad laudem dictorum uerbum aliquod communiter emiserint. Sacerdos autem aut de senioribus unus legem recitat & exponit: fitque per totum id diem septimum usque ad uespertinum crepusculum: deinde abeunt & sacrarum legum peritiores & pietate multo munitiores. Num ociosi septimum peragere diem iudæi tibi uidentur: an hæc quæ faciunt cæteris omnibus necessaria magis ducis: hæc enim re fit ne a iure consultis quid faciendum sit quaerent: nec per ignorantiam fallant: Sed unusquisque facile de legibus atque moribus interrogatus respondeat: &

deat: & uir uxori: pater liberis: dominus seruis legis præcepta tradat. Facile de septimo quoque anno quis non similiter dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant: sed agros ipsos cessare patiuntur: ut uires ad futura suscipiant. Multo enim fecundiores redduntur: si eum cessauerint: in noualia rursus profcinduntur: quod etiam corporibus hominum accidit: semper enim eundem ferre laborem & ualitudini obest: & robur animi atque corporis deiicit. Sed si quis iudæo polliceatur fecundior rem in septimo anno agrum futurum si eum coluerit: nequaquam id facere patietur: nam & ipsi a laboribus accipere se uolunt: & agros aliquando quiescere: ut & ipsi latiores & agri fecundiores alio initio laborum sumpto efficiatur. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno quoque ipsi ab agriculturæ laboribus abstinere: si quid sponte agri protulerint non colligunt neque deponunt: sed quia nullo suo labore productum est: communiter cuiusque uolenti omittitur. Quare autem septimum numerum ita lex honorauit: nemo a me quæret: qui a medicis atque philosophis de uirtute quam ad omnia maximeque ad naturam humanam possidet audiuit. Hæc Philo: Similia uero ipsi & Iosephus in secundo de antiquitate iudaica hoc pacto conscripsit ab ipsis rebus. Si quis cæterarum gentium leges nostris conferret: diligenter uideret: licet quisnam maxime tam iustissimas leges quam pietatem in deum ueram hostibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur: ac alii principatu unius alii paucorum potentia: alii totius populi iudicio gubernentur: nostræ legis conditor hæc omnia despexit: & soli deo (dicam enim: etiam si durum uideatur) gubernationem iudæorum attribuit: ad illum enim tanquam omnium bonorum causam respiciendum solummodo censuit: quem nec factum ullum nec cogitatum fuisse potest: qui cum immortalis æternusque sit: omnia potest: nec alia nobis ratione quam creaturis suis cognoscitur. Hæc enim de deo opinari oportere sapientissimi etiam grecorum principiis ab illo sumptis testantur. Nam & Pythagoras & Anaxagoras & Plato multique alii hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita in multos efferre ausi non sunt. Nostræ autem legislator quoniam opera legibus consona effecit: non solum sui temporis iudæos sed omnes usque ad hunc diem in ueram creatoris pietatem reduxit: atque reducit: cuius rei causa est: quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem esse docuit: sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit: & ipsas uirtutes iustitiam dico: modestiam: fortitudinem: ciuium inter se concordiam altius omnibus impressit. Omnes enim operationes nostras omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uoluit: nec aliquid horum incautatum reliquit. Duplex enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciendum sit discimus: & exercitatione faciliores ad agendum scimus: alii quidem legum latores altera solummodo ratione usi sunt. Nam Lacedæmonii atque Cretenses non uerbis sed re atque consuetudine instituebant. Athenienses autem & cæteri pene greci omnes quæ facienda essent uel non: legibus iuebant. Re autem atque opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uero Moyses diligenter hæc utraq; coniunxit: nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit nec doctrinam procul ab exercitatione iacere passus est: sed a primis statim alimentis incipiens domesticum uiuendi usum ita complexus est: ut nihil adeo paruum sit: quod uoluntati utentis prætermiserit: sed quæ comedenda sunt: & a quibus abstinendum: ac de omnibus quæ simul uiuunt: de diligentia præterea in agendo: ac de requie a laboribus legem quasi regulam posuit: sub qua tanquam sub patre ac domino uiuentes nihil ex ignorance peccamus. Non enim semel aut bis: sed

*Disciplina morum
duplex est*

singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes ad audiendam legem conuenire ius-
 sit: ut præceptis eius maxime omnium cognitis nemo se posset per imprudentiam pur-
 gare: quod cæteri omnes legū conditores ita reliquerunt: ut plurimi uere homines tunc
 tandem quicquam prohibitum esse discant: cum iam præuaricati sint: & qui præcipuos
 maximosq; gerunt magistratus ignorantiam legum præ se ferūt: cum legisconsultos se
 cum semper habeant assistentes. Quencunq; uero iudæum de Moyfi legibus interroga-
 ueris: facilius tibi omnes percurrer quam nomen suum proferre posset. Ita fit ut ab in-
 eunte nobis ætate leges imprimantur & raro quidē aliquis transgreditur: & si quis trans-
 gressus fuerit: nullo pacto poenam deprecari potest. Quæ ex re mirabilis generi nostro
 concordia inest. Nam & quia eadem omnes de deo sentimus: & quia in uiuendi mori-
 bus nulla differentia est: summa omnes concordia coniungimur. Non audies. n. apud
 nos diuersas de deo sententias quod apud alios non uulgares tantum uerum etiam phi-
 losophi factitant: quorum alii nihil omnino deum esse cauillantur: alii deum esse conce-
 dentes gubernationem rerum ipsi cōcedere nolunt. Apud nos autem a mulieribus etiā
 & seruis audies omnia nostra studia ad deum referri oportere: unde factum est ut non-
 nulli tanq; magos atq; inertes non accusent: quia nouarum rerum inuentores nō sumus:
 quod apud alios ita laudatur ut qui patria consuetudine contempta innouare quicq; po-
 tuerunt sapientes fuisse uideantur. Nos autem econtra id præcipuum prudētia atq; uir-
 tutis munus existimamus: ut nihil omnino contra legem aut facias aut cogites: quæ res
 maximo argumento est leges Moyfi optime atq; diuinitus latas esse: nam quæ aliter se
 habent: experientia redarguta ceciderunt: nostræ autem legis quidnam aliquis mutare
 queat? uel quid melius aut inueniet aut ab aliis accipiet? num uniuersum disciplina: ciui-
 lis modum repræhēdet? Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quam hic sit
 qui deum principem proposuerit: & sacerdotibus communiter maximarum rerum gu-
 bernationem attribuerit: ac summo pontifici sacerdotis tum omnium regimen commi-
 serit: quos non censu aut genere sed uirtutis præstantia ad dei cultum assumpsit: & legis
 aliarumq; rerum curam illis commisit: ut ipsi & dubia decidant & peccantes puniant.
 Quis igitur præcipuus hoc melior aut quis maior deo potest honor afferri? Tota quip-
 pe multitudo piissime deum colit: & sacerdotibus maximarum rerum cura committi-
 tur. Ita fit ut tota disciplina ciuili quædam solennitas esse uideatur. Nam quæ paucis
 diebus uix alii faciunt mysteria & dies festos appellantes: hæc nos toto aīo firmaq; sen-
 tentia multis sæculis & conseruauimus & conseruamus. Vide autem q̄ uera simplices
 integræq; nostræ opiniones sunt: Primum enim omnium de deo opinamur quod ipse
 perfectissimus atq; beatissimus sit: sibi atq; cæteris sufficiens: omnium ipse rerum princi-
 pium: ipse medium: ipse finis: operibus notissimus atq; manifestissimus: substantia peni-
 tus inuisibilis: cui simile nec uidere nec excogitare quicq; possumus: Quare nec materia
 ulla ad imaginem eius suscipi nec ars imitari eum lingēdo potest. Opera eius oculis cer-
 nimus: cælum terram solem lunam lucem fluuios mare animalia plantas quæ ipse fecit
 non manibus neq; labore nec alicuius auxilio sed cum uoluerit omnia bene fieri: omnia
 illico bona facta sunt. Hic sequendus omnibus hominibus est atq; colendus: colitur au-
 tem sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templum unius dei amicum enim omni-
 bus: quod simile est commune templum omnibus est quia communis deus est: hunc sa-
 cerdotes præcipue colant: quibus unus præest huic: qui non obtēperat tanq; impius pu-
 nitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatemq; nostram quæ deo ac omni-
 bus probis odio sunt: sed ad emendationem purgationemq; nostram in quibus pro cō-
 muni

muni prius salute oramus: deinde pro nostra. Gratissimus enim deo est qui communē
 salutem suā anteponit. Petimus autem a deo peccantes non ut bona nobis concedat: quā
 sponte iam praebeat: sed ut capaces eorum bonorum ita nos faciat ut cū ceperimus nō
 efferamur. Sacrificantes a luctu ab uxore aliisque multis abstinere lex iubet. Haec de deo
 sentire mosaica lege didicimus. Longum esset omnia percurrere quae de nuptiis conne-
 xioneque sexuum cum uxore ad procreandum constituit: quae seuerissime praeter naturam
 agentes ulciscitur: quae de latrocinio atque furto: quae de rapina & ui: quae de liberis educa-
 dis: quae de parentationibus mortuorum: ut non magno sumptu neque magnificentia se-
 pulchrorum charitateque fiant: purgari autem a cadauere uenientes iubet quasi immun-
 dos: ut hinc discamus quā magna immundities in caede hominis sit. Parentes secundo lo-
 co post deum honorari iussit: & ingratum aduersus parentes hominem lapidibus obru-
 endum esse censet: seniores a iunioribus honorari praecipit: nihil inter amicos occultum
 esse uult: & si diffidium acciderit amici arcana efferri non sinit: Iudici muneribus corru-
 pto mortem intulit: qui non auxiliatur supplicanti cum possit reus secundum legem esse:
 non tollas quod non deposuisti: non tangas alienum: non mutues scenore. Innumerabi-
 lia huiusmodi sunt: quibus societas nostra & disciplina ciuilis inter nos continetur. Sed
 non est praetermittendum quomodo erga alienigenas affectos nos esse uoluit: sic enim
 diuinitus hanc rem etiam curauit ut nec nostra corrumpi possent: nec inuidere his posse-
 mus qui legem nostram recipere uelint. Quicumque enim nostris legibus uiuere desiderat
 omnes humaniter suscipiendos iussit: cum non genere sed uiuendi disciplina coniunctio-
 nem hominum distinguere uideatur: si qui autem non integre sed simulatione accedunt
 hos repellendos imperat: ne conuersatione sua corrupamur. Caetera uero quorū usus
 necessarius est petentibus danda esse constituit: ignem aquam alimentum caeteraque hu-
 ius: ut uiam ignorantem ostendere: insepultum hominem non negligere. Quam humani-
 ter autem gerenda bella esse censuerit idem patet: quoniam nec igne nec ferro agros ho-
 stium populari dimittit: nec eos spoliare qui ceciderunt in praesidio: nec captis iniuriam in-
 ferre maxime mulieribus: tantaque facilitate ac mansuetudine fuit ut uel brutorum anima-
 lium curam habuerit: nam usum congruentem eorum nobis concedens crudelius ea tra-
 ctare prohibuit: nec interficere sinit si quae quasi supplicantiā ad nos refugiunt: parcen-
 dum etiam in hostili regione: nec interficiendum animalia illa uoluit: quorū labore ho-
 mines iuuantur. Sic undique cum docendo tum puniendo a uitiis ad uirtutem reduxit.
 Mors enim imminet si adulteratus es: si puellam rapuisti: si marem tentasti: si tentatus
 concessisti: de aliisque omnibus punitiones rebus conuenientes absque deprecatione conscri-
 psit. Seruatoribus autem legum praemia proposuit: non argentum neque aurum nec olea-
 stri aut hederæ ferta & inane quoddam praeconium sed & ipse praedixit & deus miracu-
 lis confirmauit. Siquis etiam mortuus esset pro lege: uiuet tamen & meliora maioraque
 praemia consequetur. Unde factum est (nō enim uereor dicere quod res ipsa praedicat)
 ut multi magno animo summos crucia tuis & mortem ipsam subire maluerint quā quicquam
 facere aut dicere praeter legem. Et certe si gens nostra ignota caeteris hominibus esset nec
 legis nostrae sanctitas ullo modo cognosceretur: & aliquis omnia diligenter scripta grae-
 cis nunc legeret: narraretque talem se aliqua in orbis parte uiuēdi uidisse disciplinā: quam
 multis saeculis cum summa in deum pietate seruata diceret omnes admiraretur. Nul-
 lus enim uere sanctiores leges excogitauit: nec tot saeculis leges suas animis hominū fir-
 miter imprimere potuit. Praetermitto Platonem qui ueram opinionem de deo in multi-
 tudinem efferre non esse tutum constet: & leges uerbis inanibus conscripsit: unde nul-

la utilitas nisi forsan eloquentiæ consecuta est. Lycurgum autem homines admirantur: & Spartem in cælum efferunt. quia longo tempore leges illius inuiolatas Spartani conseruauerunt: quæ res certe non parua uirtutis est: sed illi breui tempore id fecisse inueniuntur si quis eos cum Iudæis comperat: qui non minus ferre quam duo annorum milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonii liberi quidem leges seruabant: quæ primum autem fortuna mutata fuit: totius uiuendi disciplinæ omniumque suarum pene legum obliuisci: nos autem sapius aduersa fortuna multo magis quam cæteri homines uexati: nec est in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristum de allegorico sensu scripturæ.

Cap. III.

hæc Iosephus de mosaica iudæorum disciplina. Multa uero dicere possem de occulta legum uirtute & allegorica speculatione: sed tangam pauca quæ ab Eleazarum atque Aristobulo summis apud Iudæos uiris nobilissimisque quæ Ptolemæi tempore perfluxerunt: quorum alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate insignis fuit: ut paulo ante scriptum est cum de translatione scripturæ in linguam græcam dicemus: qui regis legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens his uerbis usus est: ut Aristus alter ex legatis conscripsit. Dignum autem est inquit nonnulla eorum quæ ab eo audiuius breuiter ponere: præcipue quoniam temere quædam de puris atque impuris animalibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus enim a nobis quamobrem si a deo uniuersa creata sunt impura nonnulla scriptura uocatur: a quibus abstinendum esse iubet: ita differuit. Vides quantam uim habet conuersatio atque consuetudo: malos enim homines si cum improbis: laudabiles si cum probis conuersantur facile facit. Primum igitur legum diuinarum lator ita cuncta deo patre ostendit: ut nihil agi nihil excogitari possit quod cum lateat: deinde cæteros omnes homines falso multitudinem deorum introducere docuit: cum ipsi multo præstantiores sint quam dii sui quos uenerantur: quorum simulachra lapidea uel lignea tanquam imagines eorum qui ad uitam sibi non nihil contulerunt adorant sensum ipsi habentes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autem omnino quasi dii a gentibus coluntur illi qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerunt: cum non fecerint neque produxerint ipsi quicquam: sed meliorem eorum quæ sunt usum excogitarint: aut cur hodie quoque multi non adorantur: cum antiquioribus ad inueniendum excogitandumque multa sagatiores acutioreque sunt. Nam de ægyptiis quidem nescio quid dicere oporteat: bæluas enim & serpentes & uiuos & mortuos uenerantur. Hæc igitur inspiciens diuinus ille uir incensibus ferreis & inuiolabili ualle a cæteris gentibus separare nos uoluit: quo pacto facilius corpore atque animo immaculatos longeque ab huiusmodi falsis opinionibus remotos fore uidebat: ut solum uerum deum præter cæteras gentes adorantes illi solummodo inhæreamus. Unde factum est ut a nonnullis ægyptiorum sacerdotibus qui disciplinam nostram altius considerarunt dei homines gens nostra sit appellata: quod nemini nisi deum uerum colat accidere potest. Nec id iniuria: reliquis enim cibo potui uestituique inhiantibus nostri omnibus istis contemptis per totam uitam de omnipotentia dei cogitant. Ne igitur conuersatione atque consuetudine aliorum corrupti ad impietatem eorum deferamur: cibi & potus tactus & auditus atque uisionis purificatione legali nos a cæteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei gubernata naturali ratione similia sunt: quibus singula a quibus abstinemus & quibus utimur profundam habeant rationem: quorum unum aut alterum exempli gratia ponam: ne putres tenete

tes temere de rebus tam paruis a Moysse fuisse conscriptum: sed omnia uideas ad probi-
tatem hominum & iustitiæ perfectionem sancte pertinere. Volucres enim omnes qui-
bus utimur domesticæ mundæq; sunt tritico aut leguminibus connutritæ: ut columbæ
turtures perdices anseres cateraq; huiusmodi quæ uero prohibitæ sunt eas rapaces car-
nibusq; aliarum auium nutriti cõperies: a quibus agnis hædisq; raptis hominibus quoq;
tam uiuis q̄ mortuis infertur iniuria: quæ omnia merito imunda nominauit: ut uel hinc
rapina & cæde nos deterreret: & ad iustitiam hortaretur: moneretq; iustissime atq; paci-
fice uiuere: sicut omnes uolucres mundæ quæ nulli auium nec omnino aliis iniuriatur.
Ita his quasi symbolis ad iustitiam intelligentes conuertit. Nam si animalia huiusmodi
tangenda non sunt propter immundiciam suã: quales erunt homines qui prauitate mo-
rum illis se similes reddunt. Omnia igitur hæc tropologicè sancteq; intellecta plurimũ
conferant: consideratio enim unguis fissane an contra sit distinguendos esse linguos
actus probe significat: quos qui non distinguit omnes quasi pecora parentes simul & fi-
liæ sorores & fratres: quodq; nec in pecudibus inuenitur mares inter se commiscetur: a
quibus omnibus nos longe absumus. Vnde marifce una & hunc distinguendi modum
docuit: & uitæ constitutionisq; nostræ habendam esse memoriam monuit. Cum enim di-
xisset quæcunq; unguam scindunt: adiecit & ruminant. Nihil enim aliud per ruminatio-
nem signat q̄ uitæ constitutionisq; nostræ ut dixi memoriam habentem uiuere. Hoc ui-
ta alimento conseruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recordaberis domini dei tui
qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim profecto sunt si quis diligenter confide-
rat formatio corporis: alimenti dispensatio: & ad singula membra mirabilis transitus:
ac multo magis sensuum uis mētis agitatio & summa uelocitas: unde singulæ quoq; ar-
tes inuentæ sunt. Quare monet memoria tenendum omnia quæ diximus diuina uirtu-
te & fieri & gubernari: loca deinde ac tēpora omnibus accommodauit ut semper & ubiq;
dei memoriam habeamus & incipientes quicq; agere & desinentes: & cum inter agendũ
sumus constituti: iam cibi & potus tam mundiciæ q̄ immundiciæ q̄ primitiis: quibus fa-
ctis postea utimur ad deum nos conuertit. Præterea per uestitum etiam simile fecit: qd
plura? In ipsis quoq; ianuis præcepta dei scribere iussit ut continuã eius haberemus me-
moriã: & in manibus ipsis circũferre ipsa uoluit: ut ostenderet omnia nobis iuste faci-
unda creatorem timentibus: & nostræ creationis memoriam suam retinentibus. Iu-
bet enim siue quis dormitũ eat: siue a lectulo recipiat: siue ambulet: siue sedeat: dei ope-
ra sibi esse meditanda: & in singulis dei potentiam qua sumus & possumus non uerbis
tantummodo: uerum etiam cogitatione atq; animo admirãdam laudandã amandã.
Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autem ita iussit ut nihil audiendum ni-
hilq; tangendum uelit quod immundum sit: & hoc simili quadam ratione Rapaces. n.
prauæq; bestiolæ sunt: aquarum tactu nos prohibuit sicuti catæ ac mures pestifera quæ-
dam animalia & omnino inutilia hominibus: ita lex nostra nec uerbo nec opere iniuriã
se quæq; dicere aut facere pmittit: & tam expresse q̄ per signa & symbola omnibusq; mo-
dis non fabulose sed ueris rerum iudiciis ad iustitiam & omnipotentem nos deum con-
uertit: omnis enim mentio mundorum atq; immundorum animalium ad hæc refertur.
Videbatur igitur mihi Eleazarus recte ad omnia respõdisse: nam etiam uitulos arietes
& iuencos non siluestres: sed domesticos offerendos dicebat ut qui sacrificabãt hæc re
intelligerent mites se atq; humanos esse oportere: præsertim cum oblatum affectus ani-
mi significet. Hæc Eleazarus ad legatos qui ad eum de interpretatione legum a Ptole-
mæo missi, fuerunt quibus aperte significauit profundam quadam rationem ac allegori-

cam in lege diuina contineri: quam inuestigare deberent qui scripturam intelligere optarent. Aristobolus autem ille cuius secundus Machabæorum liber meminit quæq; Aristotelica peritum fuisse philosophia constat: similiter manus & cætera membra quando de deo dicuntur intelligenda esse in libro quem ad Ptolemaum scripsit his uerbis declarat. Veniamus nunc ad ea quibus etiam tu o rex significari tibi uoluisti quid uelit dicere scriptura nostra cum manus & brachia facies & pedes iter & quietem deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intellecta rectam de deo sententiam non fabulosam aut falsam confirmat. Magnæ namq; res quæ sensibus non cadunt multis profecto modis a sensibilibus a scriptore legum exponuntur. Et ideo qui recte intelligunt sapientiam illius & diuini spiritus gratiam quæ prophetam eum efficit uehementer admirantur ex quibus prædicti philosophi fuerunt & poetæ etiam nonnulli qui propter illa quæ ab eo acciperunt maxime admirantur. Qui uero a sensu eius profundiore remoti litteræ tantummodo inhaerent: nihil magni cum scripsisse arbitrantur. Explanabo igitur singula breuiter atq; clare quantum in me situm est q; si longe a ueritate abfuero non scriptori qui recte ac profunde omnia edidit: sed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis multis modis dici apertissimum est: nam cum magnam exercitum & legiones tuas aduersus hostes mittis magnam manum te habere dicere uulgo solemus: & omnes qui audiunt uires tuas per manum significari non dubitant quod etiam Moyses designauit dicens. In manu potenti eduxit te ab aegypto deus & alibi a persona dei. Mittam manum meam & percutiam aegyptios: & rursus ad aegyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis & in omnibus agris mors magna quibus potentia de iure significatur. Vis enim hominum & actus omnis in manu eorum sita esse translatiue dicitur. Idcirco legis scriptor uocabulum manus ad potentiam dei transtulit. Quies autem diuina non iniuria utputo dici potest stabilis creaturarum duratio atq; immobilitas: quam esse percipimus: quia deus cui omnia subiiciuntur ita constituit: nunquam enim caelum in terram conuersum est neq; terra in caelum mutata nec sol luna neq; luna sol facta est. Et in animalibus similiter non est: est. n. in naturam hominis fera conuersa: nec homo in beluam unquam pertransiuit. Hæc igitur quies atq; stabilitas diuina dici potest. Descendisse in montem et tempore quo lex ferebatur scriptura deum perhibet: ut omnes operationem dei conspicerent: quam descensum appellamus. Scribitur enim exarsisse montem igne quem deus descendit: turbarumq; uoces exauditas fuisse: cumq; tota multitudo non pauciores quam decies centena milia essent per quinque dies in omni loco montis ardens ignis aspiciebatur. Ita descensus ille nullum localem motum significat: ubiq; enim deus est: sed uiribus ignisq; mirabiles sunt quia uniuersa consumunt quinque dierum spatium sic ardentis ut nihil ibi consumptum fuerit: sed ipsa quoq; herbarum uiriditas intacta permaneret: turbarumq; sonitu intolerabili nullis edito instrumentis descensus dei omnibus significatur. Descendit enim quoniam uoluit diuinis iudæorum genus legibus communire. Hæc Aristobolus.

De Essæis qui priscis temporibus apud iudæos sublimi uiuebant philosophia. Cap. III.

Erum quoniam diuinarum legum præcepta percurramus: & formam allegorici sensus tetigimus: illud prætermittendum non est uniuersam iudæorum gentem in duas maxime partes fuisse diuisam: unam quæ præcepta legis certo quodam litteræ sensu sequebatur: alteram quæ maiore philosophia firmata altius atq; subtilius omnia speculabatur: qui & philosophi iudæorum esse putabantur: horum disciplinam omnes qui nouerunt

LIBER OCTAVVS

qui nouerunt uehementer admirati sunt. Iosephus uero atq; Philo iudaei perpetuae memoriae uitam eorum commendarunt: itaq; ne tam sublimes uiri neglecti esse uideantur a libro Philonis quem pro iudaeis composuit nonnulla sumenda mihi esse arbitror. Praeter ceteros inquit quos pene innumerabiles sanctio mosayca ad bene uiuendum incitauit. Essai summi omnium atq; maximi sunt ab hostiote id est graeca lingua sanctitate (sicut mihi uidetur) appellati: quorum secta non genere sed uirtute atq; humanitate discernitur. Itaq; nemo puer nemo adolescens propter instabilitatem aetatis sed uiri omnes aut senes sunt: qui nullo corporis morbo nulla animi perturbatione feruntur: sed uera soli hominum libertate fruuntur: cuius rei uita sua testimonium praebet. Nemo proprium aliquid possidet: non domus non pecus non uas aliquod: sed omnibus in medio positis communiter utuntur: habitant simul & conuiuunt quasi sodales: cumq; omnia pro communi utilitate faciant: alia aliorum negocia sunt: quae impigre subeuntes certant non frigus non calorem non aliquam mutationem aeris formidantes: sed ante ortum solis ad solitos labores uersa crepusculo uespertino cum gaudio redeunt: non aliter quam qui certamine gymnico exarcentur. Meliora enim & iocundiora tam animo quam corpori ea certamina putant: quae non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alii agricolae: alii pastores: alii apium cultores: alii harum artium magistri: ita ut perfecte inter se uiuant alii non indigentes: nihil facere recusant: quod cum utile societati sit turpe non est. Cumq; a laboribus suis mercedem ceperint apud eum deponunt qui quaestor creatus est. Is omnia diligenter procurat quibus egent: egent autem paucissimi: cum omnem luxum tanquam animae atq; corporis morbum aspernentur. Communis est ipsis non mensa solum uerum etiam uestis tenuis quidem omnis sed grauior in hyeme: quae in uno deposita loco est: unde unusquisque indifferenter assumit. Aegrotatio quoque corporis si acciderit studio atque cura omnium & re communi curatur. Seniores si absque liberis naturae concedunt felicissimi omnium putantur honorari a ceteris non minus quam si eos genuissent: & quoniam acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perspexerunt: uxorem ducere omnino recusant: castimonia summopere studentes. Nimum enim mulier se ipsam amat & zelotypia maxime mordetur: ac uiri mores artificio quodam atq; lenocinio facile potest in peius peruertere. Si uero et liberos uiro pepererit: quae prius astute faciebat ea iam audacter atq; aperte aggreditur: omnique uire regere maritum conatur. Quare uxor huic societati inimicissima iudicata est: non seruat enim mores: nec probus erga omnes est qui aut uoluptate uictus aut liberorum amore superatus in seruitute uxoris deductus est. Hac uita eorum fit ut non priuati solum uerum etiam reges atq; principes eorum philosophiam plurimum admirentur. Haec quidem in apologetico Philo scripsit ut diximus. In eo uero libro quem inscripsit omnes studiosos liberos esse ita de Essais narrat. Palestina maxima gens iudaeorum habitant: inter quos qui dicuntur Essai comperiuntur plures numero ut ego opinor: quam quattuor milia Essai dicti quasi sancti graece: quoniam dei cultores praecipue sunt non animalia sacrificantes sed mentes suas uirtute munitas offerendas deo putantes. In ciuitatibus non habitant existimantes ut contagionem aeris corporibus: sic conuersationem uulgi animo nocere. Horum alii agros colunt: alii pacificas artes ad utilitatem suam & proximorum exercent: nec argentum nec aurum reponunt: nec ingentes agros laudant: sed tantum colunt quantum necessitati possit sufficere. Hi enim ex omnibus pene hominibus soli pecuniam & fundos negligentes uirtute ditissimi putantur facilitate uiuendi & paucorum indigentiam recte magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela enses galeas scuta caeteraque belli factitant instrumenta: sed nec eas artes exercent quibus facile om-

*Nemo ex
uicis proprium aliquid
possidet*

non de offe

nes in improbitatem labuntur: nulla mercatura nullus cauponatus nulla eis cognoscit nauigatio omnes rapinae occasiones depellunt. Nemo seruus est apud eos: sed cum uni uerbi liberi sint alteri alteris seruiunt. Omnes qui seruis utuntur non solum quia aequalitatem contemnunt tanquam iniustos oderunt: uerum etiam quasi naturae leges transgressos omnino despiciunt. Omnes enim aiunt quasi mater eadem natura genuit: quare quis non uocemur sumus tamen re ipsa fratres: auariciae crimine ab alienati: rationalem philosophiae partem non necessariam ad uiuendum: naturalem maiorem humana natura consequi posset putantes alteram sophisticam alteram leuioribus reliquerunt hominibus illam philosophiae partem solummodo approbantes: qua de deo & de creatione omnium scrutamur: morali maxime inuigilant: ad quam absolute consequendam paternis legibus adiuuatur: quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem sed maxime septem diebus docentur. Dedicata enim septima dies deputatur: in qua ceteris omnibus neglectis ad sacra loca concurrentes quae synagoga appellatur: ordine sub senioribus iuniores considerare solent: legunturque scripturae diligenter & exponuntur a peritissimis: symbolis enim prisco more scripturam uti maxime arbitrantur. Discunt igitur pie sancte iusteque uiuere triplici regula utentes amore dei ardentissimo: uirtutis cultu diligentissimo: charitate proximi feruentissima. Quod igitur summe deum diligant multa nobis argumento sunt: Castitas perpetua: Iurisiurandi nulla mentio: mendacii: odiu: & praecipue quae bonorum omnium nullius mali causam esse deum opinantur quae uirtuti studeant patet quia pecuniam negligunt gloriam spernunt uoluptatem oderunt: constantes seueri magnique animi sunt: ceteraque huiusmodi innumerabilia. Charitatis autem argumenta sunt beniuolentia societas aequalitas. Nullus enim domum habitat quae omnium communis non sit: unum ararium unus sumptus oibus est. Praeterea uestis communiter omnibus proposita: communis cibus & potus: communis mensa: omnis uita communis est: Quae omnia multo magis illi opere faciunt quam alii uerbis significant. Nec mirum: quaecumque enim quotidie laborantes consequuntur non ipsi seruant sed in medium afferentes communi utilitati attribuunt: non negliguntur apud eos aegrotantes: sed a communibus curantur. Seniores non minus quam parentes liberi uenerantur: huiusmodi homines sine graeca doctrina mosaica philosophia effecit: quae uirtutis opus hominibus proposuit a qua libertas & oritur & confirmatur. Nam cum multi atque uarii diuersis temporibus alii crudelitate carnificum more uniuersam Iudaeam uexarint: alii astuta simulatione adeo ad improbitatem cunctos peruertierint: ac suae impietatis inhumanitatisque calamitates hominum perpetua monumenta reliquerint: nullus unquam ita effertus fuit nullus ita ueterator ac malus ut Essaeorum aut potius sanctorum uitam criminari uoluerit: sed omnes probitate illorum superati quasi a natura liberos putantes summa ueneratione atque laudibus prosecuti sunt. Haec Philo.

De Deo & quod mundus creatus est. Cap. V.

Erum quoniam philosophorum disciplina iam patuit & totius etiam multitudinis mores diuinis legibus muniti expositi sunt. Restare uidetur ut iuniorum theologiam pietati maiorem idoneam atque consentaneam ostendamus. Sic enim perdiscemus quales in theologia & in ceteris disciplinis hebraei fuerunt. philosophum igitur rursus primo libro super legem audiamus. Nonnulli autem mundum magis quam auctorem mundi admirati non ortum: sed aeternum esse mundum putauerunt: male nullum pene opus deo attribuentes: cum contra oporteret dei quidem uirtutes quasi creatoris atque patris admirari: mundo autem non maiorem quam creaturae conueniat laudem

at laudem attribuere: At uero Moyses qui & ad summum philosophiæ peruenit: & dei responsis secreta naturæ didicit optime cognouit necesse esse ut rerum aliud quidē agat cum sit integerrimus intellectus atq; purissimus omni scientia præstantior omni bono melior omni pulchritudine formosior: aliud uero inani ne p se atq; immobile sed ab intellectu commotum atq; formatum perfectissimum opus hunc mundū effecerit. Quē qui fuisse ortum negant perutilem atq; ad pietatem necessariam prouidentia uirtutē radicatus sustulerunt. Patrem. n. atq; auctorem operi suo prouidere ratione probatur: pater. n. omnis atq; auctor ea quæ genuit aut fecit diligenter studet conseruare: quæ opprimere possunt expellens: quæ utilia sunt suis acquirens: ad id uero quod non fecimus nulla coniunctio nobis est. Perniciosa igitur res oino est ut sine principatu ciuitatē sic mundum sine auctore ac iudice a quo uniuersa gubernentur consistere posse putare. Mirabilis igitur ille Moyses quod sine principio est alienum a re uisibili omnino existimans. Quod. n. sensibile est mutationi subiectum nunq̄ idem est inuisibili quidem atq; intelligibili perpetuitatem attribuit: sensibili autem aliud uocabulum accomodauit. Nā quoniam uisibilis atq; sensibilis hic mundus est: necessario ipsum ortum habuisse affirmat. Vnde non ab re creationem etiā eius magna cum theologica uenustate cōscripsit. Hæc de origine uniuersi: Quod uero prouidentia mundus gubernetur in libro quem de prouidentia scripsit: contrariis primū expositis deinde confutatis magnifice probauit: quorum plura quoniam longiora sunt compendiosius ponam. Prouidentiam esse inquit arbitraris cum tantam rerum perturbationem esse uideas. Quid. n. humanorum ordine certo gerit. An solus ignoras prauos atq; rapacissimos hoies bonis omnibus florere diuitiis gloria cultu multitudinis magistratibus bona ualitudine quibuscūq; dixeris uoluptatibus affluere? Virtutis autem amicos oibus malis oppressos paupertate ifamia humilitate duricie uiuendi affligi? His aliisq; compluribus ita dictis respondet postea hoc pacto. Non tyrannice neq; ui aliqua uel crudelitate: sed ut rex regū iuste uniuersum mundum deus gubernat: rex autem uerus & iam pater est: ut enim se habet pater ad liberos ita rex bonus ad ciuitatem & deus ad mundum: quippe qui naturæ stabili lege principatum & prouidentiam in solubili coniunctione: una copulauit. Quare quemadmodum non negliguntur oio uitiosi a parentibus liberi inimicorum opus esse putantibus, submersos inuadere sed maiore interdum ope fouentur cū nullum in eis præsidium esse uideatur. Similiter quoq; deus oium curam gerit: nec minus eorum qui perperam uiuunt: tum ut occasionem eis pœnitentiæ præbeat: tum ut natura se propitium esse ostendat. Ad hæc longe absis a ueritate si malorum aliquē fœlicem arbitraris et si Cresceo ditior: acutior uisu q̄ lynceus: maioribus corporis uiribus q̄ crotoniata ille Milo: Ganymede formosior sit: oibusq; aliis corporis & exterioribus bonis abundet. Qui. n. mentem suā plurimorū dominatui ac pessimorū subiecit cupidinis doloris timoris stultitiæ iustitiæ fœlix atq; beatus esse nullo mō poterit: et si uulgo beatus appelletur. Nam si animi oculos parumper uolueris eleuare: atq; ut possibile homini est de uero bono considerare: oia quæ nunc admirari uideris magno risu prosequeris? Semper. n. cum meliora lateant in locum eorum mala irrupentia laudātur cum uero in mediū adsunt bona tunc quæ contraria sunt hac luce dilucidius turpitudinem suā ostendunt. Si ergo diuinū illud bonum mente concaperis: nihil eorū quæ dixisti facile apud uitiosos iuueniri inter bona collocabis. Preciosissima nempe illorum argenti atq; auri metalla sunt: quæ a pessima terrarum parte solent prodire: permultum nanque profecto interest inter metallorum sterilitatem & fecunditatem terræ non metallosæ. Longe quippe abest argenti atque auri

natura a bonitate frugum sine quibus uiuere nequimus: quod maxime in annonæ parte charitate. Omnes. n. thesauros pro modici temporis alimento recte propter necessitatem iudicantes libenter omnes proiicere solent: quando autem necessaria nobis cumulare affluunt naturæ bonis abundantes contenti esse non possumus: sed argento atq; auro inhiantes & quasi oculis capti terreno pondere huc atq; illuc propter auaritiam ferimur: cōtinuoq; pecuniæ gratia bello uexamur. Vestes etiam magnificas cupimus: quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes & flos ouium ut nonnulli poetæ dixerunt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est ut uel a malis laudari cupiat hūc improbum esse necesse est: quippe unumquodq; suo simili gaudet: bonam autē ualitudinem aurum quæret si didicerit non paruos animi morbos ab auditu oriri: qui uiribus corporis ceruicem eleuat atrocissimas ante oculos bæluas ponit. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum uiribus hominem gloriari: formositate corporis iactare mentis compos nemo poterit: quæ breui adeo extinguitur tempore ut anteq̃ florescat defloruisse uideatur: præfertim cum etiam inanimata artis opera picta ficta texta non parua uideat extare pulchritudine. Quorum omnium nihil unq̃ apud deum inter bona enumeratum est: quid dico apud deum? cum neq; periti homines qui recte philosophantur bona caducas has res aut arbitrentur aut apellent: qui uero falsam & nomine solum philosophiam sequuntur hi animi se medicos professi seruituti corporis inhaerent: nec corporum quidem medicos imitantur: qui si rex ac princeps ægrotet omnia transgressi inter colūnia porticus tabulas argentum adrilicium aurum lapides, cubile ipsum ilico petunt: nec uestem auro insertam admirati nec lapidibus ornatum cōsiderantes lectulum q̃ citius possunt cæteris omnibus contemptis manus ægroti tangunt: pulsum examinant interdum etiam uestibus sublatis qua duricie sit ueter quo calore pectus ardeat quo motu cor exiliat inquirunt. Ex quibus omnibus aliisq; compluribus quāritate & qualitate ægritudinis percepta curam morbi tandem aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philosophos cū medicinam animi tenere profiteantur omnia despiciere quæ falsa homines opinione maximi faciunt: ac mentis ipsius cubile ingredi diligentius: & cōsiderare si propter iram inaequaliter pulsus mouetur tactuq; ipso examinare si aspera maledicendo lingua effecta est: si cupiditate tumidus uenter: & ut breuiter dicam qua intemperie interiora turbata sunt. Hoc enim pacto idonea poterunt adoptare remedia: nūc uero cum nequeant lucem ueram aspicere exteriorum falso rerum nitore perculsi quasi cæci pererrant: reginam omnino mentem negligentes: & satellites eius diuitias gloriam sanitatem aliaq; huiusmodi persequentes. Et quemadmodum summa infania est aut cæcos de coloribus aut surdos de harmonia musica: sic & uitiosos uiros de bono & malo iudices constituere: mente capti nāq; sunt & interioribus tenebris obcæcati discernere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & alii qui paupertatē amplexi nec quæstiuosa ipsi artificia didicerunt: nec amicis aut regibus magna sibi oblata munera accæperunt. Nihil. n. aliud q̃ uirtutem bonū putabant. Quod si mortali corpore circūducti & morti: ut hoies subiecti ac cum multitudine iniustorum hoium maxima uiuentes iniuria perierūt: cur accusanda natura est cum crudelitas hoium culpanda sit? Nō. n. facile pōt euadere qui degit in regione pestifera. Et ueluti cū magna uis pluuia descendat nisi sub tecto sis necesse est et si sapiens sis inbrem perferre: cūq; frigidissimus perflat boreas frigore premi: & æstatis ardore calefieri. Eodē profecto modo si cū iniustis uitam agis: necesse est multa inde perpeti mala. Verum oēs qui uirtutē negligentes falsa corporis laudant bona a sole se ungi: & a Ioue lauari putant. Symbolica enim hæc priscaq; prouerbia re ipsa uera esse ostenduntur: nec enim post

enim post mortem solummodo: sed etiam per totam uitam animo simul atq; corpore iniusti homines pendent. Cuius rei qui siculam conscripserunt historiam testes locupletissimi sunt. Nam uel amantissimam uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicunt ut tabulis cubiculum statuerit quo maior sonitus cum ad eum iret excitaretur: nudūq; ita ut nihil occulte ferre posset: aditumq; ipsum fouea intercipisse: ut uel saltibus uel lōgis gradibus uel ascensu descensuq; pergendo nullum posset telum occultare. Quod quantū igitur animus hominis qui uel uxorem ita suspectam habebat malis refertus erat? Illis certe mihi simillimus uidetur fuisse: qui cum ad alta præcipitia scādant anteq; ad cacumen peruenerint timore percussi nec altiora petūt iam fessi: nec descendere audent cū ad hiatus & profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi diuinā rem aggressus cū pericula eius cognouisset: & stanti in proposito innumerabilia uidebat in dies pericula: & abeunti mortem imminere non dubitabat: omnibus & si non corporibus: sed animo tamen aduersus eum armatis: quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam cum quidem uitam tyrannorum apud eum quasi beatam laudibus afferret uocasse ad cenam regio apparatus constructam hominem dicitur: ac super caput illius sedētis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse: quem posteaq; repente cōiuiua ille respexit nec surgere inde ausus timore tyranni: nec bibere aut comedere potens periculo percussus ceruice ac oculis ad pendentem gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dionysius num inquit intelligis q̄ beata sit uita nostra: talis enim est nisi uelimus nobismet ipsis adulari. Omnium. n. rerum copiam habentes propter frequentiam periculorum & impendentem formidinem nulla frui possumus. Illis similes qui a deformibus sæpe meretricibus decipiuntur: quæ ueste atq; auro ualde ornata & fūco facie deformitatem occultantes: quasi hamo pisces his insidiis captos attrahunt adolescentes. Hac infelicitate nos premimur qui multis felices uidemur: & sicut tormentis multi coguntur mentis suæ arcana pandere sic interdum huius uitæ molestia uicti uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis enim certe similes animalibus tyranni sumus quæ sanguantur: quibus comedendi bibendiq; non ad aliud q̄ ad perniciem suam copia solet offerri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti manifesta dederunt supplicia. Cuius rei exēpla etli quotidie uidemus: unum tamen ex prisca referre operæ precium diximus. Dicūt igitur qui fœtidos sacrum bellum conscripserūt cum lex esset aut præcipites ex alto dei ei: aut in mare submergi: aut igne cremari sacrilegos: cūq; Philomelus Onomarchus & Phaylus tres isti Delphicū spoliauerint tēplū: secundū legē diuinitus supplicia dedisse. Alterum enim cum per aspera scanderet loca præcipitem decidisse: ac ita expirasse. Alterum cum eques per littora ferretur in profundo lapsum una cum equo fuisse aquis demersum Phaylum autem alii sacro morbo consumptum: alii cum templum Inabis incenderetur una concrematum fuisse tradiderunt. Nemo profecto hæc casu nisi amens accidisse putabit. Omnes enim hos tres eisdem temporibus propter idem delictum non aliis suppliciis q̄ lex uolebat iure punitos non a fortuna & casu: sed diuinitus credere debemus. Quod si nonnulli rapaces & factiosi homines qui non alienos solummodo populos: sed patrias etiam suas subiecerunt impune id fecisse uidentur: mirandum non est. Primum enim non similiter deus atque homines iudicant: homines enim de manifestis tantummodo cognoscunt: deus uero in animum ingressus ipsum nudos uoluntatis perspicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanq̄ meliora & iustiora præponenda sunt. Multis enim homines falluntur sensibus corporis atq;urbationibus animi. In dæ autem nihil est quod fallat: sed summa iusticia una cum ueritate

cuncta gerunt: Deinde recte illud imprimis fertur id esse apud populū tyrannos quod sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus adeo abundant ut nulla legum reuerentia sit: tunc deus ut uitia repellat & ad uirtutem hoies conuertat crudelibus atq; tyrannicis uiris nō iniuriam potentiā præbet: uitiorum enim cumulus sine crudelitate mūdari non potest: & quemadmodum uindices publicarum rerum ad homicidas proditores & sacrilegos interficiendos publice aluntur: non quia tale hominis exercitium laudetur: sed quia populo necessarium est: eodē profecto pacto huius mundi gubernator quasi communes uindices tyrannos in ciuitates exsuscitat: ut iniuriā atq; impietatem aliaq; huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat: qui quoniam nō recto animi proposito sed crudelitate commoti diuinæ uoluntati subministrarunt: ut ignis consumpta materia demum extinguitur: sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes hominum fecerint tūc demum in perniciem incidunt. Quid autem miramur si tyrannorum interdum ministerio effusas hominum iniurias deus compescit: cum etiam sapius non aliorum opere sed per se ipsum fame terræ motu peste aliisque huiusmodi quibus multas urbes desolatas uideamus id facitet? Satis dictum esse puto neminem qui male uiuat esse foelicē: unde maxime prouidentia esse probatur. Et post aliqua. Ventorum inquit impetus & pluuia uis non ad perniciem nauigantium aut agricolarum: sed ad utilitatem humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram uentis uero regionem quæ sub luna est inundare solet: & utrisq; animalia & plantas alit auget perficit. Quod si nauigantes aut agricolas nonnunq̄ perdit mirari non debes. Minima enim quædam isti particula sunt: cura uero totius humani generis deo est. Ut ergo in editione ludorum atq; certaminis adiles propter aliquos reipub. usus diem certaminis mutato fecerunt nonnullos luctatorum non affuisse. Sic & deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis totius orbis curam gerens humidiorem æstatem & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit: quibus nonnulli hac temporum inæqualitate magna dāna patiantur. Elementorum igitur inter se transmutationes ex quibus mūdus constat & quibus conseruatur tanq̄ necessarias ipse instituit: pruina autem & niues cæteraq; huiusmodi ad frigiditatem aeris consequuntur sicuti ad concussionem nubium fulgura & tonitrua: quorum nihil forsan & prouidentia sit. Pluuia uero ac uenti cum uitæ alimenti clementiq; causa plantarum atq; animalium sint prouidentia certe fiunt & ex istis illa consequuntur: ut si editoris munerum liberalitate atq; magnificentia magna unguentorum copia proponatur: unde guttis quibusdam in terram deflexis lubricus ualde locus effectus sit: nemo non insanus prouidentia editoris munerum lubricitatem factam esse contenderet: sed ad magnificentiam abundantiam que unguentorum consecutam concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt naturæ opera principaliter sed nubibus naturali quadam ratione accidentia: & tamen etiam hæc prudentioribus conferunt: tranquillitatem enim aeris motus uentorum hyemes & serenitatem his signis prædicere solent: fornices porticusque num uides quorum plurimi ad meridiem respiciunt ut deambulantes in hyeme calefiant & in æstate opaco frigore utantur: quam rem illud consequitur non ab ædificatoris sententia factum quod umbris quæ a basi excidunt horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est necessarium: quem quasi accidens quoddam fumus consequitur. Qui tamen est quando non paruam attulit utilitatem. Interdiu enim non igne sed fumo aduentum hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest quæ solem atq; lunam cōsequuntur & aut mortis regum aut urbium desolationes prudentibus signa solent afferre. Læteus uero circulus stellas habet eius substantiæ cuius cætera. Cuius rei causam quis difficilis
 sic non

sic: non tamen negligunt sed diligenter quaerunt philosophantes: putant. n. & recte iu-
 cundissimam rem per se ipsam esse scientiam. Sicut igitur sol & luna caeteraq; stellae per
 prouidentiam factae sunt: sic profecto caelestia omnia quae nos naturam atq; uirtutem
 omnium inuestigare nequeamus. Terrae motus autem & pestilentiae fulminum ictus &
 similia mala dicuntur: & non sunt. Nullius enim mali deus causa est: sed elementorum
 mutatione generantur: neque sunt principalia naturae opera: sed ad ea quae necessaria & prin-
 cipalia sunt consequuntur: & si aliqui damnatum inde habuerunt non est accusandus gu-
 bernator. Primum quia quos bonos esse ipsi putamus boni fortassis non sunt. Deinde
 quemadmodum in re militari ad sedandam seditionem qui forte primus oblatum est ple-
 ctitur: & ad extinguendam tyrannidem cognatos et si in culpa non sint legis exterminant:
 eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant interdum et innocentes
 communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio aequaliter omnes periclitantur quibus
 non aequae peccauerint. De atrocibus autem bestiis exercitationis bellicae gratia productas
 diuinitus diceremus. Nihil. n. magis corpus ad labores & animos ad resistendum hosti
 corroborat quam uenatio nisi tu huic defensionem opponendo detraxisses: sed tamen & qui bel-
 licosi sunt animosiores bestiis se opposentes facilius fiunt: & qui pacem amant domi atq;
 in urbibus uiuentes longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones si-
 miliaque animalia ne insidiis hominum aliquid patiantur procul ab habitationibus homi-
 num uersantur. Si qui autem ex negligentia inermes saltus peragrant se ipsos potius quam
 naturam accusent: sicut in equestri certamine qui uno loco sedere ac spectare non patiuntur
 cum hinc illinc transeant curruum impetu plerumque conteruntur. Serpentes autem ue-
 nenosi non prouidentia sed consequentia quadam rerum ut in superioribus diximus pro-
 ducti sunt. Fiunt. n. cum innata materiae humiditas calidior facta est. Sic & nonnullae be-
 stiolarum corruptione nascuntur: ut corruptione alimentum uermes pediculi a sudoribus. Quae
 autem sparmate natura duce generantur ea quoniam natura principaliter intendit pro-
 uidentia nasci non negamus: quibus etiam illa duabus rationibus ad utilitatem hominum
 audiui productas: quas calare nullo modo decreui. Primum igitur uenosa animalia mul-
 tos ad morbos & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhi-
 bent. Videbisque si diligenter attendere uolueris in magnis theriacis nonnulla membra eo-
 rum accuratissime sumi. Deinde deo ista esse parata dicuntur in peccatores: sicut eculeos &
 alia tormenta in iudiciis praeparata uidemus: Quod autem dixisti in domibus hominum
 maxime ista nasci falsum omnino est: procul. n. in desertis inueniuntur locis hominem qua-
 si dominum fugientia: quae uero in habitationibus hominum nascuntur corruptione magis pro-
 ducuntur: quibus & carniuium nidore animalia huiusmodi attrahantur. Hirundines autem si no-
 biscum uersantur mirum non est: nam quoniam eas homines non uenantur ideo plurimae abun-
 dant: nam e regione fugere illa uidebis quibus insidiamur: non. n. hominibus solum uerum etiam
 brutis ut se salua uelint innatum est: Syriae maritima quaedam ciuitas est nomine Ascalo
 quo tunc applicui quoniam oraturus atque sacrificaturus hierosolyma ad patrium templum mis-
 sus fui: eo cum applicuissem magnam columbarum multitudinem uidens admirabar: inter-
 rogantque mihi quare ob rem haec aues omnia pene loca illa occupassent responsum fuit: lege eos
 apud columbas: usum esse prohibitum. Apud aegyptios autem mirabilius quiddam considera-
 ui. Crocodilus. n. otanium baeluarum atrocissimus in sacratissimo natus & enutritus ni-
 lo quamuis sub aquis uiuat utilitatis tamen suae non est ignarus. Magna enim copia apud
 eos crocodilorum inuenitur qui animal id tanquam sacrum uenerantur: minime autem reperi-
 ri apud eos potest qui eum uenantur: & nauigantes hic quidem nec digito aquam fluminis tangere

audent: crocodilis statim insultantibus. Id uero timidiore etiam homines uel ludo in nilum natantes profiliunt. Barbaras regiones fecunditate agrorum excellere uidemus: ubi magno ingenio homines raro nascuntur. Sic alimentis quidem abundant: hominibus autem quorum gratia diuinitus alimenta producuntur carere uidentur. At contra accusanda gratia est: quia sine femine atque cultu nihil producit: sed sola homines generat uere caelestes atque diuinos natura ad omnem scientiam natos: cuius causa est subtilitas aeris. Non enim temere dixit. Heraclitus. Aer ficcior: anima prudentior atque melior: cuius signum quod ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis sunt qui cibo & potu semper replentur. Immergitur enim quodam modo motus mentis quam cogitationem appellamus. Verum in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumque robur non solum animalia plura maioraque uerum etiam arbores maximae nasci solent. Non est autem culpa naturae si tam marinis quam terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Non enim ad huiusmodi uoluptates natura sed crudelitas nos atque in temperantia incitat. Ad mundi enim totius consumationem necesse erat ubique uaria nasci animalium genera. Non fuit autem necessarium ut homo qui sapientiae decore ornatur ab humanitate in feritatem conuersus caede animalium uoluptatem sibi pararet. Unde ad haec usque tempora qui curam continentiae gerunt ab hominibus abstinent carnibus suauissimo cibo herbarum fructuumque utentes. Qui uero carniuum usum natura concedi arbitrantur, magistris & legibus quibus curae modestia est ab esu immoderato prohibentur. Rosae autem & crocus uariisque flores atque aromata non uoluptatis gratia sed bonae ualitudinis producta sunt. Nam & odore ipso iuuant interdum: & in compositione medicinarum (magnas enim uires habent) a medicis adhibentur. Multa enim singula nihil profunt: coniuncta uero quemadmodum maris atque foeminae coniunctio ad procreationem: sic uires suas ostendunt. His ceterisque huiusmodi nisi contentiosus sis concedas: oportet diuina uniuersum hunc mundum prouidentia gubernari. Haec a Philone compendiosius sumpsit: tum ut ostendam quales hebraei et iuniores uiros habuerunt: tum ut pia de deo sententia iudeorum appareat.

EVSEBII PAMPILII LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores iudeorum gentem admirati sunt. Cap. I.

VNC AVTEM TESTIMONIA ETIAM EXTERIORUM de ipsis diligenter citabimus. Illustrissimi enim et graecorum non imperiti omnino iudaicae philosophiae alii uitam eorum scriptis suis approbasse uidentur: alii theologiam quantum potuere secuti sunt. Sic enim discas non temere sed absoluta exquisitaque ratione iudaicam philosophiam gentilibus nugis praepositam a nobis fuisse. Primum igitur ea ponam quae de uita iudeorum praeclearissimi graecorum testantur. Theophrastum igitur audias: cuius nonnullos textus Porphyrius in his libris posuit quos de abstinendo a carnibus conscripsit: his uerbis iudaei ad haec usque tempora Theophrastus ait animalia quomodo sacrificant: ut si quis nos ad imitationem illorum hortaretur audire non pateremur. Non enim comedunt ex sacrificatis: sed mel atque uinum noctu infundunt holocausta facientes: nihilque inde relinquentes: ut nec ille qui omnia perspicit rem tam prauam inspicere possit: quod faciunt interim ieiunantes: ac quoniam philosophi

Iosophi natura sunt de deo inter se colloquentes noctu autem stellas aspicientes orationibus deum inuocant. Primi enim isti omnium hominum & bruta & se ipsos offerre cæperunt: nulla necessitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiusdem negotii hæc a se ipso scribit Porphyrius. Essæi iudæi genere sunt: hi alter alterum magis diligunt quam cæteri homines faciunt: & uoluptatem omnem quasi uitiosam aspernantur: continentiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam præcipuam putantes uirtutem. Vxores non ducunt: alienos autem liberos teneros adhuc & ad omnem aptos doctrinam adoptantes pro suis educare ac moribus suis stabilire solent: quod faciunt non quia matrimonium abominentur: sed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias omnes a deo spernant ut mirabilis quædam in eis communitas sit. Nullus eorum præter cæteros aliquid possidet: omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngi oleo non patiuntur: quod si quis forte oleo tactus fuerit diligenter quasi a magna macula corpus illi abstergit: non enim molles: sed aridi atque duri esse corpore cupiunt. Alba semper induuntur. Electione communi quæstores & gubernatores sibi creant: & indiuisæ in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam: sed hinc illo facile migrant: semperque assequentes hæresim suam proficiscuntur: a quibus ita suscipiuntur: ut una eos semper uixisse diceres: unde fit ut proficiscentes nihil impense secum ferant. Vestem & calceos antequam omnino tempore dirumpantur non mutant: nec emunt aliquid nec uendunt: sed commutatione rerum utuntur cum ægeant. Nam inter eos singuli quæcumque uolunt assumunt etiam nihil afferentes. Erga deum maxima pietate utuntur: nam ante quam soloriatur nihil eis prophanum dicitur: sed patria oratione uruntur: qua solem oriri precantur: deinde a præfectis singuli ad artes operaque sua mittuntur: & postea quam horis quinque laborauerint ad unum rursus locum congregantur: & aqua frigida perloti in domum ueniunt: quo nemini nisi eiusdem sectæ introire licet. Ita mundi quasi in templum ad cœnaculum ueniunt: ubi magna tranquillitate sedentibus ordine omnibus panis opponitur & ferculum unum unicuique. Primus autem omnium sacerdos facta oratione comedere incipit: nefasque omnino putant ante orationem quicquam gustare: cunctique pransi fuerint multo diligentius orant. Ita & incipientes & desinentes laudes dei diligenter cœcinunt. Post hæc uestibus quibus prandentes quasi sacris utuntur depositis ad opera rursus exeunt: nocturnoque reuersi crepusculo similiter cœnant. Hospitibus etiam confidentibus si qui forte affuerint clamor aut tumultus nunquam apud eos auditur: sed ordine ita colloquuntur: ut tanto eos inter se uti ordine atque silentio mirabile uideatur: cuius causa perpetua continentia est. Cibum & potum uitæ necessitate mensuratur. Qui ad eam sectam ueniunt: non statim: sed postea quam foris anno integro eisdem moribus uixerint tunc suscipiuntur: non tamen omnino sed propinquius quidem accedunt. Vna uero cum illis uiuere non licet nisi duobus aliis annis patientiæ signa dederint: & antequam communiter cum eis uescantur iureiurando confirmant primo pios se erga deos futuros: deinde iustitiæ ita fore cultores: ut nec sponte nec imperio alicui homini sint nocituri: odioque semper iniustos sibi futuros: putaturosque semper seipsum lædi si iniusto uideant iniuriam fieri: fideles fore omnibus ac maxime principibus. Non enim absque dei uoluntate principatum alicui commedari. Ad hæc si ipsi præfessent nunquam se quicquam facturos unde maculari præfectura uideret: nec ueste aut ornatu quodam meliore quam subditi se usurum: ueritatis fore amicos & mendaces accusaturos: manus a furto animam ab iniusto lucro procul retenturos: nec occultatores aliquid focis: nec eorum secreta aliis se dicturos etiam si mortis periculum immineret: postremo nulli aliter hæreseos dogma-

ta tradituros quod sicuti ipsi acciperunt: procul se futuros a latrocinio: conseruatosque se-
 ctæ libros diligenter & nunciosque nomina. Hæc seruatos se oia iurant. Qui autem nõ
 seruant diligenter illico expelluntur: & omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueni-
 ant moriuntur. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt. cum putauerint non mino-
 res iam ipsos penas dedisse quod delicta eorum postulabant. Tanta uero tenuitate pauci-
 tateque utuntur rege ut raro plus quam semel in septem diebus alui purgatione indigeant. Qua
 quidem ex continentia in tantam perueniunt patientiam animique robur: ut nec eculeo nec
 igne nec alio quaestionum genere impelli possint: ut aut uerbis leges latorem uituperent:
 aut illicitum quicquam comedat: quod maxime in bello quod sibi a romanis illatum fuit ostē-
 derunt: nulla. n. adulatione ad torquentes unquam sunt usi: nullas lachrymas torti emiserunt
 sed suauiter in doloribus ridentes & eis illudentes a quibus torquebantur: sic expirabant
 iucundissime ut ad patriam redire uiderentur. Firma. n. hæc opinio apud eos est corpo-
 ra quidem morti esse subiecta: animas uero tanquam immortales semper uiuere: cumque a subtilis-
 simo aethere dimittantur naturali quodam delatos impetu corporibus coniungi: cum ue-
 ro a uinculis corporum quasi a longa seruitute liberati sint. tunc summo cum gaudio al-
 tiora petere. Qua quidem uita & pietate facile fit ut multi apud eos futura præuideant
 præcipue qui a sacris uoluminibus & uaria carnis castigatione & prophetarum dictis exer-
 centur. Hæc Porphyrius de pietate ac philosophia Esæorum testatus est.

Hecataeus de eodem.

Cap. II.

Hecataeus autem Abderita uir & uerbo & re philosophus historiam de iudæis
 conscripsit: a qua nonnulla sumere non erit alienum. Multa inquit castella op-
 pidaque iudæis sunt: una uero urbs munitissima quinquaginta pene stadiorum
 habens circuitum plures quam centum & uiginti milia homines habitat: quæ uocatur He-
 rosolyma: in medio cuius ædes lapidea est quinque iugerum longitudinis: latitudinis cu-
 bitorum centum cui portæ duplices sunt in eo ara quadrata est integris lapidibus ac in-
 ornatis composita: cuius singula latera uiginti: altitudo autem duodecim est cubito-
 rum apud quam domus magna est ubi altare atque candelabrum: utraq; aurea sunt. pon-
 derum talentorum duum: ubi lux nocte atque die inextinguibilis ardet. Nullum ibi simul-
 lachrum est nulla omnino imago nec planta nec lucus aut aliquid huiusmodi: ubi no-
 cte ac die sacerdotes caste uersantur nunquam in templo uinum bibentes. Deinde cum rege
 quoque Alexandro nonnullos ait iudæorum militasse & successoribus eius fideles fuisse:
 sequitur cum uno eorum sermonem habuisse his uerbis narrat. Cum ad mare rubrum profu-
 ciscerer: inter alios equites iudæus quidam nomine Mysonianus me sequebatur homo
 quem omnes tam græci quam barbari qui cum cognouerunt & animi maximi & robusti cor-
 poris prædicabant. Erat autem etiam arcu peritissimus. Is cum augur quidem omnes nos
 stare iussisset: interrogauit quare fixi staremus: augureque auem ostendente atque dicente
 conducere ita stare quousque quo auis tederet perspexissent: ut si ad anteriora uolaret coe-
 ptum iter perageret: sin autem posteriora uolatu peteret reuertentur: silentio arcu tra-
 cto auem percussit ac interfecit. Tunc augur & nonnulli alii ualde commoti ei maledi-
 cebant. Ipse uero quis est inquit iste furor o homines: quomodo enim auis ista quæ ni-
 hil de sapientia præuiderat uerum aliquid de itinere nostro poterat nobis prædicere quæ si
 futura præcisset nunquam huc uenisset: ne a Mysoniano iudæo interficeretur. Hæc ab He-
 cataeo sumpta modo sufficiant.

Plearchus

Plearchus de eodem.

Cap. III.

Plearchus autem peripateticus in primo libro de somno Aristoteli attribuens uerba hæc de iudæis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici: sed pauca modo referenda sunt: quibus non ignoro multos somnia fingere me puturos. Tunc Hyperochides iccirco quia mirabilia dicturus es inquit audire magis gliscimus. Tunc Aristoteles ego inquit ut rhetorici solent de genere ipsius primum si placet dicamus. Ita prorsus placet hyperochides inquit. Ille igitur subiunxit Aristoteles iudæus erat qui sunt Calani ex india: Iudæi autem a loco quem habitant appellati sunt. Urbs eorum asperrimo quodam nomine Ierusalem nuncupatur: Hic ab altioribus asiæ locis ad maritimas ciuitates descendens & lingua & animo græcus fuit. Cùmq; accidisset ut eo tempore nos quoq; in maritimis asiæ locis uersaremur philosophiæ amore ad nos sponte uenit qui multo plura nobis attulit quàm accipit. Hæc Clearchus Clæmens autem noster Numam romanorum regem pythagoricum fuisse asserit: & mosaica nixum doctrina legem dedisse romanis nullam imaginem deo attribuere: unde annis centum atq; septuaginta ab urbe condita nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis romanorum respici potuisse. Ita Numa occulte significauit nullo modo nisi mente ad similitudinem dei hominem peruenire posse. Megasthenes autem qui cum Seleuco uixit uir historiæ peritissimus in tertio iudaicarum rerum hæc dicit. Omnia quæ de natura prisca Græci scripserunt alii etiam ante ipsos scripserunt. Nam & Brachmani apud Indos qui & iudæi uocantur multo prius philosophati sunt. Aristobolus etiam in primo ad philometora his uerbis utitur: Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namq; in multis diligenter examinasse singula uidetur. Mosaica enim uolumina ante Alexandrum & ante persarum imperium traducta fuerant: unde plurima sicut & Pythagoras philosophus ille accipit Numenius autem pythagoricus aperte scribit nihil aliud esse Platonem quàm Moysen attica lingua loquentem: & in primo uolumine de bono Plato inquit atq; Pythagoras quæ Brachmanes Magi Aegypti Iudæiq; inuenerunt ea græce ipsi exposuerunt. Et in tertio Moyse meminit his uerbis. Iannes & Iabres ægyptii erant uiri magicis artibus adeo præpotentes: ut Musæo iudæorum duci uiro deo coniunctissimo soli resistere posse a cunctis ægyptiis iudicati sunt. Multas enim calamitates quas Musæus ægypto intulit soluere uisi sunt his uerbis. Numenius & miraculis a Moyse factis & q; deo coniunctissimus esset Moyse attestatur: Sed iudaicæ gentis Chorilus etiam poeta priscus meminit & multos eorum cum Xerxe in græciam militasse affirmat. Porphyrius autem in primo de philosophia responsorum apollinem ipsum inducit de iudæis hoc oraculum edidisse. Attendere inquit oportet quoniam omni diuina repletum sapientia est oraculum Apollinis quod dicturus sum.

Dura uia illa nimis æratis clausaq; portis.

Quæ uitam nobis aperit donatq; beatam.

Nec uero uerbis facile enarrari ullis

Exponiq; queat: illo quo semita ducit

Quam primi ante omnes ceperunt tradere pulchras

Qui Nili epotant lymphas: phœnicibus inde

Proximaq; assyriis ea cura: sed inclita longe

Gens hebræa illam nouit: notamq; recapit

Et subiicit exponens ita uiam ad deum a barbaris inuentam fuisse: didicimus ab ægyptiis scilicet atq; Chaldæis hi enim Assyrii sunt & maxime a iudæis. Idem Apollo etiam quo

dam oraculo apertissime demonstrat his uerbis.

Chaldaeis quæ uera esset sapientia tantum:

Hebraeisq; ipsis concessum agnoscere pura:

Aeternum qui mente colunt regemq; deumq;:

Sed de Iudæorum pietate atq; philosophia hæctenus dictum est.

Quod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiae.

Cap. III.

E historia uero hebraica ueritate dicenda conscripta q̄ multi cōueniant modo
 d consideremus. Cum igitur Moyses diluuium diuinitus illatum conscribat a
 quo Noe cū suis arca lignea euasit Berofus chaldaus Hieronymus ægyptius
 & Nicolaus damascenus historici eadem de re ut Iosephus in primo antiquitatis iudai-
 cæ scribit meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonagesimo sexto libro: ait super ninia
 da magnum montem esse in armenia Barin appellatum: quo multos temporibus dilu-
 uii confugisse ac nonnullos arca uectos in cacumina montis applicuisse: lignaq; arca il-
 lius longo temporis spatio postea perdurasse: unde bitumine ablato & expiationes: ut
 Berofus ait homines uti solent. Hæc Iosephus. Ego autem ab Abideno historico non
 nulla tibi transcribam. Siffithrus inquit principatum deinde accipit: cui Saturnus ma-
 gnâ uim aquarum futuram significauit. Quare saluare se cupiens ad armeniam nau-
 gio confugebat: sed aquæ ipsum in uia oppresserunt. Tertio autem die postq̄ aquæ cessa-
 runt aues emisit ut per eas sciret sicubi terra extaret quæ cum omnia pelagi facie tege-
 tur ad Siffithrum (nullibi enim consistere poterant) reuersæ sunt. Post aliquot dies si-
 militer factum fuit. Tertio emissæ reuersæ ad eum fuerunt Limo pedes refertæ: & tunc
 dii ab hominibus Siffithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia: cu-
 ius ligna remedium hominibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt. Rursus
 cum primos homines Moyses longis temporibus uixisse asserat: huius rei testes græco-
 rum historicos Iosephus citauit. Nullus inquit breuitatem uitæ nostræ considerans fal-
 so scribi opinetur tam magno ãnorum numero priscos uixisse. Illi enim deo amici & ab
 ipso immediatius producti: & integriore utentes alimento quod longiore tempore po-
 terat permanere non iniuria longioribus temporum spatibus uiuebant. Præterea etiã uir-
 tutis gratia & ut res posteris peruciles Astrologiam Geometriamq; inuenirent: longa si-
 bi diuinitus uita largita fuit: quæ inuenire non potuissent nisi saltem sexcentis solaribus
 annis: quibus magnus annus reuoluit uixissent. Cuius rei testes sunt omnes simul gra-
 ci atq; barbari qui de antiquitate diligentius conscripserunt. Nam & Manetus qui ægy-
 ptiorum & Berofus qui Chaldaeorum historiam collegit: Molus præterea ætius: Hie-
 ronymus ægyptius & qui phœnicam historiam tradiderunt & ad hos Hesiodus Heca-
 tæus Elanicus Acusilaus Ephorus: ac deniq; Nicolaus cōsona nostris dicentes mille an-
 nos priscos illos uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris ædificatione scripsit Moy-
 ses: & ab una lingua in multas tunc hominum genus confusum fuisse asserit. Et Abyde-
 nus his uerbis illi attestatur. Primos homines ferunt & terra natos robore atq; magnitu-
 dine confisos: dii spretis turrim eo in loco ubi nunc Babylon est ad solem usq; tollere cō-
 tendisse: cūq; iam fere ad cælum ædificando peruenissent uim uetorum diis affuisse: qua
 super eos diruta turris cecidit: cūq; ad ea usq; tempora unius linguæ fuissent multas in
 linguas diuisos fuisse: bellumq; inter Saturnum & Titanum tunc inceptum: locumq;
 Babylonis nomen habuisse propter confusionem linguarum quâ hebræi Babel uocant.
 De turri autem & confusione linguarum etiam Sibylla meminit dicens. Cum oēs uno
 uterentur sermone turrim ædificare constituerunt quâ in cælum ascenderent eam dii uē-
 tis diruerunt:

tis diruerunt: & lingua hominum mirabili uarietate confusa effecit: ut Babylon ea ciui-
 tas uocaretur. De campo autem qui Senaar appellatur. Esticus sic memorat. Sacerdo-
 tes inquit qui euaserunt Ioui sacra in Senaar babylonie contulerunt: cōfusaq; lingua ho-
 minum diuersas orbis partes habitare cœperunt. Moyses rursus uitam Habrae late cō-
 scripsit: cui multos exteriores historicos attestari Iosephus his uerbis conscripsit. De pa-
 tre autem nostro Habraam quis non nominat scribit tamen Berofus ita ut a rebus ipsis
 non de alio q̄ de ipso dicere uideatur. Decima inquit post diluuium generatione præcla-
 rus quidam iustusq; uir & singulari cælestium doctrina præditus apud Chaldaeos fuit
 Hecæus uero librum de Habraam conscriptum reliquit. Nicolaus etiam Damasce-
 nus in quarto historiarum hæc narrat Damasci habraamus regnabat cū exercitu a Chal-
 daea profectus: nec multo tempore post etiam a Damasco abiens ad Cananeā quæ mo-
 do iudæa dicitur migravit: cui nomen etiam nunc magnum apud damascenos est: nul-
 laq; ibi demonstratur Habraam domus appellata. Verum cum fame cananea premere-
 tur: ægyptus uero magna copia rerum effluere diceretur: libenter illo ut etiam ægyptii
 sacerdotes de diis dicētes audiret cum suis profectus est. Aut enim aliquid ab illis disce-
 re aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca: cūq; una cū peritissimis
 ægyptiorum uersaretur & uirtutē & gloriam suam multo clariorem effecit. Aegyptus
 enim diuersis uiuentibus moribus: & aliis aliorum mores obscenis prosequentibus uer-
 bis: ille semper quæ in absentes dicebantur: falsa esse demonstrās respuebat. Vnde factū
 est ut tanq̄ grauem sapientemq; uirum admirati tam ad intelligendum q̄ ad persuaden-
 dum quod uellet paratissimum ducerēt ipse uero arithmeticam & astrologiam eos do-
 cuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum sciebant ægyptii: sed a chaldaeis i eos
 unde in græcos quoq; disciplinae istæ affluerunt. Hæc Iosephus. Alexander autē histo-
 ricus qui multarum rerum peritiam habuit i uolumine de iudaica historia Eupolemon
 ait hæc de iudæis scripsisse. Ciuitas inquit babylon ab his cōdita primum fuerat qui a di-
 luuio euaserunt: Quos oēs gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram: postq̄
 turris quam ædificabant diuinitus concussa decidit. Decima uero generatione in Cami-
 rine babylonie urbæ quam alii Vrien dicunt quod nomen latine Chaldaopolim signi-
 ficat natus est Habraam qui sapientia omnibus excelluit a quo astrologia fuit apud chal-
 daeos inuenta: Is iustitia pietateq; sua sic deo gratus fuit ut diuino præcepto in phœnicē
 uenerit: ibiq; habitauerit & ratio non solaris motus atq; lunaris: aliaq; astrologica phœ-
 nices docuerint: unde phœnicum regi gratissimus fuit. Sed cū Armenii temporibus su-
 is bello phœnices uicissent forte factum est fratrualem etiam eius captiuum abduxerūt:
 Habraam uero uernas suos armauit: factoque impetu sudit fugauitq; armenios: nec fra-
 truelem solum liberauit: uerum etiam magnam ab hostibus prædam habuit: Qua de
 re legati ad eum pro captiuis ab armeniis missi. Ille autem omnem oblatam recusauit
 pecuniam: sumptisq; solummodo quæ ad uictū pertinebant captiuos humanissime red-
 didit. Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algariza idest latine in monte al-
 tissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisq; illius rege hospitaliter susceptus magnifi-
 cis fuit donatus muneribus. Et post pauca Annonæ autem charitate oppressus in ægy-
 ptum migravit: ubi uxorem eius quam sororem & uiduam esse dicebat rex ægyptiorū
 abduxit: sed peste domum eius ingressa ab aruspiciibus didicit id mali sibi accidisse quo-
 niam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo itactam reddidit mulierem. Vixit autem
 Habraam in heliopoli cum sacerdotibus a quo Astrologiam sacerdotes didicerūt: qui
 tamen non inuenit: sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiungit

deinde primum secundum Babylonis Belu regnasse que latine Saturnu dicimus: a quo Belus secundus & Chanaa orti fuerunt: atq; a Chanaam patrem phœnicum natu fuisse: q genuit Chum. Hunc ait Chum Abolum papellari a græcis ac athiopum patrem & fratrem Mestram patris ægyptiorum fuisse. Græci autem inquit Atlantem aiunt Astrologiam inuenisse: Sed. Atlantem & Enoch eundem asserit fuisse. Enoch porro inquit genuit Mathusalem qui ab angelis dei multa cognouit & ceteros docuit. Artapanus uero historicus. Hermuit Iudæos dicit appellatos fuisse: & Hebræo: ab Habraamo dictos quem ait ad Pharethatem ægyptiorum regem migrasse & Astrologiam illi tradidisse: ac post uiginti annos in loca Syriæ rursus rediisse. Melo autem in libris quos aduersus iudæos conscripsit post diluuium inquit ab Armeniis reliquias diluuii: quæ ad eos peruenerunt pulsas montana Syriæ quia deserta erant occupasse: & post tertiam generationem Habraamum natum fuisse: quod nomen patris amicum significare asserit: eum que sapientissimum ait fuisse: duasq; uxores duxisse: alteram ægyptiam: altera indigenam suscepisseq; ab ægyptia quæ ancilla erat filios duodecim. Arabiam obtinuerunt uniuersam: unde ad hæc usq; inquit tempora duodecim regibus Arabum populi reguntur. Ab indigena uero inquit uxore unum habuit filium Isaac quem latine risum appellare possumus: a quo duodecim similiter filii nati sunt: quorum ultimum Ioseph appellauit: a quo tertius Moyses fuit. Ad hæc Alexander historicus addit præcepto dei ab Habraamo in montem quendam ductum Isaac fuisse ad sacrificium diuinitusq; a tali sacrificio ereptum: arietemq; qui repente astitit pro eo sacrificatum fuisse. Iosephus etiam i primo de antiquitate iudaica q; Afram Habraæ filium libyã occupauerit ac ab eius noie illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peritissimus historia his uerbis testatur Cleodemus inquit propheta qui & Malchas dicitur non aliter fere q; Moyses de iudæis scripsit. Is Acherura multos Habraamo fuisse filios narrat: quorum tres nominat Afram Assur Afram: & Assyriã ab Assur dictam contendit: ab Afram uero atq; Afram urbem Afram & regionem Africam appellatã: Sed de Habraam hæcenus. De Iacob autem idem Alexander dicit. Cum septuaginta quinque annos natus esset in Mesopotamiã parentum iussu fugisse ut iram fratris Esau uitaret: reliquisseq; parentem Isaac centum & triginta septem annos natum: Et postq; septem annis in Mesopotamia fuit fratris materni filias Lian & Rachael duxisse: ac in aliis septem annis duodecim filios suscepisse: quorum nomodo nomina uerum etiam menses in quibus nati fuerunt memorat: cumq; redire ad parentes uellet rogatum a Laba alios sex annos permanisse. Ita uiginti annis illum in Mesopotamia uixisse: redeuntemq; ad Chanaam cum angelo dei fuisse colluctatũ unde nõ Iacob sed Israelem appellatum: habitasseq; ipsum apud Hemor annos decem & a Sichen filio Hemor dinã decennẽ quatuorq; menses raptã fuisse. Quare Simeon uiginti & unum annos ac menses quattuor natum & leuin annos uiginti & menses sex: commotos Hemor & sichen filios eius ceterosq; omnes mares interfecisse. multis deinde locis mutatis tandem in Ephratha quam etiam Bethleem appellant uenisse: ubi Rachael postq; ei genuit Benjamin mortuam fuisse: quam cum Israele conuixisse annos uigintitres: Inde ab Ephratha in manabri ad parentem Isaacum rediisse. Tũc Ioseph decem & septem annis natum ægyptiis uenditum fuisse asserit & carcerum uincula tresdecim annos perpesum: somnii regii declaratione liberatum septem annis ægyptum gubernasse. Isaacũ uero anno uno ante uenditionem Ioseph centum & octuaginta natum annos diem suum obiisse: Ioseph deinde in ægypto Afenerh filiam Pethefri sacerdotis in uxorem duxisse: ac duos Manasem & Efreim natos & ab ea suscepisse & post annos nouem postq; in magnum

gnum peruenit statum patrem ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes illos fuisse quæ res ægyptius turpissima uidebatur: ac ideo tandem uocatos docuisse ne si a rege interrogarentur de artificio suo pastores se dicerent. Questionem etiam mouet quare in prandio quincuplas Benjamin germano suo partes apponi Ioseph iusserat: quod ideo factum affirmat quoniam septem filios Lyapatri eius pepererat. Rachel autem mater sua deos: propterea Benjamin quicquid partes dedisse: & ipsum duas accepisse: ut septem etiam ipsi partes quot & Lyæ filii haberent ne domus matris suæ minor uideretur: habitasse autem eos in terra Chanaam annos ducetos & quindecim: Habraam uiginti quinque Isaac sexaginta Iacob centum triginta: cūque iam tertio anno fames omnes illas partes depopularetur: migrasse in ægyptum Iacob annos centum & triginta natum. Aetatem deinde omnium filiorum Iacob quam transmigrantes habebant cōscribit fuisseque affirmat ab Adam usque in migrationem Iacob in ægyptum annos tria milia sexcetos uiginti quattuor. A diluuiō uero annos mille trecentos quadraginta: mortuumque fuisse Iacob in ægypto annos natum centum quadraginta septem: Leuim autem centum & triginta septem annorum naturæ concessisse: filiumque reliquisse Elath nomine annorum quadraginta a quo natum esse alterum Habraā. in cuius ætatis anno quartodecimo Iosephi diem suum in ægypto obiisse natum annos centum & decem. Habraam deinde hūc pastorem duxisse uxorem. Lochabeth auunculi sui filiam & in septuagesimo septimo ætatis suæ anno Aaron & Moysen ab ea suscepisse: inter quos tres annos interfuisse dicit mortuumque fuisse Habraam natum annos centū & triginta sex. Hæc ab Alexandro sumpta sufficiant. Theodorus autem elegantissimo carmine gentis iudæorum historiam cōscribens hæc eadem de Iacob & de filiis suis & de Ioseph cōscripsit. Artapanus similiter & Philon non iudæus in .xiii. de Hierosolymis ipse quoque carminibus similia de iudæorum maioribus testatus est. Aristæus autem in iudæica historia de Iob quoque cōscripsit dicens Esau ipsum filium fuisse: habitasseque in Idumæa atque Arabiæ finibus: fuisseque ipsum & iustitia & diuitiis præcipuum: tetratumque diuinitus magnis calamitatibus fuisse: Primum enim armata eius lætrociniō sublata: deinde septem milia ouium una cū pastoribus periisse: & postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse: atque uno eodemque die corpus eius uniuersum ulceribus repletum fuisse: cūque male ita affectus esset Eliphaz Cemanitarum regem & Valdad Saucheorum tyrannum & Sophā Mineoræ regem & Elium zobitem ad consulendū ipsum accessisse: Quibus Iob respondisse sponte sua se paratum esse omnia ita sufferre ut a pietate in deum nunquam remoueatur. Ita propter hanc magnahimitatem eius liberatum a morbo & ditiores quam prius factum diuinitus fuisse. Nunc Eupolemum de Moysæ audiamus. Ait enim sapientissimum hominem Moysen fuisse & litteras iudæis primū tradidisse: & a iudæis Phœnices accepisse: Græcos uero a phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephri ægyptiorum filiam regis ait puerum quoniam ipsa non pareret iudæum adoptasse: quem iudæi Moysen inquit græci Musæum appellant: cuius doctrina multa Orpheus dedit. Hunc Moysen instrumenta bellica inuenisse affirmat: litteras quoque quas sacerdotibus tradidit: ægyptiorumque urbem in sedecim partes diuisisse: ac singulis præfectos instituisse: quæ omnia uis delicta fecerat: ne populi ut solebant conspirantes modo hunc modo illum regno expellerent. Vnde factum esse ait ut quasi deus ab ægyptiis coleretur & propter litterarum inuentionem Mercurium appellatum. Quibus rebus Chenephri inuidia commotum causam interficiendi Moysi quæsiuisset: & sic aduersus Aethiōpas in ægyptum irruentes

cum imperio ipsum misisse: exercitumq; sibi a iudæis maxime conscripisse: ut propter imperitiam militum una cū eis periret. Quod bellum ut ab Heliopolitanis accepisse asserit decennio gestum fuit: & propter diurnitatem eius ciuitatem in eo loco cōditam: ubi sedentes æthiopum impetum sustinebant: quam Hermopolim inquit: idest Mercurii ciuitatem appellant. Ibi consecratam ibi primo fuisse: quoniam nocentes interficeret serpentes. Aethiopus at admiratione uirtutis ita Moysen coluisse ut et circuncisionem ab eo didicerint. Ita peracto bello cum uictor redisset uerbo quidem a rege bene susceptum: re autē quotidie mortem illi quæsitam ac insidias multis modis paratas maxime cum ad Merida matrem ultra ægyptum in æthiopiæ finibus sepultam ex præcepto regis proficisceretur: a nomine cuius urbem ubi sepulta fuit Meroen appellatam nec minus quem ibi cultam fuisse. Quæ cū Moyses percipisset in arabiam ilico profugisse: & Raguelis Arabiæ regis filiam in uxorem duxisse. Interea Elephantia morbo quoniam multis modis iudæos premebat ægyptiorum regem expirasse. Ad alia eni opera quæ ipsos construere iussit diuersam etiam quæ egyptii uestem indui uoluit: ut facilius cogniti ab omnibus tanquā impii punirentur. Moysen autem a deo quotidie liberationē populi petere & quodam die repente coram eo ignem e terra ubi nulla incendio apta materies erat subito erupisse ac uocem editam fuisse liberandos sibi esse Iudæos: & inantiquam patriam conducendos. Hac re fractum prius quæ exercitum comparasset ad regem ægyptiorum soceri consilio descendisse: dixisseq; orbis domini iussu liberandos esse Iudæos: Quo audito in carcerem ipsum fuisse intrussum: unde nocte custodibus mortuis & repente portis parentibus: armisq; omnibus quæ ibi fuerant fractis exiuisse: rectaq; uia in regiam usq; ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse: interrogatumque a stupente rege quodnam esset dei nomen a quo missus esset: cūq; a ceruicibus inclinatus Moyses in aure sibi dixisset audientem mutum cecidisse: & a Moysen suscitatum fuisse: scripsisse quoq; ipsum nomen dei in tabula dicit: quas litteras cum nonnulli sacerdotum deriderent legere nescientes spasmo ait oēs expirasse. Tunc etiam signum rege petente baculum a Moysen in serpentem cōuersum oibusq; magno timore percussis a cauda captū draconem in baculum rursus conuertisse. Deinde nilum baculo percussum abundasse a deo ut uniuersa ægyptus summersionē timuerit: singulisq; annis ex illo tpe similiter abudare. Postea cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum redisset aialibus in fluuio cunctis morte corruptis magno fetore aquam ita oluisse ut ægyptii siti & pestilētia simul laborarent: regem autē perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum populum: sed memphiticis sacerdotes uocatos moriq; iussos nisi aliquod signum ipsi et ederent: magicis artibus dracone pducto & fluuii colore mutato effecisse ut elatus rex atrociter iudæos tractaret. Tunc a Moysen terram baculo percussam muscas uenenas deinde rursus percussam ranas locustas aliaq; huiusmodi monstra produxisse. Unde apud ægyptios ubiq; in templo Isidis baculum deponitur atq; colitur. Terram. n. Isidem esse quæ baculo percussa monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur & terramotu ægyptus uniuersa quateretur quo domus & templa multa ceciderunt perfractum calamitatibus regem iudæos liberasse quos ab ægyptiis argentea aureaq; uasa uestim ac aliam gazam mutuo accepisse: ac tertio die postq; recesserunt in mare peruenisse. Dupliciter deinde rem ferri dicit. Memphitas enim dicere: cū magnam locorū Moyses haberet peritiam refluxum maris obseruasse ac ita cum populo transiisse: Heliopolitas autē propter gazā quam iudæi mutuo abstulerunt regem commotum magna manu in iudæos

nu in iudæos profectum fuisse. Moysen uero percussisse baculo mare ut caelesti uoce ad-
 monitus fuit: & sic diuiso mari transiisse: cūq; post iudæos persequerentur ægyptii tum
 fulminibus tum refluentibus aquis periisse: iudæosq; liberatos annos triginta i heremo
 uixisse: quasi niuem deo quotidie illis plente qua nutriebantur. Moysen autem lon-
 gum ait fuisse: flauum canū: prolixiore capillo ac barba: & deniq; statura & facie digni-
 tatis permagna: omnia uero ipsum absoluisse ait ānos natum octauagintanouem. Eze-
 chielus ēt poeta uniuersam iudæorum historiam carmine moreq; tragico scripsit: & in
 omnibus fere cum diuina scriptura cōuenit: & Demetrius historicus similiter: qui dicit
 Moysen ex ægypto in Madiam profugisse: ac ibi Iothoris filiam Sophorē nomine in
 uxorem duxisse: quam coniectura a nominibus capta ex Habraam genus traxisse affir-
 mat. Habraam enim ex Thetura Iessan genuisse: & ex Iessan natum fuisse Adam: a quo
 Raguelē: ex Raguele uero Iothor & Bab: & Iothoris filiam Moyfi nuptam fuisse: ge-
 nerationes quoq; ait ita conuenire ut uerisimile sit Semphoram & Moysen & Habraā
 descendentes eisdem temporibus fuisse. Moysen enim septimum: Semphoram autem
 ab Habraam sextam fuisse & Madiam urbem ab uno filiorū Habraæ nominatam fu-
 isse Eupolemus uero Moysen ait. lx. prophetasse annos: Iosue autem. xxx. & uixisse cē-
 tum & x. & tabernaculum ab eo in silo fixum fuisse: & post eum Samuelem prophetas-
 se: a quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnasse annis. xxi. Post eum Dauid
 filium Cis a quo Syros & phœnices usq; ad Euphratem domitos fuisse. Idumæos etiā
 ammanitas Moabitas Itureos Nabatæos Nabdeos Suronemq; Tyri ac Phœnices re-
 gem bello coactos tributa Iudæis contulisse: eique petenti locum fuisse diuinitus mon-
 stratum ubi templum esset ædificandum: Angelum enim uidisse in eo loco stātem ubi
 altare postea conditum fuit cui angelo nomen Dianathan fuisse a quo non fuisse permis-
 sum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella quæ gessit contaminatus erat
 templum ædificaret sed q̄ magnam posset facere præparationem ut templum a filio eius
 facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum aris argenti auri talenta non pauca: la-
 pides etiā & ligna cupressi atque cædri: naues enim cum præparasse Melanis Arabia
 ciuitate misisseque in insulam Vrphen in rubro mari positam auri metallis abundantif-
 simam: unde in Iudæam innumerabilia pene pondo auri delata fuisse: regnasseque Da-
 uid annos quadraginta: ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim annos agenti tra-
 ditum fuisse: Impetratumque ut templum ædificaret: a quo iam regnate ad Vaphrem
 ægyptii regem hoc exemplo litteras missas fuisse: Rex Salomon Vaphri ægyptio regi
 amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cū
 que mihi pater præcepit templum deo qui cælum & terram creauit condere: ut etiam
 ad te scriberem præcepit. Scribo igitur & peto abste ut artifices atque fabros ad ædifi-
 candum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex ægyptii ua-
 phres regi Salomoni salutem. Lectis litteris tuis non paruo affectus gaudiosum q̄ pa-
 tri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum successisti. Ad ædificandum autem
 templum dei inter fabros atq; ministros octuaginta milia hominum ad te destinaui.
 Dabis igitur operam ut ordine uiuant & rebus necessariis non careant: temploque dei
 condito incolumes ad nos redeant. Tyrio quoque regi scriptum fuisse hoc modo. Rex
 Salomon Suron tyri sydonis atque phœnicie regi amico paterno salutem. Scias me a
 deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cūq; mihi pater præcepit templum
 deo qui cælum & terram creauit condere ut etiam ad te scriberem præcepit. Scribo igi-

tur & peto abste ut artifices atq; fabros ad aedificandum temp'um dei mittere uelis. Ad haec Suronem quoq; sic scripisse. Suron tyri sydonis & phoeniciae rex Salomoni regi salutem. lectis litteris tuis gratias aegi deo qui tibi regnū patris tradidit. Et quoniam scribis fabros ministrosq; ad condendum templum dei esse tibi mittendos: nisi ad te milia hominum octuaginta & architectum tyrium hominem ex matre iudaea: uirum i rebus architecturae mirabilem. Curabis igitur ut necessariis non egeant: & templo dei condico ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in galileam & samariam ad moabitas inq; & ammanitas & galacidas ut frumenta & uinum centum & sexaginta milibus hominū diligenter subministraret. Oleum autem a iudaea eis praebebatur. Ligna igitur primum quae a patre ipsius in monte libani caesa iacebant per mare in Iopen ac inde in Hierosolyma duxisse: incepisseq; templum dei aedificare annos tredecim natum: populosq; praedictos in opere iugiter fuisse: & praeter frumentum ac uinum cetera quae necessaria sunt a iudaeis per singulas tribus singulis mensibus ministrata. Fundatumq; templum longitudinis cubitorum sexaginta: & latitudinis similiter: fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathā dei prophetam iussisse: aedificatumq; templum totum undiq; a pavimento usq; ad tectum deauratum: & tectum laquearibus factum & aureis tegulis aeneis de foris contextum duasq; columnas aeneas altitudinis aequales templo decem cubitos in circuitu continentis auro deauratas soliditate unius digiti alteram a dextris alteram a sinistris templi statuisset. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem ad exemplar eorum quae a Moysē in tabernaculo facta erant fecisset: & alia a dextris templi alia a sinistris posuisset: Lucernas autem aureas sexagintaseptem in uno quoq; candelabro factas & fornicem maximum ad borealem templi partem aedificasse quae quadraginta octo aeneis columnis sustentabatur: fecisset etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis & latitudinis similiter: profunditas autem cubitorum quinque: gradusq; circumductos construxisset ut sacerdotes adire ac pedes & manus lauare possent: posuissetq; ad dextram partem altaris: iuxta quem basim fecisset duorum altitudinis cubitorum: ut in ea rex staret quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoque fecisset duodecim cubitorum altitudinis: & catenas tāquam retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis instrumentis quibusdam extendisset: a quibus quadraginta tintinabula aerea dependebant: hoc factum fuisse ne aues super templum sederent neque nidos in laquearibus eius facerent: ut templum ab omni foret immunditia incontaminatum: Hierusalem quoq; urbem muris turribus ac foueis ab eo fuisse circumductam: regiam quoq; ibi aedificasse: quae Hieron Salomonis idest latine Salomonis aedes fuit appellata: unde corrupto: postea uocabulo urbem Hierusalem uocatam fuisse: & Hierosolymam graece appellari. Quibus factis sacrificium deo mille bouum in Sylo fecisset: & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Moysē facta. Inde in Hierosolyma ad templum dei transtulisset. Arcam similiter & candelabrum & mensam: ceteraq; omnia ut propheta praecipit: deoq; holocaustum duo milia ouium & tria milia quinquagintaque uitulorum. Totum autem aurum quod in templo columinis ceterisque omnibus templi uasis fuit consumptum quadragiesies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos & alia instrumenta mille ducenta trigintaduo talenta. Aetris uero in colūnis fornicibus ac ceteris talēta decem & octo milia & quinquaginta: mississetq; omnes in regiones suas phoenices simul atque aegyptios. Decem auri talenta singulis data. Talentum autem dico inquit quod Siculum appellat. Et aegyptiorū quidem regi oleum

regi oleum & mel in magna quantitate misisse. Suroi autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Vnde ille simulachrum filia fecit quod in aurea columna imposuit mille quoque scuta fuisse a Salomone aurea confirmat. Vixisseque ipsum ait annos quinquagintaduos & regnasse quadraginta. Timochares autem qui antiochii res gestas conscripsit quadraginta stadiis circūduci Hierosolymam asserit abruptis ualibus undique natura munitam urbemque ipsam multis aquis adeo irrigari: ut hortos quoque multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari. Ab urbe autem usque ad quadraginta stadia magnam esse aquarum penuriam Philo autem fontem fuisse in urbe asserit maximum: qui tempore hyemis deficiebat: æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus etiam in libro de interpretatione legis iudaicæ de aquis Hierosolymorum hoc modo scribit. Templum inquit ad ortum respicit: posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus autem ornatissime pavementum templi constratum est: & aqua sapius in templum immittitur ut a sanguine detergat. Multa enim animalium milia in solēnitatibus offeruntur. Fons uero copiosissime atque integer in templo ipso scaturit: ex quo magna uis aquarum per cloacas plumbo consolidatas defluit. His ita dictis non est prætermittendum quod de Hieremia Polyhistor conscripsit Alexander. Temporibus inquit Ioachin. Hieremias prophetauit qui missus a deo cum Iudæos aureo simulacho cui nomē erat Baal sacrificantes repperisset futuram eis propter hoc calamitatem prædixit: unde Ioachin uiuum iussit cremari: illum autem dixisse foueas ipsos a rege assyriorū captos iuxta Trigidem atque Euphratē eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem babiloniorum regem audiuisse: ac a Stribare Medorum rege in auxilium abducto cētum & octuaginta peditum: equitum centum & uiginti milia ducentem: ac decem milia curuum. Primo Samaritanas omnes: urbes Galilæam Scythopolim & Galatidem eueritisse: Deinde Hierosolymam & iudæorum regem Ioachin uiuum cepisse: & aurum argentum æs ceteraque omnia quæ in templo fuerant arca excepta & tabulis in Babylonē asportasse. Arcam enim inquit Hieremias detinuit. Et rursus post aliqua Nabuchodonosor inquit prædicta mœnia ædificare cepit: grauius ægrotauit: mortuusque est post quadagesimum tertium annum regni sui: Cui Enilmalurchus filius successit. Hic propter iniquitatem & lasciuiam a Nergisaro sororio suo insidiis exceptus in secundo anno regni perit. Deinde filius eius Labeforacus mensibus nouem: quo insidiis interfecto communi consilio Nabonida insidiatorum unus regnauit: qui Babylonæ muros qui iuxta fluuium sunt lateribus & bitumine condidit. In septimo autem & decimo anno regni eius Cyrus rex persarum magna manu Babilonios petiit. Nabonida uero regnum suum defensurus exercitum construxit & uictus pugna in Borsippum urbem confugit quam Cyrus Babilone capta obsedit: Sed Nabonida diu ferre obsidionem non potuit seque Cyro tradidit: qui quæ humanissime ipsum tractauit: ac in Carmaniam cum dignitate ire iussit: ubi non multo post naturæ concessit. Hæc iudaicis libris immo uero nostris conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atque octauo anno regni sui Nabuchodonosorē templum destruxisse: quod secundo anno regni Cyri restitui ceptū decimo anno regni Darii tandem conditum fuit. Sed Alphæus est de Assyriis & Nabuchodonosore hoc modo scribit. Megasthenes inquit uir priscus Nabuchodonosorē Herculeo bustiorē dicit fuisse: uniuersamque Libyam ceteraque Asiam usque ad armenios domuisse: quæ chaldæi dicunt eū regnū suū rediisset furore diuinitus captū magna exclamasse uoce: Futurā o Babilōii uobis ego calamitatē pñucio: quā nec Belus ille: nec ulla uis deorum auertet. ueniet p̄sa semiasinus q̄ uobis afferet se. uirtutē His aliisque hmoi dictis subito. eua

nuit. Cui filius Milma rudocus successit. quem Iglifares interfecit ac loco eius regnavit. Cui Babaso Arascus filius successit. Quo insidiis interempto Nabinidochus regnavit: hunc Cyrus capta Babylone Carmania principē fecit. De Babylone quoque Abydemus hæc scribit: Omnia inquit illa loca aquis contacta fuisse dicuntur. Belus autem regione siccaste perhibetur & Babyloniam cōdidisse: quæ mœnia aquarum illuione deleta Nabuchodonosorus restituit: quæ remanent ad hæc Macedonum tempora. Et post pauca cum principatum ait Nabuchodonosorus accipisset continuo Babylonem triplici muro quindecim diebus muniuit: & fluuios Armachalem atque Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit: paludem etiam effodit uiginti passuum altitudinis parasangarūque quadraginta: portasque in ea fecit quas Riuententes appellabant: quibus apertis babyloniæ campos irrigabant: rubricque maris inundationem obstruxit: & Teredonem urbem ad sustinendos Arabum impetus cōdidit: & in regia pensiles hortos plantauit. Hæc ab Abydeno sumere placuit. Quoniam legitur apud Danielem Nabuchodonosorem in templo suo ambulantem arrogancia motum dixisse. An non est ita babylon magna quam ego in potentia mea ad laudem gloriæ meæ in domum regni cōstruxi? Et adhuc ista loquentem euersum fuisse. Ad hæc omnia illa placet afferre quæ Iosephus in libro de antiquitate iudaica dixit. Sufficiunt inquit ad ostendendam antiquitatem iudaicam Syriorum simul & chaldaeorum & Phœnicum scripturæ: & græcorum innumerabiles historici: maxime Theophilus Theodotus. Mnasses. Aristophanes Hermogenes Eumelus Comon ac denique Zophirus: qui omnes & alii forsitan complures (nec enim omnia ipse legi) diligenter de nostris conscripserunt: quorum multi etsi nonnullis aberrarint communiter tamen ab omnibus antiquitati nostræ testimonium perhibetur: quamuis Phalereus Demetrius & Pilon senior qui carmine conscripsit ac Eupolemus non longe absunt a ueritate: quibus uenis danda est quoniam magnam nostrarum litterarum peritiam non habuere.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DECIMVS.

AC IOSEPHVS ET ALIA HVIVSMODI MULTA quæ breuitati consulentes prætermisimus & ad alia transferre constituimus: Nam quoniam quibus rationibus gentilium fabulis cōtemptis scripturam hebræorum suscipimus dictū est: ac ipsos græcos & uitam & doctrinam hebræorum admiratos fuisse auctoribus suis demonstratum. Age iam declaremus: multa quoque ab hebræis græcos sumpsisse: Quemadmodum inquit Geometriam Arithmeticam: Musicam: Astrologiam: Medicinam. Ipsa denique litterarum elementa artesque cæteras a barbaris ut postea ostendam acciperunt. Sic de pietate in unum deum ac reliqua quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata non aliunde quam a iudæis ut paulo post patebit habuerunt. Quod si quis contendat naturali quadam ratione ipsos ea inuenisse: nec hoc quidem recusabimus. Nam si ea quæ a prophetis iudæi acciperunt & præclarissimi græcorum philosophi conscripserunt diligenter sequi uolumus non erimus certe accusandi.

Quod græci non solum a barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaque furantes suo nomini attribuebant. Cap. I.

non autem

LIBER DECIMVS

On autem miretur quispiam si ab hebraeis multa eos furatos esse asserimus :
 cum non modo disciplinas atq; artes a barbaris abstulerint: ueq; etiam ad hos
 usq; dies ambitioni seruientes alter alterius inuentionē furentur. Imo uero non
 nulli uniuersa aliorum uolumina suis nominibus ascripserunt: Non sunt mea hæc uer-
 ba: sed eos ipsos audias cum alter alterum furti arguant. Quod primum ostendere ag-
 grediamur ut mores eorum facilius cognoscas. Cum. n. ipsi alter ab altero furti honorē
 sibi arripiat: quo modo abstinere a nostris poterunt? Clemens igitur noster in sexto ad-
 uersus gentes poetarum philosophorum historicorum oratorumq; furta præ oculis po-
 suit. Textus. n. ipsos orphei Homeri Hesiodi Heracliti Platonis Pythagoræ Herodoti
 Theopompi Thucydide Demosthenis æschinis Isocratis aliorumq; transcripsit & con-
 tulit: req; ipsa ostendit multos nominibus suis aliorum edidisse uolumina ueluti Eugra-
 mō Cyrenæus Musæi de Thesprotis librum integrum sibi attribuit nec solum perutilia
 a barbaris dogmata furatos esse: uerum etiam quæ nobis per sanctos uiros miraculose
 tradita sunt imitatos fabulis implicuisse: percontaturq; ab eis falsa ne sint quæ scribunt
 an ueritatis aliquid contineant. Si falsa inquit dicent ut mendaces contemnemus. Si ue-
 ra cur ea quæ a Moysæ ac prophetis facta esse dicuntur non credunt? Similia. n. multa
 esse nemo ignorat: sicut illud quod in primis fertur longo tempore louē olim non pluif-
 se. Vniuersamq; græciam aquarum penuria confectam Apollinem interrogasse: quid si
 bi esset faciendum: responsumq; oratione ipsis Aeaci opus esse. Ascendit igitur rogatus
 in montem Aeacus & mundus in cælum extensis manibus communem patrem omni-
 um inuocauit: orauitq; ut ab hac calamitate liberare græciā dignaretur: quo adhuc oran-
 te nubes excitatū tonitrua facta: magnaq; uis pluuia subito erumpens: uniuersam græ-
 ciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fecundissimus græcis annus tunc fuerat: Hoc in-
 de sumptum esse quis non uiderit? Et inuocauit Samuel dominum & dominus uoces
 & pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clemens conscribit: quibus fu-
 racitatem græcorum ostendit: quem si legeris: quanta sit eorum ambitio non ignorabis
 uerum quoniam iste noster est: ab ipsis græcor; philosophis ut solemus latrocinia græ-
 corum ostendamus. Audias ergo quid de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de stu-
 dio auditu. Apud Longinum inquit ad honorem Platonis ut lingulis annis fieri solet
 multi simul philosophi cenabamus & post cenam ut sit colloquebamur. Cum iterim
 inter Caustrium & maximum orta dissensio est. Maximus. n. Ephor; Theopompo an-
 teponat Caustrius uero furē fuisse: nihil a se ipso scripsisse ostendebat: ac a Demacho &
 Callisthene & Anaximene plura q̄ tria milia cōmotum sublata & in contione transposi-
 ta ostendebat. Tunc Apollonius grammaticus: Ignoras inquit Caustri theopompum
 etiam quem tu laudas furtis plenum esse. Nam in undecimo de Philippo ab Arcopage-
 tico Socratis q; nihil aut boni aut mali aliunde q̄ a se ipsis hominibus accidat: ceteraq;
 huius ad uerbum transcripsit: Sed nō orationes solūmodo ille furatur: uerū etiam alio-
 rum gesta falso aliis tribuit. Nā cum andro historiam diuinationū conscripserit: dicatq;
 de Pythagora q; aquā a puteo haustā in metaponto sitiens postq̄ bibit in tertium diem
 terræ motum fore prædixerit: hæc omnia Theopompus ad alios transtulit Pherecidem
 enim syrum ita prædixisse asserit nec in metapōto: sed in syria id fuisse dicit. Sibaris quoq;
 urbis captiuitatē ad Mesenæ urbis causam transtulit. Tunc nicagoras ego quoq; inquit
 cum historiam eius legerem. multa ipsum a Xenophonte accepisse: mutasq; ad peius
 considerauit. Xenophon. n. in quarto pharnabazi Agesilai colloctionem propter Apol-
 lolophanē Cyziphenū factam ita cōscripsit: ut & dignitas & mores utriusq; quomodo

LIBER DECIMVS

legas cerni oculis uideantur hanc rem in undecimum historiae graecae Theopompus traduxit. Itaque dicit ut muta tardaque uideatur. Vt enim furtum caearet ea interposuit quae cunctationem quandam colloquentium ostendunt: & animata Xenophontis oratione corrumpunt. Tum Apollonius cur theopompum & Ephorum uiros in dicendo tardos furti accusamus cum Menander quoque similiter fecisse inueniatur? Et ab aristophane grammatico qui cum ualde amabat admonitus fuisse dicitur? Vnde latinus sex libros edidit quos de Menandri furtis inscripsit: ubi omnia quae ab aliis accepit: unum in locum contulit: sicut philostratus alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad finem fabulam Antiphonis quae Ionista dicitur a Menandro in dissidemonem transcriptam ostendit: Sed quoniam in hac rem nescio quo modo incidimus: ego quoque accusare Hyperidem uolo multa fuisse a Demosthene furatum uerum quoniam eisdem fuerunt temporibus uestra puto coniecturae relinquendum quisnam ab alio furatus sit. Ego uero Hyperidem existimo si autem uos demosthenem ab illo accepisse contendetis laudo: quoniam quae accepit multo praestantiora reddidit: Vituperandum autem Hyperidem duco. Si elegantissimam Demosthenis orationem ad peius conuertit. Et post pauca Belanicus etiam inquit quae de moribus barbarorum conscripsit ab Herodoto & Damasco intercepta. Quid uero aut de Herodoto dicam qui in secundo ab Hecataeo milesio multa transtulit ueluti de phoenice: aut de fluuiali equo de uenatione crocodillorum: aut de Isocrate atque Demosthene quorum alter in numularia oratione: alter in oratione aduersus Onetorem omnia quae de quaestionibus Issaeus in oratione de hereditate Chilonis dicit eisdem fere uerbis transtulerint. Aut de Dinarcho qui multa eisdem uerbis transcripsit? Antimachus etiam poeta multa furatus ab homero parumque immutata scripsisse inuenitur: uerum ne alios furti crimine accusando ipse quasi fur reprehendi possim: Vnde de hac habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Ephori conscripsit. Polionis etiam ad Soteridem epistola extat de Ctosii furtis liber etiam eiusdem legitur de simili herodoti crimine & in libro quem de uestigiis inscripsit furta Theopompi recitat. Tum profenes alios quidem fures deprahendistis. Platonem autem cuius solennitatem tanquam herois celebrantes apud longinum conuenimus hoc ipsum fecisse: uereor enim furti uocabulum dicere cum de Platone uerba facio non deprahendistis. Quid ais inquit galicta? Aio inquit quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plura inuenirentur si eorum qui apud Platonem philosophati sunt libri omnes reperirentur. Nam cum forte his diebus protagorae de ente librum legerem aduersus eos qui unum ens dicunt esse eadem omnino inueni scripta quae apud platonem leguntur. Quod ut ita esse cognoscatis ipsum audiatis nouitate namque rei commotus memoriter omnia tenere studui his dictis uerba ipsorum philosophorum conscribit: quibus apertissime furem fuisse platonem ostendit. Sed satis iam dictum est quod alter ab altero graeci furentur & alter alterum studiose redarguat.

Quod disciplina omnes & artes a barbaris graecis acceperunt.

Cap. II.

Non est autem ab hac preparatione euangelica alienum breuiter ostendere disciplinas omnes & artes a barbaris graecos habuisse: ne quis accusare nos audeat si ab hebraeorum scriptura pietatem didicisse praedicemus. Cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideantur nec fabulis theologiam immiscere hebraeorum doctrinam plane imitari cognoscantur. Iuniores enim omnes sunt qui apud graecos

recte

LIBER DECIMVS

recte aliquid philosophati sunt. Non hebraeis solum nec phoenicibus atq; aegyptiis: sed
 priscis etiam ipsis graecis. Primus enim omnium ex phoenicia Cadmus Agenoris filius
 mysteria & solennitates deorum graeciae tradidit: simulachrorum consecrationes etiam
 & hymnos. Deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Musaeus quos circa tempora
 troiana floruisse asserunt: a quibus nihil aliud quam aegyptiorum atq; phoenicum falsi-
 tas paucis commutata graeciae commendata est. Quibus quidem in temporibus Pythi-
 us Clarius Dodonaeus maxime colebatur simulachraque aliorum deorum atq; heroum
 & templa constituebantur. Et post multa saecula philosophiae data ita diligenter opera
 est ut cum nihil veri in traditionibus maiorum philosophantes inuenirent praecleara illa
 maiorum oracula cum auctoribus suis contempserint quippe ab illis nullam se conse-
 qui utilitatem uidentes aliena tanquam nudi atq; pauperes ueritatis & disciplinae non te-
 mere scrutabantur: & ab aliis gentibus quae utilia ueraque censebant in omnibus artibus
 atq; disciplinis non sine labore mutabantur. Nempe ipsi graeci confitentur post Orphea
 Linum & Musaeum antiquissimos ut ipsi dicunt theologos & multorum auctores er-
 rorum septem quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse ut sapientes uulgo ap-
 pellati sint: qui omnes temporibus Cyri persarum regis floruerunt. Quo quidem tem-
 pore apud hebraeos nouissimi omnium prophetae fuerunt annis post troiana tempora
 pluribus quam sexcentis. A Moysse autem non paucioribus quam mille & quingentis quod
 paulo post planius faciemus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud quam sententiae quae
 dam commoda atq; breuiter dictae ad utilitatem humanae uitae compertum est. Ma-
 gno deinde spatio temporis interposito philosophorum genus incepisse fertur Pytha-
 goras enim primus omnium fuit: quae philosophiae quoque nomen inuenisse constat. huc
 multi samium: alii tyrrhenum: alii syrium aut tyrium fuisse contendunt. Ita non plane
 graecus maximus & primus philosophorum ab omnibus dicitur. Nam pherecidem docto-
 rem Pythagorae syrium omnes fuisse tradunt: quauis non eum solummodo: sed persarum
 et magos & aegyptiorum diuinatores audisse Pythagoras: asseratur: eo tpe quo iu-
 daeorum alii in babylonem alii in aegyptum transmigrarunt. Audiuit autem & Brachi-
 nanas iudaeorum philosophos: sic ab aliis astrologiam: ab aliis geometriam: ab aliis musi-
 cam: ab aliis arithmetiam: & aliud ab aliis habuisse. A graecis autem nihil eum habuisse au-
 sus quispiam est dicere: tanta doctrinae & bonarum artium penuria in graecia fuit antequam
 Pythagoras oia quae ab illis collegit summo studio docuit: & diuinos propterea meru-
 it honores: a quo prima philosophia processit: quam italicam quam ibi maxime docuit ap-
 pellare solent. Secunda est quam Thales unus de septem sapientibus tradidit: quae Ioni-
 ca nominantur. Tertia eleatica dicitur cuius Xenophanes colophonius auctor ascribit.
 Thalem autem multi non graecum sed phoenicem dicunt: nonnulli Milesium fuisse ar-
 bitrantur: quem tradunt ab aegyptiorum diuinationibus pluraque accepisse. Solone ue-
 ro unum de septem qui leges atheniensium conscripsit tempore quo iudaei aegyptum fre-
 quentes habitabant illo peruenisse Plato in Timaeo testatur. Quo quidem in libro doce-
 ri eum a barbaro uidemus his uerbis: O Solon Solon graeci se pueri estis: senex autem
 nullus unquam graecorum fuit: ac ideo apud nos nulla disciplina uetus inueniri potest. Pla-
 to quoque ipse cum italicam philosophiam hauserit: in aegyptum abiisse traditur: nec breui
 tempore conuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo omnia quae optima sunt a barbaris se
 consecutum profiteatur. Dicit. n. in epimenide eam fuisse barbarae illum qui primus haec
 inuenit. Vetus. n. regio inquit eos aliquid qui primi haec inuenerunt. Longam autem aeta-
 tem multi consecuti sunt propter aestiui temporis serenitatem: quam aegyptus maxime

atq; syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora innumerabilibus annis exami-
 nata uere nobis tradita sunt. Deinde subiicit. Fateri autem oportet quicquid a barbaris
 græci acciperunt ad meliorem illud finem perduxisse. Hæc Plato Democritus autem
 multo prius a barbaris se didicisse his uerbis gloriatur. Ego uero inquit multo plures quã
 omnes ceteri homines qui modo sunt regiones peragraui: multas urbes uidi. Sapietes
 uero audiui: nec quisq; me in demonstratione linearum superare potuit nec ipsi quidem
 qui arsepedonaptae apud ægyptios appellantur. Octoginta enim annos longe a patria
 disciplinarum amore abfui: babylonem enim etiam iste & persas in ægyptum ut discere
 ret petiit. Quid de Heraclito ac de aliis græcis dicam per quos omnes illuminatam do-
 cetrinis græciam constat. Nam ante sæcula eorum uatibus & oraculis dæmonum inha-
 bat: nec aliquid solidæ disciplinæ uestigium continebat. Mirabilia uero apollinis illa re-
 sponsa nihil penitus hoibus contulerunt: sed errantes huc atq; illuc magno sudore alie-
 na sibi homines congesserunt: geometriam enim ab ægyptiis: astrologiam a chaldæis:
 & alia ab aliis acciperunt. Sed nihil unq; tanti mutuati sunt quanti hoc est quod ab he-
 bræis habuerunt. Vnius enim dei cognitionem inde reciperunt: & multitudinẽ damo-
 num suorum spreuerunt. Cur ergo nos inculant si hebræorum scripturam barbaram ut
 ipsi diceret græcæ philosophiæ ante posuimus: quoniam omnia bona a barbaris ipsi fu-
 rati sint nec quicq; utilitatis a diis suis habuerunt: Quos iure multi apud eos cõtempse-
 runt: ut impii dici q; dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant aut non ma-
 gis laudant atq; admirantur: qui falsitate contempta etiam theologiam secuti sumus q̄
 sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neq; in impietatem incidimus ut multi græ-
 corum sapientes nullum deum colentes: neq; rursus ut mirabiles philosophi summum
 deum cognoscetes multorum falsitatem deorum falsitati permiscuimus. Sed de his ali-
 as. Nunc autem non philosophicas solum doctrinas: sed omnia inuenta hominum hu-
 manæ uitæ utilia a barbaris græcos accepisse comprobemus: Primus igitur qui litterarum
 elementa græcis tradidit Cadmus ex phœnicia erat: unde phœnicia litterarum ele-
 menta prisca poetæ dixerunt: multi syros litteras primos comperisse asserunt. Syrii aut
 etiam hebræi sunt. Nam iudæi in syria semper a scriptoribus habita est & phœniciam et
 apud prisca appellari constat. Temporibus autem nostri palæstinem Syriæ appellant
 argumẽto autem illud maximo est ab hebræis reperiatis esse litteras ipsarum litterarum
 apud græcos appellatio. Singula enim apud hebræos elementa appellatione signifi-
 ca uocantur: quod apud græcos nullo modo fieri potest. Vnde non esse ab illis inuenta
 sed ab illis accepta declaratur. Omnes autem litteræ apud hebræos uiginti duæ sunt qua-
 rum prima Aleph dicitur: quod latine disciplina dici potest. Secunda Beth quod domus
 significat. Tertia Gimel: quod uocis plenitudinem significat. Quarta delth quod libro-
 rum dici potest. Quinta ita: quod uocabulũ ista significat quæ omnes uoces talem sen-
 sum efficiunt disciplina domus plenitudo librorum hæc Sextum elementum apud eos
 ua dicitur quæ uox latine in ipsa dici potest. Deinde Cai quod uocabulum significat ui-
 uit Septimum id quod significat uiuens totum hoc simul in ipsa uiuit uiuetis. Nonum
 teth dicitur id est bonum. Decimum ioth & interpretatur principium. Simul hæc duo
 bonum principium significat. Vndecimum Caph latine tamẽ Duodecimũ labd. quod
 & postea samich quod interpretatur auxilium: totum hoc simul ex ipsis significat disci-
 tu: n simul tamen discere: Deinde sequitur elementum quod inen appellant quod inter-
 pretari potest ex ipsis. Deinde Nun: idem sempiternum auxilium his accedit. Ain quod
 latine fontem aut oculũ significat. Deinde phi quod os dici potest: deinde fadẽ quæ uox
 iustitia

LIBER DECIMVS

iustitia interpretari potest: simul sensus est fons aut oculus & os iustitiae. Elementū de-
 inde accedit Cophi idest uocatio. Deinde ris quod caput significat. Deinde sen quod de-
 tes dicere possumus. postremo thau quod signa dici potest. Omnium igitur sensus ele-
 mentorum hic est Disciplina domus plenitudo librorum hæc in ipsa uiuit uiuens bonū
 principium tamen disce ex ipsis sempiternum auxilium fons aut oculus atq; os iustitiae
 uocatio capitis & dentium signa: hæc est elementorum hebraicorum latine dicta senten-
 tia quæ disciplinæ litterarum summopere conuenit: quod apud alias gentes inueniri ne-
 quit. Vnde fateri necesse est non ab aliis quā ab hebrais litteras esse inuentas: græcos ue-
 ro ab hebraicis accepisse ipsa litterarū appellatio significat hebraei. n. Aleph: græci alpha
 dicūt. Illi beth græci Vita: gama græci gimel illi: deinde delth: illi deltha isti & alteri zai:
 alteri zeta: cætera quoq; similiter. Vnde patet ab hebrais litteras inuentas ad alios & ad
 græcos tandē puenisse. hæc de litteris dicta sufficiant. Clemens quoq; cū in similitudine incide-
 rit materiam ægyptios ostendit medicinam inuenisse & æsculapium amplificasse. Atlā-
 tem autem ex libya primum nauim construxisse ac nauigasse. Astrologiā primos Chal-
 dæos: ægyptios deinde edidisse. Phryges auim uolatus primos obseruasse: & tuscos a
 ruspiciū comperisse Telmissinos somniorum interpretationem Tyrrenos tubam:
 phryges fistulam ex phrygia enim erat olympus & Marsyas qui fistulam inuenerunt.
 Lucernæ usum ægyptios qui annum in duodecim partes primi distinxerunt: primi q; le-
 ge non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt: nec intrare in templa quēquam a
 muliere nisi lotum sanxere: Geometriam etiam ipsos inuenisse. Selmētem uero & dam-
 nameneum iudæos in cypro primos ferrum inuenisse: ferri autem tincturam aut tempe-
 riem qua robur accipit Delam iudæum comperisse quibus Hesiodus delam ex scythia fu-
 isse asserat. Falcem thraces comperisse ut primo peltis equestres usos quam illyrii pri-
 mo inuenerunt. Cadmum auri metalla primum in monte pangeo excogitasse. Quadri-
 renem a carchidoniis primum factam fuisse cuius architectus Vosporus fuit: Medeā
 primam tincturam capillorum excogitasse pannones: qui noricum habitant quos noro-
 pes appellant aris usum inuenisse. Olympum ex mysia lydiam harmoniam. Dicordū
 assyrios Sambucam instrumentum etiam id musicum est trogloditas. Marsyam phry-
 gem tricordum diatanamq; harmoniam. & myxophrygiam atq; myxodiam thamyri
 thraca harmoniacam doricam sydonios triremē. Siculos phormingē non ualde ac cy-
 thara differentem: hæc clemens noster cæteraq; huius a cydippo Mantineo: Antiphane
 Aristodemo: ac Aristotele collegisse ait: operæ autem precium est a Iosepho etiā iudæo
 nonnulla transcribere: Is enim uir cum de antiquitate iudaica scribat multo iuniores fu-
 isse græcos ostendit ac a barbaris omnia collegisse diuersaq; inter se ac uaria conscrip-
 sisse. Verba igitur eius hæc sunt. Non possum inquit non admirari eos qui putant de uetu-
 stissimis rebus solis esse græcis credendum: nobis autem cæterisq; hominibus nullam ef-
 se fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus quæ a græ-
 cis facta inuenta q; siue urbes conditas dixeris siue artes excogitatas siue legum sanctio-
 nes heri aut nudiustertius si eum nostris conferas incepisse putabis. Scribendæ uero hi-
 storiae curam omnium postremam ipsius fuisse constat. Vnde ipsi quoq; chaldæos phœ-
 nices & ægyptios (non enim libet modo nos quoq; istis connumerare) aperte fatentē ue-
 rustissimam firmamq; prisicarum rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant q;
 minimas continentis regiones patiuntur: multa q; opera ac magno studio semper incu-
 buerunt: omnia præclara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posterita-
 ti commendari. Græciam uero nō ignoramus sæpius deuastatam rerum gestarum me-

moriam amiffisse. Ita nouo genere uiuendi fæpius instituto a fe originem rerum incapif
 fe putarunt. Litteras autem posteriores pene omnibus accaperunt: a Cadmo enim di-
 diciffe gloriantur. Nec tamen aut ex templis aut loco publico fcripturam fe habuiffe di-
 cere audet quæ id fignificet. Vnde magna quæftio eft. Vtrum troiani belli temporibus
 litteris uterent & paulo poft Cadmus uero milefius: & argiuus acifilaus q̄ primi apud
 græcos hiftoriam fcribere aggreffi fuerunt non multo ante Xerfis tempora fuiſſe perhi-
 bentur. Præterea Pherecides ſyrius. Pythagoras & Thales qui de cæleſtibus atq; diuinis
 rebus primi græci pauca ſcripferunt ab ægyptiis & Chaldæis cuncta didicerunt: quos
 omnes una uoce græci uetufiffimos omnium prædicant. Quomodo igitur ſupremæ
 arrogantiæ nõ eſt ſibi ſolis antiquitatis memoriam attribuere? Aut quis ab ipſis ſcripto-
 ribus non facile percipient nihil certum: ſed omnia cõiecturis græcos ſcripſiſſe? Pugnât
 enim inter ſe omnes & alter alterius falſitatem redarguit nõ eſt opus ut eos moneã qui
 melius me ſciunt. quod Elanicus contra quam Acufilaus de Genealogiis ediderit. Nec
 ut enumerem in quot quantifq; Heſiodum repræhendit. Nec dicam quomodo Epho-
 rus Ellanicum: Timæus Ephorum: Timæum posteriores: Herodotum omnes repræ-
 hendunt. Non eſt neceſſe de ſingulis atq; minoribus dicere: cum de perfarum in græciã
 impetu & de præclaris facinoribus tunc geſtis inter ſe uehementer ſcriptores diſcrepent:
 cum etiam Thycydidem qui accuratiſſime ſuorum temporum conſcripſiſſe hiftoriam
 creditur quaſi mendacem nonnulli accuſent: huius diſcrepantiæ quibus multa poſſint eſſe
 cauſæ duæ tamen mihi præcipue uidentur. Quarum prima & maxima eſt quia nullam
 curam ut publice præclara facinora ſcriberentur græci populi habuerunt: ac ideo magna
 in ſcriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam ipſi etiam Athenieſes quos & indigenas pu-
 tant & diligentiores fuiſſe conſtat: primas omnium publicæ ſcripturæ leges draconis de
 cæde qui paulo ante Piſiſtratum fuit commendatas fuiſſe aſſerunt. Non oportet de ar-
 cadibus dicere qui quibus uetufiffimos ſe omnium prædicant: ultimi tamen omnium li-
 teras didicerunt. Quare cum nihil extaret publice quo & ignari docerentur & mēdaces
 redarguerentur partim ignorantia: partim affectione factum eſt ut magna inter ſcripto-
 res diſcrepantia inueniatur. Altera cauſa eſt quia non ueritatis amore quibus ita profitean-
 tur: ſed eloquentiæ ſuæ oſtētatione: quoniam ueteres ſcriptores ſuperaturos ſe facile cre-
 debant ſcribendi laborem ſumebant. Ita nonnulli fabulas: nonnulli ciuitatum aut regū
 laudes aut uituperationes: nonnulli ueterum ſcriptorum ut ipſi eloquentiores uideren-
 tur emendationem conſcripferunt: Vnde fit cum hiftoriam ſcribere profiteantur non id
 ſed huius oppoſitum faciant. Veritatis enim hiftoriæ ſignum illud eſt ut de eiſdem re-
 bus eadem omnes conſcribant. Illi uero ſic ſe ueraces uiſum iri putarunt ſi unusquiſque
 aliter q̄ cæteri conſcripſiſſet. hæc Iosephus. Sed non erit ab re quaſi apicem Diodori te-
 ſtimonium aſſerre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendum modo de his eſt qui
 priſcis temporibus prudentia doctrinaq; clari ad ægyptum uſq; profecti ſunt. Sacerdo-
 tes enim ægyptiorum in ſacris libris ſcriptum inueniunt Orphea: Muſæum. Melampo-
 da: Dædalum: Homerum poetam: Lycurgum ſpartiatem. Solonem Athenienſem Pla-
 tonem philoſophum: Pythagoram Samium: Eudoxum mathematicum: Democritū
 abderitam: Enopidē Chium ægyptum petiſſe: quorum omnium ueſtigia: aliorū ima-
 gines: aliorum nomina locis aut instrumentis indita extant: aſſeruntq; uniuerſa illos qui
 bus apud græcos claruerunt ab ægyptiis accipiſſe. Orphea enim myſteria Dionyſi &
 errores Cereris ſic conſcripſiſſe ut myſteria Oſiridos & errores Iſidos ſe habent nomini-
 bus ſolummodo immutatis. Supplicia uero impiorum apud inferos & aincenos pioꝝ
 campos

campos ad imitationem eum fecisse earum rerum quæ in sepulchris ab ægyptiis geruntur: quam rem Orpheus primus apud græcos transtulit: & Homerus amplificat. Melampodem autem aiunt ea quæ de Saturno & de titanum pugna dicuntur ac de aliis deorum calamitatibus ab ægypto in græciam traduxisse. Dædalum autem affirmant uoluntiones labyrinthi fuisse imitatum qui usq; ad hæc tempora in ægypto permanet a metrodote uel sicut quidam dicunt a rege maro multis annis ante Minoem constructus: cuius rei signum est statuarum numerus quas Dædalus apud græcos cõfinxit: neq; enira plures neq; pauciores sunt quam apud ægyptios sint. Ita uero esse inde maxime patere aiunt q; in Memphyde prophylæa Vulcani Dædalo architecto facta ostendunt: quo quidem opere a deo admirabilis ingenii uisus ut lignea eum statua donauerint: quæ in eodem uulcani templo conspicitur: A deo enim superauit ægyptios a quibus didicit: ut propter multa quæ adinuenit honores diuinos apud eos cõsecutus sit. Templum enim Dædali ad hæc usq; tempora in insula quadam iuxta memphi summopere colitur. Argumenta quoq; nonnulla solent afferre quibus fuisse in ægypto Homerum plane ostendunt: ac maxime quia Helenam scripsit potionem Thelemacho apud Menelaum hospitanti præbuisse qua factum est ut calamitatum suarum obliuisceretur: quam quidẽ potionem ab ægyptiis dicit poeta Helenam a polimnesta quadam thanis uxore didicisse. Nam usq; ad nostra tempora solæ diospoliticæ mulieres iram atq; mæstitiam potionibus sedare resciunt: Diospolis autem Thebæ sunt Venerem quoq; auream Homerus appellat quo nomine uulgo ab ægyptiis nominantur. & lucus ueneris aureæ apud eos ad huc inuenitur. Lycurgum similiter Platonem atq; Solonem multa in libris atq; legibus suis conscripsisse patet quæ ante illorum tẽpora ægyptii habuerunt. Pythagoras quoq; geometriam & Arithmeticam ab eis didicisse: & animæ in cætera animalium migrationem a dogmatibus ægyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in ægypto conuersatum multa inde didicisse. Enopidem quoq; ab ægyptiis astrologis & alia complura & obliuationem zodiaci percipisse. Eudoxum etiam ab ægypto in græciam multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculem similiter atq; Theodorũ Rhetii filios qui simulachrum Apollinis pythii fabricati sunt quinq; fingendo apud priscos omnes excelluerunt multis annis in ægypto uersatos contendunt hæc a Diodoro sumpta sufficient. Si ergo ab omnibus barbaris quicunq; clari apud græcos fuerunt nõ pauca neq; minima acciperunt: nec iccirco quispiam eos accusauit: cur nos accusant qui uera pietate commoti scripturam hebræorum complectimur.

De Antiquitate moysi ac prophetarum. Cap. III.

u Erum ne forte quoniam cognitionem unius dei hebræos solummodo uere habuisse diximus: ac ab eis cæteros si quid hac de re præter hebræos uere senserunt accepisse cõtendimus: ne quis unq; aliter actum putet. ac a græcis iudæos hoc habuisse dogma contendant: declarandum est quibus temporibus Moyses & prophete fuerunt. Plurimi ergo (perutilis nãq; res est) de antiquitate Moysi & prophetarũ scripserunt a quibus nonnulla transcribam quibus ipse noua uia rationemq; usus hoc mō rē disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris romanorum Augusti temporibus saluatoris nostri natiuitatem fuisse: doctrinamq; quintodecimo Tyberii casaris anno euāgelicam incæpisse. Si quis ergo ab hoc tyberii anno ad superiora scandens diligēter usq; ad Darium persarum regem & restitutionem templi perueniet quingētos. xlviii. annos

inter Tyberium & secundum Darii annum interfuisse comperiet. Secundus enim Darii annus sexagesimæ quintæ olympiadis primus fuit Tyberii autem quintusdecimus ducētesimæ quintæ ac primæ olympiadis quartus inuenitur. Ita centū ac triginta septē olympiades interfuisse manifeste uidentur: qui numerus quaternario auctus: quadrienniū. n. olympiadi attribuitur quingentos. xlviii. annos effecit. In secundo autem anno Darii septuagesimus hierosolymorum & templi destructionis fuit ut iudæorum historia ostendit: Quod si a secundo Darii āno ad primam olympiadem percurras olympiades quidem. lxxiii. annos. cclvi. interfuisse comperies. Quos quidem annos si ab ultimo desolationis anno ac restaurationis principio ascendendo auferas ad quinquagesimum ānum Ozia iudæorum regis quo tempore Isaias & Osee prophetauit omnino peruenies. Ita prima olympias Isaiæ temporibus fuisse inuenitur. Inde autem a prima olympiade usque ad captiuitatem troiæ ut græcorum ipsorum historia significant quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur: quem annorum numerum a quinquagesimo Ozia anno similiter auferendo ad tertium annum labdonis iudæorum iudicis peruenies. Ita troianæ urbis destructio septem annis anteq̄ Sanson hebræos iudicasset fuisse ostenditur: quem corporis robore inuictum fuisse ut herulem græci scribunt hebræi testantur. Inde a captiuitate troiana si quadringentos ascendēdo annos auferas ad Moysen & terrigenam Cecropem deuenies. Omnia uero quæ apud græcos mirabilia narratur post Cecropem fuisse constat: Nam Deucalionis diluuium pthæthontis incēdium: natiuitas Erichthonii: proserpinæ raptus: Cereris mysteria: Eleusiniorum cōstitutio: Triptolemisatio: Europæ raptus a Ioue: Apollinis partus: Cadmi ad thebas aduentus: & ad hæc iuniores illi Dionysus: & Mimos: æsculapius: perseus: dioscuro: hercules post Cecropem oēs fuerunt. Quare omnibus his multo uetustior Moyses fuisse confirmatur: A Moysē uero usque ad primum annum uitæ habraam quingentos ac quinque annos comperio: quos si a Cecropis regno ad superiora auferas ad assyrium Ninum tandem peruenies quæ aiunt primum totius asiæ india solum excepta regnasse a cuius nomine ciuitas Ninus appellata est: quam iudæi niniuem dicūt. Eo tempore zoroastes magus apud bactrios regnabat. Nino autem uxor Semiramis successit. Nino ergo atque Semiramidos zoroastisq̄ temporibus habraam fuisse constat. Nam hæc omnia nobis certis rationibus in eo libro demonstrata sunt quem de temporibus inscripsimus. Vt autem impræsentiarum Porphyrii de uetustate moysi testimonio illius uidelicet qui hebræorum atque Christianorū inimicissimus odii cumulo ipsum quoque Moysen atque prophetas improbis petere uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Moysis magis comprobabit. In quarto ergo eorum quos aduersus nos libros euomit his uerbis utitur. Narrat autē iudæorum historiam uerissime quoniam & locorum & uirorum nomina similiter atque ipsi posuit Sachoniatho berutius qui earum rerum omnium monumenta ab hierobalto dei leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidem historiam a belbalo berutiorum regi inscripsit quorum uirorum tempora multo ante troiana tempora fuisse comperiuntur. Is Sachoniatho phœnicum lingua partim a singularum urbium annalibus partim a libris sacris qui templis dedicari solebant collegit ingenio: quem nō multo post Moysen semiramidos temporibus fuisse scriptum est hæc porphyrius. Si ergo semiramidos temporibus Sachoniatho fuit: ea uero multo ante troianam calamitatem fuisse perhibetur an erit Sachoniatho quoque troianis temporibus multo uetustior Sachoniathonē uero ab aliis collegisse historiam ipse Porphyrius testatur: quos & ipsos iuniores Moysen fuisse concedendum est. Sed ponamus etiam eisdem temporibus Moysi Sachoniathonem fuisse:

LIBER DECIMVS

nem fuisse: quoniam tamen Moyses Semiramidos temporibus huius philosophi testimonio comperitur quando nos habraam fuisse contendimus. Antiquior est Moyses secundum porphyrium: in quo ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante troiana tempora. Quare Moyses quoque similiter. Primus uero apud Argiuos Inachus regnauit: quando nec ciuitas nec nomen Atheniense erat. Primus autem argiuorum rex quinti assyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta annis post Moysen, atque Semiramidem in quibus nihil apud graecos illustra factum inuenitur. Quadringentis autem annis & quinquaginta fere post Semiradem. Primus apud Athenienses Cecrops indigena ut ipsi dicunt regnauit Triopa septimo post Inachum regnante apud argiuos: & post Inachi autem tempore ogygium dicitur diluuium fuisse. Et apud Aegyptios primus deus appellatus est & Inachi filia quae Isidem aegyptii nostrarunt Prometheus quoque & Atlas illis temporibus fuerunt. A Cecrope autem usque ad troianorum calamitatem paulo pauciores quam quadringenti anni colliguntur: in quibus diluuium deucalionis & incendium phaethotis fuisse non ignoramus. Cecrops autem primus deum Iouem appellasse fertur & aram instituisse primus & simulachrum palladis erexisse. Post Cecropem autem dii graecorum omnes nati fuisse uidentur. Ita ad troiana tempora a temporibus Moyse plures quam octingenti anni Porphyrii testimonio fuisse comperiuntur. Homerum uero atque Hesiodum multo iuniores troia fuisse manifestum est. Pythagoram uero & Democritum in quinquagesima olympiade septingentis fere annis post troiam fuisse constat. Quare huius philosophi auctoritate mille quingentisque annis ante graecorum philosophos Moyses fuit. Verum quoniam multi praecelari apud nos uiri atque doctissimi iudeorum antiquitatem certis uerisque argumentis probarunt: quoque alii a graecis: alii a chaldaeis atque aegyptiis: nonnulli et a phoenicibus atque hebraeis propositum suum approbarunt: immo uero cuncta simul conferentes mirabili ratione ac uia singularum gentium praecelara facinora quae in eisdem temporibus gesta sunt collegerunt: eorum nonnullas uoces uerbaque transcribentes ne laborum suorum fructu auctores praeuentur. Ut autem testimonio multorum ut ex omnibus hebraeorum uetustas indubitata habeatur. Africanus igitur in tertio annaliu suorum uerbis utitur usque ad olympiadas nihil exploratum in historia graecorum inuenitur sed omnia confusis conscripta temporibus sunt. Post olympiadas uero quoniam quadriennio diligentissime omnia notabantur nulla penitus confusio temporum fit. Quare praecelara fabulosaque facinora quae ante primam olympiadem fuerunt summam colligam: quae uero post gesta sunt ita cum hebraicis persicisque historiis conferam: ut ea quae in eodem tempore fuerint aperte significem. Hebraeorum igitur in babylonem migratio a Nabuchodonosore facta septuaginta durauit annos. Cyrus regnauit olympiade quinquagesima quinta a Diodori thalicoistoris polybii phlegontisque historiis patet quo anno Iesus filius Iosedech primam particularemque deductionem populi fecit ut apud Esdram iudeum conscriptum est. Verum ista ut dixi propter olympiadum certitudinem eodem modo ab omnibus conscripta sunt: cum nullam omnino confusionem patiantur. Ab Ogyge autem indigena cuius temporibus primum & maximum diluuium in attica fuit: & phoroneus argiuus regnabat usque ad primam olympiadem anni fuere mille atque uiginti. Ita. n. omnes asserunt qui atheniensium annales conscripserunt ellanicus dico atque Philochorus Castor etiam & Thalys in hoc conueniunt qui syriam historiam diligenter tractarunt. Diodorus quoque qui orbis historiam in bibliothecis contulit. aliique permulti: & post pauca. Dicimus ergo Ogygem a quo primum diluuium nostratum ogygium est temporibus Moyse fuisse: quod hoc pacto probamus. Ab ogyge ut diximus mille uiginti que anni usque ad primam olympiadem fuerunt: a qua usque ad quinquagesimam quintam olympiadem: id est usque ad primum an-

num Cyri persarum regis & iudaici populi reductionem anni fuerunt. ccc. & vii. Quare re ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti. xxxvii. fuerunt: quos si auferes ascendendo ad annum illum peruenies quo ab aegypto Moyses populum eduxit. Fuit ergo Moyses ogygii temporibus a quo Eleusis condita est Attica igitur annos ab ista sumamus & post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuii centum nonagintanouem annis usque ad Cecropem attica sine rege & pene deserta fuisse perhibetur. Actaeum. n. quem post ogygem fuisse nonnulli fingunt ceterosque usque ad cecropem nuda solummodo esse noia Philochorus scribit: & post aliqua computatione annorum a iudaica scriptura diligentius facta. A. Moyses igitur inquit usque ad Cyrum mille. cxxxvii. anni colliguntur. Quod ab ogyge ad Cyrum et secundum graecorum historicos colligi demonstrauimus: sed graecorum etiam nonnulli hoc ipsum testantur Polemon. n. in primo graecarum historiarum temporibus inquit Apidos Phorongi filii magna pars aegyptii exercitus ab aegypto expulsa in palastina syria non longe ab Arabia habitauerunt. Apion est Possidonii filius grammaticorum omnium diligentissimus historiae perscrutator in quarto historiarum & in libro aduersus iudaeos. Inacho inquit regnante apud Argiuos & Amasi apud aegyptios iudaei duce Moyses ab aegyptiis defecerunt: Herodotus quoque Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit. Iudaeorum est quodammodo meminisse cum syrios dicat qui palastinam habitant circumcidi solere. Ptolomaeus praeterea mendesius qui aegyptiorum historiam ab initio conscripsit his ita conuenit: ceterique omnes ut minima quaedam annorum differentia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabiliaque graecorum siue uera siue ficta post moysen fuisse conperiuntur. Visum est autem mihi a tempore regni attici res graecorum hebraicis conferre. Primo igitur ogygae anno quousque ad primam olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitum iudaeorum ab aegypto factum est & in attica ogygium illud diluuium: neque ad iniuria. Cum. n. ira dei grandine ac tempestatibus percuterentur aegyptii non poterant aliqua partes et orbis non commoueri: attica praecipue quia coloni aegyptiorum ut multi alii & Theopompus in Tricarano affirmat athenienses fuerunt. Post quattuor autem & nonaginta annos Promethaeus fuisse a nonnullis dicitur quem finxisse homines fabulantur atque formasse: quoniam sapientia eloquentiaque sua a bestiarum uita in ciuilem transformauit haec Africanus. Tacianus uero qui se ipsum in Assyria regione natum dicit uir lingua graeca doctissimus: graecis omnibus moysen antiquitate anteponens de homero inquit Stelimbrotus: Thalius: Callimachus: Colophonius: Reginus: Theagenes qui fuit Cambysae temporibus & Herodotus halicarnassensis: alique complures scripserunt. Sed quoniam aliter alii tradiderunt quibus fuerit temporibus affirmare non possumus. Crates. n. ante reductionem herculidarum octuaginta post troiana tempora annos floruisse contendit. Erato sthenes post centum annos Aristarchus quando ionica colonia deducebatur centum & quadraginta annos post destructionem troianam. Philochorus archippi atheniensium principis tempore centum & octuaginta annis post captiuitatem troianam. Apollodorus ducetis & quadraginta post troiana tempora: nonnulli in prima olympiade quadringentis annis post illius euerionem: alii Archilochi aequalem fuisse contendunt: qui fuit olympiade uiginti tertio temporibus ogygae regis lydorum. Sed haec relinquuntur. Nam quoniam ita confuse de temporibus scribitur uniuersa historia titubat: Sed ponamus Homerum ipsius Agamemnonis temporibus fuisse. Moyses. n. modo multo ante illa tempora non uerum et ante Dardanum fuit. Ut autem testimonio chaldaeorum phoenicum & aegyptiorum. Berofus enim uir babilonius sacerdos multo antiquiorem troiano bello Moysen fuisse scripsit: Theodotus autem Ipsicrates Mochus phoenices fuerunt: quorum historiam in graecam linguam

quam aditus uir disertus traduxit ubi scribitur troianum bellum paulo ante tēpora Sa-
 lomonis fuisse ægyptios oēs sciunt magnam temporum diligentiam semper habuisse :
 quorum annales Ptolomæus non rex: sed mendelius sacerdos a sacris libris collegit ac
 edidit. Is regnate Amoside apud ægyptios Moysē duce iudæorum exitum ab ægypto
 fuisse affirmat: Amasimq; fuisse tunc dicit qñ Inachus in agris regnabat. Apion et gram-
 maticus Inachum & Amasidem eisdem temporibus fuisse affirmat. Fuerunt autē ab Ina-
 cho ad bellum troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringen-
 tis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum oīa præclara
 facinora græcorum fuerunt necessārio etiam post Moysē fuerunt. Inachus. n. primus
 argis ut diximus regnauit: deinde phoroneus qñ ogygium in attica diluuium fuit. Apis
 postea deinde argiuis Crassus phorbasp; regnarūt: quo tpe Actæus a quo Actæa regio
 atheniensium appellata est Triopas : deinde argis regnauit qñ promotheus epimethe-
 us: Atlas: Io: & biformis cecrops fuisse traduntur Post Triopam Crotopus regnauit :
 temporibus cuius phætonis incendium & deucalionis diluuium fuit: Sthenalo postea
 regnante Danaus in peloponensum uenit & dardanus dardaniam condidit: & ex phœ-
 nicia europa rapta fuerat Danaus postea regnauit: deinde lynceus quo regnante proser-
 pina rapitur. Cadmus thebas cōdidit: qui græcis litteras tradidisse una uoce ab oibus di-
 citur Minos in Creta regnat. Præterus postea regnauit qñ Eumolpus atheniensibus bel-
 lum intulit. Deinde Acrisius cuius tempore a phrygia in græciam pelops transiuit. Ion
 Athenas petiit. Secundus Cecrops floruit: Perseus postea regnauit & præclara gessit fa-
 cinora. Euristheus Domum Atreus atq; agamemnon qui decimo atq; octauo sui regni
 anno urbem troianam expugnauit. Quare omnibus diis ac heroibus græcorum multo
 uetustior Moyses inuenitur : & oportet seniori a quo iuniores hauserunt multo magis
 credere. Non enim Homero solummodo Moyses superior: uerum etiam omnibus qui
 aliquid apud græcos scripsere. Quippe cadmus a quo litteras græci habuerūt multo po-
 sterior Moysē inuenitur. Scripsere autem apud græcos ante Homerum: Linus: Phi-
 lammon: Thamyris: Amphion: Orpheus: Musæus: Demodotus: Phemius: Sybilla :
 Epimenides cretenis qui spartam petiit. Aristæus: Preconseus Abolus: Centaurus: Isa-
 tis: Orimō: Euculus cyprius Orius: Samius & Atheniensis pronetida. Linum igit her-
 culis magistrum fuisse constat: qui ante troianum bellum una fuit generatione Tlepole-
 mus enim filius eius cum Agamemnone in ilium militauit. Orpheus autem æqualis
 Herculi fuit: quem Musæus audiuit. Amphio duabus generationibus troianum bellū
 præcessit. Demodocus uero: atq; Phenus alter in Ithaca: alter apud pheacas troiani bel-
 li temporibus uiuebant Thamyris etiam: & Philammon non ante ipsos fuerūt. Sed de
 poetis satis dictum est. Nunc de his scribamus: qui apud græcos sapientes habiti sunt.
 Minos igitur qui sapientia & legum solertia cæteris omnibus excelluisse uidetur Lyncei
 temporibus: qui post danaum argis regnauit undecima generatiōe post Inachum fuit.
 Lycurgus autem centum annis ante primam olympiadem leges lacædemoniis dedit.
 Dracon in olympiade trigesima sexta leges atheniensibus tulit Pythagoras in sexagesi-
 ma & secunda floruit. Ostendimus autem in superioribus quadringentis & septem an-
 nis post Ilii euerfionem olympiadas incēpisse. Thales uetustissimus oīum: qui septem
 sapientes appellātur in quinquagesima uiuebat olympiade. Hæc taceamus: nunc Clemē-
 tem audiamus. Apion inquit grammaticus uir historiarum peritissimus: qui pliston-
 ces nominatus fuit acerrimus iudæorum hostis a deo ut etiam aduersus eos uolumen
 ediderit nec iniuria: ægyptius enim erat Ptolæmeum Mendesium sacerdotem: qui tria

uolumina de rebus gestis ægyptiorū edidit testem adducit: q̄ Amosis: qui auarū ægyptiorum urbem euertit: & Inachus argiuorum rex eisdem temporibus fuerūt. Quo quidem Amoside regnante ab ægypto Moyses duce iudæos profugisse confirmat. Rex autem argolicas: quæ ab Inacho ceperunt Dionysius Halicarnaseus in libro de temporibus omnium græcarum rerum uetustissimas fuisse ostendit. Ab Inacho autem ad troiana tempora uiginti generationes connumerantur: anni ad minus quadringenti. Assyriorum autem regnum antiquius cæteris omnibus fuisse constat: cuius quadringentesimo atq; secundo anno trigesimo scilicet atq; secundo Beluchi octauū Moyses ducente populus ab ægypto exiuit: Inacho argiuus & Amoside in ægypto regnante. Post Inachum phoroneus argis regnauit quando ogygium fuit diluuium: & Egialeus in sycione regnauit a quo Sicyonium regnum incepit: tunc et cretus primus qui in creta regnauit: Acusilaus uero Phoroneum omnium hominum primum ait fuisse: unde Phoronidos poeta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonem uiginti generationes fuerūt. Decimo autem & octauo anno Agamemnonii regni troia euertitur: Demophonte Thesei filio atheniensibus regnante: fuit autem Theseus imitator Herculis generatiōe una ante bellum troianum. Ita Moyses ante Dionysii iudæos translationem sexcentos & quattuor annos fuisse inuenitur. Perseo enim regnante trigesimo iam atq; secundo anno: ut Apollodorus in libro de temporibus scribit. Dionysius hominem exiuit: a quo ad Herculem & Iasonem aliosq; græcorum heroes: qui in argo fuerunt sexagintatres anni colliguntur: quibus cum etiam Aesculapius: atq; Dioscuri ut Rhodius Apollonius in argonautis testatur fuerunt. A regno autem Herculis in argis usq; ad translationem suam & Aesculapii iudæos triginta & octo anni fuerunt ut Apollodorus scribit: hinc autem ad Castoris & Pollucis assumptionem anni. liii. quando etiam troia euersa fuit. Verum quoniam ut Hesiodus cæteri q; poetæ dicunt Semele Cadmi filia Dionysium peperit. Cadmus autem Linceo regnante Thebas petiit: & litteras græcis tradidit. Patet etiā testimonio poetarum qua ætate Dionysius fuit. Lico uero qui de ægyptiorum diis conscripsit Isidore Ceterem esse affirmat: q̄ Linceo regnante fuit undecima generatione post Moysen. Apis uero argiuorum rex ut Aristippus in primo arcadica historia scribit mēphin in ægypto condidit: quem Aristæus argiuus Serapidem appellatum asserit: hunc ab ægyptus diuinis honores consecutum non ignoramus. Nymphodorus autem amphipolitanus in tertio de asiaticis legibus Apim taurum mortuum in foro græce quod latine arcam dicere possumus positum. Soroapim ac inde Serapim appellatum fuisse contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi temporibus fuit: quem Tantalus æqualem fuisse omnes testantur. Zectus uero atq; Amphion musicæ inuētores Cadmi temporibus fuere. Nam & si Phemonce oracula cecinisse Acrisio dicatur: tamen post Phemoncem. xxvii. annis Orpheus musæus & Linus Herculis magistri floruerunt. Homerus autem ac Hesiodus multo iuniores bello troiano extitere. Lycurgus uero & Solon legum apud græcos conditores: & septem sapientes: Pherecides etiam Syrius & Pythagora circiter primæ olympiadis tempora ut diximus fuerunt. Nō ergo solum poetis ac sapientibus uerum etiam diis græcorum multo uetustior Moyses inuenitur: uerum quoniam non græci solummodo: sed iudæi quoq; de hac diligenter scripserunt: nō erit ab re ab ipsis etiam aliquid sumere. Vt autem hoc loco Flauii Iosephi testimonio. Incipiā inquit primo ab ægyptiorum auctoritate: uerum quoniam uoces illorum ponere impossibile est: Manethi ægyptii: qui græce scripsit quicq; a sacris ægyptiorum litteris ut dicit transtulit uerba transcribam. Hic igitur in libro secundo hæc de iudæis scribit Tuti mei temporibus

temporibus inquit ab orientali parte ignoti homines in ægyptum irruerunt facileque ipsam: ac sine bello caperunt: quam gentem hycussos appellant quod significat reges: hyc enim lingua sacra rex dicitur: Vssos autem pastor appellatur: hos nonnulli arabes fuisse opinati sunt quibus multi hycussos non reges ut diximus sed captiuos pastores significare asserunt. Hyc enim cum aspiratione ægyptiorum lingua captiuus dicitur: quod mihi uerisimilius uideretur. Isti tenuerunt ægyptum quingentis atque undecim annis: deinde cum pellerentur locum occuparunt: cui nomen auaris: quo undique munito ægyptiorum impetum euitabant. Themosis autem cum obsidendo non posset eos capere conuenit cum eis ut libere cum suis quo uellent abirent qui non pauciores ducētis quadragintaque milibus uirorum non in Syriam: quam tunc assyrii quorum uires erant amplissime tenebant: sed in eam profecti regionem: quæ nunc iudæa uocatur hierosolymam condiderunt. Hæc Manethus qui secundum ægyptias litteras & historiam duo nobis non parua testatus est: primum quod aliunde nostri maiores in ægyptum migrarunt: deinde quod ab ægypto mille fere annis ante troiana tempora abierunt. Hæc Iosephus ab ægyptiorum historia Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit centum. xl. tribus annis ante a Salomone templum fuisse conditum: quod a tyriis Carthago conderetur. Sed quid opus est pluribus uti testibus: cum una uoce ab omnibus multo ante troiana tempora Moyses fuisse prædicetur. Sed de illis etiam aliquid dicamus: qui post Moysen fuerunt. Post eum igitur Iosue iudæorum annis: ut nonnulli aiunt triginta principatum tenuit: deinde ut asserit scriptura annis octo alienigenæ dominati sunt postea Gothoniel annis quinquaginta: deinde Eglum rex Moab annis decem & octo: post quem Aod annis octuaginta. Rursus alienigenæ annis uiginti. Post quos Debora & Barach annis quadraginta Madinei septem. Gedcon quadraginta. Abimelech tribus: Thola uiginti tribus. Iaher uigintinouem. Amanite decem & octo. Iephthæ sex. Esbon septem. Ealo decem. Labedon octo. Alienigenæ quadraginta. Sampson uiginti. Eli sacerdos quadraginta: quibus temporibus troia euerfa est. Samuel deinde populum iudicauit: post quem Saul regnauit annis quadraginta. Dauid similiter quadraginta. Salomon etiam quadraginta. Roboam decem & septem. Abia tribus. Assa duodecim. Iosaphat uiginti quinque. Ioram octo. Ochozias anno uno. Gotalia annis septem. Ioas quadraginta. Amassias uigintinouem. Ozias quinquagintaduobus. Tunc prophetarunt Amos: Ionas: Esaias: Deinde regnauit Iolathan annis decem & septem. Achar similiter sexdecim: huius temporibus olympiades cœperunt. primusque olympio stadio uictor argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar autem successit. Ezechias annis uigintinouem: tunc Roma condita fuit. Deinde Manasses annis quinquaginta quinque. Amon duobus. Iosias triginta unum. quando prophetarunt Hieremias: Baruch: Olda: aliique nonnulli. Deinde Ioachar tribus mensibus. Ioachim annis undecim. ac demum Ezechias annis duodecim. Vrbe deinde ab assyriis euerfa temploque cremato in babylonem populus abducitur: Vbi Daniel & Iezechiel prophetarunt: & post annos septuaginta Cyrus persarum regnauit: qui iudæos libertate donauit: & tunc Iesus Iosedech filius & Zorobobel Salathielis in patria deducti fundamenta iniecerunt Angeo: Zacharia: & Malachia prophetantibus: post quos non fuit amplius apud iudæos propheta. Cyri autem temporibus septem græcorum sapientes quibus nullus philosophus antiquior traditur floruerunt: quorum Thales milesius apud græcos primus appellatus est physicus: quem audiuit Anaximander. Ipse quoque Milesius & Anaximandrum Anaximenes milesius: & hunc Anaxagoras clæcymenius: quem audiuerunt: Pericles: Archelaus: & Euripides: de quibus Pericles opibus & potētia inter athenienses

LIBER VNDECIMVS

excelluit. Euripides autem poeticæ arti se tradidit: & scænicus a nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud lampfacum Anaxagoræ scholam suscepit: deinde Athenas profectus & multos alios: & Socratem auditores habuit. Anaxagoræ uero temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt. Pythagoræ successit theano uxor ac Telauges & Menaxarchus filii. Telaugé uero Empedocles audiuit: quâdo etiâ Eraclitus cognomine Scotinus: idest latine tenebrosus florebat Xenophani uero Parmenides successit: Parmenidi Melissus: Melisso Zenon eleata: quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur: linguam dum a tyranno ut conscios diceret torqueret: dentibus abscissam in faciem eius spuisse: hunc audiuit. Leucippus: Leucippum: Democritus: Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philosophi græcorum post Cyrum persarum regem fuisse comperiuntur. Cyrus autem. lxx. annis post iudeorum captiuitatem: idest post Moysen mille ac ceterum fere annis fuisse perhibetur: ita necesse est ut fatearis philosophiam græcorum ac maxime platoniam multo posteriore Moysen fuisse. Plato enim cum Socratem primo: deinde pythagoricos audiuerit omnes qui ante ipsum fuerant in philosophia: tum eloquentia: tum prudentia superauit. Floruit autem Plato circa finem regni persarum paulo ante Alexandrum macedonem. cccc. annis uel paululum plus ante Augustum Cæsarem.

EVSEBII PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE
LIBER VNDECIMVS INCIPIT.

VARE CVM NONNVLLA ITA DIXISSE PLATONEM ostendemus: ut apud hebræorum scriptores inuenitur collatione temporum certior eris: non hebræos a græcis: sed græcos ab hebræis accepisse. Quod aliud principium facientes iam aggrediemur: ostendemusq; sapientes græcorum iudaicam fuisse imitatos doctrinam: ut nullus nos accusare iure possit: si quos ipsi non recte intelligentes imitati sunt eos nos saluatoris nostri doctrinam & gratiam rectius iam intelligentes & admiramur & sequimur hoc. n. facto nihil: magni a græcis contemptum præter eloquentiam comprobabitur. Omnia uero a iudæis atq; barbaris furatos commodius dixisse nullus admirabitur: qui & eloquens & fures fuisse non ignoret. Quod in superioribus non auctoritate nostra: sed suo ipsorum testimonio confirmauimus. Non aut in omnibus sed in principalibus: neq; oēs (longum. n. id esset) sed principem oīum Platonem id fecisse confirmabimus: facile namq; uniusquisq; postea per se ipsum considerare poterit: si a Platone ceteriq; fere oēs græcorum philosophi acciperunt: & Plato ab hebræis fundamenta oīs bonæ philosophiæ a iudæis græcos accepisse: uerum quæ apud ipsum nonnulla obscuriora sunt: expolitorum eius testimonia etiâ non recusabo. Illud uero ante omnia dictum sit: nonnulla Platonem non conuertisse: sed peruertisse: quod non accusandi illius: sed excusationis nostræ causam dicimus ut non iniuria ceteris contemptis iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De Tripartita philosophiæ diuisione secundum Platonem. Capitulum Primum.
Mnem philosophiam Plato in tris partis: physicam: ethicam: logicam partitius est. Physicam deinde in sensibilem doctrinam: & incorporalium speculationem suppartitur: quâ diuisionem et apud iudæos multo ante Platonem factam esse inuenies:

LIBER VNDECIMVS

esse inuenies: sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico præclaro platonico sumam ex eo libro quem aduersus eos conscripsit: qui Aristotelicam habentes scientiam platoniam profiteri non audent. Cum igitur tripartito inquit uera perfectaq; philosophia diuidatur in moralem scilicet & naturalem & logicam: cūq; prima pars & singulos hominum probos constituat: & domos integras ad rectam gubernationem reducat: ac populos deniq; diuersis regendi modis construat: secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducatur: ipsarum dico quæ primæ sunt causarum altissimarum: & aliorum omnium quæ inde duce natura emanant: cūq; ad harum duarum partium inuentionem atq; cognitionem tertia pars accedat manifestum omnibus est Platonem primum maxime omnes has philosophiæ partis usq; ad ætatem suam sicut membra Penthei dissectas atque confusas in unum corpus atq; animal integrum reduxisse. Thales enim Anaximenes atq; Anaxagoras de naturalibus solum rebus considerarunt. Pittacus uero Pericles: Solon: Lycurgus: cæterisq; istis similes de gubernandis hominum cœtibus solummodo conscripserunt. Zeno autem & omnes eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt. Plato deinde post hos omnes natus: uir natura præstans: & uere diuinitus missus nullam partem philosophiæ imperfectam reliquit: sed omnes diligenter complexus nec in necessariis defuit: nec ad inutilia delapsus est. Verum quoniam singulas philosophiæ has partes physicam scilicet ethicam atque logicam Platonem diximus perfecisse. Age nunc ita esse ut diximus comprobemus. Hæc Atticus quibus attestatur Aristoteles peripateticus in septimo eorum librorum quos de philosophia edidit: his uerbis Plato proprie atq; perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est: nam Thalem secuti naturales solummodo fuerunt. Pythagorici uero cuncta calabant. Xenophanes quiq; ab eo profecti sunt ita contentiosas mouerunt rationes ut confusionem potius q̄ auxilium philosophantibus attulerint. Socrates ut & Plato scripsit: & prouerbio dicitur igne igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset: & de omni re dubitare peritus morales & ciuiles considerationes induxit: & de idæis primum dicere aggressus est. Omnes autem alii partes philosophiæ tractarunt: quidam medicinam: nonnulli mathematicas disciplinas: alii musicam & poeticam: complures autem orationis uim admirati sunt: quorum alii se rhetores: alii dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarii atque contrarii sibi ipsis fuerunt: alii enim humilitatem & turbationum sedationem laudabant: alii uoluptatem secuti sunt: ac nonnulli quidem omnium scientiam sibi arrogabant nonnulli nihil se scire profitebantur: & alii uel eum infimis conuersabantur: alii e contra difficiles & soli secum uiuebant. Plato autem primus & recte intellexit: atq; diuisit: dixitque primum esse de natura uniuersi negotium: alterum de hominibus: tertium de oratione: putauitq; nō posse nos res humanas perspicere nisi prius diuinas intellexerimus: Nam quemadmodum medici cum membra quædam corporis curare uelint ad totum prius se corpus cōuertunt: sic quis uelit res humanas perspicere: naturam uniuersorum prius considerare debet (pars enim uniuersi homo est) Bonum etiam duplex esse dicebat: alterum nostri: alterum uniuersi principalius autem esse bonum uniuersi: ab illo. n. hoc profluere: quam rationem Aristoxenes musicus ab indis emanasse contendit. Igitur quædam ait Athenas petisse. Socraticiq; colloquentem ab eo quasiuisset quomodo & quid faciendo philosophus esset: cūque Socratis respondisset si quomodo uiuendum sit homini consideres: risisse indum: atq; dixisse neminem posse recte humanas res intelligere: qui diuinas ignoret. Vniuersam igitur philosophiam plato in physicam: ciuilem & logicam partitus est. Hæc Aristoteles.

LIBER VNDECIMVS

De Morali hebræorum philosophia.

Cap. II.

hanc tripartitam partitionem si diligenter attenderis multo ante Platonem hebræos se spexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summo studio neque magis quam uerbis amplexos fuisse iudeos constat. Finem enim bonorum beatæque terminum uitæ pietatem erga deum arbitrantur: quem quidem finem præceptis dei conseruandis non uoluptate corporum secundum Epicurum consequi putabant: neque tripartita secundum Aristotelem bona corporis scilicet animæ & exteriora æquali lance pensabant: nec ignorantiam omnium rerum: quã nonnulli honestiore uocabulo retinentiam appellarunt multi fecerunt: nec denique in ipsam animi uirtutem finem posuerunt. Quid enim ipsa sine diuina gratia & absque pietate ad quietam uitam conferre potest: propter quam a spe quam in deo habebant: quasi a fine dependentes deo gratos solummodo beatos opinati sunt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus uitæ fons: & uirtutis origo sit: solus ad beatam uitam eis sufficit: qui uera pietate ad ipsum tendunt. Vnde sapientissimus ille Moyses: qui primus omnium hominum uetustissimorum uitas hebræorum conscripsit ciuilem atque actiuum uiuendi modum narratione historica docuit: quam quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita instituit: ut deum causam auctoremque omnium quasi fundamentum iniecerit: & mundi atque hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descendens præcorum uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur: præterea cum legum etiam auctor summa cum pietate fuerit: certe patet quod magnum studium ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophetarum quoque: qui post Moysen fuerunt: uel exhortationes ad uirtutem: uel dehortationes a uitiis recensere uellemus. Quid autem si sapientissimi Solomonis ethicam uellem modo doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoque edidit: quem parabolarum seu prouerbiorum propter sententiarum breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam uel antequam prima elementa litterarum græci cognoscerent: sic absolute perfecteque re potius quam uerbis iudei retinebant.

De Rationali iudeorum philosophia.

Cap. III.

Rationalem uero partem non ut græci cauillationibus & ficta oratione discedebant: sed ipsius ueritatis recte perceptione: quam quidem ueritatem diuinitus illuminati adinuenerunt. Hac rationali doctrina ab ineunte ætate sacrarum rerum & utilissimarum narratione historiarum: cantuum odorumque inertia compositione enigmatum quoque: & speculationis allegoricæ diserta elegantique oratione suos erudiebat. Erant enim legum sacrarum ac enigmatum apud eos expositores: quos secundarios solebant nuncupare. Vnde sapiens quoque Salomon in parabolarum initio quasi causam libri hanc esse dixit: ut scirent sapientiam & disciplinam: intelligerentque uerba prudentiæ: ac susciperent eruditionem doctrinæ iustitiæ: & iudiciū & æquitatē: ut detur paruulis astutia: & adolescentibus intellectus: Audiens sapiens sapientior erit & intelligēs gubernacula possidebit: Animaduertet parabolam & obscura uerba cetera sapientiæ: tum etiam enigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiā linguamque suam in omnibus prophetarum libris: si libros diligenter legeris profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit eloquentissimos certe multorum

eorum oratores fuisse putabit. Sunt. n. etiã apud eos artificiosissima carmina: ut Moyfi cantus ille magnus: & centesimus decimus octauus psalmus Dauid heroico metro: quod exametrum dicitur componuntur. Sunt alia quoque trimetra & tetrametra: sed quae ad dictionem pertinent elegantissime grauisimeque: iocundissimeque composita sunt: quae uero ad sensum nulli hominum scriptura comparanda: Dei enim ipsiusque ueritatis uerba per eos prolata sunt: quibus pia doctrina rerum cognitio: & salutaria dogmata continentur. Argumentum autem exquisitae illorum doctrinae ab impositione nominum capi potest cuius rei Plato hebraeis testimonium praebuit. Nam cum Moyses primus multo antequam philosophiae nomen graeci cognosceret innumerabilia de impositione nominum dixerit: unde aut natura duce: aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit. Plato quoque non impositione nuda: sed natura duce commode rebus imposita esse nomina docet: idque barbarorum auctoritate confirmasse uidetur: hebraeos meo quidem iudicio significans. Non enim apud alios facile talem obseruationem inueniris. Sic igitur in Cratillo scribit: non est illud nomen quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cupiam incidere. Sed rerum quaedam conditio natura duce apud graecos & barbaros nominibus promittitur. Et progressus aliquantulum: ergo ita dignum est inquit legis quoque latorem rationalis partis ac nomen impositionis scientiam habere. Lignarii certe fabri officium est clauum commode ut gubernator iubet fabricari: aliter enim clauus inutilis erit: legislator autem nomen ita est inquam. Non ergo uile quidem est o Hermogenes recta nominis impositio: sed doctissimorum atque praestantissimorum uirorum. Tum Cratillus recte ais inquit duce nomina rebus accommodata putans: nec queuis hoc facere posse: sed illum solummodo: qui ad naturam rei respiciens potest ad eam nomen accommodare: & post multo intelligo inquit plurima graecos a barbaris sumpsisse: quae si quis quasi graeca lingua essent deducta interpretari uelit nunquam rebus poterit adaptare. Hac Plato.

De Commodissima nominum apud hebraeos impositione. Cap. III.

Vnc autem considera quomodo quae ipse uerbo docuit multo ante Moyses ueluti sapientissimus ac eloquentissimus re ipsa praestitit. Et formauit inquit deus de humo omnes feras agri: & omnia uolatilia caeli & adduxit ipsa ad Adam ut uideret quid uocaret ea. Omne enim quod uocauit Adam animae uiuentis ipsum est nomen eius: cum. n. dicat ipsum est nomen eius: nihil aliud certe uult dicere: nisi conuenienter ad naturam rei nomen inditum fuisse: Quod. n. uocatum est inquit hoc est in ipsa natura. Nam & nomen ipsum Adam terrigenam: aut terrenum potest significare. Adam enim apud hebraeos humus dicitur: quis per translationem rubeam corporeamque naturam significet: ita terrigenam atque terrenum aut corporalem hominem hac appellatione signauit. Sed hominem. Enos quoque appellant quo uocabulo non terrenam: sed rationalem naturam significant. Proprie autem si uerbum de uerbo latine exprimas obliuiscentem Enos denotare uidetur: qualis certe natura rationalis corpori alligata efficitur. Quod. n. uere incorporeum diuinum rationaleque est non solum transacta recordatur: sed futuroque propter sublimitatem speculationis habet cognitionem. Quod autem carni coniunctum est: quodque magno corporis pondere premitur ignorantia: obliuionemque inuolutum recte iudaorum sermo Enos: id est obliuiscentem appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam: quid est Enos quod memor es eius: aut filius: Adam quod uisitas eum: quasi dicat: quod est iste homo: iste dicam obliuiscens quod tu qui es deus memor es eius: quis obliuiscens

fit: aut filius Adam: id est terreni hominis: Ita carnalis homo Adam nomine Rationalis uero Enos appellatione significatur: sic hebræorum sermo exquisitissime nomina ducit. Plato autem hominem hoc est Anthropon græce: a uerbo Anathrin: id est uidere atq; recogitare dici opinatur: ut sit anthropos: qui recogitat quæ uidit. Rursus hebræi uirum heis uocant: quod quidem uocabulum ab hes quod ignem significat deducitur. ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimitur: fœmina uero quoniã a uiro sumpta heffa. Rursus Moyses hebraica lingua cælum firmamentum appellauit: primum enim post incorporealem intellectualemq; substantiam firmum sensibileq; corpus est. Nomē autem dei proprie ineffabile dicunt esse: nec ipsa mente hominis cōprehensibile. Quod uero nos deum dicimus heloi uocant apud eos robur & potentiam significat: ut sit nomen dei quasi omnipotēs. Plato uero deos id est græce theos a thein quod est currere dici opinatur. Stellæ enim quæ semper mouentur deos appellabāt. Clarorum quoq; hominum appellationes non frustra esse positas plato contendit. Ita Hectora a cratim q; solus troiam sustinebat. Agamemnona quia ualde menin: hoc est persequanter constanterq; in rebus permanfit: appellatos contendit. Orestem quia montanus atq; siluester: immanis enim moribus fuit: ceteraq; similiter accommodare conatur. Nemo autē ita uiolenta moſayca dicere audebit: si didicerit Cayn apud hebræos inuidiam dici (Arfit. n. certe illa inuidia fratris) Abel latine luctum dicere possumus: nam quia primus omnium omnium parentibus luctum intulit: hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fuit appellatus. Quid de Abraam dicam qui cum cælestium corporum scientia maxime præstaret. Abraam id est latine pater superiorum corporum uocabatur: cū deus ab his: quæ uidentur ad inuisibilia protrahens: non uocaberis inquit Abram: sed Abraã erit nomen tuum: quia multarum te gentium patrem posui: sed lōgius modo esset extraq; propositum diligentius hæc percensere: Platonis autem testimonium non negligamus afferentis nonnulla nominum diuina quadam posita uirtute esse. Magno inquit studio inponendis nominibus uigilandum est: quibus nonnulla eorum diuiniore quadam quam hominum uirtute indita esse uideātur: uerum quod ipse paucis uerbis dixit id hebræorum scriptura: ac primus omnium Moyses ipsius Abraam Isaach & Israhel nominibus re ipsa diuinitus factitatum edocuit: risus enim Isaach interpretatur ineffabilis scilicet gaudii: quod piis daturum se deus pollicitus est: symbolum gerens: huius quidem filius Israhel a deo appellatus est: ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet trāslatus. Plantator enim Iacob interpretatur: quasi uirtutis certamina peragens atq; percurrere. Israhel uero uidens deum dicitur qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata sunt usq; ad ipsa prima litterarum elemēta: quorum quidem nomina quid græce uelint nec ipse. Plato adinuenire unq; poterit. cū iudæo tum etiam pueri: si forte interrogarentur quid alpha quod ipsi alpha dicunt significat: confestim disciplinam respondebunt. Betha uero quod ipsi beth uocant domum ut sensus sit domus disciplina: ac si quis diceret disciplina atq; doctrina quadam œconomiz ac dispensationis in cæteris quoq; omnibus hoc ipsum inuenies ut in superioribus latius dictum est: quattuor quoq; uocales ad unum collatæ ineffabile atq; arcanum dei nomē illis uocabulis contineri uulgo apud eos fertur: quod græcorum etiam aliquis ab hebræis scilicet doctus hic carminibus significauit.

Inuictum magnumq; deum nil molis habentem.
Corpore: cunctorum hominum rerumq; parentem

Dulcisona

LIBER VNDECIMVS

Dulcifona extollunt septem me carmina uocum:

Ex septemq; meum constat uocalibus ipsum

Compositum miro signorum fœdere nomen.

Ast æterna chelys ego sum: quæ montibus acta

Cælorum dulci resono modulamine cantus.

Quid plura: ipsum quoq; gentis nomen a nomine heber deductum est: quod trāsitum & transeuntem lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatione a terrenis ad cælestia transire: & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemq; creatoris migrare admonetur. Vnde priscos illos qui creatori deo uera inhærebant pietate hebræos appellarūt: qd oportet plura congerentem immorari: cum apud eos exquisitissime accommodatissimeq; rebus nomina imposita sint: qua ex re maxime summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur: cum etiam secundum Platonem non cuiusuis: sed sapiētis summeq; dialectici uiri sit rerum naturæ apte nomen accommodare. Sequitur nunc ut quomodo in physicis sentiebant hebræi ostendamus.

De Physica parte secundum hebræos.

Cap. V.

Hæc igitur pars etiam apud deos intellectualium inde corporaliumq; rez con-
templationem: & sensibilem physiologiam diuisa recte a prophetis non cōie-
ctura: nec mortalium aliquo: sed sancti spiritus gratia docente habebatur. Mi-
rum enim immodum: cum opus sit nonnulla physica in libris suis scripsisse ipsos uide-
mus hinc multa illis futura prædicta: multa de uniuersi constitutione: multa de anima
lium natura. multa de plantis naturaliter expressa. Moyses autem in uestiando pontifi-
ce lapidibus quorum scilicet uirtutes optime percæperat non absq; causa utitur. Salo-
mon etiam summus physiologus fuisse a scriptura perhibetur. locutus est enim Salo-
mon inquit tria milia parabolas: fuerūtq; odæ ipsius quinq; milia: locutusq; est de lignis
a cedro: quæ est in lybano usq; ad isopum: quæ a muris progreditur & locutus est de pe-
coribus & uolatilibus cæli: & serpentibus & piscibus: & confluebant uniuersi audire sa-
pientiam Salomonis. Hac ratione com: motus qui librum sapientiæ personæ suæ inscri-
psit. Ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam ait ueram ut sciētia dispositionem
orbis terrarum uirtutem elementorum: initium: finem: & medietatem temporum: ipso-
rum temporum permutationes atq; uicissitudines: stellarum cursus: anni uolutiones:
naturas animalium: & iras bestiarum: uim uentorum: & cogitationes hominum differē-
tias plantarum: & uirtutes radicum: & quæcunque sunt abscondita & inuisibilia cogno-
ui: omnium enim artifex sapiētia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substan-
tiam ostendens in ecclesiaste ait. Vanitas uanitatū & omnia uanitas. Quid habet am-
plius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole: & subiicit. Quid ē quod fuit:
ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est: ipsum quod faciendum est. Nihil
nouum sub sole: cæteros quoq; si diligenter percurres non expertes naturalis doctrinæ
comperies nec de plantis omniumque animantium naturæ solummodo uerum etiam
de cælo ac stellis magnam peritiā habuerunt. Non enim paruam in libris eorum in-
uentionem de uris & pliade: de orione atq; arcturo: quem græci booten appellāt fieri ui-
demus. Ad hæc de origine mundi: de omni mutatione alterationeq; rez: de aīæ substan-
tia de rationalium oīum natura: de inuisibili atq; inuisibili creatura: de uniuersali proui-
dentia ac præcipue prima rerum oīum causa: de cæterisq; oibus: quæ sola mentis inspe-

ctione comprehenduntur ita tractarunt: ut si græci uoluissent: ac potuissent tanq̄ iuniores uetustissimam eorum doctrinam in omnibus sequi: nulla profecto in re fundamentis eorum iactis errassent. Sed physiologiam duplicem esse ut diximus non ignorantes eam quidem partem: quæ de sensibilibus est non omnino offerendâ arbitrabantur: præter necessarias quasdam eius partes utputa non casu factum esse uniuersum: nec temere circūferri: sed deo auctore uirtuteq; illius ineffabili gubernari.

De Intellectuali hebræorum physiologia. Cap. VI.

Intellectualibus autem quia sunt: & quæ sunt: quo ordine: qua uirtute: quod ordine disceperentur: quantum scire oporteat ad bene uiuendum: pieq; sentiendum per sacratissimam scripturam omnibus qui audire uolunt traditum est. profundum autem atq; occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt: ut hi uel delicti quærant: qui hæc perspicere atq; discere digni sunt. Plato autem in intellectualibus etiam atq; in incorporalibus: siue ab illis didicerit quando in ægypto fuit: ubi multi hebræorum per se regnantibus iterum a patria expulsi exulabant: siue a seipso intellexerit: siue a deo talem cognitionem habuerit Moysen hebræorumq; potas secutus uideatur. Deus enim inquit ipsis manifestauit cuius inuisibilia a creatione mundi creaturis intellecta conspiciuntur: æternaque ipsius uirtus: atq; diuinitas ut excusari non possint. Quod ita esse uerbis ipsius Platonis probatur: nam cum ex persona dei Moyses scripserit. Ego sum qui sum sic dices filiis israel. Qui est misit me ad uos: quibus uerbis aperte soli deo esse attribuit. Cūq; ut diximus. Salomon futurum esse quod fuit: & faciendum quod factum est: nec nouum aliquid esse sub sole: unde dupliciter ens partiri uidetur. Nā aliud immortale incorruptibile stabileq; natura intellectuale incorporaleq; aliud in fluxu mutatione semper esse determinat: & ut breuiter colligam cum ad unum cuncta iudæi principium referant: unūq; esse absq; ortu: quod uere atq; proprie appellant ens corporalium omnium atq; incorporalium causam: uide quomodo non solum sensum: uerum etiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non habens? & quid quod semper fit: est autem nunq̄? Illud certe mēte ac ratione percipitur eodem semper ens modo: hoc uero irrationali sensu comprehenditur: & ortum occidit: uereq; & stabiliter nūquam ens est. Ita quod a Moysse breuiter dicitur percuntationibus laus explicauit. Sibi enim ipsi respondent dicens mente ac ratione comprehendit. Illud uero Salomonis quod fuit scilicet quodq; futurum est per ortum & occasum expresse: quibus subiicit. hæc enim omnia erat scilicet ac erit temporis partes sunt: quæ non recte ad æternam substantiam transferimus: cui est solummodo uere accommodatur. Erat autem & erit fluentibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum incorruptibile sit atq; immobile: nec senescit tempore: nec fuisse aut fore uere dicitur nec aliquid eorum quæ sensibilibus accommodatur recte illi adaptatur. Species. n. istæ sub tempore sunt quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidetur. Verum ne quis male me forsan Platonis uerba intelligere suspicetur a præclaro Pythagoreorū Numenio huius rei probationem assumam: qui sic in secūdo uolumine de bono scriptū reliquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus: dicamusq; ipsum ens nec unq̄ non fuisse: nec unq̄ non futurum: sed esse in determinato præsentis tempore solum. Quod quidem præsens sic intellectum æternitatem appellamus. Præteritum enim tempus præterit iam & non est: futurum uero nondum est: sed uenturum

LIBER VNDECIMVS

turum uidetur. Quare si præteritum atq; futurum ipsi enti accomodabitur impossibile quoddam euenit idem esse uidelicet: & non esse: Transit enim quod fuit: & nondum peruenit quod futurum est. Ipsum autem ens est: erit ergo & non erit. Ipsum autem ens uere est nec localiter unquam mouebit: nec enim sursum aut deorsum: nec antea aut retro: nec ad dextram: aut sinistram: nec circa mediū mouebitur. Satus ergo ipsi conuenit quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca dicam nec me quisquam derideat incorporeæ rei nomen scire contendentem. Est enim nomen eius essentia & ens: nec enim factum est: neq; corrumpetur: nec motum ullum suscipit. Simplex præterea est atq; incommutabile in una eademq; simplicissima idæa constitutum: nec uoluntate sua: nec ab alio cogi potest ut ab identitate sua recedat. Plato quoq; in Cratilo ait similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomen intellectualis incorporeæ æternæq; substantiæ ipsum ens. Hæc maioris cuiusdam inuenta fuisse puto potentioris uiri: q̄ Plato fuit utputa Pythagoræ. Plato quoq; dicit. Quid est quod semper est & ortum non habet: & quid quod semper fit: est autem nunq̄: illud certe mente ac ratione percipitur hoc irrationali sensu & æstimatione comprehenditur: factūq; transit & uere stabilitaq; nunq̄ ens est. Percunctatus igitur quid sit ipsum ens absq; origine ipsum esse respōdet: mutatur enim quod oritur quod autem mutatur æternum esse non potest: deinde progressus aliquatulum subiicit. Si ergo ipsum ens æternum atq; immutabile est: nec exit unq̄ a se ipso: sed eodem modo semper se habet: hoc profecto est quod mente atq; ratione percipitur. Corpus autem fluit: cūq; transierit non est. Quare hoc est quod sensu atq; æstimatione percipitur utq; populo dicit ortū occidit: uereq; nunq̄ ens est. Hæc Numenius non iniuria ergo dixisse ipsum fertur: quis enim est Plato q̄ Moyses atice loquens.

De Ei uerbo græco ex Plutarcho.

Cap. VII.

V autem cōsidera quomodo & mosaice theologiæ & aliis etiam uerbis: quibus deus a scriptura dicere introducit. Ego sum dominus deus uester & nō sum mutatus: & propheta il i qui dicit. Tu autem idē ipse es & anni tui nō deficient. Cōsidera igitur si Plutarcho in libro in quo sensum Ei uerbi græci: quod in delphici templi prophylaxis scriptū erat: quodq; aut si aut es latine significare potest his quæ diximus conuenienter exponat his uerbis non numerum: neq; ordinem: nec coniunctionem aliquam: nec aliud aliquid imperfectum ea dictione significari existimo. Ser perfecta quædam ad salutantem deum mihi responsio uidetur una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriam respondentem conuertens. In eodem enim loco scriptum est. Cognosce te ipsum: quod deus ad accidentes salutando conclamat: ac ideo uicissim nos respondentes dicimus ei quod est es: per quam uocem quasi ueram & soli deo accommodata salutanti dei respondemus. Nobis. n. uere esse accommodari nō potest. Natura. n. nostra inter ortum & mortem cōsistens instabilis quædam: & quasi phantastica est: nam si mentem collegeris: ac ipsam comprehendere omnino uolueris: quemadmodum aqua manibus hausta quanto magis premitur tanto citius defluit. Sic mutabilia cuncta quanto magis ratio persequitur: tanto magis amittit. Cū enim omnia sensibilia in fluxu sint continue fiunt atq; corrumpuntur: nec eadem unq̄ permanere possunt. Fluuuium autem eundem bis intrare secūdem Heracleum impossibile est: quare nec mortalem substantiam si iterato consideres eandem habitu esse diceres. Sed mirabili commutationis uelocitate modo dissipat modo contrahitur. Immo uero non recte dixi modo & modo: cum simul aliud ascistat: aliud perdat: & ali

ud habet ab ea. Ita nunq̄ adesse peruenire potest: nunq̄. n. generatio eius stat: sed em-
 bryo a spermate: deinde infans: puer: adolescens: uir. senex: decrepitus: ac quibuslibet
 primis corruptis aetatibus ad nouas ueniens tandem oīno moritur. Ridiculi ergo
 fumus hoīes unam timentes mortem: qui multotiens iam mortui fumus: & sapius
 moriemur. Non. n. extinctio ignis aeris solummodo generatio est ut Heraclitus dice-
 bat: sed apertius hoc ipsum in nobis quoq; uidetur. Corruptitur. n. iuuenis in uirum
 uir in senem puer in iuuenem: infans in puerū: & qui heri fuit in eū qui est hodie: quiq;
 hodie est in crastinum: manet aut nullus idem. Nullus. n. est idem: sed in uno momē-
 to circa fantasmata unum & cōmunem materiam influentem ac refluētem omni mo-
 mento commutatur. Quomodo. n. si fumus idem aliis nunc qui antea gaudemus?
 Alia modo amamus atq; odimus: alia laudamus atq; uituperamus: aliis uerbis uti-
 mur: aliis passionibus mouemur: nō eandem figurā: non eandem de rebus sententiā
 habentes. Nō. n. possibile est sine commutatione aliis nunc q̄ antea commoueri: nec
 qui aliis atq; aliis mutatur idē profecto est q; si idem non est nec est: sed fluit cōtinua
 mutatione. Sensus aut ignorantia ipsius entis fallit: & esse putat quod nō est. Quid
 igitur uere ens est: quod aternū est: quod ortū non habet: quod incorruptibile: quod
 nullo tempore mutatur. Mobile nāq; tempus est: & mobili materia coniunctum flu-
 it semper & quasi corruptionis atq; generationis uas nihil retinet. Vnde prius atq; po-
 sterius & fuit & erit nihil omnino sunt. Quod uero ex tempore esse uidetur: quo ad-
 se dicimus & nunc dicimus hoc ipsum tanq̄ fulgur uelociter trāsit. Quare cum tem-
 pus mensura sensibilium sit: cūq; ipsum nunq̄ sit apte dicemus ipsa sensibilia nunq̄ p-
 manere: nec entia esse: sed gigni atq; corrumpi secundum mensurantis naturam. Erat
 igitur & erit ipsi enti accommodari non possunt. Transitum. n. hęc & mutationē rei
 significant. Deus at si fas est dicere nec est in tempore aliquo: sed in aternitate immo-
 bili: cuius nihil prius nihil posterius: nihil futurum: nihil präteritum est: sed cū unus
 sit ens in uno nūc illud quod est semper repleuit. Solum igitur ipse est uere ens: quod
 nec fuit: nec futurum est: nec incipit: nec cessabit & sic ipsum colere ac salutare oportet:
 aut certe ita intelligendum est quemadmodum nonnulli priscoꝝ dicebant el pro-
 es accipientes: & unum supplentes ut sit tu solus unum es. Non. n. multa deus est ut
 singuli nostrum ex innumerabilibus fere compositi: sed unum est uere ens. Diuersitas
 enim cum differentiam in ente faciat in ortum non entis peruenit.

Quod deus ineffabilis est. Cap. VIII.

Ræterea cum Moyses oēsq; propheta ineffabilem rem intellectuq; solum
 perceptibilem deum esse doceat: huiusq; rei symbolum scriptum apud eos
 quattuor uocalibus nomen dei feratur quod proferre nō possunt. Consona
 his. n. Plato in magna epistola dicit. Fabile inquit nullo modo est: sed ex multa inhæ-
 sione inhaerentiaq; ut ita dixerim circa rem ipsam & uitā & integritate repēte quasi ab
 igne accensum lumen aīo innascitur quod se ipsum alit: hoc quidem lucis exemplum
 multo prius ante Platonem hebræorum propheta protulit dicens. Signatum est su-
 per nos lumen uultus tui domine: dedisti latitiam in corde meo: & rursus: & in lumi-
 ne tuo uidebimus lumen.

Quod deus unus est. Cap. IX.

Oyses unum esse solummodo deum docuit. Audi enim dicit Israhel. Do-
 minus deus tuus unus est. Plato quoq; in Timæo cælū unum & deū unum
 esse dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus: & deum

unum

unum esse dicimus: an multos innumerabilesque dicere rectius erat? Vnum inquit certe siquidem ad exemplar creatum est. Quod. n. intellectiua continet aialia duplicata esse non potest. Qui & si secundum aliorum consuetudinem plures nonnunquam esse deos dicere uideatur: ab epistola tamen ad Dionysium ubi deorum nomen earum epistolarum facere principium dicit: quas negligenter: & ad gratiam aliorum non ex animi sui sententia scripserit: ab unius uero dei nomine illas incipere quas studio suis edidit aperte patet: unum deum putasse. De signo inquit epistolarum quas cum studio mitto: & quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendum autem est tibi diligenter quia multi a nobis litteras petunt: quos repellere non possumus. Cum ergo studio & ex sententia scribimus animi deus principium epistolae praebet. Cum autem non: non deus sed dii. In legibus uero a priscis id sed didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur ut a priscorum sermone accipimus cum principium finem & medium rerum omnium contineat recte omnia natura perfectus determinat: cui semper adherent iustitia seuera ultrix eorum qui diuinam legem continent: quam qui ad beatitudinem erigitur humiliter seruat. Si quis autem arrogantia elatus pecuniis aut dignitatibus effertur uel fortuna corporis & iuuentutis amentia incensus animam deturpat: & quasi nullo principe ac duce indigens ipse aliis posse se praesse arbitrat: is derelictus a deo uniuersa cum sodalibus suis perturbat: & multis magnus quidem uidetur breui autem diuinitus deiectus se ipsum domum patriamque suam simul euerit. Haec Plato. Tu autem quod dixisti dixit principium finem & medium rerum a deo contineri illi prophético conferas. Ego deus primus. Ego etiam post haec. Quod uero natura perfectus determinat dixerit illi simile rectitudines sciuit facies eius. Qui autem dicit iustitiam deo adherere ulticem eorum qui diuinam negligunt legem illi consentaneum iustus dominus & iustitiam dilexit: & mihi uindictam & ego ultiscar dicit dominus. Quod humiliter deo adheret: qui ad beatitudinem erigitur illi compar est post dominum deum tuum ambulabis: & denique a deo derelinquatur: qui arrogantia effertur illi omnino quadrat. Deus superbis resistit: humilibus autem gratiam praebet & laetitia impiorum casus singularis. Sed haec quidem de uno deo dicta sufficiant.

De Verbo.

Cap. X.

Vnde de unigenito filio dei: quem uerbum dominum & deum ex deo hebraeorum scriptura esse denotat dicendum est. Moyses igitur apertissime domini appellatione bis posuit dicens. Et pluit dominus a domino igne & sulphur: ubi bis quatuor uocalium ineffabilem concursum quo ineffabile nomen dei significatur conscripsit. Et dauid quoque & propheta & rex iudaeorum in psalmis scripsit. Dixit dominus domino meo sede a dextris meis. Quomodo. n. a dextris domini dominus sedet nisi duas personas intelligamus? Quam quidem rem alibi apertius dicit. Deum omnipotentem & creatorem omnium esse dextris assidentem patris declarans. Verbo inquit domini caeli firmati sunt. Salvatorem quoque ipsum omnium: qui eum suscipiunt his uerbis ostendit. Misit uerbum eius & sanauit eos: filius etiam eius Salomon uocabulo sapientiae prouocabulo uerbi usus haec ex persona ipsius sapientiae dicit. Ego sapientia consilium atque cognitionem fabricata sum. Et post pauca dominus possedit me in initio uerarum suarum: antequam quicquam faceret a principio ab aeterno ordinata sum: & ex antiquo antequam terra fieret: nec dum montes graui mole constiterant. Ante colles ego perturiebar: quoniam praeparabat caelos aedificauit: & aibi. Est in illa spiritus intelligentiae: sanctus: unicus: multiplex subtilis: mobilis: discretus: incoinquatus: omnem habens uirtutem: omnia prospiciens: per intellectuales omnes spiritus mundos atque subtiles ingrediens omnibus enim mo-

Supra lib: 1.
cap: 5.

philo.
 bilibus mobilior est sapientia: transit autem ingrediturq; per oia propter mundiciam. Vapor. n. uirtutis dei & emanatio gloriae omnipotentis sincera: & ideo nihil inquinatum in illa incidit. Fulgor. n. est lucis aeternae: & speculum immaculatum dei maiestatis & imago bonitatis illius attingit aut a fine usq; ad finem fortiter: & disponit oia sua uiter. Haec a praeis iudaeorum auctoribus modo sufficiat. Philonem etiam audias: quis non recte in oibus: dilucidius tamen haec ita exponentem ut iure quis credere possit non alium esse scripturae sensum quam ecclesia praedicat in libro. n. quem inscripsit quod peiora soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet oes qui scientiam quaerunt ad deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem: & si nondum aliquis filius dei appellari dignus est: studeat tamen ad primogenitum eius uerbum angelis oibus antiquis: & quasi principem angelorum in ultionem sequi. Origo. n. & deus & uerbum: & imago ad quam homo creatus est & israhel iudaeus appellatur. Quare paulo ante profusior ad laudes eorum fui: dicunt oes nos unius hominis filios esse. Nam & si nondum digni sumus existimari dei filii: sumus tamen perpetuae imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei. n. imago est uerbum antiquissimum: Percipimus et a quodam Moyse sodaliu dictum esse. Ecce homo cui nomen est oriens: noua inauditaq; appellatio: nec rei conueniens si ex aia & corpore hominem dici putabis. Sin uero incorporalem illum qui diuinam habet formam intelleges comodissime orientis nec nomine appellatus est. Hunc. n. primum filium pater omnium oriri fecit: quem alibi primogenitum nominauit. Filius quoq; patris uias imitatus: & ad primitiua illius exemplaria respiciens species rerum formauit. Nunc Platonem audiamus: qui huiusmodi uerbis in epimeride usus est. Laudem aut non quidem alio anno: alii mense: alii nullo in tempore in quo polum suum transcurrit mundum. Vna efficiens: quem uerbum illius ordinauit: quod rerum omnium est diuinissimum. Et in epistola ad tres sibi amicissimos Hemiam dico: Horastum & Coriscam his uerbis cautissime sacratissimum hoc dogma illis commendauit. Hanc inquit epistolam oes tres una legetis: uel ad minus duo communiter totiens quoties poteritis. Oportet. n. uos: uti hac lege iureiurando confirmata diligentia eleganti: & studio eiusq; serore doctrina: ut per deum principem omnium praesentium & futurorum: & per patrem & causam principis & dominum iuretis. Quae si recte philosophantur clare quantum homini contingere potest cognoscemus. Nonne tibi uidetur Plato hebraeorum scripturis insudasse? Unde naq; ipse quam ab hebraeis discere posset patrem & dominum deum appellare ac deum principis & domini patrem nominare. Aut quis unquam apud graecos a diuinissimo uerbo mundum dixit esse ordinatum: Quod si Platoniorum testimonio philosophi sententiam confirmari cupis Plotinum audi quid in eo libro dicat: quem de tribus hypostatibus a quibus oia principium habent inscripsit: mundum inquit hunc sensibilem si quis admiratur magnitudinem: pulchritudinem & perpetui motus ordinem considerans: & deos qui sunt in eo alios uisibiles: alios inuisibiles: daemones etiam: aialia: plantas: ceteraq; oia ad primitiuum exemplar mente ascendant: & ibi cuncta intellectualia contempletur: eorumq; omnium aeternam mentem atq; sapientiam praesidentem: & paulo post subiungit dicens. Quis igitur hunc genuit? Ille simplex scilicet qui ante hunc est: qui causa est ut ille sit & tantus sit qui numerum facit. Non. n. numerus primus est. Ante dualitatem. n. unum est: deinde dualitas est ab uno nata: & progressus aliquantulum addit: quomodo igitur & quid intelligendum est circa illud quod stabile manet. Splendorem scilicet ex illo: ex illo autem manente sicut splendentem lucem ex sole.

LIBER VNDECIMVS

ex sole. Ita ex eo semper profluentem: ex manente autem uniuersa etiam quæ sunt ab ipso inq̄ manente progrediuntur: & ab eius uirtute substantia eorum necessario depēdet. Imago igitur primitiui est unde nata est. Sic ignis caliditatem suam & nix frigiditatem non in se solummodo continet: sed extra etiam producit: maxime aut̄ quæ odorem emittunt isti rei testantur: quæ donec sunt emittunt quidem circa se: quo qui propinqui sunt perfruiuntur: omnia etiam quæ perfecta sunt generat: quare quod semper est & semper perfectum est semper generat: & quod ex eo generatur perpetuum est quæuis & minora etiam: quam ipse sit generat. Quid igitur oportet de perfectissimo dicere: aut de maximo post illud: maximum aut̄ & secundum post illud intellectus est: intellectus. n. intelligit: & eget illo solummodo. Illud aut̄ hoc non eget: & quod a summo intellectu natum est: intellectus est: Melior autem oibus intellectus est: quoniã oia post ipsum: & post pauca: amat aut̄ omne quod genuit: & maxime quoniam sola sunt generans & generatum. Quando aut̄ etiam optimum est illud quod genuit necessario cum illo simul est: ut in eo solummodo quod alius est separetur. Imaginem. n. illius intellectum esse dicimus: & progressus subiicit iccirco etiã Plato terna oia esse circa regē dicit: primū circa prima: deinde circa secunda & tertio esse tertia: ipsam quoq; causam rerum patrem habere dicit causam rerum intellectum appellans. Creatorem enim intellectum esse censet: & ab hoc aiam esse creatam in illo cratere. Cū igitur causa intellectus sit ipsum bonum quod ultra intellectum & ultra substantiam est patre eius appellat. Multis aut̄ in locis ipsum ens: & intellectum ipsum idēam noiat. Cognouit igitur Plato ex ipso bonum intellectum esse: ex intellectu uero aiam: & sermones hos non esse inanes: nec modo: sed a priscis temporibus non ita explanate dictos: posteriores aut̄ sermones expositionis pacto esse factos. Testibus uero quæ hæc opinio prisca sit scriptis ipsius Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius etiam in libro de bono his uerbis utitur. Qui de primo atq; secundo deo quicq̄ intelligere gliscit singula prius ordine distinguere debet: aliter. n. sui studii thesaurum effundit: quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato ut cogitationis nostræ thesaurū eliceat incipiemus. Orandum aut̄ prius est deinde distinguendum. Deus primus quidem cum in semetipso sit indiuisibilis ac simplex est. Deus aut̄ secundus & tertius unus est: & materia quæ dualitas est inhærens uiuit eam: quæuis disseparetur ab ipsa quæ tota cupit & fluit. Et post pauca. Nec. n. oportet iquit deum primum creare: sed creatis dei patrem esse. Et progressus aliquantulum primum inquit deum regem oium ab omni opere cessare oportet. Creatorem uero deum oia gubernare dicimus a quo interiora mens mittitur ad oia: quæ ad communicationem illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos cōuersus deus respiciat nos tum ipsius radiis sit ut uiuamus: corpora quoq; alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem suam deus se ipsum conuertat: tunc corpora quidem extinguuntur: mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quam magnificata sunt opera tua domine oia in sapiētia fecisti: impleta est terra possessione tua: omnia a te expectant ut des illi escam in tempore dante te illi colligent: aperiente te manum tuam oia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eorum: & deficient: & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum: & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Quid. n. hæc ab illis differunt: cum philosophus asserat respiciēte deo uiuunt ipsius radiis aialia: conuerso aut̄ in suam altitudinem extinguuntur: cum rursus saluari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uitis pater meus agricola est: uos palmites. Audi quomodo. Nume-

nus cōsentanea istis scripsit. Quemadmodum inquit agricolæ ratio quædam est ad plantas relata: hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Primus. n. cum semen omnis uitare sit res oēs seminat. Creator uero plantat & distribuit: transfertq; ad singulos nos quæ inde iacta sunt. Et aliquantulum progressus ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. res quidem humanæ inquit ab eo qui dat ad accipientē transeunt: diuinæ uero a deo dantur & ab eo non absunt: quale quid scientia est: quam qui accipit melior factus est: qui autē dedit nihil amisit. Lucerna ē ab alia lucerna sic accenditur ut prima non extingatur. Materia. n. alterius ab igne alterius accendit. Sic & scientia non recedit a dante: & tñ in accipientem transiuit: cuius causa humana non est Substantia uero quæ scientiam habet idem est apud deū dantem & apud accipientem. Idcirco Plato quoq; a Prometheo in hoīes magno quodam splendore ignis sapientiam uenisse affirmat: & post pauca alia inquit primi dei uita est: alia secūdi primus enim stat: secundus autē mouetur: & primus in intellectualibus. Secundus in intellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis. Mirabilis. n. illud est quomodo dicam. Nam statum etiam primi motus assero esse innatum: a quo uniuersi ordo statusq; sempiternus & salus in res oēs transfunditur. Idē in sexto. Nam qm̄ non ignorabat Plato creatorem ab hoībus solum cognosci. primum autē intellectum: quē ens ipsum appellat oībus esse ignotū: idcirco his utitur uerbis: quasi magna uoce clamet. Quem putatis intellectum o hoīes: non est primus: sed alius ante ipsum est maior atq; diuinior. Et aliquantulum progressus gubernator inquit cum in pelago ferat clauo inhaerens gubernaculo sedēdo dirigit nauem: oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt: sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur: aut defluat harmonice ipsam ligauit: & tanq̄ nauis in ipsa infidet & harmonice dirigit per idæas quasi per clauum gubernans respicitq; non in cælum: sed in deum superiorē: quem speculari discendi uim accipit: quem desiderādo motionem recipit. Hæc illis similia sunt: nihil potest filius a se ipso facere nisi uideat patrem facientem. Ita platonici oēs & ante platonicos ipse Plato ab hebræis ea nomina uidentur habuisse: quibus excelluerunt: nam etsi non recte intellexerunt: uerbis tñ suis manifesti sunt cuncta ab hebræis accepisse. Vnde Amelius quoq; illustris inter iuniores platonicos quibus Ioannis euangelistæ nomen calauerit barbarum ipsum qm̄ iudæus fuit appellando uerbis tñ eisdem fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbum: quo ea quæ sunt facta sunt ut Heraclitus ēt diceret: quid ēt ipse barbarus putat in ordine principii atq; dignitate constitutum apud deum esse: & deum esse per quod uniuersa simpliciter esse producta in quo quæ uiuunt uitam habēt: & in corporea ipsum cadere: & carnem indutum hominem ita uideri ut naturæ dignitas non lateat: quare rursus resolutum in deum redire & deum talem esse qualis fuit anteq̄ in corpus carnē & hominē deduceretur. Hæc. n. non occulte sed aperte ac nudo capite ut dicitur a barbari iudæi theologia transposita sunt. Barbarum. n. neminem alium certe hic q̄ Saluatoris nostri euangelistam Ioannem appellauit: qui euāgelium sic incipit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum: Hoc erat in principio apud: deum omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat: & uita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet: & uerbum caro factum est & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius. Sed alium etiā ab hebræis theologum audias: qui est inquit imago inuisibilis dei: totius creaturæ primogenitus in quo creata sunt omnia: quæ in cælis & quæ in terra sunt: siue uisibilia: siue inuisibilia. Sed

lia. Sed quæ de filio dei dicta a Platonis sunt ad hoc usq; procedant. Cum autē scriptura hebræorum cum patre ac filio spiritum numeret: ac beatissimam sanctissimāq; trinitatem unum deū esse significet: quod expressius ecclesia & sentit & prædicat: operæ precium est audire in quo enigmate Plato ad Dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo ut si epistola excidat qui legant non intelligant: sic enim res se habet omnia circa regem uniuersi sunt: illius gratia cuncta sunt. Ille causa bonorum omnium est. Secundo circa secundam: & tertio in tertiis. Hominis igitur anima discere gliscit quænam ista sunt. T aditur enim ad comparia eius. Hæc qui Platonem exponunt ad primum deum: & ad secundam causam atq; tertiam: quam mundi animam esse dicunt pertinere arbitrantur. Tertium enim deum mundi animam esse dicunt. Diuina uero scriptura patrem & filium & spiritum sanctum unum rerum omnium principium esse confirmat.

De Bono.

Cap. XI.

Vnc de bono quid scriptura: quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet q̄ ipsum deum. Bonus. n. inquit dominus oibus sustinentibus eum: & confitemini dño quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me inquit dicis bonū? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autem in Timæo. Dicamus inquit qua de causa uniuersum hoc a creatore productū est: & confestim subiūgit. Bonus erat: bono uero nulla unq; inest inuidia: quare omnia q̄ maxime similia sibi facere uoluit & in libris de republica. Sol quoq; inquit uisus quidem nō est: causa uero ipsius sic est ut ab eo ipso uideatur. Sic puta me dicere boni emanationem. Genuit. n. simile sibi: quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta: hoc inuisibilibus ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet: & cognoscēti cognoscendi uirtutem idæam esse boni credendum est: & rursus. Non enim rebus quæ oculis cernuntur uim qua uideantur solummodo a sole præberi concedes: uerum etiam generationem crementum alimentum: cum sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis non solum ut cognoscantur sibi a bono inest: uerum etiam esse & substantiā ab illo habent: cum tñ ipsum bonum substantia non sit: sed oēm substantiam uirtute sua excedat: his uerbis Plato sententiam suam manifestissime aperit: q; intellectuales etiā substantiæ a bono idest a deo habent ut sint: & substantiæ sint. Bonum autē ipsum ultra omnem substantiam censeat: quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ: & cum esse atq; substantiam a deo acciperint creatæ profecto sunt. Quæ autem creatæ sunt nefas erit deos putare. cum etiam natura ipsum bonum nō sint: quod uni soli uere atq; per se bono attribuitur. Sed Numeniū rursus Platonis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam comprehendere possumus. Ipsum uero bonum a nullo infito signo: nec a similitudine sensibili comprehendendi ullo modo potest. Quare necesse est quemadmodum si quis in specula sedens paruam nauiculam solam in magno pelago inter nudas acucie uisus uno intuitu perspexerit: sic longe a sensibilibus iumentis quasi specula sedētem solum: ita ut nihil penitus magnum aut paruū perturbet. Sed diuina quædam omnium desolatio sit ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & in hæret substantiæ quasi nauiculæ. Si quis autem sensibilibus detentus ipsius boni quasi phantasmatis mouetur: ac ideo putet bonum ipsum prospexisse uehementer peccat. Nullum enim phantasma ipsius est. Via igitur atq; ratio intelligendi boni opti-

ma est ut primum sensibilia oia negligentur: deinde ut in disciplinis numeri ipsi inspi-
 ciantur ac inde ad intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de bono. In
 quinto uero si est inquit substantia & idæa intellectuale quid: cuius causam intellectū
 esse concessum est: sequitur ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator
 deus generationis est: satis est ut ipsum bonum substantiæ principium sit: cui quidem
 bono creator deus proportionalis est cum sit imitator eius: substantiæ autem genera-
 tio proportionalis. Imago enī est eius & imitatio q̄ si creator generationis bonus est:
 erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ consitum. Cum enim duplex secun-
 dus sit ipse & mundum & idæam eius facit cum sit creator. Quattuor ergo sunt pri-
 mus deus qui est ipsum bonum. Inuitator eius: qui omniū creator est: qui est bonus.
 Essentia uero altera quidem primi: altera uero secundi: cuius imitatione est pulcher
 mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo solummodo tri-
 buit. Nam si bonus secundus deus est: a primo tamen bonus est. Separata uero: & in
 diuersis hæc libris posuit. Seorsum enim circulare creatorem appellauit: dixitq; in Ti-
 mæo bonus erat. In libris autem de republica ipsum bonum boni esse idæam censet:
 ut sit creatoris idæa ipsum bonum: qui participatione solius primi bonus esse proba-
 tur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa ut ita dicā impressa & boues bouis:
 sic cum creator sit bonus in participatione primi boni. Primus intellectus idæa eius
 erit: qui est ipsum bonum: quæ cum ita se habeant hunc mundum necesse est imaginē
 non esse alicuius. Intelligentias enim omnes illud in se ipso continet: sicut hic mūdus
 nos. Hæc Plato in Timæo: quorum sensum ab eo libro didymi sumam: quem inscri-
 psit de placentibus Platoni. Determinata inquit sensibilibium exemplaria idæas appel-
 lat: ex quibus scientiam & diffinitiones fieri censet. Præter enim omnes homines ho-
 minem quædam intelligi: & præter equos omnes equum: ac communiter præter ani-
 malia animal nec generabile nec corruptibile ut quemadmodum ab uno sigillo mul-
 ta signantur: & multæ uiriles fiunt inde imagines: sic a singulis sensibilibium idæis mul-
 ta formantur. Est autem idæa perpetua substantia causa & principium ut singularia
 talia sint qualis ipsa est: & quemadmodum primitiua sensibilibium exemplaria ad hæc
 corpora præcedunt: sic quæ omnia in se ipsa continet pulcherrima atq; perfectissima
 huius mundi exemplar est: ad quam a creatore deo ab uniuersa substantia mundus si-
 millime formatus est. Hæc Didymus ex sententia Platonis: quæ omnia multo altius
 sapientissimus ille Moyses: a quo hæc isti detorserunt breuissime conscripsit: qui ante
 hunc solem: & stellas: & cælum uisibile quod firmamentum appellat: ante aridā hanc
 terram: ante diem & noctem hanc lucem aliam & diem & noctem aliam a deo uero
 creatoreq; omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoq; inuisibilem solem ostendēs
 oratione deo accommodata. Timentibus inquit me sol iustitiæ orietur. Ipsam quoq;
 iustitiam non dico qualitatem aliquam: sed qualitatis creatricem hebræorum ille pro-
 pheta significauit: cum de deo dicat. Quis suscitauit ab oriente iustitiam uocauit eam
 in facie eius: Verbum quoq; in prioribus creatorem ab hebræis appellatum ostendi-
 mus. De quo quidē uerbo hæc apud eo feruntur. Qui natus est nobis sapientia a deo
 iustitia: & sanctimonia: & redēptio dicitur enim & uita: & sapientia: & ueritas: & oia
 substantialiter. Subsistit enim & sapientia hæc & uerbum hoc ut ab hebræorum scri-
 ptura docemur: quibus Philo iudæus scripturæ itēpres: ac expositor alter sentire uidea-
 tur: quem non est alienum audire.

De Iudæis secundum Moysem ex philone. Cap. XII.

si quis

philo.

LIBER VNDECIMVS

I quis uoluerit inquit significantioribus uti uerbis nihil aliud intellectuāle dicet esse mundum: q̄ dei iam creatis uerbū. Nihil. n. aliud ciuitas illa intellectualis est: q̄ creatoris ratio creare iam cogitantis: quod dogma Moyſi non meū est. Aperte nāq; ſcribit ad imaginem dei hoiem eſſe formatum: q; ſi pars imago imaginis eſt: & uniuerſus iſte mundus ſenſibilis ad exemplar diuinā magnis factus eſt: primitiuū ergo ſigillum quod intellectualem mundum appellamus ipſum exemplar eſt. Primitiua idēa idēarum oīum dei uerbum. In principio autē dicit feciſſe deū cælum & terram: non ſecundū tempus principiū intelligens ut multi putant. Non fuit. n. tempus ante mundum: ſed aut cū ipſo: aut poſt ipſum. Meſura. n. motus tēpus eſt: motus autē re mota prior eſſe non pōt: ſed aut poſterior aut ſimul. Quare neceſſe eſt tēps aut poſt mundum: aut una cum eo factū fuiſſe. Relinquitur ergo principium hic numeri eſſe intelligēdum: ut in principio pro primū accipiatur. Et poſt pauca. Primum igitur cælū fecit incorporeale & terram inuiſibilem aeris idēam & uacui. Quorū alterum tenebras: niger. n. aer ex natura eſt: alterū abyſſum appellauit. Vacuum. n. profundiffimū & effuſiffimum eſt. Deinde aqua atq; ſpiritus incorporealem ſubſtantiam: & deniq; ſeptimā lucis: quā ēt incorporealis & intellectualis ſolis exēplar & omnium ſtellarum fuit. Duo autē ſpiritus ſcilicet & lux digniora uidentur. Alterū. n. dei noīauit: quia ſpiritus uiuaciſſimus eſt: uicē autē deus cauſa eſt. Alteram autē ualde bonam eſſe affirmauit. Tanto. n. intellectualis lux uiſibili hac fulgentior eſt: ut mihi uideatur: quāto ſol tenebris dies nocte & intellectus totius aiē dux oculis corporeis. In uiſibilis autē & intellectualis illa lux diuini uerbi eſt imago: quod generationē eius lucis explicuit: quā eſt ſupercæleſtis ſtella fons ſenſibilium ſtellarū a qua ſol: luna: ceteraq; ſtellarū pro uirtute ſua fulgorem hauriunt: qui fulgor ſimplex atq; ſincerus tantū denigratur poſtea q̄ immutabilia tranſierit: q̄tum ab intellectualibus ſenſibilia diſtāt. Nihil. n. ſincere eſt eoꝝ quā ſentiuntur: qm̄ uero luce facta tenebræ abierunt: & termini utriuſq; ſpaciū fixi ſunt certis ueſpere & mane: ſpaciū tēps quod hinc effectum fuit diem nūcupauit: & diem non primam ſed unā quā dicta eſt propter intellectualis mundi ſolitudinem qui unicam habet naturā. Et ſic quidem incorporealis mundus abſolutus eſt diuino uerbo conſtitutus: ad cuius exemplar ſenſibilis creabatur: cuius primam partem atq; optimā cælum effecit: & firmamentum appellauit quia corporeum eſt. Natura. n. firmum atq; ſolidum corpus eſt propter trinā dimensionē. Nulla. n. alia corporis ſolidi atq; firmi notio eſt q̄ trina dimenſio. Iure igitur ita nominauit ut ab intellectuali atq; incorporeo ſenſibile hoc eſt corporeum diſtingueret. Hæc Philo: quibus conſentanea. Clemens quoq; noſter in ſexto dicit. Mundum inquit philoſophia barbara alium intelligibilem: alium ſenſibilem cenſet: alterum primitiuum: alterum boni exemplaris imaginem: & intelligibilem quidem unitati attribuit. Senſibile uero ſexadi. Connubium. n. a pythagoreis ſexas dicitur: quia ſecundus numerus eſt. In unitate igitur cælū inuiſibile factum eſt: & terra ſancta lux intellectualis. In principio. n. fecit deus cælum & terram: & terra erat inuiſibilis. Et ſubiungit & dixit deus fiat lux & facta eſt lux. Inſenſibilis autē mundi creatione ſolidum creauit cælū: quod uero ſolidum eſt ſenſibile ēt eſt terram inuiſibilem & lucem: quā cernitur. Hæc latius diximus: ut oſtendamus idēas aiālium in intelligibili mundo poſitas: a quibus ſenſibilia iſta ſecundum Platonem creātur ab hebræorum ſcriptura eſſe deriuata. Vnde etiā didicit Plato incorporeas uirtutes & bonas & contrarias eſſe.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias eſſe uirtutes.

Cap. XIII

Cribit enim in decimo de legibus si omnia quæ quo uolunt mouētur anima gubernat. Quare cælum ē ab anima gubernari non dicimus? Certe inq̄ dicendum est. Vnum ne igitur aut plures? pauciores inq̄ duabus benefactrice scilicet atq; contraria ponendæ non sunt. Et post pauca. Cōcessum iam nobis est multarum bonarū uirtutum cælum esse repletū: contrariis ē non uacare. Vnde nobis bellum absq; sine indictum est: in quo agēdo patrociniū nobis opus est. Auxiliatores at nobis dii & dæmones sunt. Nos uero possessio quædā sumus deorum ac dæmonum unde ista plato adinuenisti? ego quidē nescio aliud præter q̄ q̄ mille annis ante tuam ætatem uulgo apud hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur. n. & uenerūt angeli dei ut coram deo assisterent: & diabolus uenit in medio ipsorum: Diabolū quidem cōtrariam uirtutem: angelos autē bonos appellauit: quas & uirtutes bonas & spiritus diuinos: & ministros dei scriptura noīat: qui facit dicēs angelos suos spiritus: & ministros eius ignis flammā. Bellum ē a contrariis nobis inferri scriptura significat dicens nō esse nobis hanc luctationem aduersus carnē & sanguinem sed aduersus principatus potestates: & principes huius mūdi aduersus spiritualia nequitia in cælestibus. Cum at possessionem nos deorum & dæmonum censeat illud Mosaicum traduxisse uidetur quo dicitur quando altissimus gentes partiebat: disseminauit filios Adam: & cōstituit terminos gentium secundum numerum angelorum dei.

Quod animi quoq; immortalitatem ab hebræis Plato didicerit. Cap. XIII.

T de animæ autem immortalitate Moysem est secutus: qui primus immortalitatem esse docuit: cum eam imaginem esse dei. Immo uero ad imaginem dei esse asseruerit. Et fecit inquit deus hominem ad imaginem dei fecit eū. Et distinguens in corpus & animam hominem subiungit & sufflauit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in animam uiuentem. Principem uero esse hominem atq; regem omnium: quæ in terris sunt ostendit dicens. Et dixit deus faciamus hoīem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris & uolatilibus cæli: & bestiis: uniuersaq; terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago dei: & deo similis erit q̄ secundum intelligendi uim? Sed Platonem quoq; audiamus ut q̄ bonus moysæ scripturæ discipulus fuerit non ignoremus. Scribit enim in alcibiade habemus ne aliud melius atq; diuinius in anima quam illud est quod sapit atq; intelligit: nihil prorsus: hoc ergo illud est quod deo simile est: quod si unusquisq; in seipso cognouerit deum quoq; non ignorabit. In libro uero de anima duo inquit genera rerum ponenda sunt uisibile atq; inuisibile quorum alterum scilicet inuisibile eodem se semper modo habet. Alterum uero nunq̄ se habet eodem modo. Nostri quoq; alterum corpus est alterum anima. Et corpus quidem uisibile anima uero inuisibilis est: & quando corpore utitur ad considerandum aliquid (utitur autem aut uidendo: aut audiendo: aut omnino sentiendo) tunc a corpore ad hæc trahitur quæ nunq̄ eodem modo se habent. Quare fit ut erret: turbetur: ac quasi temulenta deficiat: quando autem per se ipsam aliquid considerat tunc ad immortale sincerum sempiternum eodemq; modo sem se habens se ipsam erigit: & quasi quædam emanatio eius ad illud redit: quando ad seipsam redit: & tūc ab errore cessat: & eodem modo semper se habet quia sempiternum attingit: quæ passio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicis o Socrates: tunc Socrates. Vtri ergo tibi uidetur cognatius atque similis est esse anima? Ei ne quod eodem modo se habet: an rei mutabili? Primo inquam omnino.

LIBER VNDECIMVS

omnino. Cum autem ad seruiendum corpus: ad principādum animam natura finxerit. Nonne hac ē ratione cum principari diuinum sit: seruire autē caducum atq; mortale manifestum est deo aiā similem esse? Omnino ita est Cebes inquit. Si ergo ita est o amice Socrates intulit. Nonne ut corpori conuenit mori atq; dissolui: sic aiā conueniet nunq̄ mori atq; dissolui? Quod cum Cebes concessisset. Si ergo inquit Socrates munda nihil a corpore secum contrahens decesserit: quia uidelicet se ipsam quantum poterat in corpore colligebat: semperq; corpore contēpto de morte meditabat: quod nihil aliud est q̄ recte philosophari. Meditatio. n. mortis philosophia est ad simile naturam inuisibilem: diuinā: immortalem: prudentēq; profecto uera beatitudine fruit ab omni errore: stultitia: terrore: aliisq; hoīum malis liberata. Sin uero imunda maculisq; plena exierit quia corpus dilexit & coluit: ab eo & uoluptatibus eius adeo ablecta ut nihil aliud bonum putaret: q̄ quod corporeū est: quod uero itelligibile est oderit atq; fugerit sincera in se ipsa non est. Hac Plato quæ in primo ad Boethum latius exponit Porphyrius dicens firmam certamq; rōnem eam Plato putauit: quæ a similitudine aliquorū uim accipit. Nā si deo immortalī similis aiā est: quomodo ē ipsa sicut exemplar suum immortalis non erit? Cum. n. duo quædam aperte opponantur: quarit cui oppositorū adhæreat aiā qui optimus demonstrationis modis in his rebus inuenitur. Et q̄ quis a prima ætate usq; ad senectutem multa cōtra rōnem faciamus peccantes: tñ quia uere rationali deo in multis similis aiā est rationalis esse ab oibus creditur. Cū igitur duo aperte opponi concedantur immortalis uidelicet atq; diuina natura & terrestris atq; corruptibilis. Dubitatur at̄ a nonnullis: cuius partis aiā sit: a similitudine putauit Plato ueritatē esse quærendam. Et qm̄ non sensibili & mortali corpori: sed uiuo & immortalī deo secundū operationes similis est hinc similitudinem ē in substantia quandā habere: ac inde immortalē esse ratiocinatur. Nam ut quæ irrationalia sunt statim a diuina substantia cum sint caduca & instabilia longe abesse uident sic certe consequens est quæ operatione intelligendi conueniunt ea imortalitate quoq; substantiæ conuenire. Quoniam. n. substantia conueniunt: iccirco ē operatione cōueniunt. Fluunt. n. a substantia operationes: ac quædā eius sunt emanatiōes. Nam si simillima deo aiā est: quid opus est pluribus uerbis ad demonstrandā immortalitatē eius? Non. n. diuinis operationibus uteretur: nisi ē ipsa diuina esset. Nam & si cum in caduco mortaliq; corpore defossa sit: continet tñ & uiuificat illud diuinā suam ostendens substantiā: nec pondus corporis eam oīno deiicere potest: quomodo si e corpore liberabitur aura sua species non perfulget? Aut quomō ipsa immortalis nō erit: cuius præsentia corpus nō moriet. Et progressus aliquantulum diuina est aiā inquit qm̄ indiuisibili similis est: mortalis autē uidetur: quia mortali corpori coniungitur: ita & mortalibus similis est. Homo. n. etiam est qui uentri sicut pecora deditus est: homo autē & in mari a periculis naues gubernando liberat: morbis affert remedia: ueritatem rerum perscrutatur diligenter atq; inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est: quibus caelestium corporū motus compræhendere potuit: quæ diuinæ atq; immortalis certissima mentis argumenta sunt q̄uis multi uoluptatis delinuti illecebres mortalem eam putauerunt ex his quæ uidentur extrinsecus ratiocinantes. Hac Porphyrius. Horum igitur oīum doctor Moyses fuit: qui a similitudine creatoris: quam aiā possidet imortalitatem animæ cōfirmavit: Sed reliqua uideamus. In oibus enim hebræorum similis Plato est: q̄uis in multis ut diximus errare ideo forsan uidetur: quoniā diuina scriptura nemini præter prophetas ante Saluatoris tempora patuit.

LIBER VNDECIMVS

Quod productum esse mundum ab hebræis Plato accepit.

Cap. XV.

Oyse igitur uniuersa a deo creata prædicante. In principio inquit creauit deus cælum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit quod factum est necessario a causa factum est: fieri. n. nihil potest absq; causa. Vniuersum igitur aut cælum: aut mundus: aut quauis alia notæ appellatione considerandū utrum erat semper nullum generationis suæ habens principium: an factum est & ab aliquo incepit principio. Visibilis igit & tangibilis est cū corpus sit. Cūcta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt opinioni subiace- re & facta esse demonstrauius. Quod porro factum est a causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi: qui sit inuenire difficile est: & cum inuenieris in uulgus edere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes nefas est dicere aiatum hunc mundum: ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

De Luminaribus.

Cap. XVI.

Vrsus cum Moyses solem & lunā & cæteras stellas a deo productas ostendit. Et dixit deus inquit. Fiant luminaria in firmamento cæli: & sint in signa & in tempora & fecit deus duo luminaria magna & posuit ea in firmamento cæli & stellas. Similiter Plato quoq; dicit a uerbo & mente diuina solem & lunam & alias quinq; stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit a uerbo: & mente diuina. Illi enim uerbis quoq; ipsis cōsentaneum est quod psal mista dicit. Verbo domini cæli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moyses in firmamento positas stellas dixerit eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit. Et uidit deus quia bonum: & summatim repetens & uidit deus omnia & ecce bona ualde. Plato autem si bonus est inquit iste mundus: & creator bonus. Et rursus hic optimus effectum: ille optima causarum.

De Mutatione mundi.

Cap. XVII.

Raterea de consumatione & mutatione mundi aperte & magna uoce scriptura prædicante: quia complicabitur cælum sicut liber: & rursus erit cælum nouum & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit in Timæo dicens. Constituit cælum insibile atq; tangibile: & propter hæc: & ex istis & talibus: & ex quattuor numero mundi corpus factum est proportionem conueniens a cæteris omnibus indissolubile præter q̄ ab eo qui colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum cælo factum est: ut simul facta simul etiam dissoluantur: si quando solutio quædam ipsorum fiet. Et post pauca subiicit: quod ligatum est solubile est: quis si bene aptatum beneq; ligatum soluere uult bonus non sit. Quare inquit deo attribuens uerba dii quorum ego creator ac pater sum: quoniam facti estis immortales quidem non eritis nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini nec in mortem deducemini maiore uinculo colligati: & in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit: aliquando autem dimittit cum circulationes conuenientis mensuræ tempus habuerint. Nonnunquam autem casu in contraria circūducitur: cum animal sit: & prouidentiam ab eo qui fecit in principio sumpserit. Cælum enim corporeum est: quare absque imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum minimam sui motus habet imitationem: nihil autem potest se ipsum semper uoluere præter corpus quod omnium quæ mouentur habet principium: quod

LIBER VNDECIMVS

tum: quod nullo modo potest modo sic modo aliter moueri: ex quibus omnibus nō oportet hunc mundum a se ipso uolui semper concedere: nec a deo binas & cōtrarias uolutiones accepisse: nec quidem a duobus diis inter se discedentibus. Sed sicut modo dictum est aliqñ quod a diuina causa ducitur uitam rursus consecutus: immortalitatemq; a creatore super iniunctam. Aliquando at̄ cum dimissus fuerit per seipsum uolui tpe quo dimittitur: qm̄ cum maximus sit ac actualissimi pōderis minimo nixu mouetur multa annorum milia uoluitur. Omnium igitur quæ mirabiliter accidunt hæc uniuersa circulatio causa est: quæ aliqñ sicuti nunc uoluitur: aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri putandum: ac multas corruptiones animarum: interitus hominum: & alia noua atq; inaudita.

Quod Resurrecturos mortuos etiam concedit non aliunde quam ab hebræis Plato discere potuit. Cap. XVIII.

Rogressus deinde aliquantulum mortuos reuicturos dicit quod nescio unde iam aliunde quam a iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur inquit a priscis illis eos qui in ultima circulatione moriuntur uicinos futuro tempore in prima rursus resurgere: ac ab eiusmodi hoibus multa nobis nunciata esse: q̄ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens. n. est hos fenes ad puerorum rursus naturā conuerti: & mortuos qui iacent in terra rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes, quæ in contraria reuoluitur: nisi quos deus in aliā conditionem traduxerit. Et progressus dicit tpe oīum exacto: quoniam mutationē fieri oportet cū terrenum genus defecerit omni aīa per generationem in corpus iustum deducta tunc uniuersū gubernator habens gubernationis dimissis ad altitudinē suam abibit: mundum aut̄ rursus parca: & innata cupiditas euerteret: quod cū fieri uiderint dii minores partes mundi suæ gubernationi cōmissas relinquent. Mundus aut̄ reuolutus atq; in cōtrarium latus & magno terræmotu concussus inauditam oibus animātibus pestem incutiet. Et tpe aliquo exacto omni turbatione sedata solitū cursum recipiet. Deus. n. ne oīno dissoluatur gubernacula rursus capiet: & omni expulsa turbatione immortalē ipsum & insenscentem efficiet. Et post pauca dicā inquit tibi sermonē fortissimi uiri. Iris noīe: genere Armeniū: qui olim in prælio mortuus post decimū diem fere iam corpore corrupto delatus a suis domū cum in rogam poneret decimo die postq̄ decidit reuixit: multaq; ibi se uidisse narrauit: ac inter alia quod aīa egressa e corpore cū multis in locum quærendā demum deuenisset ubi terræ hiatus inter se connexi maximī erāt: & ex opposito duo ad cælū itinera. Iudices aut̄ sedentes uidisse: a quibus qui iusti fuisse iudicabantur in anteriore parte signis alligatis ad dexterā & sursum in cælū ire uidebatur. Iniusti uero ad sinistrā: & deorsum signis ad posteriōrē partem eorū alligatis: in quibus scripta erant eorū facinora: quæ cū uidisset accessisse atq; rogasse dicebat ut liceret ei hoibus hæc nunciare: quod cū illis placuisset per oīa illa loca diligētius ductum fuisse. Hæc Plato. Plutarchus aut̄ in primo de aīa hæc narrat. Enarchus inquit nuper ægrotans tanq̄ iam mortuus a medicis fuit relictus: & breui tpe in se ipsum postea reductus dicebat se mortuū fuisse: & in corpus iterum restitutū: nec me ægrotatiōe moriturum: reprehensosq; aiebat uehementer a dño suo eos spiritus qui aīam eius duxerunt: ad Nicandā. n. missos: non ad illum fuisse. Nicandas aut̄ corarius erat: & in palæstris non ignobilis: qui eo tempore: quo Enarchus reuixit in maximas incidit febres ac repente mortuus est: hic aut̄ uiuit superstesq; est foelicissime nobiscū manens. Hæc ideo posui quia scriptura et̄ hebræorum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

De Cælesti terra secundum Platonem.

Cap. XIX.

Erunt quoniam in repromissionibus scripturæ solis piis terram quandam re-
 seruari fertur secundum illud. Mites autem hæreditabunt terram: hæc uero cæle-
 stis est quam propheta ex præciosis lapidibus allegorice constare significat
 dicens. Ecce præparo ego tibi carbonem lapideum: & ponam pinacula tibi ex Iaspide:
 & fundamenta ex Zaphiro: & circuitum tuum ex lapidibus electis. Considera quomodo
 ipse quoque Plato similia in libro de anima ex persona Socratis scribit. Glauci artificium in-
 quit non posset exponere quæcumque ibi sunt. Ego autem etiam si possem o Simia uita ta-
 men mihi non sufficit. nihil tamen perhibet formam illius terræ ut mihi quod uideatur bre-
 uiter explicare satis hoc est Simias inquit. Credo igitur Socrates addidit quoniam est in me-
 dio cælo rotundo. nihil sibi opus esse ne cadat: nec aere: nec ulla re alia. Deinde maxi-
 mam rem quandam esse: nec huic similem: in qua tanquam in sterquilinio formicas: aut in
 palude ranas homines uideo habitare. Et post pauca ipsam uero terram mundam in cæ-
 lo mundo ubi stellæ sunt positam esse credo. Et progressus si natura inquit humana
 illa posset superiora perspicere cognosceret ibi esse uerum cælum: ueram lucem: & ueram
 terram. hæc. n. terra: & isti lapides: & omnia quæ hic sunt corrupta exesque sunt: quemad-
 modum ea quæ prope mare sunt a falsedine maris. Et post pauca. Dignam rem audi-
 tu dicerem inquit si fabulam audire uelletis. Nos autem inquit Simias libenter audie-
 mus. Dicitur ergo Socrates inquit talem illam terram esse si quis totam ab alto pro-
 spiceret qualis esset duodecim coloribus exornata sphaera: quorum isti colores. quibus
 scriptores abutuntur quasi faeces sunt. Ibi autem uniuersam illam terram a fulgentio-
 ribus & melioribus esse depictam: atque aliam partem eius caeruleam: aliam auream:
 aliam albam multo albiorem niue: & ex aliis coloribus alias mirabili pulchritudine co-
 loratas: & ultra quam oculus hominis perspexerit: In tanta igitur talique terra propor-
 tionabiles arbores nascuntur flores & fructus proportionabiliter gerentes motes quoque
 collesque sunt & lapides in simili proportione: quorum quasi particulae isti lapides sunt.
 Sardius dico iaspis smaragdus: & similes: quibus multo meliores illi sunt. Nihil enim
 boni est quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro hebræos Plato sequitur.

Cap. XX.

Utrum etiam scriptura iudicium postquam hinc aberimus animarum futurum dicitur:
 & per alia multa: & per hoc non minus. Iudicium inquit sedit: fluuius ignis co-
 ram eo fluebat: mille milia ministrabant ei: & decies centena milia assistebant
 ei. Audi est Platonem de iudicio dicentem. Et fluuii Noe utentem: multasque priorum
 mansiones: & diuersa impiorum supplicia non aliter fere quam hebræorum scripturam narra-
 tes. Scribit. n. in libro de anima sic. Tertius amnis in medio istorum exit & iuxta hostium
 in latissimum incidit locum igni ardentem. ubi facit paludem mari multo maiorem aqua
 & limo ebullientem: ac inde turbidus atque limosus terram circumplexus prope pa-
 ludem Acherusiam defluit: nec ipsi permixtus: sed crebris sub terram uorticibus cir-
 cūuolutus infra tartarum exit. hic est amnis: quem pyriphlegethonta noiant. Et opposi-
 to huius stygæus est quartus amnis: a quo paludem stygænoie fieri creditur. In hunc
 fluuium qui incidit grauius in aqua tortus fertur circūuolutus pyriphlegethonti op-
 positus: tandemque prope Acherusiam paludem ex opposito uenit: nec etiam huius
 aqua cuiuspiam miscetur: sed circūlata in tartarum tandem exit in oppositum pyriphle-
 gethonti: hunc poetæ cocytum appellant: hæc cum ita se habeant: cum defuncti ad
 eum locum deuenerint quo deportantur primum diiudicantur quinam iuste: & qui-
 nam contra

LIBER DVODECIMVS

nam contra uixerint: & si qui uidebuntur medio quodāmodo uixisse in uehicula scandunt sua: & per acheronta in paludem deferuntur ubi graui supplicio depurgantur: & postea liberati honores consequuntur secundum benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non posse: in tartarū omnes deiectioni nunquam inde possunt exire. Qui uero curabiles sunt quis maxime peccarint ut puta si contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerit: & postea penitentiam habuerint uel homicidio: uel alio quodam facinore contaminati hos in tartarū deuenire necesse est: & annuo torti temporis spatio eiciuntur ab unda: homicidæ quidem in cocytum: patris autem & matris uiolatores in pyri phlegethonta: cūque ad Archerusiadem fuerint paludem clamantes uocant: alii quos uituperarunt: alii quos occiderunt: cūque uocauerint rogant & supplicat ut in paludem suscipiantur. Et si exorauerint exeunt & liberantur a malis. Sin uero non exorauerint rursus in tartarū feruntur: ac inde iterum in fluuios: nec prius cessant: quam exorauerint quos læserunt: hæc. n. ultio a iudicibus imponitur. Qui autem sanctitate uiuendi excelluisse uidebuntur: hi sunt qui ab ista terra quasi a uinculis liberantur: horum qui se philosophia purgarunt sine labore in sempiternum uiuunt: & habitatiōes pulcherrimas consequuntur: quas nec uerbis exprimere possibile: nec si possem tempus sufficeret. Hæc igitur gratia o Summa cunctis uiribus uirtutis curam oportet in hac uita gerere: optimū. n. propositum est: & spes maxima. Hæc Plato. Quod autem dixit non esse possibile uerbis pulchritudinem illarum habitationum exprimere: nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: quæ præparauit deus amantibus eum. Habitationes autem multas dicit: & nos multas esse apud patrem mansiones didicimus pyri phlegethonta uero ignem æternum esse quis dubitabit? Hebræorum. n. propheta similiter clamat: quis nunciabit uobis quia ignis ardet: quis nunciabit uobis locum æternum? Et rursus uermis eorum non morietur: & ignis non extinguetur. Plato quoque in tartarū deiectionis ipsos non exituros inde asseruit: & pios in beatis locis in sempiternum uicturos affirmat: quod uero addit sine labore. Nonne illi simile est: unde abest dolor moeror & gemitus? Quod autem dixit non simpliciter: sed cum in uehicula descendissent sua in acheronta amnem depelli: quænam alia uehicula denotantur quam corpora: quibus assumptis una cum eis secundum hebræorum scripturas uitæ retributio fit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DVODECIMVS

ERVM QVONIAM HOC VOLUMEN SATIS iam creuit ad duodecimum librorum transgressi quæ restant ad ostendendam Platoniam philosophiam ab hebræis defluxisse conscribemus: ut multi uideant non nobis solum: uerum etiam Platoni iam pridem scripturam hebræorum.

Quod querere legibus non querere rationem iuuenes debet.
Capitulum Primum.

c Enset igitur sine dubitatione aliqua leges sequendas esse hoc modo scribens in primo de legibus.

Si quis recte laconum aut cretensium leges reprehendere possit aliqua quaestio est. Ego autem iudico optimam esse legem: quæ iubet ne quis iuuenum cogitari. Senex autem si quis dubitauerit principibus aut æqualibus referat nomine iuuenum audiente. Nonne igitur multo ante Platonem diuinae litteræ fidem cæteris proposuere uirtutibus

Vnde apud nos quoque incipientibus ac imperfectionibus quasi secundum aium infantibus simplicius scripturae leguntur. Credendum. n. oibus est omnia quae in ea feruntur sicuti dei uerba uerissima esse. Illis autem qui ad maiorem iam habitum scripturarum puenerunt altiora petere: ac rationem singulorum quaerere conceditur: hos iudaei quasi scripturarum expositores secundarios appellare solebant poetam: deinde Plato ait Theognum ex megara Siciliae testem habemus: qui ait fidelem uirum omni argento atque auro in seditione meliorem. Nemo. n. integer atque fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorsum haec? quia legis latorem qui a Ioue missus est ita leges conscribere oportere censemus ut ad maximam semper uirtutum respiciat: quam theognum secuti fidem quae maxime in periculis lucet esse arbitramur: eam non iniuria perfectam iustitiam nominare possumus. Ita Plato non irrationalem fidem sed eam quae uirtuti coniuncta est comprobare uidetur: quod Saluator noster breuius apertius ac diuinius posuit. Euge inquit serue bone atque fidelis: Et rursus quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias: prudentiam. n. & magnanimitatem fidei coniunxit. Praeterea Plato aliquantulum progressus. Certe inquit defunctorum animae uirtutem quandam habent: qua uel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera. n. haec opinio est: sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autem oportet huiusmodi sermonibus: quoniam a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendum ergo est etiam illis qui ita haec se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditum fuisse iudaei contendunt. Et machabaeorum liber rettulit uisum ipsum fuisse post mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt. Cap. II.

Rimum deinde inquit pueris fabulas tradimus. Fabula uero est ut breuiter dixerim falsum quiddam quod & uerum esse possit. Fabulis autem prius quam gymnasiis pueri exercendi sunt. Haec Plato Iudaei autem re ipsa scripturae historiam simpliciter quali fabulas adolescentulis tradere solent. Cumque non magis aetate quam habitu scripturarum creuerint altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato in omni opere principium est praesertim in iuvene atque tenero. Tunc enim praecipue animus formatur: & quicquid dixeris facilius ingressum infidet. Quare non quascumque fabulas: sed probatas ac utiles a matribus atque nutricibus tenellis puellis infundantur: quasi iam adultos prouectosque retinere non erit inutile. Haec multo ante Platonem iudaei obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant dicta & scripta diligenter examinabant: & quae aliena uidebantur a ueritate sicut pseudo prophetarum libri reprobantur: scriptura quoque ut diximus historiarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebant ut eis facilius cum uiri essent uterentur.

Quod sincera fide Plato scripturae inhaesisse uideatur. Cap. III.

Lato autem in Gorgia audi sermonem inquit quem tu fabulosum dices: ego uero uerissimum arbitror. Et post pauca: qui iuste sancteque uixit cum postquam mortuus fuit in beatorum insulas profectum absque ullo incommodo summa in beatitudine uiuere. Qui uero iniuste atque impie: eum in atrocissima proficisci supplicia: quae tartarum appellant. Et post pauca. Nudi autem mortui iudicantur: & iudex ipse nudus est: quia defunctus: & animo animam perspicit ab omnibus delictum cognatis ac ceteris: quae hic habebat: ut iustum iudicium sit. Et subiicit. Haec sunt o callidules quae ipse audiui: & uera esse apprime credo. Ex his autem sermonibus tale quid ipse mecum ratiocinari soleo nihil aliud mors mihi uidetur quam corporis atque animae dissolutio quae postquam

quæ postq̄ distincta fuerint retinet utrūq; habitum suum: quem homine uiuo habue-
rat. Nam corpus si magnum erat uiuo hoīe & mortuo quoq; magnum: & si pingue
pingue quoq; postq̄ anima decesserit aliquo tempore manet: & si cicatrices uulnerū ha-
bebat uiuens: aut ossa quadam fracta uel membra trunca eodem modo profecto se
habet post mortem antea q̄ omnino corrumpatur. Similiter & in anima postq̄ denu-
data corpore fuerit: habitus oēs in quibus exercuit passiones & studia inesse perspiciū-
tur. Cum igitur ad iudicem aīa peruenerit ueluti ad Rhadamanthum asiaticum: con-
festim iudex etiam si regis magni aīa esset in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriarū
quas singulae operationes animæ impresserūt. Videt tortuosa oīa falsitate atq; super-
bia: cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiam: delicias: contumelias: incontine-
tiamq; in uiuendo cernit omni turpitudine aīam esse repletam. Quare recte ad carce-
rem tartari inmittit: ubi supplicis torquetur: ut aut ipsi purgati meliores fiant: aut
exemplo suo alii moniti formidine cruciatu a peccando detercantur. Purgantur autē
quicūq; curabiliter peccarunt doloribus & hic uiui: & apud inferos mortui. Non enī
aliter possibile est impressas uitiorū detergi maculas. Qui uero maxime iniuriati sunt
ac incurabiliter peccarunt: nulla his unq̄ utilitas accidere potest quia incurabiles sunt
sed alii exemplo suo iuuantur: ex quibus ego archelaū fore & similes ei tyrannos non
dubito. Reges. n. propter peccandi licentiam oēs pene scelestissimi sunt. Testis est Ho-
merus qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit: Tantalū
Sisyphum: Tityum: Thersiten: aliosq; consimiles: priuatos autem homines nullus
unq̄ scripsit perpetuis tanq̄ incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare sceli-
ciores certe sunt priuati principibus: nec tamen prohibet aliquem bonum uirum prin-
cipem esse: sed cum arduum atq; difficile sit in magnam peccandi licentia se ipsum cō-
tinere magna laude dignum est o callicules: pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de
his qui pōentiam habuerunt Aristides lysimachi uirtute præclarus fuit: ut ergo dixi-
mus atrocissimas uitiorum ferentes in anima cicatrices a iudice in pœnas mittuntur.
Quam autem ab omni cicatrice peccatorum deterfam uidebit animam: nec quæ sit:
nec unde fuerit quærēs admiratus ad beatorum insulas misit. Hæc eadem etiam Aea-
cus baculum habens sicut & Rhadamanthus iudicat. Minos autem aureum sceptrū
tenens solus sedet utriusq; iudicium considerans. Ego igitur o callicules has rationes
uerissimas esse credens nihil aliud considero: q̄ quomodo mundissimo animo adinui-
cōm accedā: ac ideo neglectis humanis honoribus conabor recte uiuendo q̄ optimus
fieri. Obsecro autem ceteros omnes: & te ipsum ad hūc calcem uirtutis curriculo ten-
dere. Turpissimum enim est tibi ipsi i illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc
forsan fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur ac ideo spernis. Non esset
autem mirum hæc a te sperni si diligenter quæreres meliora uerioraq; istis inueni-
re possemus. Nunc uero cum scitis tres græcorum omnium sapientissimi tu: & Po-
lus: & Gorgias non poteritis tamen uere dicere q̄ oporteat alia quadā nos uita q̄ ista
uiuere: quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguūtur. Hic
uero sermo firmus atq; stabilis semper manet. Quare cauere magis debes ne lædas:
q̄ ut lædaris. Omnes enim studere debent non ut boni uideantur: sed ut & publice &
priuatim boni sint: Plato igitur Aecum: Minoem: Rhadamanthum defunctorum
iudices constituit. Diuina uero scriptura ipsi deo iudicium attribuit: qui singulis secū-
dum opera sua redditurus meritum est.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata. Cap. III.

Aueas Plato inquit ne rudibus hæc hominibus committas. Hi. n. nihil magis quam has utilissimas narrationes derident: quemadmodum e contra ingeniosi ac sapientes nihil magis admirantur. Quare cum eis sæpius hæc naratur crebro audiendo uix tandem ut aurum multo labore purgatur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas prohibet: apud quam primus Moyses scribit recusasse profecturum. Alium. n. inquit supplico dñe qui hoc onus fere possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur ne regnum susciperet. Hieremias quoque recusasse fertur: & Plato similiter cõsultat dicens. Propterea o Thrasymache ut modo dicebam nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret.

De Viro iusto secundum Platonem. Cap. V.

D hæc cum hebræorum propheta cõtumelias oēs atque pericula subeunda propter uirtutem & ueritatem conclament consentanea Plato in secundo: de republica scripsit. Non ut uideatur inquit iustus generosus uir qui iustitiã colit: sed ut sit. Si. n. quia iustus uideatur honores quispiam nanciscitur incertum fit utrum propter uirtutem an propter honores iustitiã sequitur. Sed figuramus ut cum neminem unquam læserit iniustus uideatur. Si ergo sic affectus nullo periculo: nullo cruciatu a uirtute remouetur: tunc uere iustus atque generosus est. Hæc Plato uerbis quæ re ipsa iusti uiri apud iudæos cõprobarunt: qui tanquam iniqui: alii lapidibus: alii gladio: alii alio modo necati sunt. Capræ atque ouium pellibus induti rebus pene oibus egentes in desertis errantes in montibus & speluncis & terræ cauernis. Apostoli etiam saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes malefici multis uidebantur. Quare spectaculum facti sunt mundo & angelis & hoibus esurientes sitientes nuditate ac uerberibus laborantes: ut ait apostolus. Sed iniuriã ut ipse addit passi benedicebant: persecutiones magno ferebant animo: turpi affecti fama afficientes ad uirtutem exhortabant: & quasi quisquiliæ orbis reputati gaudebant: & usque ad hæc tempora generosi martyres ubique terrarum non ut uideantur: sed ut sint pii atque iusti multo plura maioraque: quam Plato uerbis expressit re ipsa patiuntur: uincti uerberibus: afflicti tormentis: atque eculeis cruciati. Et demum post multos diuersosque dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similem apud gentiles aliquem nunquam inuenies: ut non iniuria de iudæis nostrisque præclaris uiris: qui pietate ac uera iustitiã perfecerunt Plato illa perscripsisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Moysen Plato sequitur. Cap. VI.

Uir Moyses ineffabili quadam ratione in principio creationis mundi paradysum quandam a deo plantatum dixerit hominemque ibi a serpente per mulierem decapitatum narrauerit: aperte Plato commutatis uerbis in symposio allegorie similia posuit. Pro paradiso. n. dei hortos iouis appellauit: pro serpente decapitatione que ipsius paupertatem insidiantem posuit. Pro uiro autem primo: quem dei consiliu atque prouidentia quasi nuperrime natum filium produxit consilii filium. Porum nomine posuit. Cumque Moyses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit: cum Venus facta esset id accidisse. Plato narrauit uenerem allegorice propter pulchritudinem mundum appellans. Sed uerba eius hæc sunt. Cum inquit facta esset Venus & alii dii & consilii filius Porus in conuiuium conuenerunt: & post cenam inopia tanquam mendica ad ianuam domus ubi conuiuiebant. accessit. Porus autem nectare superatus (nondum. n. uini usus inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauer dormiebat. Inopia uero propter indigentiam ad insidiandum parata ut ab eo liberos susciperet. apud eum accubuit & hoc dolo cupidinem a Poro concepit: his Plato allegorice illa moysæica uoluit significare

Quomodo

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. Cap. VII.

Raterea Moyse dicente Adæ aut non inueniebatur coadiutor similis eius.

P Immisit ergo deus soporē in Adam. Cūq; obdormisset tulit unam de costis eius: & repleuit carnē pro ea: & edificauit deus costā quam tulerat de Adā in mulierem. Cū non intellexerit Plato quo sensu id dictum est: quia tñ mosayca oīa fuerat admiratus uoluit oīno præterire. Itaq; Aristophani concedo: qui ēt rebus honestis illudere solebat orationem in Symposio attribuit dicens: oportet primum uos naturā humanam & passionēs ipsius p̄discere. Prisca. n. nostra natura alia erat q̄ nunc est. Non. n. duo genera hoīum ut modo: sed tria fuerunt. Ad masculum. n. atq; fœminam tertium ēt aderat utrisq; commune: cuius rei nomen solummodo relictum est. Res uero penitus perijt. Nam Androgynum tunc re ipsa & noīe ex utrisq; mare scilicet atq; fœmina constabat. Istis cum aliquantulum ut Aristophanes solebat illuserit: subiungit dicens. Hæc Iupiter dixit: & incidebat homines medios: & Apollini iussit. partes incisorum ita coniungere: ut facies ad cæsuram uerteretur.

De Prima hominum uita.

Cap. VIII.

Vm Moyse primam hoīum uitam in paradiso dei nulla re indigētem quasi diuinā asserat: oīaq; sponte a terra producta nudosq; fuisse confirmet: Audi quemadmodū ea ipsa plato græce conscripsit. Deus inquit pascebat eos sicuti nunc hoīes nonnulla animalium genera nulla tūc erat respublica: nec liberorum procreatio. A terra. n. hoīes emergebant: & hæc oīa: quæ modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum facillime atq; optime uiuebant: quos nō culta: sed sponte terra edebat: nudi sine aliqua erant molestia: uicissitudines enim temporum summa temperie connectabantur.

Quod etiam collocutionem serpentis & Aeuæ secutus est.

Cap. IX.

Rudentiorem oībus bestiis terræ serpentem fuisse: & sermonē eius uicissim cum muliere habitū Moyse scribit: quam rem quō Plato narrauit non est alienū audire. Qui saturni t̄pibus erant inquit tanta uirtute pollebant: ut nō cum hoībus solum: uerū etiam bestiis oratione uti possent. Sed nō ad philosophiā & inter se & cum bestiis hac uirtute utebantur diligenter scrutantes de singulorū natura ad accumulationē prudentiæ. Sed cibo atq; potui tanq̄ eluones continue inhaerentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant quales modo de ipsis narrantur.

Quod ordinem etiam scribendi secutus est.

Cap. X.

Oyse in scribendis legibus antiquitate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuiū narrat & uirtutes atq; delicta nobilissimorū uirorum: qui post diluuiū fuerant diligenter exponit. Nam perutilem hanc historiā legibus futurā iudicauit: hunc scribēdi modum in legibus Plato imitatus est: his primordiis. n. legum antiquitate utitur: & diluuii mentione facta uitam ēt quæ post diluuiū fuerat explicare non rēnuīt. An inquit igitur prisci sermones ueri nobis uidetur qui nā multis pestibus atq; diluuiis hoīes ita periisse ut paucissimi relictī sint. Valde inq̄ hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendum est igitur eos: qui nunc effugerunt montanos quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum montium habitantes: a quibus postea hoīes multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplinæq; ciuilibus imperiis tos fuisse ac ab omni ambitione habendiq; cupiditate cæterisq; uitis: quæ in ciuitatibus maxime sunt liberos: his talibusq; latius narratis uitas hominum qui post diluuium fuerunt exposuit. Deinde ad græcorum antiquitatem descendit: ut ad hebræos

rum Moyses. Eorum igitur meminit: qui præclara facinora in troia fecerunt disciplinã lacedemoniorũ ciuilem non prætermittit. Persarum quoque uitas tam eorum qui recte quã eorum qui perperam uixerant nobilissimorũ tetigit: Et post historiã huiusmodi legum positionem aggressus est: adeo etiam in his Moysi doctrinã admiratus est.

Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses. Cap. XI.

Utrum Moyses uniuersas leges suas disciplinamque uiuendi a pietate in deũ dependere uoluerit: ac ideo a creatore omnium initium librorum suorum fecerit: & res humanas a diuinis depẽdere docuerit ipsasque diuinas ad deũ creatorem omnium rettulerit: operæ precium est considerare quomodo Plato cũ diligentissime sequens cretensium ac lacedæmoniorum leges icusat. Mosaycam uero legem aperte probat sic in primo de legibus dicens. Cretensiu leges oibus græcis non maxime conferunt. Ita enim recte positæ sunt ut utentes eis cum oĩa bona inde consequantur felices sint. Dupliciter aut bona dicuntur: alia eni humana sunt: alia diuina: dependent aut a diuinis humana. Diuinis igitur quæ maiora sũt susceptis minora et possidentur. Illis aut spretis utrisque ciuitas priuatur. Minorũ uero primũ est sanitas deinde pulchritudo: tertio uires ad cursum: & ad alios corporis motus: quarto diuitiæ quæ non cæcæ sunt ut uulgo dicitur si prudentiã sequuntur: quæ quidẽ prudentia diuinarũ rerũ prima est: deinde rone habita moderatio ex his duobus fortitudine adhibita iustitiã tertio emergit: quarta & fortitudo: quæ oĩa natura rebus humanis anteponuntur. Quare oportet ut legislator hunc ordinẽ sequatur: deinde mandandũ ciuibus ut ad hæc respicientes operentur. Humana eni ad diuina. Diuina uero ad principem intellectũ referenda sũt. Et post pauca. Oibus istis legislator custodes præficiet eos qui prudentia & uera laude gaudent: ut intellectus hæc oĩa moderationi atque iustitiæ coniuncta: non aut diuitias aut ambitionẽ sequat. Quæ oĩa in legibus Iouis & Apollinis pythii: quas Minos & lycurgus cõposuerunt inesse uidebitis. Patent eni his quæ artificio & exercitatione legũ peritiã hnt. Cæteris uero nullo pacto Moyses quoque multo prius a diuina doctrina factõ principio: & uiuendi disciplina ad illã relata oibus principes atque custodes dei sacerdotes præfecit. uiros. scilicet iustos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt. Cap. XII.

Consulo igitur ut ab ineunte pueritia inquit ludendo atque studendo rebus tamen semper congruenter has res pueri percipiãt. Hoc. n. modo in bonos uiros euadent. Si. n. agricolam quendam aut ædificatorem probum fore desideramus eum in tenera ætate ludentẽ pueriles quasdam domos ædificare uidebimus aut instrumenta quadam agricultura fabricare: quæ quis inuilia sint: ad imitationẽ tamen utilium uerorumque instrumentorum non parum conferunt. In omnibus. n. etiam ludendo conari debemus ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus: quo ipsos peruenire desideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est quod ludentium animum ad expetendum illud adducet: quo in uirili ætate ipsos uti deuenimus: multo breuius hoc Moyses atque dilucidius. Et erunt uerba hæc inquit: quæ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo & in anima tua: & propones ea filiis tuis quod ex prisca consuetudine ad hodiernum usque diem diligenter iudæi conseruant. In secundo autem legum disciplinam inquit appello uirtutem: quæ puerorũ animos continere potest. Voluptas enim & dolor: amor & odium quæ recte fieri põt ante quæ ratione moueantur in animos eorum fluunt: ut facilius cum ad ratiocinandũ puenerint conuenienter rationi omnia peragant: quorum conuenientia uirtus perfecta est. Assuescant ergo a pu

eritia

eritia dolore ac uoluptate recte moueri ut a principio usque ad extremum uitae oderint quae odisse oportet: & ament quae amanda sunt. Sed multo ante Dauid quae odio insequenda: & quae amanda sunt iuuenibus: & prouectis similiter declarauit dicēs. Venite filii audite me: timorem dñi docebo uos. Quis est homo qui uult uitā: diligit di es uidere bonos. Prohibe linguā tuam a malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuertere a malo & fac bonum: inquire pacem & sequere eam. Et Salomon audite filii inquit disciplinam patris: legem meam nolite obliuisci: & rursus uiam impiorū non ingrediari. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies: quibus adolefcētes atque prouecti simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines haec inferiora Plato putabat. Cap. XIII.

Inuis oraculis Moyfi dictum est: facies oīa secundum figuram quae tibi monstrata in monte est. Id apostolus latius exposuit dicens. Umbrā exemplūque caelestium legalem cultum fuisse. Apertissime namque mosayca uniuersa tanquam umbrā ac symbola caelestium sunt. Nunc uero audi quēadmodum Plato in sexto de republica hunc locū imitatus est. Deo inquit & mundo uerus philosophus loquens mundus atque diuinus quantum potest efficietur. Si ergo necesse fuerit quae ibi uidet in moribus hoīum & priuatim & publice ponere: ut non modo seipsum uerum etiam alios per illa confirmet: putasne modestiae: iustitiae: & oīno uniuersae uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inquit. Sed multi uidelicet parum nobis credunt dicentibus non aliter posse foelicem ciuitatē fieri nisi pictores illi eam depingant: qui diuino exemplari ad pingendum utuntur: immo credent inquit. Sed quid est modus picturae? Quasi tabula in qua ciuitas & mores hoīum primum quod oīum difficillimum est mundi purique faciendi sunt: non. n. prius scribenda sunt leges quae mundam feceris ciuitatem. Deinde formula disciplinae scribenda depingendaque est.

Quod adolefcētes cantibus ad uirtutem praparandi sunt. Cap. XIII.

Das etiā canendas putat sic dicens. Ter iam & quater dictum est disciplinam esse puerorum educationem: quae ad rectam legalemque uitā pducatur. Ut igitur pueri aīus legem ita sequatur ut una cum ea gaudeat atque doleat odas pdiscant: crebroque canticent: quibus laudes atque uituperationes earum rerum contineant: quas lex laudat: aut uituperat. Quonia. n. teneriores anni rationem uirtutis non suscipiunt: ludo atque cantu praparantur: Iure igitur apud nos prophetarum odae a pueris addiscuntur.

Quod poetae recte dicere cogendi sunt. Cap. XV.

Oetae inquit Plato cogendi sunt carminibus dicere bonum quidem modestum iustumque uirum foelicem esse atque beatum: siue magnus: siue paruus sit: & siue diues: siue pauper. Si uero iniustus esset et si ditior esset quam Cyniras aut Midas miserimum oīum esse. Dicant igitur poetae neminem esse uirum appellandum: qui non oīa quae uulgo bona dicunt iuste acquirat atque disponat: quae haec bona non recte bona dicunt. Sanitas. n. primo: deinde forma: tertio uires: quarto diuitiae numerant. Innumerabilia huiusmodi caetera sunt. Nam & acute cernere atque audire: aliisque sensibus integre uti bona uident. Et ad haec oīa posse facere quae cupias: & demum immortalitas cum ipsorum oīum possessione. Ego autem assero iustis sanctisque uiris haec optima esse: iniustis autem pessima. Sanum. n. esse acute cernere: & omnino facile sentire: ac immortali ter uiuere absque uirtute pessima sunt. Talia ergo Rhythimo ac numero a poetis composita adolefcētes pdiscant. Ego enim dicere non dubito ea quae mala uulgo dicunt iniustis bona esse: iustis mala. Quae uero bona uidentur bona uere bonis sunt: malis

autem mala. Hæc multo ante odis Dauid sancti spiritus gratia cōmonitus cōscripsit docuitq; quis uere beatus est: & quis beato contrarius. Psalterium. n. suum incipiens inquit. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum & cætera. Vnde Plato admonitus poetis dicendū esse ait bonos uiros beatos esse. Diuites at si mali sint miseros esse qđ ipse dauid sic in psalmis edidit. Diuitiæ si fluūt nolite cor apponere. Cætera quoq; oia quæ hic philosophus dicit ad uerbū fere in sacro psalmoz uolumine scripta inuenies.

Quod Hymni cani non debent nisi prius examinentur. Cap. XVI.

Adit deinde Plato dei aut uiri diuini opus esse recte rhythmo atq; carminibus uti quare diligenter hac de re leges ponendas esse censet: quibus ad uirtutem uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis: re aut ipsa iudæi cogebantur non alios hymnos & odas suscipere q̄ eas quæ a spiritu sancto p̄ prophetas essent cōpositæ. Concedo deinde Plato quod uulgo dicitur uoluptate musicā diudicari. Sed illā esse optimam musicā quæ optimos & doctos uiros delectat ac maxime illum qui uirtute cæteris præstet. Virtute igitur opus est iudicibus & præsertim fortitudine atq; prudentia. Neq; n. theatri plausu aut pp̄ ignorantiam aut propter formidinem duci debent. Apud iudæos et̄ priscis t̄pibus diuinorum cantuum iudiciū non multitudini tradebatur. Sed erant aliqui quibus paucissimi diuino spiritu hæc iudicantes quibus solūmodo licebat prophetarum libros consecrare ut ita dicam ac comprobare: ea uero quæ aliena a spiritu sancto uiderentur improbare atq; reiicere.

Quod non semper uino utendum est. Cap. XVII.

Arthaginensium inquit legē magis q̄ lacedæmoniorum atq; cretensū laudo ut nunq̄ in castris quisq; uinum gustare gaudeat: sed toto militiæ tpe aquæ usum cōprobari. In ciuitate autē seruis nunq̄ uini usus concedendus est: nec magistratus tpe quo rempublicā gubernant uino utantur: nec gubernatores: nec iudices: nec qui deliberaturus in consiliū uocatus est: nec ullo modo in die nisi ualitudinis gratia: nec nocte eos tā uiros q̄ fœminas: qui liberis dare operam statuerunt: leuiiores enim hoies uini usi sūt & aīæ calefactæ tanq̄ ferrum ignitū molliores reddunt. Hæc multo ante Moyses constituit. Sacerdotes. n. iubet sacrificadi tpe a uino abstinere. Locutus est. n. inquit dñs ad Aaron dicens: Vinum & siccā non bibetis tu & filii tui tecum: qñ in testimonii tabernaculum ingredimini: aut qñ ad altare acceditis ne moriamini & lege hoc in æternū in generationes uestras firmatum sit: uotum et̄ uouētibus similiter præcipit dicens. Vir aut mulier qui uotum facit a uino & sicera mundus erit & acetum uini & acetum siccæ nō bibit. Salomon quoq; magistratus & iudices a uino abstinere iubet. Consilio inquit oia facias consilio uinum bibe: potentes qui iracundi sunt uinum non bibant: ne si biberint sapientiæ atq; laboris obliuiscātur. Nec ignorabat Plato scripta hæc apud barbaros fuisse quo occultius his uerbis denotauit. Sigdem inquit dubitant utrum huiuscemodi disciplina ciuilis fuit: aut etiā nunc est apud aliquos barbaros procul ab oculis nostris: aut futura unq̄ sit parati sumus rationem ostendere factam iam fuisse & esse in præsentia: futuramq; esse qñ eadem musa in aliqua ciuitate præualebit nec nos impossibilia dicere.

Quod nobiscum nobis gerendum est bellum. Cap. XVIII.

Ectē inquit a nobis dictū est omnes hoies sibi ipsis pugnare neicmq; eē qui sibi ipsi hostis non sit. Quare p̄cipua optimaq; uictoria esse seipsum uincere sicut econtra turpissimū atq; pessimū a se ipso uinci. Et post pauca unus est unusquisque nostrum: sed duos secum contrarios ac amentes habet consiliarios uoluptatem

luptatem atq; dolorem quibus opiniones futuroꝝ accedūt: quas cōmuniter spei noīe appellamus: proprie at̄ quæ ante dolorē spes est timor: quæ uero ante uoluptatē cōfidentia noīatur. Ad hæc oīa ratio accedit melior aut peior: quæ cū quid publice cōstitutum sit lex nuncupat. Deinde hæc passiones inquit in nobis quasi nerui aut funes huc & illuc ad cōtrarias operationes attrahunt. Ratio uero uni sp̄ rationi oportere cōstāter inherere psuadet: quæ quidē ratio aureo quodam fune atq; cōi lege uidelicet ciuitatis inniti solet. Alia aut̄ duræ asperæq; tanq̄ ferreæ sunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ litteræ prædicant appetitū rationi pugnare docentes rationemq; optimā esse quæ dei lege dicitur uictoriamq; laudatissimam cum huic rationi appetitus subiicitur.

Quod peccatorum anima est causa. Cap. XIX.

Undecimo at̄ legum necesse est inq̄ tam uirtutē quam uitioꝝ cām esse aiām quod mosayco illi consentaneū est: si aiā peccarit: & si aiā delictum fecerit.

De uero Philosopho. Cap. XX.

Um in hebraica scriptura de studioso ueroq; philosopho dicit: bonū est uiro si tollat iugum in iuuentute sua: sedebitq; solus ac tacebit: cūq; diuini prophetæ ac sublimi philosophia in montibus atq; spelūcis degerint ad solum deum mentem erigentes. Audias quēadmodum ēt Plato hunc uiuendi modum cōprobauit dicens. Qui præcipui in philosophia sunt ab adolescētia ēt ipsam uiam quæ in forum abducit ignorant: nec ubi curia aut cōis alius cōueniendi locus sit sciunt. Leges aut̄ & decreta nec scripta uiderunt nec audierunt sodalitia & magistratus: cœtus & cœnas nec somnio quidē uiderunt: Si bene aut̄ aliquid aut male a uiris uel mulieribus in ciuitate factum est non minus eum fugit q̄ maris harena: quæ oīa ita nescit: ut nec nescire se quidem sciāt. Non. n. hæc fugit ut melior uideatur: sed ut sit. Quare si ēt corpore in ciuitate sit: mens tñ omnia hæc cōtemnens super terrā uolauit: ut est apud Pyndarum quō id dicitis o Socrates inquit cum Thressa quædam Thalem cælestia respicientem quia cogitatione occupatus in puteum deciderat reprehendisse dicatur quidam cælestia quæreret quæ ante pedes sunt non uideret. Hoc inquit scūma in oēs philosophos dici potest. Vere nāq; qui recte philosophatur non solum ignorat quid uicinus faciat: sed pene si homo est aut pecus: non aiaduertit. Quid sit homo & quid p̄cipue hoiem facere conueniat id uero diligentissime quærit: quare o carissime Theodore si qñ huiusmodi philosophus i iudicio uel alio loco publico loqui de rebus istis hominum cogitur risum oibus præbet: & in difficultates qm̄ inexpertus est quasi in puteum incidit. Proprium. n. sibi est neminem conuitiis petere: & in laudationibus cum non ficte sed uere ac ex aiō dicere uideatur: leuis quidam atq; insanus uidetur. Si regē enim laudari aliquem audiuerit agasonem aut bubulcum laudibus efferrī arbitratur quod si mille iugera terræ possidere aliquem audierit: parua hæc dicit: qui uniuersum orbem cogitatione complecti consueuit. Valde aut̄ etiam illos contēnit qui se generosos prædicant: & auos proauos attauosq; suos in medium adducunt: amentiam ipsoꝝ ideo spernit quia uniuersum hoiū genus cognoscere nequēunt. Auos. n. & progenitores innumerabiles singuli habuimus: quorum alii diuites: alii pauperes: alii reges: serui barbari græciq; fuere: ideo ridet quod in quinq; aut uiginti progenitorū genealogia nonnulli glorientur. In oibus igitur istis uerus philosophus uulgo deridet. Et modo superbus: modo rex humanarum ignarus puratur: & paulo post si oibus inq̄ o Socrates ut mihi persuaderes maior pax & pauciora mala essent in hoiibus. Nō est possibile o Theodore inquit mala oīno ab hominibus auferri: non. n. apud deos:

sed apud mortales necessario & in hoc loco uersantur: quod obrem toto aë conari debemus hinc illo transire. Transitus autem & fuga terrentorum est imitatio dei quantum homini possibile est. Imitatur autem deum iustitia sanctitate prudentia. Sed non est inquit facile persuadere multis ita se ista habere: sed nequitiam fugiendam uirtutemque sequendam putant: non rerum ipsarum gratia: sed ut bonus uidearis. Hæc inquit aniles fabulæ sunt: ueritatem autem altius nos exponamus: deus nullo modo iniustus est: sed quæmaxime iustissimus: nec est ei similius aliquid quam si quis nostrum iustissimus fiat quare dei cognitio sapientia est: & uirtus uera. Ignoratio uero ruditas est & nequitia manifesta: quæcumque autem alia dicitur sapientia uidetur quidem sed non est. Nam quæ in rebus ciuilibus est onerosa: quæ uero in artibus fabrilis. Quicumque igitur iniuriatur sapiens propter astutiam suam dicendus non est. Ignorat. n. quod minime ignorare oportet quantum iniustitia detrimentum afferre soleat non quod ipsi detrimentum putant uulnera uel mortem: quæ patiuntur est qui nihil iniuriantur: sed quod effugere iniuriatibus impossibile apud scripturam est humana uniuersa hæc sapientia stultitia nominatur. Scriptum est. n. Perdam sapientiam sapientum: & intellectum intelligentium destruam: ubi sapiens: ubi scriba: ubi conquisitor huius sæculi. Quod autem qui uere ac secundum deum philosophatur nihil prauum sapere debet. Inde discimus quia non ea quæ uidentur: quæ temporalia sunt: sed ea quæ non uidentur: quæ æterna sunt considerare iubemur. Nequitiam autem in terris & in hac mortali uita conuolui propheta ostendit dicens. Quia futuræ & adulerium & cædes fusa in terram sunt: & sanguinem sanguini commiscerunt. Ad deum autem hinc fugiendum esse Moyses ostendit. Post dominum deum tuum ambulabis: & ipsi adhaerebis. Imitandum quoque deum esse significat dicens. Sancti sitis quia dominus deus noster sanctus est. De iustitia uero dei Dauid clamat. Iustus dominus iustitiam dilexit. Idem diuitias continendas esse docuit dicens. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere: & rursus: noli timere cum diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit domus eius: quoniam cum interierit non sumet cum eo omnia: principatus est hominum non multifacere motus cum dicat. Nolite confidere in principibus in filiis hominum quibus non est salus. Exibit spiritus & abibit in terram suam: in illa die perdentur omnes cogitationes eius.

Quod nonnunquam falso ad utilitatem audientium utendum est. Cap. XXI.
 Non autem inquit Plato alienum a grauitate sua legis lator putabit falso aliquid ac fere inepte ad utilitatem iuuenum dicere: maxime si quod falso dicitur audientes ita trahat ut non uideant sed sponte iustitiam uelint suscipere: solidum. n. bonum ueritas: sed non ita facile plerumque persuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scriptura utputa quæ poenitere deum: aut dormire: aut irasci: aut aliis perturbationibus ferri scribitur: quæ quis altius interpretata non procul a ueritate sint: uerba tamen ipsa uel terere do uel permulcendo non nihil profint illis qui altiolem uestigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uacandum est. Cap. XXII.
 Ecce in superioribus Plato inquit uiros & mulieres: liberos & seruos: iuuenes & senes: sic disciplinam ciuilem dictum est amplecti oportet: ut nunquam cessent uariis modis atque carminibus quæ diximus decantare. Et in quinto de republica. Nihil inquit o Theodore ad gerendam rempublicam pertinet quod ad mulierem: quia mulier non pertineat: aut ad uirum pertineat quia uir. Sed cum una natura utriusque animalis sit: quæ ad uirum natura hæc ad mulierem etiam natura pertinet: est autem in omnibus imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris omnia: mulieribus uero nihil concedemus: non recte inquit. Recte inquit dicitis: nam mulier alia medica esse potest: alia

est: alia musica: alia ad utrūq; inepta natura: similiter alia bellicosa: alia non: alia philosophus: & alia non: alia magni animi: & alia pusillanimis: & alia ad custodiendam ciuitatem nata: alia nō: sicuti & uiri: eadem. n. est utriusq; natura praterq; q; altera imbecillis: & altera robusta est: quare similes natura mulieres ad cohabitandum simulq; rempublicā gerendum uiris dandæ sunt. Decet. n. ut natura similes potius q̄ dissimiles cōueniant: hæc re ipsa apud iudæos factitata cognouimus. Docet. n. eorum historia nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatē ab hostibus liberasse. Doctrina quoq; nostra omne genus hoīum tam uirorum q̄ mulierum liberorū simul & seruorum græcorum aequaliter ac barbarorū paruulorum ætate ac senum in hoc diuino ueroq; philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accipit. **Cap. XXIII.**

In parabolis Salomonis memoriā iusti laudibus efferi: & nomen impioꝝ extinguī breuiter atq; cōmode dicit. Similiterq; dictū est ne beatum aliquē putes anteq̄ moriatur. Audi ergo quō hanc ipsam rem latius in septimo de legibus posuit Plato. Quicūq; inquit ciues præclare laborioseq; aut aīo aut corpore gesserint: legibusq; sp̄ obtemperantes fuerint laudibus post mortē efferi oportet: uiuos. n. laudare anteq̄ e uita exierint ac bonorum operum finē imposuerint tutum nō est: hæc non de uitis solum: uerum etiā de mulieribus intelligendum cenſeo. Diuitias atq; paupertatem ne mihi des in parabolis. Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de re publica. Iam diximus inquit quæ custodes ac magistratus ciuitatis diligenter pellerē sp̄ debent: curareq; ne aditum in ciuitatem habeāt: quæ ista inquit sunt. Diuitiæ inq; & paupertas: altera nanc; delicias ocium & factiones afferunt altera illiberalitatem malignitatem & factionem. Malignitatē uero appello operationē infamem. Moyses in legibus patrē atq; matrē scripsit unusquisq; timeat: & alibi dicitur. Honora patrē & matrē ut bene tibi fiat: quæ ambo in libro de legibus Plato coniunxit. Unusq; inquit nisi mente captus sit: & timet: & honorat. parentes. Et rursus seniores re & uerbo unusquisq; uereatur: & si ultra. xx. annos excedunt tāq; parentes honoret.

De Seruis: **Cap. XXIII.**

Um Moyses hebræum hebræo seruire indecens duxerit: & si acciderit septimo anno libereg; emitti iusserit Plato in libris de republica græcarū græco seruire prohibet: dicens nec græcum seruum habeas: & cæteris græcis similiter facere consulas. Sic enim ad barbaros græcia uersa facilius a se ipsa abstinebit. Nemo inquit Plato fines atq; terminos terræ moueat: nec domestici: nec ciuis: nec uicini: putauit enim ita illud intelligendum esse nō transgrediaris terminos antiquos: quos posuerant patres tui.

Quod aliqua in alienum sensum accipit. **Cap. XXV.**

Vicūq; autem inquit fines transgressus uicini arauerit agros damnū restituat: impudentiæ autem atque illiberalitatis pœnas det: duplumque loco supplicii ei deponat cuius agrum arauit. Patris inquit peccata non luanit filii: nisi quis mortis supplicium alicui deberet: hoc autem non ad filium aut nepotem solum: sed usq; ad pronepotem procedat: hoc apertissime inde traxit: qui reddit peccata patrum filiis usq; ad tertiam generationem in furto quadruplum reddi iussit Moyses si occiderit aut uendiderit quæ furto ablata fuerunt: sin autem quodcunque animal sit uiuum apud aliquem reperitur duplum reddi iubet. Et Plato una inquit lex de furto ponatur: duplum enim reddi par est. Si autem reddere non habet uinculis

teneatur quousq; aut reddat aut aduersario placet. Cum Moyses scripserit nō esse homicidam eum qui furem in fouea latentē interfecerit. Congruenter Plato dicit nocte furem interficere licere. Innocens quoq; sit inquit qui spoliante interfecerit. Si uero inquit brutum aliquod animal hoīem interfecerit: extra urbē interficiatur: nisi in certamine id factū sit. Moyses uero si cornu iquit taurus uis; aut foeminam pcusserit atq; interfecerit: lapidibus interficiatur: nec carnes eius comedantur. Dñs autem eius innocens erit: cum prophetica scriptura dicat. Ecce dñs israel filii hoīs pmixti oēs sunt ari: stagno: plumbo: & ferro: in medio camini argentum permixtum sunt. Ideo hæc dicit dñs: quoniam facti estis oēs mixtura una: ideo ego suscipiā uos: sicut suscipitur argentum: & æs & ferrum: & plumbum: & stagnum: in medium camini: ut suffletur in eo ignis & infundatur. Pespice quō Plato totum hunc locum intellexit: & quasi fabulā exposuit: Audiatis inquit fabulam. oēs qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus: sed cū deus nos fingeret aurū: cum illis miscuit: qui ad gubernandum apti sunt: argentum autē cum illis qui armis ciuitatē defendunt: nam & isti honore digni sunt: ferrum autē & æs agricolis & aliis opificibus infundit: hæc nonnunq̄ alterum ex altero fiunt. Nascitur. n. ex auro argentum: & ex argēto aurū. Magistratibus igitur deus præcipit ut magnā diligentiam habeant: si quis denegauerit ab auro in argētū: aut ex argēto in peiora nullo mō ignoscant: sed naturæ congruentem reddentes honorē in opifices aut agriculas deducant. Quod si a peioribus argētū aut aurum productū sit: honoretur iste: ad conuenientēq; locum argenti aut auri conscendat: hoc maxime oīum seruandum est. Cū. n. ferrum aut æs ad regendū peruenerit: tūc ciuitas destruetur: cum prophetica scriptura ad præfules populi dixerit: O pastores israel: an pastores seipsoꝝ pascuntur: nonne oues pascunt pastoribus: Ecce lac deuoratis: pinguem ouem occiditis: uelleribus indumenta conficitis: oues at̄ meas nō pascitis: nec quod perierat q̄siuistis: nec fractū alligastis: nec errantē reduxistis. Plato in primo de republica sic ista interpretatus est. Nunc inquit Thrasymache illud dicendū pastoris esse pinguis q̄maxime pōt pecudes reddere. Tu autē dicebas non ad ouium utilitatē: sed ad suam istud sibi esse faciendū: quasi aut apes aut ut maioris uendat oues pasceret. Nō esset at̄ hoc modo pastor: sed heluo quiddam aut avarus. Pastor autē ille est cui nil curæ aliud est quā ut optime opus suū faciat: opus aut suum pascere est. Quare fateri oportet principis quoq; opus esse non alterius utilitatē considerare quā subditi: cum in scriptura feratur a timore tuo dñe in utero cōcepimus & parturiuimus: & peperimus spiritum salutis. Socrates apud Platonē in thetico sic imitatus est. Qui mecū inquit uersantur idē patiunt̄ quod parturientes: Doloribus. n. partus ac dubitatione replent̄: multoq; magis q̄ mulieres parturientes exagitant̄: quem quidē dolorem partus excitare & sedare ars mea facile pōt. Ezechiel scribit & uidi. Ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilone: ac paulopost: & in medio eius similitudo quattuor aīalium & aspectus eorū similitudo hoīs in eis & quattuor facies uni. Similitudo at̄ uultus eorū facies hoīs & facies leonis a dextris ipsoꝝ quattuor: & facies uituli a sinistris ipsoꝝ quattuor: & facies aquilæ a dextris ipsoꝝ quattuor quæ Plato imitatus sic ē. Imaginē inquit animi fingamus talē uidelicet: quales apud priscos naturæ q̄dam factæ narrant̄. Chimæræ. s. Scyllæ ac Cerberis: dicunt̄ inquit: hæc finge igit̄ unam q̄dem idæā uariæ feræ atq; multicapitis: q̄ domesticarū capita & siluestrium ferarū habeat. Difficile inq̄t est quod fingere te uolo: sed tñ quia facilius oratione q̄ cætra fingimus: pgrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur: & postremo hoīs. Cōiungatur deinde sic in unum: ut hoīs imago extrinsecus

go extrinsecus complecti cætera uideatur: ut qui oculis hoc animal cernit: cõsimiliter cum eam solummodo uideat: & interiora lateant. hoïem solummodo esse putet: his ita factis iniustissime faciet: & inutiliter consulat: qui dicet leonem & cæteras feras nutriendas esse. hominem aut̃ fame sic deneruandum: ut facile a feris ducatur: ipsasq; feras non esse ad amorem reducendas: sed incitandas potius: ut inter se pugnantibus aliam aliam deuoret. Is autem iustissime simul atq; utilissime consulat: qui dicet dandã esse operam diligenter: ut animalis huius compositi ac multicapitis principatum solus teneat homo: & quasi agricola quæ mansuetæ sunt moderate nutriat: immanes autem feras leonis uiribus usus domet.

Quod in .xii. tribus ciuitatem suã iudæorū imitatione Plato diuidit. Cap. XXVI.

In duodecim tribus iudæorum genus diuisum nemo ignorat: quem diuisionis numerum ciuibus suis Plato attribuit dicens in duodecim quam æqualiter fieri potest uniuersa regio partes partiatur: & sorte una tribus unam partem possideat: & duces singularum tribuum eligantur.

Quod sicut urbis iudæorum secutus est. Cap. XXVII.

Risci iudæi metropolim suam diuino consilio longe a mari in montibus condiderunt: Plato quoq; quam in legibus condit urbem in simili hierosolymorū loco eam constituit: ut uideantur ad urbem hebræorū respiciens uerba composituisse. Ferme nãq; inquit o amice per decem milia passuum a mari aberit hæc ciuitas portumq; habebit quam optimũ: & agros regionemq; fecundissimam: cauebitur autem ne alia ciuitas prope nimium sit: Maritimã. n. condere non debemus: ne alienis moribus uariis uilibusq; faciliusq; corrumpatur. Cum autem per decem milia passuum distet a mari: portuosaq; optime sit: nec utilitate iocunditateq; maris omnino priuatur: nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

De Prudentia.

Cap. XXVIII.

Undecimo autem de legibus omnium rerum minimarum est curam & gubernationem deo creatori attribuit: impietatisq; crimine illos accusat: qui non agi gubernariq; oia diuinitus putant. Primum. n. inquit deum iam ambo cõceditis uidere audire scireq; uniuersa: nihilq; ipsum penitus effugere atq; latere posse. Est ne ita inquit: an aliter? Ita prorsus. Quid porro? posse ne deũ oia concedimus: an contra? non est negandum inquit oia deo possibile esse: optimum autem esse oēs concorditer iam concessimus. Nonne igitur desidia quadam otioq; pernicioso teneri deus uidebitur: si cum possit & sciat: uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dicendum est inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior potentiorq; cæteris est: immo uero potentissimus atq; optimus & sapiētissimus: oibus simul prouidere. Nõ enim fas est aliter oino opinari: falsumq; oino est nõ habere curam artificem his de rebus quas artificio suo effecit. Et post pauca: nulla inquit mundi pericula dei prouidentia effugit: nam cum pars totius gratia non totum partis factum sit: nullus pene totum gubernat nisi parti quoq; prouideat. Et post aliqua: nec. n. negligetis recte faciēs nec si in profundũ terræ deueneris: aut si in cælũ euolaueris sed supplicio congruenti uexaberis: aut hic aut apud inferos quod mihi de illis est dictum putato: quos tu quĩ magnos de paruis scelere quodã euasisse uidisti amiseris in beatitudinem uenisse dicebas. Hæc nonne similia illis sunt: Quo ibo a spiritu tuo? & ubi a facie tua me abscondam? si ascendero in cælũ tu illic es: si descendero ad infernũ ades: si sumpsero pennas uentorū & habitauero in extremis maris: etenim illic manus tua deducet me.

Quod Plato gentilium deos contemnebat.

Capitulum Primum.

ED ABVNDE IAM VT PVTO PLATONICAM philosophiam quasi hebræorū lingua in græcam esse translata demonstratū est: nūc reliqua persequamur. Primum igitur considera quomō patriam de diis opinionem tanq̄ falsam redarguebat hoc modo scribēs in Timæo. Sed de aliorū dæmonum atq; deorū generatione scribere maius est opus q̄ humeris nostris ferre possumus: quare his q̄ hæc crediderunt credere debemus: qui cū a diis orti sint: & patres suos qui sunt optime teneant nullomō falluntur: quare quis nec necessario nec uerisimiliter dicant: tñ quia rem suam enarrant: æquum est ut eis fidem adhibeamus legi obtemperantes: quare secundū priscorum instituta genealogia deorū terminetur: credanturq; cæli & terræ filii Oceanus & Tethys fuisse: ex quibus Phorcus: Saturnus: Ops: & alii q̄ plures nati sunt: a Saturno autē & Ope Iupiter & Iuno. Primum igitur deorū nepotes poetas appellans deridere mihi deos uidetur: non deos sed hoīes nepotibus eorū natura similes fuisse ostendens: deinde theologos ipsos quos deorum nepotes appellauit uehementer carpere uidet: cum inferat: quis absq; necessaria immo uero uerisimili demonstratione dicant: locari autē uidetur dicēs quia ipsi probe progenitores cognouerint suos: & quod impossibile sit deorum filiis non credere: præter sententiam autē animi sui deos esse appellasse manifeste ostendit: quia ut legem patriam uidelicet sequeretur: ita dixisse fatetur. Quæ oīa ita esse facilius cognosces: si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in epimenide repræhendat. Theologiam ergo inquit & uniuersi productionē: quoniam male maiores nostri de his tradiderunt: suscipere melius est: ac ita defendere: ut aduersus impios dicere nil timeamus. Iure autē maiorum theologiā contemnendam esse in secundo de republica docet: ubi de poetis & theologis & de gentilium diis his uerbis utitur: quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoq; uidebimus: oportet enim eandem esse naturam: & idem posse maiores atq; minores: non ne ita tibi uidetur? Videtur inquit: sed nō intelligo quos tu maiores appelles. Eos inq; quos Hesiodus atq; Homerus cæteri q; poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq; poetæ fabulas componentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reiciendi ergo sūt non solum quia mentiuntur: uerum etiam maxime quia non bene mentiuntur: sed sūt quasi pictores dissimilia omnino illis pingentes: atq; cōtraria quæ pingere debuerūt. Hæc inquit recte accusanda sunt: sed quænam sūt falsa atq; improbe dicta? Primum inquam maximum & de rebus maximis mendacium non bene mētitus ē: qui dixit cælum ea fecisse: quæ ab Hesiodo narrantur: & q; Saturnus ipsum ultus fuerit. Nā etiā si uera essent: tacenda omnino tamen putarent: nec ita facile ad omnes efferenda: sed maxime certe cælanda: q; si necessitas quædā dicere cogeret: paucissimis tradenda fuisse. Ardua enim sunt nec prædicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec enī inueni-
persuadendum est: ulcisci parentes oportere etiam si iniuriam inferant: nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere: ut alius alii bella & pugnam cicant: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia: qui si rempublicam cōseruare uolumus:
in testina

LIBER TERTIVSDECIMVS

in testina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantū aduer-
sus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudico: sed si ali-
quomodo possemus nunq̄ cuiu ciuem fuisse inimicū id libenter persuaderemus. Hæc
enim maxime adolescentibus: hæc uiris: hæc senioribus p̄dicanda. Quare poetæ cogē-
di et sunt hæc carminibus edere. Saturni aut̄ uincula: & Vulcani a patre proiectio cū
auxilium pulsatae matri afferret: deorūq; pugnae quas Homerus cōscripsit nullo mo-
do audiendæ. Nam et̄ poeta q̄optime atq; utiliter de deo fingere debent. Multum. n.
ad uirtutem huiusmodi carmina cōducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem
de diis fabulas esse: ut respondeamus si quis interroget?

Quod mendosissime de deo poetæ scripserunt.

Cap. II.

Non sumus inquit o Adymante in præsentia poetæ: sed urbiū conditores.
n Conditorem aut̄ urbis oportet formas quasdam reꝝ tenere: in quibus uersa
ri poetæ ita debēt: ut inde digredi sibi nō liceat. Recte iquit dicis. Sed quæ-
nam istæ formæ sunt? Tales certe inquit qualis sit deus heroicis, lyricis tragædisq; di-
cendum est: nā cum deus bonus uere sit: nihil ei mali attribuere debent. Bonum autē
nullū nocet an non? Ita uidet̄ inquit. Putasne igitur quod innoxii est nocere an non?
Nullo modo inquit. Quod autem nō nocet facitne quicq; mali? neq; id quidē. Quod
porro nihil mali facit: nullius certe mali causa erit. Assentio. Nihil ergo nocebit. Præ-
terea omne bonum utile est an nō? Vtile uidelicet. Erit ergo causa fœlicitatis. Ita pror-
sus. Sequitur ergo ipsum bonum nō esse causam oium: sed eorum solummodo quæ
probe se habent: malorum uero minime. Id iam negari non potest. Necesse igitur est
in quam qm̄ deus bonus est non oium ut multi putant: sed paucorum (pauciora. n.
bona q̄ mala sunt) causam esse. Malorum uero non deus: sed alia quædam causa est.
Hæc mihi uerissime dici uidentur. Non ergo audiendus est Homerus: cum ita impu-
denter de deo loquatur quod duo apud Iouem dolia sunt: alterum bonis: malis alte-
rum fatis plenū: & cui Iupiter ex utrisq; dederit: is modo fœliciter: modo contra se ha-
bet: cui aut̄ mala solummodo destinauetit hunc magna sp̄ erumna calamitosaq; pe-
stis insequitur: fœderis aut̄ confusionem si quis per Pallada & Iouem esse cecinerit nō
approbabitur: nec contentiones atq; pugnas deorum: nec quod Aeschylus dicit: oc-
casiones diuinitus hoibus dari malorum: qm̄ eos deus perdere uoluerit. Nec nobis ca-
lamitas cæteraq; huiusmodi audienda sunt. Sed uel non fuerunt a deo illa facta: uel si
a deo facta contendunt dicendum cum qui puniuntur miseri sunt: non deum creato-
rem sed miseriam suam sibi debita supplicia concitasse: quibus cruciati meliores facti
sunt: sed modo hæc prætermittenda. Malorum aut̄ si quis audet causam deum dice-
re: si quidem uolumus bonis ciuitatem legibus fundare nullomodo patiemur. Nec
enim fas est id dicere nec conducibile nec cōgruens: sed omnino nefandum ac falsum.
Probat̄ur mihi hæc lex inquam. sitq; ista prima formulæ quod nulli omniū liceat ma-
lorum: sed bonorum solummodo causam deo attribuere.

Quod deus immutabilis ac uerus est.

Cap. III.

D hæc responde quæso: utrū putes ab illa in aliā formā deum mutari ut nos
a decipiat: an simplicē esse: ac nunq̄ mutationē aliquam suscipere. Non habeo
inquit mō quod respondeam. Si quid at̄ a forma sua mutetur: uel a se ipso:
uel ab alio mutari necessarium putas: an non? Necessarium certe: quod at̄ summum
optimum potentissimūq; est: mutari ab illo non poterit: hæc aut̄ omnia deus est. Nō
ergo diuersas ab alio formas accipiet. A se ipso autem mutari qui potest dici? Vtrum

enim ad melius: an ad peius mutabitur? Neceſſe eſt inquit ſi mutatur quod mutatur optimū eſt ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymāte ſponte ſe quenq̄ in peius mutare. Minime inquit neceſſe igitur eſt cū ſit pulcherrimus atq; optimus ſimpliciſſimum eum eſſe: ac in forma ſua ſp̄ conſtantiffime manere. Mihi eſt ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quaſi peregrinos orbem circūire aſſerat: nec multa de Proteo ac Theride mendacia dicat: nec Iunonem in Antiſtidem commutatam ea feciſſe contendat quæ multi conſcripſerunt: Sed hæc omniaq; his ſimilia pellantur a ciuitate. Sed forſan inquit ipſi quidem diū nullo modo mutantur. Noſtra uero phantasmata ita mouent: ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inq̄ uellet ne unq̄ deus mentiri: aut ſeducere re uel uerbo falſa nobis phantasmata imprimens? Neſcio id quidem inquit. An ignoras inquit quod uere falſum eſt ſi ita dicere conuenit id nō deos ſolū: uerum etiam hoibus odio eſſe? Quomō id dicis inquit? Non. n. intelligo: putas. n. inq̄ magnū quid me dicere: ego uero dico cum falſum ita in aīo ſe habeat ut errore intellectus circūuoluatur atq; ignorātia nemo penitus id uellet: & oderunt oēs id falſū. hoc enim eſt quod paulo ante dicebā uere falſum animi eius qui mentit̄ ignorantia. Falſitas. n. quæ in uerbis eſt eius falſitatis imago eſt: qua aīus ſeducitur: quod quidē falſitatis ſimulachrū ſincera puraq; falſitas nō eſt: atq; ideo non ſp̄ odio dignum eſt: cōducit. n. nonnunq̄ uel aduerſus hoſtes uel ad eos qui amici uidentur q̄n mali aliquid iſer re conantur. Tunc. n. ad incommoꝝ euerſionem falſitate uti non incommoꝝ eſt: priſca eſt quæ certe ſcite nequimus quæriſimiliter fingentes nō nihil inde utilitatis adipiſci conamur. Qua igitur rōne falſitas deo conueniet. Vtq; quia priſca neſciat: an quæ hoſtes uehementer formidet: an quia ſuoz̄ inſidias uelit effugere? Nihil inquit horū de deo dici pōt: mentiri ergo deum nefas eſt dicere. Vnde ſimplex maxime & uerus uerbo atq; re eſt: nec ipſe in ſe ipſum mutat̄: nec alios aut phantasmatibus: aut uerbis aut ſignis uigilantes: aut dormiētes decipit. Recte iſta oīa dicta ſunt inquit. Sit ergo iſta ſecunda formula: ne cui liceat ſeducerē aut mendacem: aut mutabilē aliquo mō deum appellare. Quare non eſt laudandū illud homericum q; ſomniū Agamēnoni miſſum eſt: nec Aeſchylus audiendus cū fingat Therida dicere Apollinem in nuptiis ſuis optimos eam filios ac longæ uitæ habituram ceciniffe. Et ego Theris apud eū dicit diuinum Apollinis os falſum poſſe dicere non ſperabam: nunc at̄ uideo ab eo ipſo qui mihi ſecunda de filiis cecinit filiū meum eſſe interfectū. Hæc cæteraq; huiuſmodi pellenda oīno a ciuitate ſunt. Quod igit̄ Plato uerbis p̄cipit: id ipſum re in hebraoz̄ ſcriptura factitarum inuenies: nullā. n. de deo turpem fabulā: nullam de āgelis: nullā de piis uiris inuenies. Cum aut̄ bonoz̄ cauſam eſſe deum Plato aſſerat: nonne a Moyſe illud accepit: qui ſingulis creatis ſubiungit. Et uidit deus quia bonum: & oīa ſimul repetens: & uidit deus inq̄ uniuerſa quæ fecerat: & ecce ualde bona: nec unq̄ apud hebraeos maloz̄ cauſa deus putatus eſt. quare propheta eſt ad hoīem qui ſua ſe uoluntate deprauauit his uerbis utitur: factuoſam ego te uitē plātaui: quō retrouerſa es: q; ſi alicubi mala diuinitus improbe dare ſcribit̄ p̄enas: atq; ſupplicia mali uocabulo intelligere debemus: quas deus cū ſit bonus non ad detrimentum eoz̄ qui puniuntur: ſed ad utilitatem atq; commodū mittit: ſicut medicus ad ſalutē laborantium cura nō nunq̄ utitur amara doloriſq; plena. Vnde apud Platonem quoq; dictum eſt: utilitatē conſequi eos qui puniuntur: & iudaus quidam dixit. Caſtigat dominus quem diligit q; autem mutari deus non poteſt: ſic a perſona eius in ſcriptura dictū inuenitur. Ego dominus deus ueſter & non mutor: & apud pſalmiſtam: Omnes ſicut ueſtimentum ueteraſcent:

ueterascent: & sicut operatorium mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es: & anni tui non deficient: quod si dei uerbum in forma figuraque hominis uenturum scriptura predictat: quod nos ima uenisse affirmamus: atque ideo mutatione deo attribui nonnulli putent: Sciant quia non ut gentium fabulae de Proteo: Thetide: atque Iunone: nec ut ceteri dii qui errantes sicut peregrini orbem circumeunt: ita uerbum dei hebraeorum scriptura in hominem mutatum esse affirmat uerum quoniam rationale animal homo dei a deo errauit: ut neque deum deique prouidentiam: neque se ipsum cognosceret: sed in naturam bestiarum male agendo incidit. Idcirco deum ut medicum & saluatorem uenturum praedicebat: non quidem a sua natura mutatum. Non enim seduxit eos qui uiderunt: sed utraque uerissime conseruauit: uisibilem dico atque inuisibilem naturam uisus enim homo est: & qui dem uerus homo fuit: uerbum est dei uerum: filiusque dei uerus est. Quare non seduxit credentes: neque falsitas ulla in eo inuenta est: qualis etiam Platoni deus esse uidetur. Maxime igitur deus uerbum uerbo atque re simplex est: nec a se ipso mutatus unquam fuit: nec alios aut phantasmate: aut uerbo: aut signo uigilantes: aut dormientes decipit. Sed sicut rationalium medicus animarum salutem uniuerso generi hominum afferentes uere non phantastice hominem assumpsit: ac ita nobis omnibus ad ueram pietatem ad ueraque dei cognitionem conuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt: eos uero qui aliter dicunt ab ecclesia tanquam a ciuitate Platonis consilio compellimus.

Quod Socrates quia gentilium deos spernebat occisus est. Cap. III.

Eos autem gentium a Socrate quoque contemptos fuisse: & hac de causa eicictum ab atheniensibus diximus. His enim fere uerbis in euthyphrone Plato utitur: Ipsi enim homines euthyphron inquit Iouem optimum atque iustissimum deorum putant: & tamen fatentur patrem ab eo unctum fuisse quia filios impie deuorabat: mihi autem irascuntur quia patrem iniuriantem ulciscor. Et si contraria sibi ipsis de diis & de me dicere inueniuntur: Num inquit Socrates o euthyphro propterea ipse accusatus sum quia aegre fero talia dici de deo? Hac Numenius in libro de arcibus Platonis hoc modo exponit: Si accusationem de Atheniensium theologia Plato scripsisset: ostendissetque seditiones parentum atque filiorum: & deuotiones ultionisque iniquas: & nefanda matrimonia impie diis a theologia eorum attribui: dedisset meo quidem iudicio causam atheniensibus: incitassetque ipsos ad caedem suam: atque ita morte Socratis obiisset: sed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunquam uoluisset: quoniam uero & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro persona non atheniensium solummodo sed omnium quae pie non sentiunt. Ipsum autem Socratem pro persona sua posuit: atque ita ueritatem & securitatem simul consecutus est.

Nulla pacto iurandum sit.

Cap. V.

In Critone autem mortem pro ueritate omnino despiciendam his uerbis ostendit: Ego uero inquit o Crito non modo nunc: sed semper talis fui: ut nulli magis quam rationi credam ei quae mihi optima uideatur: quod obrem non possum nunc quoniam isto casu oppressus sum rationes eas quasi falsas continere: quas & prius ut optimas praedicaui: & nunc similes mihi uidentur: & nisi meliores alias dicere habeamus: nec si est maiora quam mors & uincula pecuniarumque ablationes innueret pericula tanquam puer laruis teritus a proposito desista: Sed uideamus an recte prius dicebamus: quod oporteat opinionem alias improbare: alias minime. Nam si hoc antequam mors instaret recte dicebat: nunc uero aliter uidetur. Ludus quidem & deliratio disputatio nostra fuit. Sed quo

niam præsens tibi calamitas nulla impendet: non ne sententiam meam probas: quia scilicet alia hoium opiniones amplectandæ sunt: alia nequaquam: nec hominum oium: sed aliorum opiniones eligendæ: aliorum uero minime: quid ais? Probe inquit dicitur. Bonas ergo eligendas: prauas aut eiiciendas asseris an non? Assero inquit. Bonæ aut non ne sapientum sunt: prauæ aut insipientum? Quidni. Vtrum igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebitur: an eius solummodo qui ea in re præcipuum habeat artificium: Eius solummodo mihi uidetur: Fugienda ergo est uituperatio: & laus expetenda. Nunquid multorum sed eius solummodo qui præcipuam habeat rei cuius laudes desideras doctrinam. Ita faciendum uiuendumque ut ipse monet cæteris oibus cõtempis. Quare ne cætera percurram: de iustis quoque atque iniustis turpibus & honestis non multorum opinionem sequi oportet: sed eius solummodo qui hæc recte intelligit: quem uereri atque timere quam cæteros oēs oportere ipse cenfeo quem nisi sequamur: nec iusti uidelicet: nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Nō ergo curare debemus quid multi: sed quid dicturus esset: si quis intelligeret: aut ipsa ueritas si ei attribueretur oratio: hoc ubique pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est: ut nullus nostrum uoluntatem aliorum consideret: sed omnes uno animo christum sequamur: nullas pecuniarum ablationes: nulla uincula: sed nec mortem quoque ipsam timentes: quales apud hebræos et priscis temporibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt. Cap. VI.

Ne eodem nullo pacto iniuriandæ esse Plato censet. Affert ne inquit turpitudinem iniurianti & dedecus iniuria an non? Affert inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo est læso referenda iniuria est ut multi putant quoniam nullo pacto iniuriandum est: & quoniam malefacere nihil aliud est quam iniuriari: non oportet male alicui facere: et si innumerabilia mala perpeffus sis. Hæc nobis a christo clarius præcipiuntur: & propheta multo ante Platonem: Si reddidi retribuentibus mihi mala: decimam ab amicis meis inanis: & rursus. Cum his qui oderunt pace etiam pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus: quod multi hebræorum fecerunt christianorum uero ferme innumerabiles: Socratem audi apud Platonem in apologetico dicentem. Si dicetis inquit mihi o iudices: Anyto quidam accusatori tuo. Socrates ualere dicemus. Te autem hoc pacto ac fœdere liberamus: ut nunquam amplius ut solebas philosophari audias: & si aliter feceris ut moriaris. Si hæc mihi diceretis constanter responderem quod ego diligo quidem uos o uiri athenienses: credo autem deo magis quam uobis. Quare quousque uiuam & possum: nunquam philosophari id est recte uiuere non desinam nec desistam unquam hortari admonereque uos quemadmodum consueui. Hanc Platonis Socratisque sententiam uix a solo Socrate ab hebræis autem & ante christum multos enim etiam Saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus. Cap. VII.

Ed uideamus quid de his dicat qui pro defensione patriæ magno animo militantes mortui sunt. Nonne igitur inquit eos qui militiæ fortiter pro patria facientes interierunt aurei generis fuisse dicemus. Omnino inquit. Credemus igitur Hesiode postquam aurei generis homines mortui sunt a multis hoies angustiis se mideos factos liberare: mortaliumque omnium esse custodes: ac in posterum quasi deos colimus: eorumque adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes qui præclare uixerunt quoquo modo mortui sunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus qui ueræ pietatis milites ut dei amicos honorantes ad monumenta quoque illorum accedimus: uotaque

mus: uotaq; ipsis facimus tanq; uiris sanctis: quorum intercessione ad deum non pax
 iuari proficimur. Hac a Platone collegimus: ut ostenderemus hebraica illum philo
 sophia munitu nostris consentanea scriplisse. Plura istis apud eum inueniri ab hebraeo
 rum sumpta scriptura non sum nescius: sed oia colligere lungum est. Ver; ne soli nos
 ab hebraeis tam Platoni qua aliis multo furto esse ablata conspexisse uideamur: alioz
 quoq; testimonia qui hoc ipsum pspexerunt ponenda sunt. Primuq; Aristobulum au
 dias: qui in libro que ad regem ptolemau conscripsit his uerbis utitur. Apertissimu
 quidem est leges & disciplinam nostram diligenter fuisse Platonem secutu. Non. n. later
 si quis attentius eum legat perlecta ab eo & quide diligenter scriptura fuisse. Scimus
 etiam oes ante Demetrii phalerei tpa: immo uero ante Alexandru & persarum impe
 rium quinq; Moyfi libros in graeca linguam quis non comode traductos fuisse. To
 ta uero scriptura nostra Demetrii phalerei opa & philadelphi regis cui pgenitoris ius
 su aptissime translata est. Et post pauca diuinam uocem inquit cum dicae. Et dixit deus
 fiat: & factu est: non syllabis prolatu sermonem: sed operis nutu ipsius constitutione
 intelligere debemus. Quod mea quide sententia Pythagoras Socrates atq; Plato se
 cuti dei uoces audire dicebant: Vniuersi productione a deo emanasse uidentes: & uir
 tute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus et in carminibus quae inscripsit de
 uerbo sacro diuina uirtute oia gubernari cunctaq; a deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis uos ad mea tantum.

Dicta aures adhibite: animosq; intendite uestros.

Contra qui sanctas leges contemnitis: hinc uos

Effugite: & procul hinc miseri procul ite profani.

Tu uero qui diuinas specularis: & alta

Mente capis musa: uoces ampletere: & illas

Aspiciens sacris oculis sub pectore serua.

Hoc iter ingressus solum illum suscipe mundi

Ingentem auctorem: solum interituq; carentem:

Quem nos praesenti qui sit sermone docemus:

Vnus perfectus deus est qui cuncta creauit:

Cuncta fouens: atq; ipse ferens super omnia se se:

Qui capitur mente tantum: qui mente uidetur:

Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq;

Quem praeter non est alius: tu cuncta uideto

Hic ipsum in terris melius quo cernere possis.

Hic etenim uideo ipsius uestigia: fortem

Hicq; manum uideo: uerum ipsum cernere quis sit

Nequaquam ualeo: nam nubibus infidet altis.

Nemo illum nisi chaldaeo de sanguine quidam

Progenitus uidit: quem caelorum aurea sedes

Sublimisq; tener: cuius se dextera tendit

Oceani ad fines: quem de radicibus imis.

Concussisq; tremunt montes: nec pondere quauis

Immenso sint ferre queunt: qui culmina caeli

Alta colens terris: nunquam tamen ille sit absens.

Ipsa est prin. ipium: medium quoq; & exitus idem.

LIBER TERTIVSDECIMVS

Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces:

Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis.

Atatus etiam sic de deo loquitur.

Ab Ioue principium sunt Iouis omnia plena

• Quem reticere nefas: Ioue cuncti utuntur: ab ipso

• Nos sumus: ille fauet: uires cunctisq; ministrat.

Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit.

Sed non his solum: sed oibus philosophis qui hoc noie digni uisi sunt: ita piade deo sententia uidetur habenda: nostra lex sola diligētissime sanxit. Ad pietatē. n. ueram sola nos adducit: & ueræ uirtutis curam habere cōpellit. Et post aliqua. Oibus ergo p- ductis inquit ad requiē a laboribus septimum diē nobis concessit. Et paulo post. Pri- ma uero res naturaliter lux: in qua uniuersa cōspiciuntur dici pōt: quam quidē lucem sapientiā quoq; appellare possumus. Tota nempe lux ex sapientia est: unde quidā pe- ripatetici fulgorē ipsam appellarunt: qm̄ qui eam sequit per totam uitam nūq̄ cespi- tabit. Quod clarius Salomon ille dixit: ante cælū & terram sapientiā genitam esse af- firmans. Quod autē scriptura dicit requieuisse deum in septima die: id non quia nihil deus postea faciat dictū est ut nonnulli putant: sed qm̄ ordo rerum fixum habuit sta- tum qui nūq̄ mutatur cessasse deus dicitur. Ideo. n. dicitur in sex diebus illū cælum & terram & oīa quæ in eis sunt creasse: & ut tpa & ordo rez secundum prius & posteri- us significetur. Eo. n. ordine facta sunt quo postea gubernant & transmuntur: lege aut iussit hanc diem nobis esse seruādā in signum rationis septimæ quæ in nobis cō- stituta est: in qua humanarum diuinarūq; rerum cognitionem consequimur. Hebdo- madibus aut uniuersum uoluitur cuncta fouens quæ uiuunt & germinant: unde no- mine quoq; sabbatum appellamus: quod latine quies interpretari potest: hoc ipm̄ He- siodus quoq; his carminibus probauit.

Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus.

Septima lux rursum sacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.

Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.

Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc. n. significat quod obliuione uitioq; aiæ i septima secundū ueritatem rōne ubi co- gnitionē ueritatis adipiscimur oīa prædicta relinquuntur. Linus etiam hæc cecinit.

Septima cum uenit lux cuncta absoluerē cœpit.

Omnipotens pater inq; bonis est septima: & ipsa

Est etiam rerum cunctarum septima origo.

Septima prima eadem perfecta & septima: septem.

Vnde etiam cælum stellis errantibus altum.

Voluitur & circulis totidem circum undiq; fertur.

Hæc ab Aristobulo nobis sumpta sunt. hunc clamentē quid de hac ipsa re scripserit audiamus. Modo inquit a barbara ut ipsi dicerent philosophia multos furatos græ- cos fuisse ostendamus. Deinde stoici corpus dicunt quia in corpore & spiritū secun- dum substantiā quasi totius aiām. Hæc aperte in scriptura iuenies. Altiorē. n. sensum atq; uez perspicere nequiuerunt: unde per uniuersa mundi substantiam tāq̄ fouētem aiām transire deum asseruerunt. Seducti aut sunt quia de sapiētia dicitur per oīa ipm̄ transire tenuitate atq; munditie sua: non. n. intellexerunt de ea sapientia q̄ primā crea- tura est

LIBER TERTIVSDECIMVS

tura est scriptum esse. Hylē quoq; in p̄cipiis philosophi stoici scilicet Plato Pythagoras & Aristoteles posuerunt: quā informē & absq; qualitibus asserunt: quā Plato in Timæo unū occulte p̄cipiū censere uideat his uerbis. Quid nobis uideatur de oīum p̄cipiū: aut p̄cipiis mō dicendum non est: non alia de cā nisi difficillimū est. Ille ē locus scripturæ terra quoq; erat inuisibilis & informis occasionem eis dedit ut Hylē deo subiicerent. Vacuum autē epicurus posuit qm̄ illud non recte intellexit: Vanitas uanitatū & oīa uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilā p̄ouidentiam dei deduxit illo psalmo decaptus: Dñe in cælo misericordia tua & ueritas tua usq; ad nubes. Prophetica. n. dicta aīe Saluatoris nostri tpa magna obscuritate tegebant. Supplicia uero apud inferos esse tā poetæ q̄ philosophi a nostris accaperunt. Ad hæc autē sequit̄ necessario immortalitas animi: quod. n. supplicio & cruciatu uexatur oīno uiuit. Plato uero quod hebræi gheennā dicunt ignis: fluuios tartarū: cocytū: acheronta: & Pyriphlegetōta secundū poetas propellat: uiros uero igneos dicit dānatas aīas ad supplicia ipellere: angelos uidelicet quosdā a quibus iniusti puniunt. Ad hæc angelū unicuiq; ad custodiā diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere nō dubitauit hoc modo: qm̄ inquit oēs animæ sorte uiuendi modū eligere ordine ad sortem suā progrediunt̄ mota a dæmone: quæ singulæ sortitæ sunt qui ad custodiendā hanc uitā: & ad perficiendā q̄ elegerunt una cū eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem ē significasse cū dæmone quodā sapius atq; sapius gubernari se dixerit. Mundū quoq; factū esse a Moyse didicerūt. Aptissime nāq; Plato uniuersi huius factorē atq; patrē deum appellat quasi ab eo solo ex nō ente formatū. Stoici quoq; huius opinionis sunt: & quæ scriptura diabolū noīat malignam aīam in decimo de legibus Plato appellauit: aduersus quā pugnam nobis esse cōstitutā ostendit. Cum autē mundū aliū intelligibilem: aliū sensibilem esse Moyses ostendat: & aliū primitiuum atq; exemplar: aliū exemplaris illius simulachrū: quorum alter. s. intelligibile imitati: alter. s. sensibile fenario accommodet numero: q̄ a pythagoreis quasi tæcundus coniugiū appellatur. Nā in unitate quidē inuisibile cælum terrā sanctam & lucē intelligibile creatam fuisse asserit. In principio. n. inquit fecit cælū & terram. Terra. n. erat inuisibilis. Et dixit deus. Fiat lux. In creatione uero mūdi sensibilis solidū cælum creauit. Solidum porro nihil aliud q̄ sensibile est. Terrā similiter uisibile & lucē uisibile produxit. Hinc Plato Idæas & spēs sensibiliū intelligibiles intelligibili mundo collocauit corpus a terra formatū Moyses asseruit: quod terrenū Plato habitaculum appellauit rōnalē uero aīam Adā in faciem affirmat. Vnde philosophi in capite intellectiua aīa sedem arbitrati sunt. Ad similitudinem aīe dei factum hoīem cum audiuerunt sequelā illam intellexerunt: de qua scribit alibi Moyses: post dñm deum nostrū ambulate: & mādāta eius seruate: Sequunt̄ nempe deum oēs qui pie ac sancte ip̄m colūt: hinc stoici philosophi philosophandi finē congruenter naturæ uiuere terminarunt. Plato uero deo p̄ similitudinē inharere: & oē bonum bono amice esse atq; simile: & in Timæo iuxta libri finē oportere inquit ut intellecto intelligens secundū Priscam naturā simile faciat. Cūq; simile factum sit illum sp̄ præ oculis habere finē: qui oibus optimæ uitæ finis a diis p̄positus est: hūc q; finē in p̄senti & in futuro tpe sequi: fratres quoq; hoīes oēs qm̄ ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos: alios quasi argēteos: alios quasi aureos ait. In theetico autē cum uerā philosophorū uitam describat nonne christianorū uita superiore quadā uirtute concitus descripsit: Pythagoras uero Socrates & Plato cū se uocem dei audire affirmarent constructionē uniuersorū diuinitus factā

atq; gubernatam intelligebant Mosaicā illam uocē exprimentes: & dixit & factū est. Heliiodus uero de creatione Pādoræ dicit: q̄a Vulcano Iupiter iusserit aquā terræ cōmiscere: & uocē atq; mentem hoīs limo immittere. Præterea ignē & lucem allegorice deū appellat scriptura. Stoici uero naturā esse dicunt ignē artificiosum uia in generatione gradientē. Epicharmus autē Pythagoreus unde nisi a scriptura didicit nihil clā deo esse: & ip̄m natura oīa uidere nihilq; impossibile ipsi eē. Democritus quoq; oīa inquit Iupiter cognouit: oīa ille dare & oīa potest auferre. Rex oīum ipse solus est. Iouē enim plærūq; primā cām solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanq̄ pithagoreus unū inquit hoīum genus est & ab una matre cūcti. Vnū patrem creatorem summū atq; optimum artificē habemus: qui progressus singulis diuersos secundum merita præbet: Matrē profecto Hylē appellauit: Illud aut Platonis in epistola ad Eraston & Chorifcon oīno diuinū: patrem. n. & filiū noīat: & p̄ eos pie tanq̄ uniuersū cām iurandū esse asserit: & illud similiter circa regem oīum oīa esse. Secūdo circa secunda. Tertio circa tertia. Quæ oīa aut illi diuinitus reuelata sunt: aut quod reliquum est ab hebræis eorūq; scriptura accepit. Sanctissimā. n. trinitatem illis uerbis significari nō dubito. Tertio. n. spiritū filium secundo patrē primum ordine posito coluamus. Heraclitus uerō ephesus unū mundum sempiternū atq; incorruptibilē opinatur. sp̄ fuisse futurūq; affirmans: alterq; corruptibilē & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diē nocturnam diem appellat p̄ huius mundi forte principes. Somnum at̄ & mortem uia aiæ in corpus similiter ut Heraclitus esse confirmat: quāobrem utputo spiritus sanctus ore prophætæ de Salvatore nostro his uerbis p̄dixit. Ego dormiui & soporatus sum: surrexi qm̄ dñs suscepit me. Non. n. resurrectionē solummodo deū excitationēq; a somno: sed descensum eē eius in carnē somnum allegorice appellauit. Ego uero de dñico eē diē i decimo de re publica his uerbis uaticinatū fuisse Platonem censeo. Cū inquit in prato septē dies singuli affuerunt: tūc surgētes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci: & quatrīduo puenire. Pratum. n. octauā spheram tanq̄ amœna sanctorū loca intelligimus. Septem at̄ dies erraticarū spherarū: & oēm operosam artem ad finē quietis festinātem: uia uero inquit q̄ ultra erraticas stellas est ad supremū cælum ducit ad motū uidelicet & diē octauum: quatrīduo uero puenire ait per quattuor elementa uia fieri significās: Septimam eē diem non hebræi solū: sed oēs fere tam philosophi quā poetæ sacrationē esse cognouerunt. Antisthenes quoq; propheticū illud cui me assimilastis dicit dñs cōmutauit: deumq; dixit nulli similit̄ esse. Quare impossibile est inquit ip̄m agnoscere cuius imaginē nullam habeas. Similia eē Xenophon atheniensis his uerbis scribit: qui oīa quatit & oīa quiescere facit magnus potensq; est quod oībus patet: qualis at̄ forma sit nemini patet nisi ipsi soli qui luce sua oīa perlustrat: q̄s. n. corporeus deum uerq; cælestē atq; immortalem oculis cernere pōt. Et Xenophanes colophonius. Vnus inquit deus iter deos atq; hoīes maximus nec corpore atq; mente mortalibus similis Cleanthes eē stoicus interrogans me inquit qualis deus sit? Atende igit̄ bonus ordinatus iustus sanctus seipsum possidens utilis speciosus oportunus seuerus liber sp̄ cōmodus intrepidus sine inuestitia sine dolore tutus gloriosus charitas: quem esse oēs conueniunt mitis acer tardus sine quærela sp̄ manens. Deinde idolorū cultum occultius meo quidē iudicio reprobans subiungit. Illiberalis at̄ atq; seruus est qui opinione uulgari dicitur quasi bonū inde quicq̄ consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deū colere: nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus aut̄ uerbi quod est sp̄ inquit sensum hoīs non capiunt:

non capiunt: nec ante q̄ audiant: nec cum primo audierint. Hecataeus uero qui uniuersam historiā collegit cum de Abraam & ægyptiis dicat Sophoclem tragicū in tragœdiis scripsisse affirmat. Vnus uere unus est deus qui cælū latamq; terrā fundauit: q̄ cæruleam ponti undam & uentorū flatus produxit. Mortales aut̄ errore seducti ex aere ac lapidibus auro eboreq; simulachra nocentiū deorum constituimus quos sacris solēnitatibusq; pestiferis honorantes falsam pietatē amplectimur. Manifestum aut̄ unū principium regū locrensis Timæus in libro de natura his uerbis p̄dicauit. Vnum inq; principium oīum regū est ipsum absq; origine: Nō. n. erit principiu si ab alio factū est: sed illud unde factū est p̄cipium erit. Epicharmus aut̄ comicus de diuino uerbo apte sic scribit. Diuinū inquit uerbū est quod artes hoībus suggerit: docetq; facere quod cōducit: Non inuenerunt. n. hoīes artē: sed deus hoībus eam imisit. Verbum aut̄ hoīum a diuino uerbo defluxit. Cum aut̄ p̄ Esaiam spiritus sanctus clamet quid opus mihi ē sacrificiorū multitudine uestrorum dicit dñs: plenus sum holocaustis agnorū pinguedinem & tauroꝝ sanguinē nolo. Et post Pauca: Lauamini purificateq; uos & eiiciatē iniquitatem ab aīs uestris ceteraq; huius. Menander comicus uide quēadmodum in cœmediā eisdem fere uerbis a sententiā usus est. Si quis o Pamphile tauroꝝ in sacrificium oblata multitudine aut deoꝝ aliorūq; huiuscemodi propitiū se habiturum deū arbitrat̄: Penitus errat mentis leuitate seductus. Sed oportet iustitiā seruare. nō adulterio: neq; uirginū uti corruptione: nec acus quidē tenue filum si alienū est concupiscere. Deus. n. prope est & oīa uidet quod illi simile est deus appropinquans ego sum. & non deus de longe. Facietne aliquid hō in occultis & ego non uidebo ipsum? Deiphilus ē comicus non aliunde q̄ a scriptura in cœmediā transtulit ea quæ de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos qui delitiose uixerunt dei iudiciū effugisse. Sed est iustitiæ oculus qui oīa perspicit. Duo. n. itinera mortuis proposita esse putamus: alterū iustorum: alterū impiorū. Caue igitur ne erres. Nā & apud inferos iudiciū est quod deus dñator dīum exercebit: cuius nomen terribile quod ego dicere nequeo. Si quis autē mortalium male agens putat dei oculū effugere: is impia ducit̄ opinione. Cauete qui putatis deū non esse: est. n. inq;. Si quis aut̄ perperam agit t̄ps lucratur: nā postea dabit pœnas. In orphicis quoq; scriptū inuenitur: cum oēs deos occultauerit ad lætissimam rursus restituet lucē. Quare si iuste sancteq; uiuemus & hic beati & postq̄ hic recesserimus beatiore futuri sumus: quā beatitudinem non determinato quodā t̄ps spacio habebimus: sed in æternū requiescere poterimus una cum cæteris habitātes immortalibus. Idē Orpheus cū inuisibilem deū affirmauerit: uni solūmodo cognitionē sui donasse de genere chaldaeoꝝ asserit: Abraā ut ego puto aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deū nouit nisi quidā unigenitus a genere chaldaeorum defluxus. Deinde cōmutatis uerbis illud expressit. Cælū mihi est sedes. terra uero scabellū pedum meoꝝ. Deus inquit in cælo aurea in sedē firmus federe cognoscit̄. Terra uero sub pedibus eius est. Manum aut̄ eius dexterā ad fines oceani ostēdit. Montium radices tremiscunt a uiribus eius resistere non possunt. Cælestis igit̄ ipse est & in terram oēm puenit. Ipse initium oīum mediū atq; finis. Hæc ab illis prophetis effluerunt: qui se aperiet cælū tremor uniuersa cōprehendet: & abs te montes liquefient sicut a facie ignis liquit̄ cera. Et quis metitus ē cælū palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiorē esse? Oīa quæ apud græcos uel apud barbaros siue poetas siue philosophos rectius dicta sunt: aptissime a iudæoꝝ scriptura deriuata uidentur. Hæc Clamens: Nos aut̄ Platonē maxime admirantes neq; id ab re diligentissime nāq;

scripturam sequi uidetur: philosophiam tñ eius reiciemus qm̄ purissimum scripturæ
 auz: non oino immaculatū seruauit. Sola. n. diuina eloquia sancta puraq; sunt longe
 ab omni mendatio remota argentū purgatum & probatū terræ. Platonis aut̄ cetero
 rumq; oium dicta simul ac scripta qm̄ humanis cogitationibus atq; coniectura ad cō
 siderandam naturā rerum accesserunt: non nihil falsitatis pmixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

Cap. VIII.

Am si quis uoluerit amore atq; odio depositis exquisita rōne ueritatem ipsi
 cere mirabilē illum philosophū simulachris quæ manibus hoium facta i ui
 ri similitudinē fuerant dei appellationē turpiter attribuisse cōperiet. Ita post
 sublimem illā theologiam quā patrem & creatorē uniuersi unum deū esse conscripserit
 a cælo in profundū idolatriæ delapsus populi atheniensis opinionibus ferebat. Nec
 ueritus est Socratē in piræum ad soluēda deæ uota descendente laudare: gallum etiā
 Aesculapio sacrificari probe iussum a Socrate fateri uidetur: & delphicū dæmona pa
 ternū græciæ interpretem appellat & diuinis libenter laudibus prosequit. Audi. n. cū
 q̄ turpiter uulgarem de diis opinionē confirmat dicens. Alioz aut̄ dæmonum genera
 tionem cognoscere ac dicere maius quoddā opus est q̄ nos ferre possumus. Sed cre
 dendū est his qui iādiu dixerunt qui deoz nepotes sunt: & ut aut̄ clare progenitores
 suos nouerunt. Non. n. possibile est deoz filius incredulos esse. Nā etsi nullam necessa
 riam aut uerisimilē afferant demonstrationem: tñ quia sua se narrare affirmant leges
 patrias seqntes credamus propter hæc & cætera huiusmodi is philosophus nobis qm̄
 secum ipse dissidet relinquendus est. Nam qui poetas poetarūq; fabulas in libris de le
 gibus contēnit: quiq; mentitum illum ait qui primus fingere ausus fuit ea cælum fecif
 se quæ ab Hesiodo scribuntur cæteraq; huius: quomodo nunc deos & deorum nepo
 tes Saturnum Iouem Iunonem & cæteros appellat?

Quod non recte Plato de dæmonibus sentit.

Cap. IX.

D hæc cum mediā rationaliū naturā non absq; ortis sed genitam scriptura
 prædicet: ex qua p lapsum genus dæmonū esse cōfirmet: atq; ideo nullo mō
 angeloz aut dæmonum aliquē deum appellet: qm̄ nec natura immutabiles
 sunt: nec a se ipsis: sed a prima cā tam esse q̄ bone esse immortalitatēq; cōsequantē. Pla
 to incorporeas quidē has intellectuales substantias & rōnales similiter asserit. Sed pri
 mum non recte non genitas tā ipsas q̄ oēm aiām opinatur: deinde quasi natura deflu
 xisse a prima cā: & ita constitutas esse contendit. Non. n. oino a nō ente simpliciter fa
 ctas arbitrat. Quare plurimoz deorum genus quasi defluxus quosdā ac emanatōes
 primæ causæ & secundæ ut ipse dicit nobis proponit hos natura bonos esse: nec posse
 a propria uirtute labi: ac propterea deos esse affirmat. Genus at̄ dæmonū aliud quod
 dam facit quod ois nequitia ac in peiora mutationis capax esse dicit. Hoꝝ alios bo
 nos alios prauos & esse & appellari: hæc a scriptura iudæoz. i. a ueritate ipsa alienissi
 ma sunt. Sed unde sibi hoc genus dæmonū constitutum est? Nemo. n. mentis cōpos
 a corporali materia q̄ irrationalis est rōnalem naturā dæmonū unq̄ constituet. Quod
 si ēt ipsi emanationes quædā superioris naturæ sunt: unde igitur nequitia in his poste
 rioribus: q̄ a primis emanarunt nata est? Quomodo aut̄ amaritudo a dulcediōe pcef
 sit? Nam si prauī dæmones oēs tenebras & oēm amaritudinē malignitate superarūt:
 quō ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt? Ex qua si emanassent non mutari
 profecto ad peiora potuissent. Si uero mutati sunt non emanarunt certe ab impassibi
 li natura. Quod si neq; a superiore natura defluxu quodā emanasse ipsos rōne confiteri
 cogimur:

cogimur: nec a corpore materia productos sequitur non genitos esse: & sic ad corpore naturam non genitā tertiam quandā naturam absq; ortu cum deo uniuersi collocare uidentur. Ita non erit sibi deus creator ac pater oīum. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit. Cap. X.

Vnc de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cū immortalem hebræis si- militer scripserit: ac ad dei similitudinē formatā putauerit: substantiā eius tñ ex indiuisibili constare contendit. Dicit. n. in Timæo generatione atq; uirtute priorem corpore quasi dominam animā esse productam hoc modo. Ex indiuisibili substantia inquit quæ semper eodē modo se habet & diuisibili tertiam quandam substantiam inter hæc extrema constituit: & quod multo peius est diuinam illā incorpoream rationalem deoq; similem aiā ad asinos lupos formicas apes cæterasq; bestias descēdere asserit: & huic opiniōi absq; demōstratōe aliq̄ cæteros adhærere hortat. Vsq; adeo inquit in libro de anima errant: quousq; cupiditate corporis rursus corpori copulētur. Talibus autem copulātur quales mores prius in hac uita comprobauerunt. Nā quæ uentri atq; turpitudini deditæ fuerant asinorum & similitium bestiarum corpora ingrediuntur: quæ rapaces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediuntur: quæ populares fuerant & uulgarem modestiam atq; iustitiam cōsuetudine communi non philosophia & mente approbarunt uel formicarum uel etiam hominū rursus accipiunt corpora. Et in phædro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uentur: ad decem usq; annorum milia non reuertuntur. Non. n. allatæ pennatæq; fiunt ante hoc tempus nisi sedulo philosophatæ fuerint: aut cum philosophia puerorum indulserint amoribus. Istæ autem ter deinceps si hanc uitam elegerint post mille annos circūuoluntur: & sic allatæ atq; pennatæ in tribus annorum milibus tandem perueniūt: aliæ uero postq̄ hanc uitam exierint aut sub terra dānatæ puniūtur: aut in cæli aliquem locum leuatæ congruenter huic uitæ conuersantur: & post mille annos ad quamcūq; uitam elegerint utraq; reuertuntur. Descendūt enim etiam in bestiarum corpora: & ex iis alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republica ab Orphei dicitur anima cygni uitam muliebris odio generis quoniam a sceminis occisus nolebat scemineum rursus uterum intrare electam fuisse. Sed cygnus ait humanam uitam elegit. Hæc cæteraq; huiusmodi scribens non hebræos: sed ægyptios i hoc fuit secutus: quod certe non fecisset si ueritatis esset amicus: quam falsitatem non grauarem refutare si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipse sibi dissidet relinquatur. Nam ut alibi ostendimus impias animas apud inferos æternaliter puniri scribit. Et ex his quæ modo diximus ex sententia sua corpus eligere asserit. Pias autem in sempiterna in insulas beatorum profectas scelicitate uiuere in aliis & in gorgia scripsit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeste falsum contemnendum potius est quam refutandum. Illa uero sua opinio qua rationalem animam ex diuina & ex passiuā quadam atq; irrationali compositā esse arbitratur: a multis etiam platonice sprete neglectaq; est. Seuerus enim Platonice in libro de anima his uerbis hanc positionem Platonis aggreditur. Si ex passibili atq; impassibili substantia diuinitus anima constituta est: quali ex albo & nigro mediis quidam color: necesse est tempore dissepatis extremis eam penitus dissolui. Quare non immortalis sed mortalis anima erit: conceditur enim quæcūq; natura sine contrario non sunt spacio tandem temporis disseparsi. Si ergo anima quoq; ex impassibili atq; passibili substantia facta est: necesse est quemadmodum siccum ab humido: calidum a frigido: leue

a graui: dulce ab amaro: album a nigro: Sic & ipsam tpe distrahi soluta cōtrariorum cōpagine: cum unū quodq; ad naturam suā necessario tendat. An non uidemus quod graue est quāuis a leuiore uictum eleuetur: deferri tñ & ascendēdi tarditatē atq; difficultatem leuiori cōiunctione afferri sua? Ac similiter leue quāuis deferri cogatur ad supiora tñ niti? Quæcūq; n. a duobus contrariis cōiuncta sunt impossibile est eodē modo sp manere. Sed non est certe aia hæc duobus contrariis composita: sed simplex natura atq; icorporea. Vnde Plato recte immortalē eam putauit. Verum quā ex aia & corpore constare hoīem ab oibus dicitur: ac passiones quæ nobis sponte: cōtraq; accidūt aia passiones esse dicuntur. Hoc signo multi seducti possibilem substantiā eius corporalem mortalēq; opinati sunt. Plato uero impossibile eius naturæ possibilem substantiam annectere coactus est. Quod autē aliter se res habet a uirtutibus ipsius animæ actiuus conabor ostendere. Hæc de anima sufficiant.

Quod non recte de celo Plato sensit.

Cap. XI.

E celo uero ac stellis quāuis a patre oīum hebræis similiter productas asserat quasi deos: tñ cælestes cunctas colendas consulit: sic in epimenide dicēs. Cælum inquit sicut oēs alios dæmones atq; deos honorare oportet: & nota ipsi apprime facere. Et post pauca deos uisibiles maximos colendissimos pspicacissimos ac oīno primos stellarū naturam dicendū est: deinde dæmones colendi sunt. Quomō autē si hæc oīa facta sunt ut ipse alibi testatur sicut in superioribus diximus deorū cultu honoranda sunt? cum ille solus creator oīum secundum ueritatē scripturæq; auctoritatem colendus sit? Hæc pstringere placuit ut uideas quā rectissime a nobis hebræorum scriptura Platonica philosophia ppositā esse. Ex his at quæ nos scripsimus facile unuf quisq; cætera cōperiet quā tetigimus nō ut Platonē accusemus quæ sumope admiramur sed ut ostēdamus quō ipse distat a Mosæica & pphetica ueritate. Nā si qs accusare uellet multa certe in eo iuenire posset: quia sūt quæ de mulieribus in libris de republica scripsit.

Quæ de mulieribus sensit Plato.

Cap. XII.

Vorum nonnulla referre alienū non est. Forsan inqt si quid pter consuetudinem dixero ridiculū tibi uideatur. Quid n. inuicentius quā mulieres in gymnasiis nudas nec solū iuuenes sed et anus cum uiris luctantes uidere? Et subiūgit. Si quis aut irridebit quā gratia uirtutis unde mulieres exerceant: is quā utilis sit res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus pcepit. Lex n. in ea inquit quæcūq; masculis tribuit eadem et mulieribus exercitia tribuit: Nec unquā ipse dixerim equitare armaq; mouere ita uiroꝝ esse ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera hebræorū disciplina quis non uiderit? Non n. non dico mulierū: sed nec uiroꝝ quidem uiribus absq; nutu diuino pclarissimæ res gerunt. Nisi n. deus inquit ædificauerit domum in uanū laborauerunt qui ædificant eā. Nisi dñs custodierit ciuitatē: frustra uigilat qui custodit eam. Mirabilis at ille philosophus in gymnica mulieres certamina deducere non ueret. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ cursu & equis certēt. Quæ uero quartūdecimum annū excesserunt amictu cōuenienti uestitæ in certamine rursus descendāt: in aliis quoq; certaminibus quæ ad uiros spectant: ut in luctatione & iactu lapidū in arcu & funda & similibus nō uiros solū: sed et mulieres adhibere pcepit. In solēnitatibus et nudas in sexto de legibus adolescentulas cū nudis iuuenibus tripudiis salire iussit. His illa quæ in libris de republica de cōitate mulierū dicta sunt addēda mihi uident. Lex inquit ponenda est ut mulieres uiris oibus cōes sint: nullaq; cum uno solūmodo habitare possit: hoc enim modo filii quoq; communes putabuntur: nec pater filium

filium suū: nec filius patrem cognoscat. Et post pauca non tñ quibusuis mulieres cōmuniter subiicimus: sed potestati principū totam rem committendā arbitramur: ut quēadmodum pecunias publicas digne distribuunt: sic mulieres quoq; fortibus uiris & utriusq; dignitate tribuant. Multa huiuscemodi sunt apud eum: immo multo etiā turpiora quæ negligenda potius q̄ scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens humana quīs præcipui philosophi a mente mosaica quæ diuinitus docebatur aperti-
us uideas leges Platonis de eadē cum mosaicis conferas.

Leges aliqua Platonis.

Cap. XIII.

Vodcūq; inquit deus de furto & de fure dixerit: id diligenter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et si quidē liber aliquis iudiciū fecerit gloriam uirtutis assequat. Si uero sciens non dixerit infamis esto. Seruus si quid indixerit publice dño eius pecunia referatur: ipse autē liber sit. Si uero sciuerit & obtulerit morte suppliciū luat. Morte crudelissime iudicio quidē meo non indicentē puniri præcipit: cū eos qui furta homicidiaq; commiserūt uiuere patiat: ac a dño interfici seruū pro nihilo putet. Purget inquit si quis seruū suum occiderit: Si uero ira concitatus alienū obruncauerit duplum dño reddat. Si quis at libere hoīem non præmeditatione atq; insidiis: sed repente ira cōmotus interemerit: cū ea fecerit q̄ illi faciunda sunt qui absq; ira occiderit: duobus ad domandā iram exulet annis: qui uero insidiis hoīem excæpit hic & alia similiter faciat & exulet non duobus sed tribus annis: q; si post exilium rursus hoīem interfecerit ppetuo exulet. Parētes si filiū uel filiam interfecerint tribus exulent annis: cūq; redierint conuersari iure simul non pmittantur. Vir autē si uxorem aut econuerso necauerit triennio similiter exulet: cūq; redierit cum libris suis non cōuertetur. Frater si fratrē: aut soror si sororē similiter. Quod si frater in defensione principis fratrē quasi hostem interfecerit mundus sit: similiter q̄cunq; aliquis se ipsum defendēdo trucidauerit mundus sit: præter quā si seruus pro defensione sua libere interfecerit de quo ea statuimus q̄ de parricida qui parentes. s. interfecerit dicta sunt. Hæc si mosaica conferas humana uidebunt ad diuina conferri. Si quis inquit percussit sponte hominem: & percussus decesserit morte moriat. Sin uero non sponte percussit loca dabo quo fugiendum est. Si quis dolo atq; insidiis hoīem interfecerit et ab altari si illo refugerit ad mortē rapiatur. Qui patrē aut matrē uerberat moriat. Si quis i iurgio lapide aut pugno percussit hoīem si homo non moriet damnū & medicamenta restituet qui percussit. Si seruus aut serua in manibus dñi dum ab eo uerberetur interierit ultione dñs uindicabit: si uero diem unū uel duos superuixerit non uindicabitur: argentum. n. eius est. Si quis serui aut seruæ oculū eruerit libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moyses. Illa et non est ab re audire: q̄ de rebus minimis inhumaniter Plato facit. Si quis inquit ficus aut uuam absq; cōsensu patroni accaperit qm̄ quæ sua nō sunt accipit damnet. Quod si seruus quispiā fecerit p singulas ficus atq; racemos aqua-
lia numero uulnera patiat. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed audi mō uicissim atq; cognosce quā humanissime atq; diuine Moyses. Si introieris inquit i uineā proximi comedes uuam & implebis aiām tuam. nihil at exportabis: & rursus si in messē pximi tui ueneris non imittas falcē: sed spicas in manibus tuis colligas: si metēdo manipulū oblitus fueris in agro nō reuerteris ad accipiendū: inopi relinquant ut bñdicat tibi dñs deus tuus. In uindemia nō reuerteris ad uindemiandū itez. Inopi erit si qd relictū est. Innumerabilia in Platone sunt q̄ reprehēdi possunt: sed ea q̄ dicta sunt satis multa eē opinor ad ostēdendū iure nobis iudaica Platōis anteferri.

LIBER QVARTVSDICIMVS

EVSEBII PAMPHILII LIBER QVARTVSDICIMVS INCIPIT.

VNC ALIORVM QVOQVE PHILOSOPHORUM sectas immo uero nugas compendiose ponamus: quorum errores non a me ipso: sed contradictione & pugna inter eos mirabili cognosces: quos quoniam inter se aut cum aliis comparo non facile negauerim illos claros fuisse uiros. Quando uero hebraeorum theologis atque philosophis comparo & doctrinam doctrinae illorum confero: caduca & friuola omnia quae philosophi excogitarunt mihi uidentur nec mirum. Illa diuinitus edita sunt: haec humanitus.

Quod omnes inter se philosophi repugnant contra quod nostri omnes concordant.
Capitulum. Primum.

Deo ut non sumus accusandi si graecorum doctrinam despiciamus & hebraeorum scripturam amplectimur. Nam operae precium est ad hanc praeparationem euangelicam diuersas atque inter se contrarias multasque in philosophia haeresum opiniones uidere ipsosque philosophos uerbis ambitiose sibi ipsis pugnantes. Plato enim ille omnes qui ante ipsum fuerunt reprehendere acriter solebat. Platonem deinde ac Platonicos alii increparunt: & ipsi peripateticos persecuti sunt: & peripatetici rursus eos nihil scire nihilque dicere putabant. Stoici ab aliis deridentur & ipsi ceteris illudere non uerentur. Ita ut iam non lingua & calamo solum uerum etiam manibus praecellatur. His Pyrronem Aristippum Metrodorum Protagoram Xenophanem Permenidemque addemus: nec uoluptatis defensorem Epicurum praetermittamus: hos omnes ita redarguemus ut alterius armis in alterum utamur. Sic enim inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebitur: non dico haec quia graecos odio habeam: aut quia eloquentiam eorum contempnam. Sed quia falso accusari reprehendique me uideo: quod falsam ac fabulosam hebraeorum scripturam elegimus: Quomodo enim falsa est hebraeorum doctrina qui ab initio humanae uitae ueram philosophiam & pietatem & inuenerunt & intemeratam conseruauerunt: qui nihil unquam addiderunt aut detraxerunt his quae summi uiri scriptis ediderunt: Principio enim sapientissimus ille Moyses quem omnibus graecis multo antiquiorem in superioribus demonstraui nihil omnino ex his mutauit: quae sincera suorum maiorum theologia tradidit: praeterquam quod uiuendi disciplinam temporibus atque hominibus illis congruam diuinitus sanxit: & qui multis saeculis post eum uixerunt prophetae: nec unicum quidem uerbum aut mosaicae legi aut theologiae praescorum a Moyse conscriptae incongruens minusque consentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoque ueritas a scriptura iudaeorum profecta ita ei congruit si recte intelligitur: ut nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt una sententia una uoce a primis qui ante Moysen fuerunt: a mediis qui fuerunt a Moyse usque ad Christum ritualarunt: a nouissimis discipulis dico christi qui ueram pietatem. id est. Saluatoris nostri doctrinam uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ediderunt: praedicantur ac confirmantur. Vniuersumque orbem magis indies florentem fide conspiciamus: nec imperatorum edicta: nec hostium insidiae: nec inimicorum gladii praualere potuerunt. Gentium uero praecelara illa philosophia quem unquam fructum produxit: Nam quemadmodum qui ante Platonem fuerunt ab ipso derideantur mox ipsius Platonis uerbis audies. Protagoram enim

LIBER QVARTVSDECIMVS

enim Heraclitum Empedoclem & Parmenidem iccirco redarguit: quia dissentientes inter se manifeste uidentur: quis Protagoras oïno impius qui nullum esse deum opinatus est. Sic. n. in libro de diis edito ab eo statim incipit. Nescio inquit si dii sint: nec quali forma sint cognoscere possum Democritus uero qui Protagorā docuit principia rerū inane ac plenum esse dicebat: plenū ens & solidum uocabat: Inane uero ac uacuum non ens: asseritq; non magis ipsum ens esse quā non ens. Ab aeterno. n. inquit in uacuo continue atq; uelociter entia mouent. Heraclitus uero principia rerū ignem putauit: ex quo uniuersa fieri: & in quem resolui uicissim arbitratus est: tempusq; resolutionis oïum in ignem determinatū esse ait: & generationis ex eo similiter. Hi oēs cūcta moueri asseruerunt. Parmenides autē eleata unū esse uniuersum affirmat non genitū neq; mobile: pilæ quoq; figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit: ac cum in oïbus sequitur. De quibus oïbus hæc Plato in theeteto conscripsit. Ex differentia inquit ex motu & ex mixtura ad inuicem oïa fiunt quæ esse dicimus non recte appellantes. Nunq̄ enim aliquid est: sed sp̄ fit: & de hoc oēs philosophi præter Parmenidem conueniunt. Protagoras dico Heraclitus Empedocles & utriusq; poeseos sūmi poetæ comœdiæ quidē Epicharmus Homerus autē tragœdiæ: qui cū oceanum generationē dicat deorū oïa fluxu atq; motu producta esse uoluit. Et paulo post heraclitii ait qui in epheso iōniacq; philosophari uident nullo modo curauit quiete aliquid interrogare ac respondere: & si quid ab eis quaesueris enigmata quædā uerba quasi sagittas ex arcu prouiciūt: quorum si rōnem quādam aut significationem quaesueris alio percutieris enigmate: nec quicq̄ cum eis efficere poteris. Quippe nec ipsi secum firmi unq̄ aliquid dicūt. Immo id apprime studere uident: ne quid certi aut in uerbis aut in aīs eorū insit: & subiicit. Ab istis igitur nihil unq̄ discemus: sed ipsi nos consideremus: quod ab antiquioribus accepimus occultius ab illis ac poetice dictū quod oceanus & fluxus generatio rerū est: quia nulla res prorsus stet atq; quiescat: quod posteriores apertius adeo dixerunt: ut iam ēt coriarii fabriq; oēs recte se tenere philosophiā putent: liberatq; ab errore uideant quia falsum esse cognoscant alias rerū quiescere alias moueri. Oïa. n. moueri a præclaris illis philosophis didicerunt: quos magnis laudibus prosequuntur. Fere autē oblitus sum o Theodore illorum qui uniuersum immobile esse contendunt. Mellissus. n. & Parmenides & quicūq; eos sequuntur spernentes illo stare oïa quiescereq; affirmant. Ipsum. n. inquit uniuersum non habet locum in se ipso quo moueatur. Quid igitur nos in medio istorum intercepti o amice dicemus: nisi magno aïo defensi effugiemus quemadmodum in palæstra nonnulli intercepti alii ab aliis simul tracti pereunt. Sic nos in contraria isti trahentes penitus lacerabunt: Hæc in Theeteto. Sed uideamus rursum quæ de prioribus philosophis i sopherista scripsit. Facilia q̄dam Parmenides inquit locutus est. Et quicūq; de prioribus iudicare de entibus quot & q̄ sint uoluerunt fabulam quandā quasi pueris nobis narrare mihi uident. Alius. n. tria entia dicit esse: & modo inter se pugnare: modo alterum ab altero fieri coniunctiones quoq; partus & educationes quasi filiorum confingit. Alius duo faciens humidum uidelicet atq; siccum aut calidum & frigidum in unum copulat & producit. Genus autē eleaticum a Xenophane & ante ipsum incipiens oïa unum esse affirmat. Iades uero q̄dam musæq; sicelides coniungendum ita putarunt: ut dicerent ens & unum & multa esse: sed amicitia & inimicitia differre. Distractum. n. ens semper aiunt ferri per contentionem illi qui intensiores musas coluerunt. Remissiores uero sic semper se habere negarunt: Sed modo quidem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute Veneris amicū sibi

atq; conueniens: modo autem multa cum ipsum sibi ipsi propter contentionem repu-
gnet. Et post pauca: Quidam autem inquit sunt inter quos gigantum bellum assidu-
um geritur. Alii. n. quicquid manibus comprahenditur tanctūq; sentitur: id solū esse
contendunt corpus atq; substantiam idem omnino esse affirmantes. Alii eis illudunt
qui separatas a corpore substantias esse asserunt. Dicunt. n. quidam intelligibiles atq;
incorporeas species ueram esse substantiam. His aliisq; huiusmodi uerbis oēs qui an-
te ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit in su-
perioribus explanauimus cum a iudaica ipsum scriptura accepisse plurima probare-
mus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

De Successione Platonica.

Cap. II.

Platonem igitur ferunt in academia primum docuisse: ac ideo & academicā
philosophiā uocitatam fuisse. Post illū uero Speusippum ex sorore nepotē
Platonis: deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscepisse: qui post
mortē Platonis nouis opinionibus ilico academiā replerunt. Ita sincera Platonis do-
ctrina una cū eo extincta: Contentiones nāq; ac pugnae post eū inter philosophos co-
ortae usq; ad hodiernū diem maximopere uigēt. Paucissimi. n. immo uero duo uel ad
summū tres in tāto spacio tps ueri Platonici sunt reperti: Nec tñ etiam ipsi ab adum-
brata cauillatione oīno alieni. Polemoni Arcefilaum aiunt successisse: qui fertur Pla-
tonicam oīno philosophiam cōmutasse nouamq; quandam constituisse: qm̄ nihil cō-
prahensibile sit. & in utrāq; partem rationes aequalium sint uirium: sensus quoq; falla-
ces esse: rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud hesiodicum.

Mens caelata latet homines haud cognita cuiq;

Atq; ipsam secum dii detinuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Arcefilaum autē Carneades atque Clythomachus
priorū philosophia contempta tertiam instituerūt Academiam: Quartam Philon &
Acharmidas: Quintam quoque nonnulli dicūt Antiochum induxisse: hi quidē suc-
cessores Platonis fuerunt quorum philosophia q̄lisnam fuerit si qs discere gliscit. Nu-
menium audiat: qui in libro de dissensione acadēicorum a Platone hęc scripsit: Speu-
sippus inquit Platonem: Xenocrates Speusippū: Polemon Xenocratem ī academia
secutus est: qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabāt. Præterq; q̄
hęc nobilis incomprahensibilitas nōdum illos iuaserat. Ita statim post illū aut igno-
rantia aut alia quadā de cā Platonis philosophiā contempserunt. Nolo. n. amore Xe-
nocratis id dicere imo uero Platonis gratia dicā: Doleo nāq; quia philosophiam &
uitam Platonis imitati non sunt. Nam & si nō erat melior magno illo Pythagora
forsā tamen etiam peior non fuerat: quem quidē Pythagoram discipuli eius diligēter
secuti maiorē doctōri suo accumularunt honorē: quam rem quis utinam nō fecissent
studiosissime imitati epicurei sunt: qui cum sapiētem putarint epicurum fuisse multis
post eū tps nihil pētus aut illi aut alter alteri cōtrarium dixerunt: sed impietatis cri-
mine inquinatus uiderur: qui noue aliquid dicere audeat. Ita magna quadam iter eos
concordia est: similisque est epicuri secta disciplinæ ciuili: Quippe cum sine seditione
summo cōsensu sic agatur ut unam mentem unāq; sententiam habeat: Itaq; firmiter
atq; cōcorditer Epicurum defendunt: ut etiam ī posterum secuturi uideantur. Stoi-
ca uero statim ab ipsis principiis factionibus plēa nondū quæuerunt: Sūtq; inter eos
a deo diuisi ut alii magis alii minus se stoicos eē fateantur. Plato autem Pythagori-
cus certe fuit: nec ignorabat Socratem tres deos possuisse imitatiōe pythagoræ quod
& ipse

& ipse secutus eo modo conscripfit ut necessitate nec clare dixerit: sed inter manifestū atq; occultum sententiā suam calauerit: non inuidia quadā neq; maliuolentia sed rez dignitate cōmotus. Hoc igitur considerantes separare ipsum oīno debemus ab Aristotele atq; Zenone: & quē academia sua diuisa est ab ea quoq; ipsum distinguimus: ac ipsum in seipso considerantes Pythagoreū appellamus. Sed nunc furiosissime & huc & illuc & totus & p̄ singula mēbra trahitur uir inter Pythagorā & Sociatem mediū. Sublimitatē nāq; illam Pythagorā ad humanitatē deduxit. Humile uero atq; deiectum. Socratis ad grauitatē reduxit: ac ita Pythagora popularior atq; cōior: Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Arcefilaus & Zenon audiuerunt: quōis Zenon anteq̄ Polemo doceret Xenocratis ēt fuerat auditor qui ēt craterem cynicum in nonnullis imitatus est. Sed Stilponem quoq; & heraclitios ē secutus. Nam cū Zeno & Arcefilaus Polemona simul audirent disputandi ambitione concitati quotidie pugnabant. Ita Zeno Heracliti Stilponis & Cratetis auxilio nixus insignis puginator a Stilpone factus & austerus ab Heraclito: Cynicus a Cratete: Arcefilaus uero Crantorā platoniciū & Diodorū & Pyrrona in subsidiis tenuit: & Crantor quidē credibilem eius effecit orationē: Diodorus uero sophisticā: Pyrron autē mutabilem eum fecit & transfugam & oīno nihil. Vnde dicebatur de ipso q̄ ex anterioribus esset Plato: ex posterioribus Pyrron: ex mediis Diodorus. Hic subtilitatibus Diodori qui acutus dialecticus erat & Pyrronis rōinationibus platoniciā eloq̄ntiam cōcedauit & mō hoc modo aliud dicens: hinc illo & illinc huc facile tanq̄ nihil sciens uoluebatur. Sire tñ multa eloquentiā umbra uidebat: nec unq̄ fuit in eo ut unū & idem bis diceret: nec putabat ingeniosi esse uiri in eisdē permanere. Cauillator igit̄ summus uocabat̄: cum ita se his q̄ dicebantur dare adaptareq; sp̄ fuerit p̄meditatus: Vt cum ipse nihil sciret nec alios scire quicq̄ pateretur. Terebat. n. oēs turbabatq; sophismatibus gaudebatq; ac gloriabat̄ cōditate illa mirifice: q̄ nihil turpe nihil honestū nihil bonum nihil malū cognosceret. Sed si quid primo turpe dixerat repente cōmutatus pluribus conabatur rōnibus quā prius astruxerat confutare. Erat igit̄ hydra capita sua p̄prio ense amputans: nec aliquid habēs utile nisi quod libenter & audiret̄ & uideretur. Nā & facie benigna & ore rotūdo & suauibus erat oculis p̄dicus: quā non repente arripuit: sed aptus ad hęc natura exercitatione quoq; ab initio firmavit. Audiuit. n. puer Theophrastū mitem uirū nec a cupidine alienum quā formosissimus erat. Ipse postea crantori fuit amatus. & Diodori cauillatoria naturā cōmoditate breuissime secutus: Pyrronē quoq; fuit imitatus: in cuius sententiā quōis Pyrronicus appellatus non sit p̄mansisse uidetur: Aperte nāq; Mnaseas Philomelus & Timon sceptici suum ipsum. i. scepticum fuisse affirmant. Verū. n. & falsum & uerū simile ipse quoq; ut illi destruebat. Pyrronicus igit̄ re non noīe fuit: sed Crantoris pudore a quo amabatur nomine non re academicus erat. Magna igitur pugna inter Arcefilaum atq; Zenonem fuit: & alter in alterum & dicendo & scribendo impudēter ferrebantur: quōis Zeno non melius faceret q̄ Cophisidorus orator qui cum grauiter ferret Isocratē quem audiebat ab Aristotele premi dicebat scribebatq; non in Aristotelem quidem ut putabat: sed in Platonem a quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret: putaret autem quoniam Platonem Aristoteles audierat Platoniciū illum esse: bellum quidem indixerat Aristoteli: Platonem uero & eius dogmata: quā tñ nesciebat reprobare conabatur: putans non Platonis dogmata: sed Aristotelis refutare. Ita magnus ille orator nō eum percutiebat cui bellum indixerat

sed cum quo cum pacē habebat. Sic igitur & Zeno Arcefilao pugnans Platonē lace-
 rabat. Non. n. erat forsan nescius eorū quæ Arcefilaus dicebat: Platonica uero penitus
 ignorabat ut a libris suis manifeste colligitur. Ita quē non debebat impudenter exagi-
 tabat: & quē debebat minime tangebatur: & certe si Platonica nō oppugnasset dogma-
 ta bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit: utinā au-
 tem nunq̄ mihi tantum sit ocium ut ad huiusmodi res non ioco sed serio reuertar. Stu-
 • debat igitur Zeno Arcefilai oīa dicta refutare: ac maxime incōprehensibilitatem qui-
 buscūq; poterat argumentis aggrediebatur: quorū Arcefilaus alia depellebat alia succi-
 • debat alia supplantabat. Ita contra dicentes deiciebat & auditores in stuporem uerte-
 bat facile putantes non uerbū non operam non passionē non quicq̄ aliud esse magnū
 aut paruum nisi q; p̄tanxō Arcefilao uideret. Illi uero nil profus uidebatur ne affir-
 mabat quicq̄ sed uerbis solūmodo pronunciando terebat. Lacydes autē qui Arcefilao
 successit œconomicus appellatus est: quia rei familiaris magnā curam habebat: mani-
 bus cuncta propriis negocia sua gerebat nō paupertate oppressus: nec seruis indigēs:
 sed quia imo uero cām unusquisq; p se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gra-
 tia breuiter pstringam: quo maximo argumento usus nihil penitus ab hoībus comp-
 hendi posse putauit. Solebat sp̄ in seruorū absentia penu claudere: clauemq; in loculo
 depositā obsignare: anulūq; quo diligenter signauerat subtili filo ligatū per paruulū
 quodam ianux foramē intro iniicere. Cum autē sibi aperiendū erat retractum p̄ filum
 anulo clauiq; resignata: ac rursus simili mō & claudebat & aperiebat. Quā rem cum
 astutia seruorū percipisset absente Lacyde aperiētes clanculū uniuersum penu prout
 aiūs eorum ferebat consumabant exportabant fundebāt. Lacydes at cum & signacu-
 la q̄ fecerat integra inueniret & anulum ut dimiserat: penu at manifeste diminutū: pu-
 tauit hoc illud esse quod apud Arcefilauum de incōprehensibilitate rerū quod nihil ui-
 dere nihil audire nihil deniq; itelligere sincere ac uere possumus: audiuit disputari ma-
 licia quoq; seruorū nihil uere cerni scireq; possi ab ipso se audisse affirmabat. Quare cō-
 fusus non academicā sed stoicam apud seruos disciplinā profitebatur. Illi uero acade-
 micam incōprehensibilitatē ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes aliter in-
 quirit i scholis disputamus: aliter domi uiuimus disputationibusq; ac schola neglectis
 domū sedens obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hūc audiuere quidē mul-
 ti: sed p̄cipuus oīum atq; insignis Cyrenæus fuit Aristippus. Successit at ipsi Euādet
 post quē Carneades academici factus princeps gymnasiū tertiā constituit academiā.
 Is Arcefilai morem in disputādo secutus est. Nam ad utrāq; partē ita dicebat: ut oīa
 quæ aliis afferebantē refutaret: incōprehensibilitatem tñ Arcefilai non probauit. Nō
 enim esse passibile dicebat hoīem ita in oībus se retinere: ut nihil affirmer: esseq; nō par-
 uam differentiā inter incertū & incomphensibile: & cuncta quidē incomprehensibilia
 esse sed non incerta: Is stoicaz quoq; rōnum non ignarus ambitione magis q̄ uerita-
 tis amore stoicā philosophiam p̄sequabatur: De quo Numenius hæc scripsit: Carnea-
 des inqt pugnandi mortē Arcefilai renouauit oībus cōtradicens: & huc atq; illuc nūc
 affirmando nunc negando uolubilitate orationis oīa distrahens: cūq; rem nactus eēt
 grauiorem ut maximus atq; uehemens amnis fluxu orationis atq; uorticibus contra
 dicentes obruebat. Ita ceteros quidem nonnunq̄ ui argumentorū seducebat: ipse uero
 se ipsum quod in Arcefilao nō erat recte intelligebat: Quippe multo prius ille se ipm
 q̄ auditores decipiebat. Carneades uero & permulcebat & depopulabatur: nam tur-
 ta quidem occulte latrocinia uero aperte irruens, faciebat: modo dolo modo ui etiam
 preparatos

preparatos præmeditados etiam homines confundebat: Ita nullus ei resistere poterat: Sed erant oēs quibuscum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit: Clytomacho Philon: de quo idem Numenius hæc perstrixit. Philo cū Clytomacho successisset nimia lætitia confusus quasi gratiam habēs quæ illi uisa fuerant confirmabat: amplificabatq; ac aduersus stoicos cunctis uiribus armabatur. Sed tps spacio ueritate rerum coniuncta in compræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoq; ipse ne transfuga uideretur redargui magnopere cupiebat: huic Antiochus in academia successit: qui stoicum Mnesarchum secutus Philoni præceptor non paucis contradixit: & aliena dogmata in academiam induxit. Hæc de successione platonica ab ipsis ut uides philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatē dogmatum & pugnas philosophorum: qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis et rauerint: nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat: quæ ipsos quoq; philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisq; philosophorum q; ipse coniecit de diis sequebat. Cap. III.
 Nil enim ueri de diis a prioribus acciperunt: sed suis cogitationibus coniectura ducti de natura philosophantur: quod Porphyrius i epistola ad ægyptium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a diis & demonibus bonis de quibus plurima græcorum philosophi dixerunt: sed quæ dixerunt coniecturis præcipue nituntur. Et subiūgit magna pugna de his uerbis apud nos est. Humanis. n. rationibus de bonis coniecit: qui aut altiora hoc modo inuestigant: cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint frustra philosophantur. Idē ipse in libro ad Boethū de animæ historia inquit: Cōis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat. Rationes uero quæ a philosophis adducuntur faciles refutati sunt. Nulla enim apud philosophos opinio pp contrarias rationes quas facile contradicentes inueniunt firma esse uidetur. Immo uero etiam de his quæ oculis cernuntur nihil esse confirmandum multi opinati sunt: & in libro de responsis ipso Apollinis oraculo in testimonium citato seductos fuisse græcos: & ab ægyptiis chaldæis & hebraeis ueritatem ut in superioribus diximus conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes cōtempsumus: & hebraicæ scripturæ toto aīo adhæsimus? Cur enim oportet nos philosophos audire ac magni quicq; ab illis uelle discere si cōiecturis utuntur & uariis rationibus atq; diuersis in summam oīum dubitationem adducant: quod ut re ipsa uideas ipsoꝝ philosophorum de principiis: de diis: de uniuersa constitutione uarias immo uero contrarias sententias exponam.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatem. Cap. IIII.
 I prius ostendero nihil astrologiam: arithmeticam: geometriam: musicāq; (ipsi mathematicas disciplinasq; uocant) quæq; non ipsi inuenerūt: sed a barbaris acciperunt ad inueniendā ut ipsi putant ueritatem cōferre. Nam si disciplinararum inquit cognitio animum non formauerit: nullus recte philosophari nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ipse numeris teneatur: nos qui eas disciplinas non admiramur pecudes esse arbitramur: nec magni aliquid posse nos intelligere contendunt. Res autem ipsa ostēdit multos apud græcos fuisse: innumerabiles apud barbaros qui quis has disciplinas optime tenuerint: nec deum tñ nec recte uiuēdi normam cognouerunt. Econtra multos sine illis pie simul atq; sanctissime uixisse: Itaq;

Socratem quē merito oēs admirantur non magni has disciplinas fecisse. Xenophon in libro de dictis socraticis scribit. Docebat inquit quantum oporteat singularum rerum atq; artū habere peritiam. Nam tantū geometriæ studendum consulebat quantum sufficeret ad mensurationem agroꝝ ac distributionem: quod adeo facile dicebat esse ut si quis diligenter animaduertat q̄primum quantitatem agri cognouerit mensurationem ignorare nō possit. Reprobatur uero tantam eius rei curam ac studium ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullam. n. utilitatem i illa speculatione uidere se asserbat: nec erat geometriæ imperitus: sed a multis atq; utilissimis studiis ēt hominis uitam ad alienarum considerationum studia deducere nō oportere putabat. Similiter astronomiam quoq; discendam consulebat ut dies ac noctes horas & menses & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum & nauigationes atq; custodias multaq; alia in nocte aut in mense aut in anno per aguntur putilis est: Eousq; autem astronomiam discere quousq; planetarum motus: & distantias eorum a terra comprehendas uehemēter improbat. Nullam. n. utilitatem etiam in hac re uidere dicebat: nec erat expers omnium istoꝝ. Sed cum longa tempora spacia desiderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere & in his uitam conterere. Omnino autē non esse curandum homini dicebat ut per cælestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt cognitionē p̄quirat. Nec. n. posse hoies illa cognoscere: nec diis gratū esse si q̄ illi oculatū ea tu diligēter iquiras posseq; facile ira deoꝝ in insaniam Anaxagoræ cadere: q̄ cū cælestiū scientiā p̄fiteret in id amentia iniecit ut solē ignē penitus putaret: Nec p̄spicere poterat facile nos ad ignē oculos erigere cū solem respicere neq; amus nec corpora hominum acriora fieri ab igne quemadmodum a sole. Nec cernebat omnia quæ a terra germinantur absq; solaribus radiis atq; calore cælesti crescere non posse: quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Logicam quoq; discendam ita consulebat ut magnum eius studium multaq; operam improbaret. Hæc Socrates apud Xenophontem: ipse autem Xenophon i quadam ad Aeschinē epistola: hæc de Platone ac de his qui naturalem scientiam profitebatur scribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitione humana comprehendere non posse: quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere: quales autem sunt nec inuenire nobis possibile est: nec fas est quærere: nec enim seruis conducit: nec eis laudabile dixerim si dominorum suorum consilia nisi quantum ad ministerium suum p̄tinet scrutari uoluerint. Quādo enim o Aeschine Socratem quispiam audiuit de cælestibus aliquid corporibus dicere: aut ad subtiles linearum speculationes perdiscendas exhortari: Musicam enim ipsum scimus auribus solummodo percipisse: quotidie autem de fortitudine: de iustitia: de aliis uirtutibus diserebat. Hæc nāque bona hominum appellare solebat. Cætera uero aut percipi ab hominibus non posse: aut non longe a fabulis distare Sophistarumque ludis similia esse: hæc ille & cæteris consulebat & ipse primus faciebat. Hi ergo quibus Socrates non placuit aut taceant aut ad id quod æquum est redeant. Socrati enim uiuo sapientiam deus soli attestatus est: Qui uero eum interfecerunt p̄nitentiæ stimulos effugere non potuerunt: isti autem bona ægypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamarunt: & solida Socratis tenuitate contempta tyrannidem coluerūt: & tenuissimam uitam dapibus siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platone: n. occultius pugnabat: Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica musica & astronomia ita loquitur ut etiam Plato non multum istis attribuere uideatur.

Opiniones

Opiniones priscorum periarchon idest de principibus.

Cap. V.

Erunt ut facilius merito contempta esse a nobis hanc inanem graecorum philosophiam cognoscas non grauabimur alius uarias atque diuersas immo uero inter se contrarias philosophorum opiniones repetere: Assumam autem ea a libro Plutarchi quem de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septem sapientibus unus principium rerum aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incepisse: & ab eo ionicam philosophiam esse appellatam. Dicitur autem iunior in aegypto fuisse: & in miletum senior rediisse. Inductus autem fuit ut ex aqua uniuersa primo esse diceret: & in aquam demum resolui: quia sperma omnium animalium origo humida substantia est. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri: Deinde quae herbae ac plantae uniuersae humido aluntur: & fructus ferunt: eius autem penuria languescunt ac decidunt. Tertio quia ignis stellarum atque solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur: quae opinionem Homerus quoque approbare uidetur cum dicat Oceanum qui omnium fuit origo. Anaximander autem milesius principium rerum infinitum esse asserbat & ex hoc omnia primum oriri: & in hoc tandem deuenire: iccirco infinitos oriri mundos atque rursus corrumpi infinitum autem esse dicit principium neque generatio terminetur. Errauit autem quia non aperuit infinitum istud aer ne an aqua sit aut aliud quoddam corpus: errauit et quia subiectam materiam dicens efficientem causam deseruit: infinitum enim nihil aliud quam materia est quae actu esse non potest nisi ab efficiente eliciatur. Anaximenes uero milesius principium rerum aerem opinatus est ex quo fieri cuncta & in quem resolui contendit: ai enim nostram aerem esse ait hic enim nos continet. Vniuersum est mundum spiritus & aer fouet. Idem autem aer & spiritus apud eum est. Hic est errauit quia ex informi ac simplici spiritu atque aere aialia posse constitui putauit. Impossibile autem omnino est principium rerum solum esse materiam cum necesse sit efficientem causam ponere. Non enim ex argenteo aut ligno aut aere uasculum unquam fiet nisi artifex fecerit. Heraclitus uero & Hippasus metapontinus ignem esse principium putarunt: quo extincto caetera gignuntur: cuius solidiorem partem in se contractam atque constipatam terram fieri: terram porro ab igne resolutam in aquam uerti: & exalationes aquarum in aerem transire. Rursus autem uniuersa corpora mundumque ipsum ignis ardore corrupti. Principium igitur ignis est inquit quia in eo sunt omnia & in eum deum resoluuntur. Democritus quem epicurus sequitur principium rerum asserit corpuscula quaedam minutissima: quas athomos appellat ratione cognoscibiles solidas non generabiles nec corruptibiles omni fractura superiores quae alterari non possunt. Has in uacuo & per uacuum moueri asserit quod infinitum esse opinatur: Athomos quoque ipsas infinitas numero dicit quibus accidunt figura & magnitudo secundum Democritum: Epicurus autem pondus etiam adiecit: Non enim mouebuntur inquit nisi pondere deferantur. Figuras porro athomorum nec infinitas & eiusmodi esse asserunt ut frangi non possint. Athomos enim dicta est non quia minima sit: sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos autem esse dicunt quia uacuum atque unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigentinus quattuor elementa ignem uidelicet aerem aquam & terram principia ponit. Duas etiam uirtutes amicitiam atque litem: & amicitiam quidem coniungere: litem uero distinguere. Haec fuit primorum philosophorum discrepantia: Iste sunt de principiis illorum inanes opiniones. Non enim deum creatorem nec deos omnino aut incorporeas & irracionales substantias nec illud quod supra sensum sit in principiorum numero acciperunt. Primus autem graecorum omnium Anaxagora fertur intellectum rerum omnium causam asseruisse: quae phi

losophandi amore agros suos dicitur incultos reliquisse: Is primus efficiētem causam
 rōnalem arbitratus est: confusa. n. oīa simul fuerunt: sed intellectus a confusione in or
 dinem ea redegit: admiratione uero dignum est q̄ ita dicentem parū defuit quin athe
 nenses lapidibus obruerent: quia uidelicet non solem sed solis creatorem uenerabat:
 Is & si rebus omnibus intellectum proposuit non tñ consequenter ubiq; seruauit. Vn
 de Socrates apud Platonem de anima uehementer eum incusat. Cum legissem inquit
 Anaxagoram dicentem oīum causam esse intellectum magna latitia perfructus puta
 ui magistrū iam me Anaxagoram inuenisse qui mihi diceret oīa optime ab intellectu
 esse disposita: & a quo discere possem utrum terra rotūda an triangularis sit. Causam
 enim afferre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum melius: & quia optimū est
 talem terram esse: & si in medio ipsam diceret ilico exponeret quia optimum est i me
 dio sitam esse: ac eodem modo de sole luna & de uelocitate ipsorum: & de aliis singu
 lis quod optimum sit alia pati alia facere quæ patiuntur & faciunt: non. n. alia causa q̄
 optima reddi potest si a ratione atq; ab intellectu disposita sunt: magno igitur gaudio
 saepe libros eius perlegi: & progressus acrem aquam ignem cæteraq; huiusmodi affer
 re Anaxagoram uidens: eisq; causas rerum attribuere: nec intellectui ac rationi aliquid
 attribuere magna de spe decidi Simillimum. n. mihi facere uidebatur: ac si quis dice
 ret, oīa intellectu atq; ratione a Socrate fieri: Deinde cum reddere causam uellet qua
 re hic sedeam responderet quia corpus meum ossibus atq; neruis constat: cum ossa ar
 ticulos coniunctionesq; habeant neruis colligatas: & nerui trahi atq; retrahi soleāt. fle
 cti hoc modo corpus facile posse quia de causa fit ut sedeam: non. n. uera causa reddi
 tur: sed quia uidelicet cum athenienses mortis crimine condēnarint: & mihi iustus ui
 sum est sententiam hanc subire: Idcirco expectans hic sedeo. Nam per canem nisi hoc
 esset si fugere mihi melius uisum esset: hæc ossa & isti nerui megaræ & i boetia essent
 Si quis uero contendat non posse me quæ mihi optima uidentur absq; neruis & ossi
 bus cæterisq; huius efficere: uere quidem dicit. Per hæc enim facio: ratio autem corū
 quæ intellectu fiunt non hæc sed melioris aut certe optimi est. Et post pauca ita & ter
 ram alius reuolutione cælorum in medium depelli alius propter latitudinem suā ab
 aere sustineri: quod autem melius sit in medio sitam esse ne quærunt quidem. Est aut
 quod omnia ligat & bonum ipsum quod nescio quomodo omnes negligūt. Hæc So
 crates. Anaxagoræ autē successit Arcefilaus quem Socrates audiuit: præterea & Xe
 nophanes & Pythagoras: qui Anaxagoræ temporibus floruerūt de aternitate dei &
 de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de diis. Cap. VI.

Vnc uideamus quales opiniones de diis philosophi habuerunt: Plutarchus
 sic in libro prædicto scribit. Nonnulli philosophorum inquit ueluti Diago
 ras Milesius & Theodorus cyrenæicus & Eucmerus egiata & Calimachus
 nullo modo deos asserbant. Euripides et tragicus quibus Ariopagitarū formidine non
 oīno se aperuerit. Sisyphum tñ induxit quasi huius opinionis protectorem: & quibus
 cūq; potuit rationibus sententiā eius tutatus est: & Anaxagoram qui una stetit se cor
 pora confuse primo affirmauit. Deinde a deo in ordinem distincta: & Platonem qui
 nō stetit: sed inordinate mota fuisse primo dixit: deinde a deo in ordinem redacta re
 præhendit quia dixerūt deo de his inferioribus curam esse. Beatum. n. illud animal at
 que incorruptibile iquit omni bono repletum & oīs mali expertum ab beatitudine suam
 cōuersum res humanas non aiaduertit. Miser. n. esset si fabri aut operarii more ad hu
 iusmodi

iustmodi fabricam se conuerteret. Præterea deus quæ dicunt ante ordinationem totius aut dormiebat inquit: aut uigilabat: aut si neutrum uerè est: nec erat oïno: Si ergo dormiebat a sæculo mortuum fuisse necesse est: Sempiternus. n. somnus mors est: Deus aut nec somni nec mortis particeps est: Sin uero uigilabat aut perfectam beatitudinem habuit aut mancã atq; imperfectam: Si perfectam nullius rei indigebat: quare nec ad nouam rerum productionẽ descendisse ipsum uerisimile sit: Sin aut mancã beatitudo affuerat quò uere dici deus pòt: cui quicq; abfuisse conceditur. Ad hæc quò si diuinitus humana gubernant: & boni uexantur: & mali sceleriter uiuunt Thales mūdum deum esse asserit. Democritus mundi aiã ait deum esse: & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principiis unitatẽ deum & bonum: unitatẽq; esse unius naturã intellectum uidelicet ipsum: dualitatẽ uero demonem esse ac malum: in qua materialis ẽ multitudo. Socrates & Plato unicum uniforme quod uere ens atq; bonum est: hæc aut uocabula ad intellectum oia spectare. Deus igitur intellectus est & species separabilis. i. procul ab omni materia & nulli passibili coniuncta Aristoteles supremum deũ separabilem speciem uniuersi sphaeræ insidentem. Sphaerã autem corpus athereum quod ipse quintũ appellat. Quod cum per multas sphaeras diuidatur natura coniunctas & rone separatas. unamquãq; sphaerãq; compositam ex aia & corpore aial esse arbitratur: & corpus quidẽ ut diximus cum athereũ sit circulariter moueri: aiã uero quã per se sit immobilis ipsam tñ motus causam esse. Stoici deũ artificiosum ignem atq; intellectualẽ esse asserunt uia rationeq; ad generationem mundi progredientẽ: qui mundus oēs spermaticas rones quibus singula secundũ fata gignuntur in se continet. Deum aut spiritum esse per uniuersum mundũ penetrantem diuersis noibus appellatum secundum res per quas transit diuersitatem. Mundum ẽ deũ esse & stellas & terram. Supremum at omnium intellectum esse in athere. Epicurus deos hoium formam habere quã non sensu propter tenuitatem naturæ: sed rone percipiuntur. Quattuor deinde incorruptibiles ponit naturas æthiomas: uacuum: infinitum: similitudines: quas quidẽ naturas similiũ partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullam græcos ante Pythagoram atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionem: quare antiquissimis temporibus ut phœnices & ægyptii qui ut ostendimus non incorporeas quasdam uirtutes: sed mortales uiros ut deos colebãt. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Aduersus eos qui sensum tollunt inutile esse dicentes ad cognitionẽ Cap. VII.

Erum quoniam alii philosophorum sensibus cuncta cognosci arbitrabatur alii contra rationi solummodo credendum & sensum oïno abiiciendum dicebant. Non est inutile quid aduersus istos Aristoteles i octauo de philosophia conscripsit perstringere. Multi inquit rationem solũmodo sequentes sensum ac phansiam omnino abiiciebant: ut Xenophanes colophonius: & Parmenides eleata: & Zeno: & Milesius de antiquioribus: De iunioribus autem Stilpo & megarici qui dicebant unum esse quod est: & quod diuersum esse uidetur: diuersum non esse nec gigni quicq; nec corrumpi: nec moueri penitus: aduersus quos quã in philosophia multa dicantur: tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis ratio ẽ: indigenus tamen sensu quemadmodũ & corpore. Nã & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur: & qui sentit quod patitur eã passionẽ profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædã ẽ. Præterea si sentire pati quoddã ẽ: & omne quod patitur ab aliquo patit. Oïno diuersum aliquidque quod facit ẽ ab eo quod pa-

CLARISSIMO IURISCONSULTO ALBERTO VONICO TAR-
VISANO HIERONYMVS BONONIVS.

MAGNA Alberte clarissime ac rerum dignarum studiosissime priscos homines
causarum solertissimos indagatores obductos tererrimæ calligine cæcitatæ in uerita-
te diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo: quibusdam nephandissimæ impie-
tatis assertoribus deos oïno pertinaciter esse negatibus: ut Diagoras & Protagoras:
Nonnullis essent nec ne inconstanter dubitatibus ut Pythagoras Samius: aliquibus
deos quidem esse fatentibus: res tñ humanas & terrena negotia non respicere: ut Epi-
curus: Aliis & esse quidē & mortalium curā gerere existimantibus sicuti diuinus Pla-
to. Tantus at̄ inter hos ipsos error in quæstione ueri: tanta carimoniarū: rituum: my-
steriorum uarietas fuit ut nulla hoïum omnino atas fuerit quæ in diuinarū rerum sen-
tentia nō multum inter se ipsa diffederit: Egyptiis Osirim: Ilim: atq; animalia q̄dam
abiectionissima adorantibus. Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colenti-
bus: Romanis Martem Vestam Quirinū ac quosdam priuatos deos ueneratibus:
Atq; hæc quidem multiplex confusio per multum t̄pis in toto ferme terrarum orbe
perseuerauit usq; ad Saluatoris aduentum: Tum uero cæcitati mortaliū in lumen sa-
luberrimæ pietatis ab illa perniciosissimæ impietatis nocte traductorum lux oboriri
cœpit: tum errantibus semita ueritatis ostendi. Diffusi deinde uariis mundi regioni-
bus Apostolici præcones euāgelica prædicatione oēs gentes omnes nationes illustra-
runt: ut eorū uere fuerit uationatus propheta in oēm terram sonum exiisse: & uerba i
fines orbis terræ. Viri tum doctissimi uereq; philosophi: dei optimi maximi q̄ sola sa-
pientia est amatores tanq̄ sidera coruscantia passim emicuerunt. Hinc apud Latinos la-
cteo eloquentiæ fonte Manans Lactatius Cælius: trium linguarū optimus interpret
uitaq; sanctimonia p̄batissimus Hieronymus: hinc sacer Aurelius Augustinus: Im-
mortalis Ambrosius: uigilantissimus Gregorius elegantissimus religionem nostram
eloquiis illustrarunt: gentilitatis dæmonum insidiosorum astu diutius elusæ splendi-
dissimo lumine ueritatis tenebras rerexerunt: & male de ueritate ipsa sentientes frano-
seuæ castigationis compescuerunt: Apud græcos uero Athanasius: Basilius: Grego-
rius Nazanzenus: Ioannes chrysolthomus: Eusebius Pamphili aliiq; p̄ multi in detes-
si Christianorū dogmatum assertores summopere claruerunt: Hiq; diu limitibus græ-
ciæ contendi dum p̄ quietem licuit inter suos hoc est græcos hoïes Italiæ ignoti lacue-
re. Scæuentibus demū tota græcia diutinis atrocissimorū hostium bellis: occupato in
felicis prouinciæ disciplinæ: matris imperio. Direptis misere ciuitatibus: tota nobili-
tate atq; uirtute Attica in Italiam cōmigrante: clarissimi quiq; auctores cū gentiles tū
christiani ad tutam hospitalitatem diuertentes studio doctissimorū interpretum lin-
guam Romanā didicerunt. Verū cum a plurimis in historiarum: poematū ue tradu-
ctione fuerit hætenus feliciter elaboratū non minus grate utiliterq; ab iis qui res chri-
stianas eligere maluerunt effectū est. Nō. n. Omnibonus Leoniceus uir singulari do-
ctrina præditus minus laudis cōsecutus est in Athanasio traducendo quā alius quis
p̄iam in quouis gentili opere aut ipse met in toto cōmentariorum infinitoꝝ contextu
Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex p̄paratione euangelica Eusebii in Latī-
num uersa minus gloriæ reportauit quā Rhetoricæ artis laboriosissimo opere edito.
Cuius quidem clarissimi operis dedicati Nicolao Quinto pontifici maximo litterarū
toto orbe fugientiū parenti: quo ad superos unde nobis demissus fuerat intempesti-

ue redeunte omnis doctrinae spes erepta est: cum copiam facere oibus quaereremus nec
 fat facile inueniri posset exemplar: tu Albertae liberalissime ex bibliotheca tua qua pre
 ciosissimis libris disciplinarum oium liberalium refertam in ornatissima domo i mo
 du atri extructa studiosissime sumptuosissimeq; coparasti: nobis promptissime sub
 uenisti. Vnde cum te iuuante: immo causam primariam praestante germen utilissimi
 libri in angulis quibusda abditis delitescens fuerit abunde propagatu debemus no
 tantum nos officiosissimae tuae probitati. Sed quicunq; optatissimi muneris prius cu
 pidi prope languebant immortales gratias habebunt: Cum in eo diuersor; male sen
 tentium opiniones insolubilibus argumentis confutatas: & fide orthodoxam funda
 tissimis rationibus stabilitam & confirmata lectitabunt non poterunt non tuae muni
 ficentiae meminisse nomen tuum aeternae perennitatis monumento consecrantes.

EIVSDEM HIERONYMI CARMEN.

Eusebius graio tantum sermone loquebar

Nec poteram latius utilis esse uiris.

Cura Trapezunti non est perpeffa georgi

Ignotum tanti muneris esse bonum.

Interpres latias solers aduexit in oras

Et docuit lingua liberiore loqui.

Errores igitur quisquis cognoscere priscos

Instructus uera religione cupis

Me lege diuinis Romana uoce docentem

Historias: grates soluere utriq; memor.

Eusebii Pamphilii de euangelica preparatione opus a doctissimo utriusq; lin
 gua interprete Georgio Trapezuntio e graeco in latinum uersum Bernar
 dinus Benalius exactissima impressit diligentia Venetiis Anno hu
 manitatis Christi. M. cccclxxxvii. Pridie Kalendas Iunias.

Cum gratia ut in ea patet.

(1497)

REGISTRVM HVIVS OPERIS.

a
 Prima alba
 Hieronymus
 De traductione
 Ad sanctissimum
 se ipsum
b
 Hic iste
 tum & mysteria
 doctrine
 mis potius
c
 humanum
 Quem medio
 probauimus
d
 etiam co
 pter fatorum
 Imponiq;
 magis retribuere
e
 animas mortuorum
 & repente
 uirtutum
 enim ille

f
 causam in
 tiores ratione
 riosos appelles
 Socrates respondit
g
 & hymnis
 peruenisse
 diuini præcepti
 ferum genuite
h
 lecta uero
 deat: & uir
 muni prius
 tes temere
i
 losophi natura
 Plearchus de
 tis diruerunt
 gnium peruenit
k
 iusticia
 campos
 nem fuisse
 guam aditus

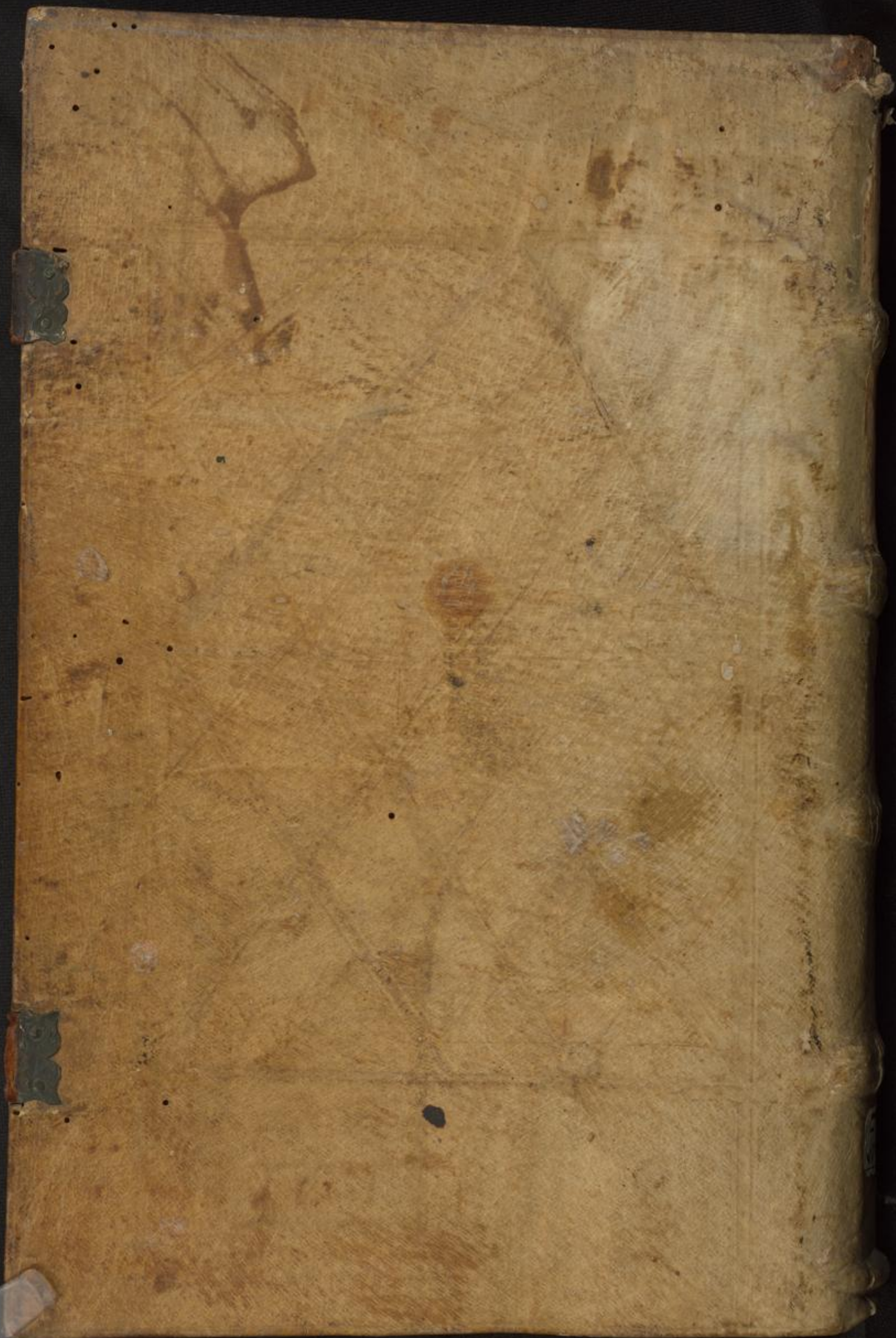
l
 turum uidetur
 unum esse
 ex sole
 lia. Sed
m
 quæ postq;
 Quomodo Plato
 eritia dolore
 luptatem
n
 mus: uotaq;
 tura est
 non capiunt
o
 & ipse secutus
 preparatos
 Opiniones
FINIS

Faint, illegible text visible on the left edge of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

B. XIV. 6.

Handwritten text, possibly a library stamp or note, partially obscured by a tear in the paper. The text is difficult to decipher but appears to include the words "BIBLIOTHEK" and "BADEN" in reverse.

B. XIV. 6.

